

■ ہم زما رہو: وقار - وٹروویز - بابہت - چیرؤک - شیعہ

■ فابلیکی تاپہت بہ ئهده پیاتی منالان

چپه یه کی خۆمانه

خوینهرانی نازیز! گۆقاری "پېښهنگ" به ههگبه یهک بابته ی به پیز و هه مه جوړه وه جاریکی تر کهوتوه بهر دیدی ئیوهی خوشه ویست.

له ژماره ی ئه مجاره ی "پېښهنگ" دا، که ژماره ۲۴ یه تی، گه لیک بابته و به ره مه می له بواره کانی: هونه ر و ئه ده بیاتی کریکاری، ئه ده بیاتی منالان، ژنان، ره خنه ی ئه ده بی، سینهما، شانۆنامه، سانسۆر، چیرۆک و شیعر، ژیان و به ره مه کانی نووسهران، ئه دیبان و شاعیرانی خاوه ن هه لویست و لایه نگری شیلگیری نازادی و یه کسانی و مافه کانی مرۆف و سه ر به چینی کریکار و خه لکی زۆر لیکراو و هیتری له خو گرتوه.

کۆی ئه و به ره مه مانه ی له م ژماره یه دا ده که ونه به رچاوی خوینهری ئه م گۆقاره حاسلی ره نج و ماندوو بوونی کۆمه لیک ئینسانی ماندوویی نه ناسن که خو به خشانه و به وپه ری دلسۆزی و هه ست به به رپر سیاریه تیه وه کاریان له سه ر کردون و ئاماده یان کردون بو ئه وه ی بکه ونه بهر دیدی ئیوه ی به ریز.

ئامانجی ئیمه ئه وه یه که له نیو ئه و هه موو گۆقاره هه مه ره نگانه دا که له بواره کانی هونه ر و ئه ده بیات و رونا کبیری کۆمه لایه تیدا، به دیزاینی جوان و قه باره ی گه وره و که م و زۆر به ئاراسته یه کی له یه ک نزیکه وه، بلاو ده بنه وه ده نگی تایبه ت به خۆمان هه بیته و ئاراسته یه کی کاریی له وان جیاوازتر، داوه ری له سه ر ئه م به شه به ئیوه ی خوینهر ده سپیرین، که هیوادارین خالی جیی مه به ستمان پیکابیت.

له م ژماره یه دا ئیمه له یارمه تی و هاوکاری کۆمه لیک له دۆستان و هاوپیانی خۆمان و لایه نگرانی ریبازی گۆقاری "پېښهنگ" به ره مه ند بووین که ناوه کانیان، به ناوی راسته قینه ی خۆیان یان به ناوی خوازاوه وه، له دوتویی گۆقاره که دا هاتوه و جیی خو یه تی لی ره دا ئه وپه ری ریز و پیزانیی خۆمانیان پچ رابگیه نین و وپرای ده ستخۆشی کردن لییان هیوارادر بین له داها توش دا هه روا هاوکار و پشتیوانمان بن.

خاوه ن ئیمتیاز: ئه حمه د سالحی

سه رنووسه ر: سه عید ئه مانی

هاوکارانی ئه م ژماره یه:

ناسر حه قبه ره ست یوسف عه لپوور ته رزه عه باسی

سه لام قادری په روین عه لیمرا دی ئاکام به سیم

به رگ: یوسف عه لپوور مونتاز: ده ریا

ئیمه یل:

Peshang2@hotmail.com

له سه ر تۆری ئه نته رنیت له به شی (نشریات) مالپه ری (پیام) ده توانن پېښهنگ بخویننه وه www.payam.se

ته له فۆن:

۰۷۷۰۱۹۳۴۵۷۳

۰۷۷۰۱۵۶۷۸۵۴

بو ئاگاداری خوینهران:

* که تک وه رگرتن له بابته کانی پېښهنگ به نامژه کردن به سه رچاوه نازاده.

* ناوه روکی بابته کان ته نها نووسه ره کانی ئیی به رپر سیاران

ناوهرۆك

ناوی بابەت

نووسەر

وهرگير

لاپه‌ره

۵	ن: تروټسكى	و: سه‌عید ئەمانی	فهره‌نگی کریکاری چیه و ئایا هاتنه‌دی...
۱۴	ن: عه‌لی ئەمینى نه‌جه‌فی	و: پيشه‌نگ	پینگه‌ی کریکاران له شیعری هاوچه‌رخى فارسی
۱۸	ن: سه‌لام قادری		داهینانی زمانیک بۆ هه‌لاتن له سانسۆر
۲۲	ئا: س.ا		ده‌رد و ژانی ئەفغانی بوون
۲۵	ناسر حه‌قه‌په‌ره‌ست		فروغ ئەو شاعیره‌ی ئیستاش به‌سه‌ر پێوه‌یه
۲۷	یوسف عه‌لیپوور		بۆ په‌پوله‌ بالکراوه‌کان
۲۹	سارتر	و: هیمن ئەمانی	له جیهانی برسیدا، واتای ئەده‌بیات چیه؟
۳۰	مارکس	و: عه‌لی ئەحمه‌دپوور	له ستایشی چاپه‌مه‌نی ئازاد دا
۳۲	واسگز	و: رازان	دوژمنایه‌تی به‌ره‌مه‌ینانی سه‌رمایه‌داری ...
۳۶	ن: فریشته‌ه‌زه‌تی	و: هیوا	ژنان له‌سه‌ر به‌ستینی فهره‌ه‌نگیکی وه‌حشی
۳۸	ن: یوسف عه‌لیپوور		گه‌ران به‌ شوین ژیان دا
۴۱	ئا: سه‌عید ئەمانی		نازم حیکمه‌ت شاعیری ده‌ردناشنای تورکیه
۴۴	سیروان په‌رته‌ونووری		شوینکه‌وتوانی بیردۆزی هونه‌ر بۆ هونه‌ر
۴۶	ئا: په‌روین عه‌لیمرادی		ژیان و به‌ره‌مه‌کانی هی‌رمان هیسه
۴۹	و: هیوا ئەمانی		بۆ ویکتۆرخارا و ئیواره‌ی ...
۵۰	گنۆرک لۆکاج	و: کازیوه	له پیناو به‌رز نرخاندنی گۆرکی
۵۱	گنۆرک لۆکاج	و: هیوا ئەمانی	مارکسیزم و میژووی ئەده‌بیات
۵۳		و: په‌یمان	میراتگری شۆرش کارلۆس فۆئینتس
۵۵	ن: نه‌جم محه‌مه‌د		سروودیک بۆ ژنان قسه‌یه‌ک بۆ میژوو
۵۶	ن: ئانتونیۆ گرامشی	و: باران	که‌مه‌تر خه‌مه‌کان
۶۰	بیرتۆلد بریشت	و: پيشه‌نگ	کاتیک ده‌نووسی به‌رده‌وام له‌ حالێ خه‌بات...
۶۱	ئینگیلس	و: ئاکام به‌سیم	پیشه‌کی بۆ کتیبی شه‌ری نیوخۆیی له‌ فهره‌نسا
۶۹	داریۆ فۆ	و: سه‌لام قادری	روژی نوێ، مه‌ینه‌تی نوێ
۷۴	ن: شه‌ه‌رام ئەمانه‌تی		کۆل‌به‌ر
۷۹	جیمز برادینی	و: کازیوه	فیلمی ئانا کارنینا
۸۲	ئا: په‌یمان		ریگای گه‌یشتن به‌ خه‌ون و ئاواته‌ داخراوه‌کان
۸۶	ئا: ته‌رزه‌ عه‌باسی		وتووێژ له‌گه‌ڵ سه‌عید ئەمانی
۸۸	ن: سه‌لاح مه‌زن		سینه‌ماو روژنامه‌وانی

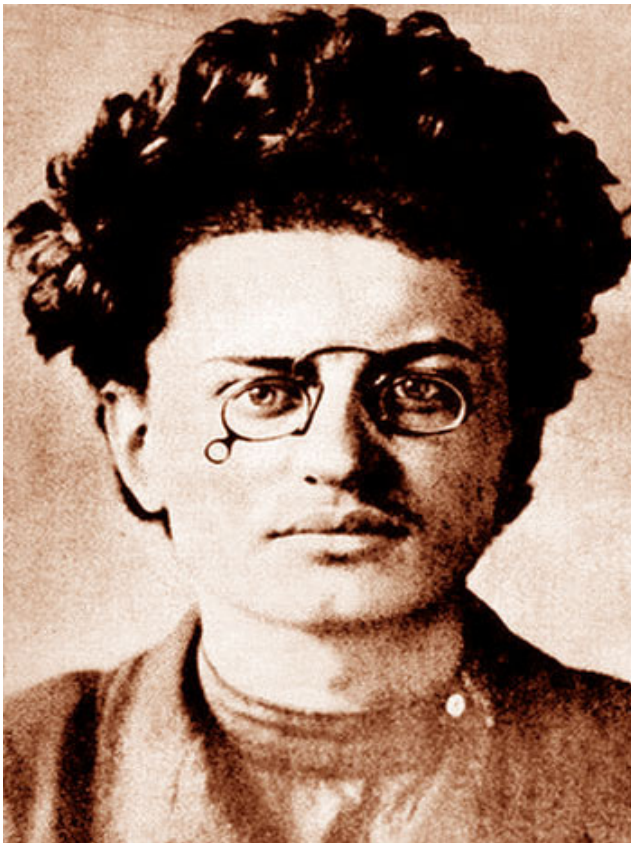
ناوه روک

ناوی بابەت نووسەر وەرگێڕ لاپەرە

فایلی تایبەت بە ئەدەبیاتی مندالان

٩١	و: هیمن ئەمانی	ن: سەمەمەد بیهرەنگی	ئەدەبیاتی مندالان
٩٣	و: ناسر حەقپەرەست	هۆمایون فەلاح	رۆلی خەیاڵ و فەلسەفە لە ئەدەبیاتی...
١٠٠	و: پەرۆین عەلیمزادی	ن: نوشین حافیزی	یاری
١٠٣	و: سەرگۆل بیئتووشی	ن: سەمەد بیهرەنگی	بەسەرھاتی کلۆ بەفریک
١٠٥	و: تەرزە عەباسی	ن: ئیڕیش کستنیڕ	پیتەر
١١١			چەن شیعری مندالان
١١٤		ئا: ریبوار شریفی	وتووێژ لەگەڵ زارا پەرەستار
١١٦	و: دایکی هانا	وتاری: سوسەن بەھار	لەبیرم مەکن!

فهرهنگى كړيكاړى چييه و نيا هاتنه دى شتيكى لهم بابه ته ئيمكانى ههيه؟

ن: ليئون تروتسكى

له فارسيه وه: سهعيد نامانى

هه موو چينيكي دهسه لاتدار فهرهنگى خوئى، و له ئاكامدا هونهرى خوئى به ديديتي. ميژوو به لگه يه كه له سهر فهرهنگى كويله دارى روزه لات، قوناغه كانى كلاسيكى باستانى، فهرهنگى دهره به گايه تى سه ده كانى نيوه راستى ئوروا و ئه و فهرهنگه بوزروازيه ي به سهر دنيا دا حوكمروايي ده كات. له ئاكامى ئه م زنجيره يشدا روون و ئاشكرايه كه پروليتارياش فهرهنگ و هونهرى تاييه ت به خوئى به ره هم ديئي.

به م حاله شه وه، ئه م پرسيا ره به و هاسانيه ش نييه كه له يه كه م سهرنجا به زهين ده كات. كومه لگايه كى كه له ودا كويله داران چيني خاوه ن دهسه لات بوون، بؤ ماوه ي چهندين سه ده بوونيان هه بووه. ئه مه سه باره ت به دهره به گايه تيش هه روايه.

ئه گهر كه سيك فهرهنگى بوزروازى، ته نيا له كاتى سهره لدا نه پر له گيژاوه كه يه وه كه له سهرده مى ريئيسانسه وه ده ست پنده كات، به ئه ژمار بيئي ده گاته پينج سه ده، به لام ته نيا له سه ده ي نوزده دا و يان به دروستى له نيوه ي دووه مى ئه م سه ده يه دا به كه ده گاته لوتكه ي خوئى. ميژوو نيشانى ده دات كه بؤ پيكهاتنى فهرهنگيكي نوئى كه سهر به چينيكي دياريكراوى دهسه لاتداره پويستى به كاتيكي جئى سهرنجه و كامل بوون و گه شه كردنيشى ته نيا له قوناغى به رله كاتى لاواز بوون و به ره و له نيو چوونى سياسى ئه و چينه دهسه لاتداره وه ده ست پندا كات و كوتايى ديئ.

نيا پروليتاريا به راده ي پيوست بؤ پيكهاتنى فهرهنگى "پروليتري" كاتى به دهسته وه ده بيت؟ به پيچه وانهى رژيمى كويله دارى، لورده دهره به گه كان و بوزروازى، پروليتاريا ته نيا وه ك قوناغى كورتى گوزار دهره وانيتته ديكتاتورى خوئى. كاتيكي كه ئيمه به گشتى روانگه گه لى له رادده به دهر خوئيشينانه سه باره ت به گوزار به ره و سوسياليزم رده

ده كه يه وه، پندا گرى له سهر ئه وه ده كه ين كه قوناغى شوپشى كومه لايه تى له ميقياسى جيهانيدا نه ك بؤ مانگ و ساله كان به لكو بؤ چهندين دهيه دريژه ي ده بيت- بؤ چهندين دهيه نه ك چهندين سه ده و بيگومان نه ك بؤ هه زاران سال. نيا پروليتاريا لهم ماويه دا ده توانى فهرهنگيكي نوئى به ره مبيئي؟ ئه م پرسيا ره به گومانه وه ده ست پنده كات، له به ر ئه وه ي كه قوناغه كانى شوپشى كومه لايه تى، دهورانى خه باتيكي چينايه تى بي ئه مانه كه له ودا نه ك بنيادنا نه وه ي نوئى، به لكو ويران كردن زورتريين جيگا بؤ خوئى تييدا دا گير ده كات. به هه ر رادديه ك، ئينيپرژى خودى پروليتاريا به شيوه ي گشتى سهرفى به ده ست هينان، پته و كردن و پاراستن و قايم كردنى دهسه لاته كه ي ده بيت تا بتوانى به باشترين شيوه ولا مدهره وه ي نيازه هه نو كه ييه كان و دريژه ي خه با ته كه ي بيت. به هه ر حال لهم دهره شوپشگي پرانه يه دا به كه، چيني كريكار به لوتكه ي هه لچوون و كه مالى خسله تى چينايه تى خوئى ده كات و له مه ودا ي ئه م مه دار و بازنه به رته سكه دا به كه ئيمكانى سازنده گيه پلان بؤ دارپژراوه فهرهنگيه كه ي سنوردار ده بيته وه.

له لايه كى تره وه، به هه ر راديه ك ئه م رژيمه نوئيه زياتر

و هه لسه نگاندى كۆتايى پېكها تهى كۆمه لايه تى و تېكنيكه كانى ئەو سەردە مەيه. سينغه كان بهرله بۆرژوازى (دورانى سەدە كانى نيوه راس ت) پېكھينە رانى راسته قينەى شيواز و سەبكى گوتيك بون. كاتېك ئەم شيوازه دەرله مەندتر بو، كه به هيژو تواناوه گەشەى كرد و هه ليدا، بۆرژوازى له ناستى قوناغى گوتيك په ريه وه و وشيارانه و هه لسوراوانه شيوازى ميعمارى تايهت به خوى داھينا نهك بو كليس، به لكو بو دروست كردنى كاخه كانى.

به ژير بيناي خويه وه كه له سەر شيوازى گوتيك رۆنرا بو، ئاراسه ته كهى بهر وه سەبک و شيوازى دورانى باستان گۆر، به تايهت بهر وه ميعمارى رۆم و ئافريقاي باکور و هه موو ئەمانه ئەو دەستكه وتانهى له هه لومەرج و بارودوخ و پيداويستى شارى كۆمه لگاي نويدا به كار هيئا.

بەم جۆريه كه (رېنيسانس له كۆتايى سى دەيهى يه كه مى قەرنى پازدهدا له ئيتاليا به ديها ت). پسپوران رهنه ژمارهى ئەو توخمانهى كه رېنيسانس سەر به شيوازى باستانى و ئەو توخمانهى ديكهى به شيوازى گوتيكيان دهزانى، بژاردوه و رهنه به لگه بيتنوه و باس له وه بكن كه كام لايه ن به هيژتره. به لام رېنيسانس ته نيا كاتېك دەست پيده كات كه ئەو چينه كۆمه لايه تيه نوپهى شكلى گرتوه و ئيستا له لوتكه دايه، به رادهى پيوست ههست به دەسلات ده كات و له ژير كۆت و به ندى گوتيك ها توته دەر و وهك ئەو به ستينه دەر وانيته هونەرى گوتيك كه مه واده كهى له پيشتروه ليوه رگرتوه تا له خزمەت به ئامانجه كانى خۇيدا به كاربان بينى و له تېنيكه كانى رابردوى بو هونەر كهى خوى كه لك وەر بگري ت. ئەم بابته سەبارت به هه موو هونەر كهى ديكه ش هه روايه، به لام به جياوازيه كه وه كه هونەر ئەزاده كان به هوى نەرمونيانى زياتريان و وابهسته گى كه مەترىان به ئامانج و بهرژه و نديه وه، ديالكتيكى بو ماوهى شيوازه كانى به ودها مه نتقيكى نه گۆرى كه ميعمارى هه يه تى ئاشكرا ناكات. له سەردەمى رېنيسانس و دەستپيكي ئەو ريقۆرمه كۆمالاتيه وه كه بواريكى گه ليك گونجاوترى بو بارودوخى سياسى و فكري بۆرژوازى له كۆمه لگاي دەر به گايه تيدا خۆش كرد، تا كاتى شوړش كه دەسلاتى گواسته وه بو چيني بۆرژوازى، سى تا چوار سەدە به سەر گەشەى هيژى مادى و فكري بۆرژوازى له فەرانسەدا تپه رى بو. شوړشى گه ودهى فەرانسە و شه رپيكي كه لىي كه و ته وه به شيوهى كاتى ناستى فەرهنه گى مادى هيئا به خوارى به لام دواتر رژيمي سەرمایه دارى خوى

و زياتر به دوور بيت له رۆدواى چاوه روان نه كراوى سياسى و نيزامى، بارودوخ بو داھينا نه فەرهنه گيه يه كهى له بارت ده بيت. پروليتاريا زياتر و زياتر به رولاى كۆمه لگاي سوسياليستى ده كي شرى، خوى له تايهت مەنديه چينايه تيه كانى رزگار ده كات و بهم شيوه يه كه كۆتايى به پروليتاريا بونى خوى دىنى و له ئاكامدا ئيتر له ويدا پرسيار له سەر پيپينانى فەرهنه گيكي نوى له ناستى ميژوويدا له دهرهى پروليتاريا دا نييه. بنياد نانه ودى فەرهنه گيكي كه سەردە مانپك دەست پيده كات كه ئيتر پيوستى به چنگالى پولاينى ديكتاتورى بيهاواتى پروليتارا له ميژوودا سراپيته وه، خسله تى چينايه تى نييه. وا به نەزەر ده كات كه ئەم دەبيتە هوى گەيشتن به ئاكاميكي كه هيچ كات فەرهنه گيكي به ناوى فەرهنه گى پروليتيرى بونى نه بووه و ناييت و له راستيدا هيچ هو كاريكيش بو به داخوه بون بو ئەم بابته ناييت، له بهر ئەوهى كه پروليتاريا به دەست هيئانى دەسلاتى ته نيا به ئامانجى له ريشه وه هه لكيشانى هه تاهه تايى فەرهنه گى چينايه تى و دەسته بهر كردنى فەرهنه گيكي ئينسانى ده ویت. وا دەر ده كه ویت كه ئيمه به بهر ده وامى ئەم بابته مان له بيير ده چي ته وه.

باسه بى فۆرمه كان سەبارت به فەرهنه گى پروليتيرى، وهك ئانتى تيزي ك له بهرانبەر فەرهنه گى بۆرژوازى دا، دەبيتە سەرچاوه يه ك بو ناسينى نا رخنه گرانهى چاره نووسى ميژووبى پروليتاريا له گه ل بۆرژوازيدا. شيوازه رواله تى و خاليسه ليبراليه كانى به راورد كردنى شكلى ميژووبى هيچ پيوه نديه كى هاوبه شى له گه ل مار كسي زم دا نييه. له نيوان گه شه و په ره سه ندى ميژووبى بۆرژوازى و چيني كريكاردا به راورد يكي راسته قينه بونى نييه.

په ره گرتنى فەرهنه گى بۆرژوازى چەندىن سەدە بهرله وهى كه بۆرژوازى دەسلاتى ده وله تى به كه لك وەر گرتن له زنجيره يه ك شوړش و گۆرانكاريه وه به دەسته وه بگري ت دەستى پيكر د. ته نانه ت كاتېكي كه بۆرژوازى چيني سيه م بو وه ته قريبه ن بي به ش له حه قوق و مافه كانى به بهر ده وامى دهورو نه خشيكى گه وره و روو له گەشەى له بواره فەرهنه گيه كاندا گيړا. ئەم بابته به تايهت له بوارى بيناسازيدا بهرچاوه. بيناي كليساکانى گوتيكى كۆلن، ميعمارى و په يكه ر سازيه كانى، دەستكه وتى په يكه ر سازى له ئەزمونه كانى به شه رييه ت له سەردەمى كۆنه بهردينه يه كه ئاوپتهى توخمى ئەزمونى شيوازى نوى بووه و دەر خەرى فەرهنه گى سەردەمانى خويه تى كه له ليكدا نه وه

که وایه بوجی هونهری پرولیتیری ناتوانی له دهیان سالدئا شکل بگریت؟ جیگاوشوینی تیکنولوژیکی ژیان له مرودا به رابه رنیه و له ناکامدا رپژدهی خیراییه که شی جیاوازه. ئەم ئیرادهی، که له یه کهم پروانیندا بهر زمین دیت ویدهچی رازیمان بکات، له راستیدا مه ته لی مه سه له که له بهرچاو نه گریت. بی گومان، له گه شه و هه لدانی کومه لگای نویدا، ئەوکاته ده گات که تابووری، فهره ننگ و هونهر گه وهرترین ئەنگیزه له داهاتودا، بینیته گوړی. له حالی حازردا ئیمه ته نیا ده توانین که خهون و خه یاله کانمان له راستای به دیهاتندا ئاراسته بکهین. کومه لگایه کی که قهیران و ته نگوچه له مه و نیگه رانی پهیدا کردنی نانی رۆژانه که سه کان له بهین ده بات، چیشته خانه گشتیه کانی، خوراکى باش، سالم و به تام بو هموان ناماده ده کات تا به دلای خویان هه لبریزن، جلسورخانه گشتیه کان، مه لافه و جلوه رگی هموان به خاوینی ده شوات و منداله کان، هموو منداله کان به باشی تیزده کرین و به هیرو شادمان و توخمه بنه ماییه کانی زانست و هونهر وهک شاهه نروبا ههوا و گهرمی وزه ی خور راده کیشن، له کومه لگایه کدا پشه سازی کارهبا و رادیو ئیتر وهک ئەمرو نییه به لکو له سه رچاوه یه کی به هیرو و بی کوتایی پیکدین که به گوشاردانی دوگمیه کی ناوهندی وه کار ده که ویت، کومه لگایه کی که ئیتر له ودا و ته بیژانی بیکه لک له نارادا

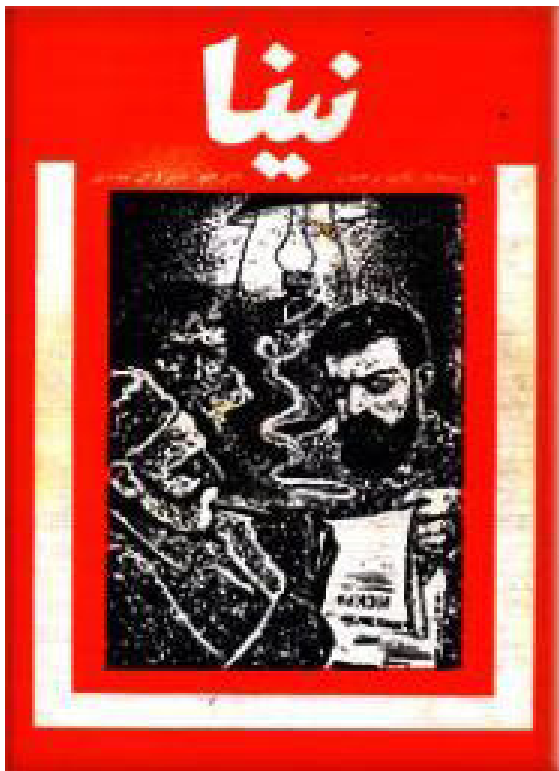
وهک بابه تیکی سروشتی و ههتا هه تایی قایم کرد. بهم پییه پرۆسه ی گه شه ی فهره نگی بۆرژوازی و ده رکه و تنی له شیوازی کدا له لایه ن تایبه تمديه کانی بۆرژوازیه وه وهک چینییکی داگیرکه ر و چه وسینه ر دیاری کرا. بۆرژوازی نه ته نیا به شیوه ی ماددی له ناخی کومه لگای ده ربه گایه تیدا گه شه ی کرد، خوی له شکل و شیوه ی جوراو جوردا له گه ماروی داهاتوو ده رهاویشته و سهروهت و سامانی ولاتی هیئا ژیر چنگی خویه وه، به لکو رونا کبیرانیشی به ره و لای خوی راکیشا و بناغه ی فهره نگی خوی (قوتا بخانه، زانکو، ناکادیمی، رۆژنامه و گو فاره کان) ماوه یه ک به ره وه ی که به ناشکرایی ده ولته تی له ئیختیاردا بیته دامه زراند. ئەوهنده به سه له بیرمان بیته که بۆرژوازی ئالمان، به تیکنیکی به راورد هه لنه گری، فه لسه فه، زانست و هونهری خوی ئیزنی دا ده سه لاتتی ده ولته تی له ده ست چینى ده ربه گی بۆرژوکراتیکدا بیته تا کوتاییه کانی سالی 1918 و بریاریدا، یان به دروست، ته نیا کاتییک ناچار به گرته ده ستی ده سه لات له لایه ن خویه وه بوو که بناغه ماددییه کانی فهره نگی ئالمان ده ستی به لیک هه لوه شان و دارپان کرد.

به لام رهنگه یه کییک له ولامدا بلیت: که هه زاران سالی پیچوه تا ئەوه ی که هونهری کویله داری شکل بگریت و ته نیا چه ند سه د سالیکیش بو هونهری بۆرژوازی،

کرد. دهسټپيکي ميژووي نوې به شهيبت له رڼي ۷ ي نوامبري ۱۹۱۷ دا پايه رڼي ده کړت. نيمه پيمان وايه که قوناغه سره کييه کاني گه شوه هه لډاني به شهيبت تا راديه ک بهم شيويه ي خواروه داده مزييت: کورته ميژووي بهر له ميژووي نينساني سره تايي، ميژووي باستان، که هه لچووني له سر بنه ماي کويله داري بو؛ سده ي نيوراست، له سر بنه ماي کويله يي کشتوکالي؛ سرمايه داري به چه وساندنه وي هه قده ستي به خوراي و له کوتاييدا، کومالگاي سوسياليستي، که نيمه هيوادارين گواستنه وه و په رينه ويه کي بي ددرده سر بيت به رهو کومه لگايه کي نيشتراکي بي دوله ت.

له هر حالدا، بيست، سي، يان په نجا سال شورشي جيهاني پروليتيري خوي وه ک دژوارترين هه لچوون له سيستمیکه وه به رهو سيستمیکي تر له ميژوودا به رهو پيش دبات، به لام نه له هيچ بابه تیک دا له زالووني سرده ميکي سره به خوي فرهنگي پروليتيري دا.

له نيشتادا، له م سالانه ي به ميژو بوونه وه دا، رهنکه پره به مجوره خوشباوهرپايه له کوماري شورايي نيمه دا بدری. نيمه بابه ته فرهنگيه کانمان له دهستوري کاردا داناوه. به هينانه گوري گرفته کاني نه مرپومان و ديمه ننگاهي بو داهاتويه کي دوور، دهکري خومان له راستاي دوور و دريژي تيپه ربووني کاتدا به رهو فرهنگي پروليتيري وينا بکين. به لام گرنگ نيمه که تاجه ند بيناسازي فرهنگي

نين و هيزي به تواناي رزگاربوي ذاتي غهيره به شهي- به گشتي به رهو دهکي نالوگور و باشر بووني جيهان هيدايه ت دهکريت- له ناوا کومه لگايه کدا، په ره سندندي پته و به رده وامي فرهنگي له گه ل هه مو و نه وي له رابردودا به رهو پيشه وه چوه شياوي به راورد نيبه. به لام هه مو نه مانه به دواي هه لچوونيکي دژوار و دريژ ماوه دا دي ت که هيشتا له بهر دهماندايه. و نيمه تهنيا له باره ي نه و قوناغي هه لچوونه وه خهريکين قسه و باس ده کين.

به لام نايا ساهه کاني نيشتا بزوز و خاوه ن جول ه نين؟ له بانترين پله دا نه ويه، به لام زرت و زيندويه که ي له سياسه تدا چر بو ته وه. شهر و ناشتي له جول ه و بزوتندا بوون به لام به شيويه کي به رين له ژير هه زينه ي تيکنولوژي و فرهنگ دا. نه مه راسته که شهر قوناغيکي دريژ ماوه ي داهيناني فهني پيکهي نا به لام هه ژاريه کي که لي کوه ته وه، کاربوري به کرده وي نه م داهينانه ي بو ماويه کي زور له کارخست و له گه ليدا نيمکاني شورشگيرانه کردني ژيانيش. نه مه سه باره ت به راديو، که شيوي و دوزينه وي گه ليک تيکنولوژي تريشدا راسته.

له لايه کي دیکه وه شورش بوار بو کومه لگاي نوې خوش دهکات به لام نه مه له گه ل شيوازه کاني کومه لگاي کوندا، له گه ل خهباتي چينايه تي، توندوتيزي، ويران کردن و له نيو بردندا به رپوه دبات. نه گهر شورشي کريکاري نه هاتايه ته به رهو به شهيبت له گه ل دژوازيه کانيدا خوي هه لده و اسي. شورش کومه لگا و فرهنگي رزگار کرد به لام له ريگاي بي ره حمانه ترين کرداره وه. هه مو هيزه هه لسوراوه کان له سياسه ت و خهباتي شورشگيرانه دا چر بوونه ته وه، و هه مو شته کاني تريش به رهو بواره کاني دهووبه ر پاليپوه نراون و هه رچه کي دهست و پيگري زالمانه ش خراونه ته ژير پيوه. له م رهو ته شدا، هه لبه ت جهرياني هه لکشان و داکشان بووني هه يه: کومونيزم پيگه يه کي دا به نيزامي nep، که به نوره، به قوناغه جوړاوجوره کاندا تیده په رپت.

به لام له جهوهري خويدا، ديکتاتوري پروليتاريا ريکخراويک نيبه بو به ره م هيناني فرهنگي کومه لگاي نوې، به لکو سيستمی شورشگيرانه ي نيزامیکه که خهباتي بو دهکات. نه مه ناي له بير بچيته وه. نيمه پيمان وايه که ميژو نووساني داهاتوولوتکه ي کومه لگاي کون له رڼي دووه ممي مانگي ثوتي سالي ۱۹۱۴ دا تو مار ده کهن، کاتيک که هيزي شهره نگيزي فرهنگي بورژوازي، دنياي خه لثاني خويني شهره نيمپرياليستيه که ي

خوځى، دهسه لاتی به دهسته وه گرت. پرولیتاریا، له لایه کی ترهوه، تهنیا به ته واوی تیار به نیازی دژواری زال بوون به سره فهره ننگدا، دهسه لاتی به دهسته وه ده گریټ. گرتی ټو ټو پرولیتاریایه ی که دهسه لاتی به دهسته وه گرتو به رله ههرشتیک ټو وه، که ماشینی فهره ننگی - پېشه سازی، قوتابخانه، ینتیشارات، رپوژنامه کان، تیاتر، و هیتر - ی که پیشتی له یختیاریدا نه بووه به دهسه لاتی و به مجوره ناراسته و مه سیری فهره ننگی به پرووی خویدا بکاته وه.

ټو رکی ټیمه له پرووی به هووی هه ژاری و سه رجهم سونه ته فهره ننگیه کانمان و ټو ویرانیه مادیه ی به هووی پروداوه کانی رابردووه به دیهاتون، گه لیک نالوژه. دواى به دهسته وه گرتنی دهسه لاتی و دواى نزیک به شه ش سال خه بات له پیناو پاراستن و سه قامگیر کردنیدا، پرولیتاریای ټیمه ناچاره هه موو توانییه کانی سهرفی دامه زرانندی سه رته یی ترین بارودوخی مه وجودی ماددی و پیوهندی له گه ل abc فهره ننگدا بکات. بی هونییه که ټیمه تا هاتنی دیه مین سالیادی رژی می شوپوه ی خوینده وار کردنی گشتیمان له دهستوری کاری خو ماندا داناوه.

رهنگه که سیک گله بی ټو بکات که من بابه تی فهره ننگی پرولیتیری له مه فهم و واتایه کی گه لیک به ریندا به کار هیناوه. ټو گه رچی شایه د به ته واوی و به شیوه یه کی پیشکوه تو وه گه شه سه ندو فهره ننگی پرولیتیری بوونی نه ییټ به م حاله شه وه چینی کریکار رهنگه سه رکه وتو بیټ له وه دا که بتوانی پیناسه و مورکی خوځی به فهره ننگه وه بنیټ به رله وه ی له کومه لگای سو سیالیستی دا بتویته وه. ټاو نار ه زایه تیه ک به رله هه موو شتیک ده بی وه ک پاشه کش له هه لو یستی ک چاولی بکریټ که گوايه فهره ننگی کی کریکاری بوونی ده بیټ. ټم پرسیاره نابی بیټه ناروه که پرولیتاریا، به لام له مه ودای کاتی دیکتاتور ی خویدا، مورکی خوځی به فهره ننگه وه ده نیټ. به هه حال، ټمه داوا کاریه کی دوور له فهره ننگی پرولیتیری به واتای سیستمی کی گه شه کردو وه به ته واوی هاوئا هه ننگ له گه ل زانست و هه نه ردا له هه موو بواره به کرده وه ماددی و مه عنه وه کاندایه . بو دیان ملیون که س له و خه لکه ی که بو یه که محار له میژوودا ده توانن بخویننه وه و بنوسن و محاسه به بکرین، ټمه خوځی له خویدا واقعیه تیکی فهره ننگی نوییه و خاوه ن گرنگیه کی زوری شه.

جه وهه ری فهره ننگی تازه، ټه شرافى و بو که مینیه کی هه لکه وته نایټ، به لکو فهره ننگی کی جه ماوه ری، گشتی

ده توانی گرنگ و حیاتى بیټ له کاتی کدا که ټو به ته واوی پیوهندی به ناراسته ی ئوروپا و شوړشی جیهانیه وه هه یه . ټیمه هه روه ک پیشو، تهنیا سربازانی گورپانی خه بات و تی کو شانی ن. بو ماوه ی رپوژیک لیزه جیگیر ده بین، ده بی کراسه کانمان بشوردرین، رواله تمان نیسلاح بکریټ، به لام گرنگتر له گشت ټه مانه پیویسته تفه ننگه کانمان خاوین بکریټه وه و چه ور بکریټ. هه موو چالاکى و هه لسورانی ئابووری و فهره ننگی ټه مپرومان شتیک نییه بیجگه له جیگورکی خو مان له مابه ینی دوو گورپان و دوو به رنکار بوونه وه دا. نه به رده سه ره کیه کانمان له به رده مدان و رهنگه دووریش نه بوویټن. سه ده می ټیمه هیشتا سه ده می فهره ننگی کی نوی نییه به لکو تهنیا سه رته یه کیه تی. ټیمه به رله ههرشتیکى تر ده بی گرنگی توخمه فهره ننگیه کو نتره کان به و به ریناییه ی که بتوانی ټیمه لانیکه م، ټه ونده تیار بکات بتوانن رپگای به ره و فهره ننگی نوی بپرین و له بارى سیاسیه وه داگیری بکه ین. ټم بابه ته به تاییه ت کاتیک روون ده بیټه وه که که سیک گرفته که ټو جوړه ی که ده بیټ له کاراکتیره جیهانیه که یدا له به رچاو بگریټ. پرولیتاریا، چینیکى داگیر که نه بووه و ناشیټ. ټمه به تهنیایی دهست راگیشتن به و دهسته یه له توخمه کانی فهره ننگی بورژوازی که بو هه میشه ئازین بیوه نیو مه وجودیه تی ئینسانیه وه به رته سک ده کاته وه. له درک پیکردنیکی دیاریکراودا، به راستی رهنگه که سیک بلیت پرولیتاریاش، لانیکه م پرولیتاریای ئوروپایی، قوناعی نیسلاحاتی خوځی هه بوه. کاتیکى که له نیوه ی دووه می سه ده ی نوزده دا، به بی ټه وه ی دهست بداته هه ولکی راسه توخو بو به دهسته وه گرتنی دهسه لاتی ده ولتی، له ژیر سیستمی بورژوازی زورترین هه لی گونجاوی حوققی بو به ره پیدانی خوځی به دهست هیئا.

رپفورم (پارلمان تارسم و نیسلاحاتی کومه لایه تی) که به زوری هاوکاته له گه ل ده وه ی میژوی نیونه ته وه ی دووه م، ده رفه تی بوچینی کریکار ره خساند تا بتوانای ټم کاره ټه نجام بدات و ټمه ش هاوسه ننگه له گه ل گشت ټو ده یه زورانیه ی که بوونه ده رفه تی سه ده ی بورژوازی. له ئاستی دووه مه دا، پرولیتاریا، له ماوه ی ټم قوناعه سه رته یییه دا، به هیچ شیوه یه ک نه بوو به چینیکى سه ره وته مند و نه هیژی ماددی شی خسته ژیر چنگی خوځیه وه. به پیچه وانه، له گو شه نیگای کومه لایه تی و فهره ننگیه وه، هه رچی زیاتر گیروده ی هه ژاری بو. له به رانه ردا بورژوازی به ته واوی تیار به فهره ننگی سه رده می

ناييت، به پېچه وانه وه بههر پراډيهه ك شورش سهر كه وتن به ده دست بيني و بهر و پيشه وه بچيت، نه و انيش بهر و پوكانه وه دهچن و ده توينه وه. گرنكي رزگار كرنى ديكتاتورى پروليتاريا له م راستيه دايه كه به شيوى كاتى - و تنيا بو ماويه كى كورته - نامرازيكه بو پاك كرنه وهى ريگا و بنيادنانى كومه لگايه كى بچ چين و فرههنگه كه له سهر بنه ماى يه كيتى و هاو پشتي دامه زراوه.

بو نه وهى قوناغى سازانى فرههنگى له بهر و پيشه وه چوونى چينى كريكاردا به شيويه كى روون تر شيبكه موه، نيزن بدن تا نهك قوناغه ميژوويه كانى چينايه تى، به لكو بهر و نه وه كان له بهر چاو بگرين. بهر ده و امى نه وان له م راستيه دايه كه هر كام له م كومه لگايانه له حالى گه شه دا نهك له حالى پوكانه وه، گه نجينه كانيان ده خه نه سهر ده سته كه وته فرههنگيه كانى رابردوو. به لام بهر له وهى كه بكرت هم كاره نه نجام بدرت، هر كام له نه وه نوييه كان ده بى قوناغيكى فيركارى بينه پشت سهر. هم فرههنگه ي نيسا ده گونجيني و له ريشوئين و ناراسته ي خويدا ئالوگورى به سهر دا دينى، زور يان كم له گه ل نه وه فرههنگه ي نه وه كانى پيشتر خاوهنى بوون، جياى ده كاته وه. به لام هم تاييه تمه ندى پيدانه، هيشتا داهينانكي نوي نيه، هم خولقاندنى بايه خى فرههنگه ي نوي نيه، به لكو تنيا گومان و فرهزيه كه بوى. تا پراډيهه كى دياريكراو، نه وهى كه وتراو يشه رنكه له چاره نووسى جه ماوه رى كريكاراندا كه بهر و قوناغى ده وران سازى كارى داهينه رانه كه وتونه ته رى، كه لكى ليوه بگيرت. كه سيك تنيا ده بى همه ي بو زياد بكات كه پروليتاريا بهر له وهى كه به قوناغى فيركارى فرههنگيدا تپه رى، له پروليتاريا بوونى خوى ده ست ده كيشته وه.

هروه ها همه نابج له بيرمان بچيته وه كه تويزى سهر وهى بورژوازي خاوهن زهوى فيركارى فرههنگه ي خويان له ژير سيه رى بانيزه ي كومه لگاي ده ربه گايه تيدا برده سهر؛ كاتيكى كه هيشتا له نيورحه مى كومه لگاي ده ربه گايه تيدا بوون له بارى فرههنگيه وه پيش ده سه لاتدارانى خاوهن زهوى پيشو كه وته وه و بووبه بزوينه رى فرههنگه ي بهر له وهى ده سه لات به ده سته وه بگرن. همه جياوازه له گه ل مه سه له ي پروليتاريا به شيوى گشتى و پروليتارياى روسيه به تاييه تى. پروليتاريا ناچاره كه ده سه لات به ده سته وه بگيرت بهر له وهى كه عه ناسورى نه ساسى فرههنگه ي بورژوازي بوخوى تهرخان بكات؛ نه وانچار به روخاندنى كومه لگاي بورژوازي، له ريگاي توندوتيزى شورشگيرانه وهيه، به م

و خوشه ويست و جيبى په سند ده بيت. چه ندياه تى ده بيته چلونايه تى، له گه ل گه شه ي چه ندياه تى فرههنگيدا، ئاخيزيك له ئاست و ئالوگوريك له كاراكتره كانيدا به ديدت. به لام هم ره وته، تنيا له ريگاي زنجيره كه قوناغى ميژوويه وه گه شه ده كات و په ره ده ستيني. به پراډيهه كى كه بتوانى سهر كه وتويت تيدا، خسه لته ي چينايه تى پروليتيزيه كه ي لاواز و به م شيويه بناغه ي فرههنگه ي پروليتيزى له نيو ده بات.

به لام بارودوخى تويزى سهر وهى چينى كريكار چون ده بيت؟ بارودوخى پيشه وانى فكرى هم چينه؟ ئايا كه س ده توانى نه ليت له م مه حفه لانه دا، په ره سه ندى فرههنگيكى پروليتيزى له حالى پيكه اتن دايه؟ ئايا همه ئاكاديمي سوسياليستيمان نيه؟ پرؤفسورى شورشگير؟ هه له ي هينديك كه س له وه دايه كه هم پرسياره به شيويه كى زور هه لينجراو دينه گورى. وابه زهين ده كات كه هم ئيديه ي بيى واييت رهنگه بتوانى فرههنگه ي پروليتيزى له ريگاي نازمايشگايه وه به دى بينيت. شاده ماره كانى فرههنگه ي له راستيدا له شوئينيكا ده ته ندرت كه پيوه ندى و ئالوگورى روناكيرانى چينيك و خودى چينه كه پيكه وه ده به سترت. فرههنگه ي بورژوايى - تيكنيك، سياست، فهلسه فه و هونه ر، به ئالوگورى بورژوازي و داهينه ره كانى، ربه ران، بيرمه ندان و شاعيرانى، په ره ي پيدرا. خوينه ر نووسه رى دروست كرد و نووسه ريش خوينه ر. همه له پله يه كدا راستيه كى شياوى بهر اورده نه كراوه سه باره ت به پروليتاريا، له بهر نه وهى ئابورى، سياست و فرههنگه كه ي ده كرت تنيا له سهر بنه ماى هه لسورانكي داهينه رانه ي جه ماوه رى بينا بكرت.

هر كى سهره كى روناكيرانى پروليتيزى له داهاتويه كى نزيكا، به جاووشى كردن له حازر نه بوونه بايه تيه كه ي، نهك پيكه اتنكي هه لينجراوانه له فرههنگيكى نوي، به لكو بنياتنانى فرههنگيكى دياريكراوه كه سيستماتيك، گه لاله بؤداريژراو، و هه لبه ت حياى بيته جولته رى جه ماوه رى خه لكيكى نا وشيار كه توخمه بنه ره تيه كانى فرههنگه ي نستان. همه نا مومكينه كه بتوانى ده ست به ديه تيه پيكه اتنكى فرههنگيكى چينايه تى له پشت سهرى چينيكه وه. و بو نه وهى فرههنگيكى به هاو كارى له گه ل چينى كريكار و له پيوه نديه كى نزيكا له گه ل گه شه و هه لدانه گشتيه ميژوويه كه يدا بنياد بينى، پيوسته سوسياليزم دامه زريت نه گه ر له گه ل ناها مواريشدا به ريوه بچيت. له م ره وته دا، تاييه تمه نديه كومه لايه تيه كان به هيزتر

مارکسیستی ئابووری سیاسی، دەرخری سەردەمیکی پر بایەخی زانستی فەرھەنگی پرۆلیتاریایە؟

هەلبەت چەمکی ماددی میژوو وە نەزەریە بایەخی کار خاوەنی گرنگیەکی بێ ھاوتایە بۆ تەیار کردنی پرۆلیتاریا وەک چینیک و بۆ زانست بەشیوی گشتی. لە مانیفیستی کومونیسیت دا بە تەنیا ی زیاتر لە ھەموو کتیبخانە میژوویەکان و نووسراوی میژووی - فەلسەفی، ئەفکار و ئاوەژوو کردنەوی پرۆفسۆرەکان، دانش و زانستی راستەقینە بوونی ھەیە. بەلام ئایا کەس دەتوانی بلیت کە مارکسیزم بەرھەمی فەرھەنگیکی پرۆلیتاریایی نوینەرایەتی دەکات؟ و ئایا کەس دەتوانی بلیت کە ئیمە ئیستا نەک بەتەنھا لە خەباتی سیاسیماندا، بەلکو لە بەرپۆبەردنی ئەرکی بەرینی زانستیشماندا خەریکین

کەلک لە مارکسیزم وەرەگرین؟

مارکس و ئینگلس لە ریزی دیموکراسی وەرە بۆرژوازی ھاتنە دەری، و ھەلبەت، بەھەمان فەرھەنگ و نەک فەرھەنگی پرۆلیتاریایی، گەورەبوون. ئەگەر لەوی چینیی کریکار بە مانگرتن، خەبات، ئازار و ڕەنج و شۆرشەکانی لە ئارادا نەبوا، ھیچ کومونیزمیکی زانستیش نەیدەتوانی بوونی ھەبیت، لەبەرئەوی کە ھیچ پیوستیەکی میژووی بۆ حوزوری ئەو لە ئارادا نەبوو. بەلام نەزەریەکانیشی بەگشتی، بە سیاسی و زانستیەو لەسەر بنەمای فەرھەنگی بۆرژوازی شکلی گرت، ھەرچەند لە ھەوڵەو تا کوتایی دژ بەم فەرھەنگە شەری راگەیاندا. لەژێر گوشاری دژوازیەکانی سەرماپەداریدا، گشتی بوونەوی تەفە کوراتی دیموکراسی بۆرژوازی، بویژ ترین، سادق ترین، و وردئەندیش ترین نوینەران، تەبار

ھۆکاری کە کۆمەلگانی ئیزنی پینادات دەستی بە فەرھەنگی خۆی رابگات. چینی کریکار، ھەوڵدەدات تا دەزگای دەولەتی بکاتە پۆمپاویکی بەھیز بۆ شکاندنی تینیتی فەرھەنگی جەماوەر. ئەم بابەتە خاوەنی گرنگیەکی میژووی بێ ھاوتایە. بەلام ئەگەر کەسیک دەستەواژەکان بەھەلە بە کار نەھینیت، ئەمە ھیستا بە واتای دامەزرانی فەرھەنگیکی تەبەتی پرۆلیتیری نییە. فەرھەنگی پرۆلیتیری، "ھونەری پرۆلیتیری" و ھیتر...، لە نیو دەیان ھالەتدا، سە ھالەتیان بە شیوی نا رەخنەگرانە لە دیاری کردنی فەرھەنگ و ھونەری کۆمەلگای کومونیسیتی داھاتویدا بە کار ھاتون. لە نیو دە ھالەتدا، دوو ھالەتیان، بۆ دەست نیشان کردنی ئەم راستیە کە تەنیا چەند گورپیکی تایبەت لە پرۆلیتاریا دەستیان دەگاتە ھیندیک توخمی جیاواز لە فەرھەنگی بەرلە پرۆلیتاریا، و لە ئاکامدا، لە کۆی پینچ ھالەت لەو دە ھالەتە، دەرخری ئەوین کە لەم چەمک و وتە ھەژینەرانە کەس نەیتوانیوە نە سەریان لێ چیکات و نە کلک.

ئەم نمونەییە دوایی لە نیوان سەدان نوونە تردایە. جیگایەکی کە لە دەستەواژە "فەرھەنگی پرۆلیتیری" بە شیوی ھاگەزایی، نا رەخنەگرانە و مەترسیدار کەلک وەرگیاوە، "ژیرخانە ئابووریەکان و سیستمی سەرخانە وابەستە بەو" سیزوی دەنوسیت: تایبەتمەندیە فەرھەنگیەکانی سەردەمی (دەرەبە گایەتی، بۆرژوازی و بیان پرۆلیتیری) "ھەرچەند کە سەردەمی فەرھەنگی پرۆلیتیر لێردا لەو ئاستەدا کە بۆرژوازیە دامەزراوە، بەلام ئەوی کە لێردا پینی دەوتری سەردەمی پرۆلیتاریا تیبەرینیکی مەودا کورتە لە سیستمی کۆمەلایەتی فەرھەنگیەو بەرھەو سیستمی تر لە کاپیتالیزمەو بەرھەو سوسیالیزم. رژیی بۆرژوازی بەدوای دەوریەکی گوزار دا جیگیر بوو. بەلام شۆرشی بۆرژوازی بە بەردەوامی ھەولێ ئەویداو دەسەلاتی بۆرژوازی ھەتا ھەتایی بکات، لە ھالیکدا ئامانجی شۆرشی پرۆلیتاریا ھەلۆھەلۆ شاندنەوی ھەرچی زووتری پرۆلیتاریایە وەک چینیک. ماوی ئەم قۆناغە بەتەواوی بە سەرکەوتنی شۆرشەو گریڈراوە. ئایا ئەو جیی سەرسورمان نییە کە لەبیرمان بچیتەو سەردەمی فەرھەنگی پرۆلیتیریمان لە ئاستی فەرھەنگی دەرەبە گایەتی و بۆرژوازیدا داناو؟

بەلام ئەگەر ئەمە راستە، ئایا ئەمە بەدوای ئەویدا نایەت کە ئیمە خاوەنی زانستی پرۆلیتیری نین؟ ئایا نابێ بلیین کە چەمکی ماددی میژوو ھەروھا رەخنە

له بنياتنا نه وهى سؤسياليزمدا به كار بښتن، ئه مه به دروستى هه مان ئه و شته يه كه ده كرى له گه ل ئه خلاق گه را نارمانيه كاندا بلين: بهرله دامه زراندى كومه لگايه كى نوئ، پيوسته پرؤليتارا گه يشتيسته لوتكه ي ئه خلاقى كومونيستى.

له راستيدا، پرؤليتارا هه م بنه ماي ئه خلاقى و هه م زانستى به شيويه كى راديكال بنياد دهنه وه، به لام ئه م كاره دواى دامه زراندى كومه لگايه كى نوئ ئه نجام ئه دات، ئه گه ر له گه ل توندوتيزيشدا بهرپوه بچيت.

به لام ئايا ئيمه له بازنه يه كى ته سكى نابه جيذا بهرپويشه وه دهروين؟ چؤن ده كريت كه كومه لگايه كى نوئ له سه ر بناغه ي زانست و ئه خلاقى رابردو و بنياد بنريت؟ ليردا ئيمه ده ي كه ميك بچينه ناخى ديالكتيكه وه، هه رئه م ديالكتيكه ي كه ئيمه له ئيستادا به چه شنيكى گه ليك ده ست و دلbazانه دهينينه نيؤ شيعرى به زمى و ده فته رى ژميريارى ئيداره كه مان و شورباى كه له م و فرنيه كانمانه وه. بو ده ستيكى كاره كان، پيشروانى پرؤليتارا پيوستيان به ويه كه له خالى ميتؤدولوژى زانستى دياريكراوه كه زهينيان له كوؤت و به ندى ئيدؤلوژيكي بوژروازى رزگار بكات ده ست پيكه ن، ئه وان له حالى حازردا تا رادديه ك به سه ر بابه ته كه دا زال بوون. ميتؤده بنه رته يه كان له بارودؤخ و مهيدانى جوړاو جوړى خه بات و بهرنگار بوونه وه دا تا قيركردؤته وه. به لام تا ده ست راگه يشتن به زانستى پرؤليتيرى ريگايه كى دوور له بهر ده مديه. چينيكي شورشگير ناتوانى خه باتى خوئ رابوه ستيئى ته نيا له بهر ئه وهى كه حيزب هيشتا برپارى نه داوه كه ئايا ده ي و نا يى فه رزيه ي ئه له كترؤن و يو نه كان، نه زهريه ي ره وانكاوى فرؤيد، دؤزراوه رپازيه نو يه كانى ريژيى (نيسييه ت) و هيتر قه بو ل بكات. ئه مه راسته كه پرؤليتاريا دواى دا گير كردنى لوتكه ي ده سه لات، مه جاليكى زؤر زياترى بو زال بوون به سه ر زانست و پيداچوونه وه به سه ريده به ده ست ديئى. نامازه پيكردى زؤر هاسانتره له ئه نجامدانى.

پرؤليتاريا ناتوانى تا كاتيكي كه زانا نو يه كانى، زؤر به يان به پانتؤله كورته كانپانه وه، هيشتا له حالى بهرپوه بردنى ئهرك و خاوينكرده وهى ناميره كانى تا قيركردنه وهى تيزى زانستيدان، بنيات نانه وهى سؤسياليسى وه دوا بخه ن. پرؤليتاريا هه موو ئه و شتانه ي كه به ئاشكرايى نا پيوست، ناراست و كو نه په رستانه يه رهد ده كاته وه، و له بواره جوړاو جوړه كانى بنيات نانه وهى خويدا، له شيواز و نه تيجه گيريه كانى زانستى ئه مرؤيى كه لك وهرده گريت و ئه وان

به هه موو چه كه حه ياتيه كانى زانستى بوژروازى، له بهرترين ئاستى مومكيندا ده ستياندا يه رهد كردنه وهى. سه رچاوه و بنچينه ي مار كسيزم به م شيويه يه.

پرؤليتاريا له رپوه و به جاريك چه كه كانى له مار كسيزمدا نه بينيه وه، و ته نانه ت به شيوى ته واو و كه مال تا ئه مرؤش. ئه م چه كانه ي ئه مرؤى ته قريبه ن له پله ي يه كه مدا و به شيوى تاييه تى له خزمه ت ئامانجه سياسيه كانى دا يه. كاربودى به رينى واقع بينانه و گه شه و هه لدانى رهوش و ريبازى ماترياليزمى ديالكتيك له راستيدا هيشتا به ته واوى دهره كه وتون و له داها تودا دينه روو. مار كسيزم، ته نيا له كومه لگايه كى سؤسياليسى، ده ست له وه هه لده گريت كه چه كى كه يه كاليه نه ي خه باتى سياسى بيت و بيتنه ئامرازى كى دا هينانى زانستى، واته گرنگترين توخم و ئامرازى فه رهنگى مه عنه وي.

زانست، له ئاستيكي زياتر يان كه متردا، به گشتى دهرخه روه ي مه يل و خوازه كانى چيني ده سه لاتدارن. هه رچه ند كه زانست زياتر دؤزينه وه زانستيه كانى سروشت (فيزيك، كيميا، زانستى سروشتى به شيوى گشتى) وه ك ئهركى سه رشانى خوئ ديار بكات، به شدارى كردنى له بابه تى نا چينايه تى و ئينسانيدا زؤرتر ده يت. هه رچى زانست قولتر له گه ل ميكانيزمى كومه لايه تى چه وساندنه وه (ئابوورى سياسى) دا پيوهندي ده به ستيئ، و يان به شيوه كى هه لينجراوتر سه رجه م ئه زمونى به شه ريه ت) ره وانشناسى، نه ك له دهركى ته جروبي و فيزيؤلوژيه كه ي، به لام له واتا فه لسه فيه كه يدا) گشتيه ت پيئه دات، زياتر له (egotism) نه فسى چينايه تى بوژروازى په رپوه ي ده كات و به خشينه كه ي به كوئى ده سته كه وتى زانستى به شه رى كه م و بى بايه خ ده يت. له سه ر به ستيئى سه رجه م ئه و ديمه نگايه ي به ديه اته، له حه وه زى زانستى ته جروبيدا، رادديه كى جوړاو جوړ له ئه مانه تى زانستى و بابه تى بوونى هه يه. وه ك قاعديه يه كى كوللى، حه ز و خوازه كانى بوژروازى، توانى پيگه به كى گه ليك ئازادتر له ئاستى به رزى شيواز ناسى فه لسه فى (weltanschauung) دا بوخوئ ديارى بكات. له م رووه وه پيوسته كه پيكه اته ي زانست له خواره وه بو سه رى پاكسازى بكريت، و يان راستتر وا يه بلين، له سه روه بو خوارى، له بهر ئه وهى كه پيوسته له چينه كانى سه روه ده ست پيكرت.

به لا ئه مه بابه تيكي گه مژانه يه كه پيمانوايئت پرؤليتاريا ده يى به شيوى ره خنه گرانه سه رجه م ئه و زانستانه ي وا له بوژروازى به ميرات و هريگرته بخاته وه سه ريه ك بهرله وهى

لېدە كات و دەيكاتە سىستېمىكى يەگانە. دەستكەوتە تاكە كەسىپە كان، لەم ئاستە بانتر دەچن و بەرەبەرە بەرزترىش دەكرېتەو.

ئايا ئاوا پېۋەندىيەكى ئۆرگانىكى لە نېوان شىئەرى پېرۇلىتېرى ئەمپۇرى ئىمە و كارى فەرھەنگى چىنى كرىكاردا بە شىۋە گىشتى بونى ھەيە؟ ئەمە بەتەواوى ئاشكرايە كە وانىيە. كرىكارانى تاك يان گورۇپىك لە كرىكاران سەرگرمى پەرە پىدانى پېۋەندىيە كانىان لە گەل ھونەرىكدان كە لە لايەن رۋوناكېيرانى بۆرۋازىيەو پىكھېنراو و لە ئىستادا لە حالى كەلك وەرگرتن لە تېكىنىكە كانى بە چەشنىكى بەتەواوتى ئىختىيارىدان. بەلام ئايا ئەمە بۇ ئامانجى و ئىناكرنى دىنباي دەروونى پېرۇلىتارىيى خۇيانە؟ راستىيە كەى ئەوۋىيە كە ئەمە زۆر لە وھا شتىك بەدوورە. كارى شاعىرانى پېرۇلىتېرى خاۋەنى ئەو چۆنايەتى (كەيفىيەت) ە ئالىيە نىبە كە تەنيا بەھوى ئالوگورۇپ قول لە مابەينى ھونەر و گەشەى فەرھەنگدا بەشىۋەى گىشتى بەرھەم يىت. ئىمە خاۋەنى گەلېك بەرھەمى ئەدەبى كرىكارانى وشيار و خاۋەن ئىستعدادىن، بەلام ئەو ئەدەبىياتە پېرۇلىتېرى نىيە. بەم حالەو، رەنگە بسەلمىندىرت كە ئەوان بەشىكن لە نمونە كانى.

ئىمكەنى ئەوۋەش ھەيە كە لە كارى نەوۋى ئىستادا، گەلېك بنەما، رېشە و نمونە ئاشكراىن كە بەشىك لە نەوۋە كانى داھاتو بتوان ھىندىك لايەنى جۇراو جۇر لە فەرھەنگى داھاتوودا راست وەك ئەمپۇر كە مېژوو نووسان ھونەرى تىاترى ئىبسن تا رەمز و رازە كانى كلىسايى، و يان لە ئىمپېرسىونىسم و كويىسمەوۋە تا شىۋەكارىي رايىبە كانىان پشكنىو، وردەكۆل بكن و شوئىن پىيان بگرن. لە ئابوورى ھونەردا، وەك ئابوورى سروشت، ھىچ شتىك لەدەست ناچىت، و ھەموو شتە كان بەشىۋەيەكى بەرىن بەيەكەوۋە بەستراو. بەلام بە چەشنىك ئاشكرا، دىيارىكراو، و ھەياتى، كارى ئەمپۇرى ئەو شاعىرانەى كە بنچىنە و سەرچاۋەى كرىكارىان ھەيە، بە ھىچ شىۋەيەك ھاوتەرىب لە گەل ئەو پلان و بەرنامانەى كە لە پشت رەوتى ئامادەكارى بۇ بارودۇخى فەرھەنگى سۆسىيالىستى داھاتو، كە رەوتى گەشە و ھەلدانى جەماۋەرىيە نەچۆتە پېشەو.

۱۹۲۳ Leon Trotsky

سەبارەت بە پېۋىست بونىان لە گەل ھىندىك ئالباىرى دواكەوتانەى ئەو چىنەى كە، لە نېواندا بونى ھەيە بەكاردىتى. ئاكامى ئەم كەدەۋىيە بەگىشتى و سەرچەم خۇى پاساۋ ئەدات، لەبەر ئەوۋى كە ئاوا بەكارھىنانىكى كاتى كە لە لايەن ئامانجىكى سۆسىيالىستىيەوۋە ئاراستە بكرىت بەرەبەرە شىۋاز و ئاكامە كانى تىئورىكى ئىدارە دەكات و ھەلدەبىزىت. وە تا ئەو كاتە ئەو زانايانەى كە لە ژىر بارودۇخى نويدا زانستىان بەدەست ھىناو، گەشە بە توانىيە كانىان ئەدەن. لە ھەموو حالەتېكدا، پېرۇلىتارىيا دەبى بنىاد نانەوۋە سۆسىيالىستىيەكەى تا ئاستىكى بەتەواوى بەرزدا كە بۇ ئەمنىيەتى ماددى راستەقىنە و بۇ پىكھېننى رەزامەندى فەرھەنگى كۆمەلگا ئامادە كراوۋ ئەنجامبەدات بەرلەۋى كە توانايى بەرپۇۋە بردنى شەن و كەو كەردنى بەتەواوتى زانستى لە سەرەوۋە بۇ خاۋەوۋە ھەيىت. بە وتنى ئەمە من دەمەۋى شتىك دژ بە كارى رەخنەگرانەى ماركسىستى كە لە لايەن زۆر كەسەوۋە و لە بوارى جۇراو جۇردا لە كۆر و كۆمەل و سىمىنارە كاندا لە حالى بەرپۇۋە چووندايە، بلىم. ئەمە كارىكى پېۋىست و پېر سەمەرە. پېۋىستە بە ھەموو شىۋەيەك و لە ھەموو رېگاپەكەوۋە دىرژە و پەرى پىندىرت. بەلام پېۋىستە دەركى ماركسىستى ھەلسەنگاندى بابەتە كان بۇ لىكدانەوۋەى گرنىكى و تايىبەت بە ئەزمون و ھەولە كانى ئەمپۇر لە پېۋەند لە گەل بەراوردى سەرچەم كارە مېژۋىيە كانماندا پىارېزىن.

ئايا ئەو بابەتانەى سەرەوۋە بە واتاى رەد كەردنەوۋەى ئەم ئەگەرەيە كە لە دەورەى دىكتاتورى شۆرشگىرەدا، رەنگە تەنانت زانايانى ھەلگەوتە، داھىنەران، شانۋانامە نووسان و شاعىرانىك بونىان ھەيىت كە وا دەركەۋىت كە لە رىزى پېرۇلىتارىياۋە ھەلقولون؟ نا بە ھىچ شىۋەيەك. بەلام ئەم بابەتە دەتوانى گەلېك گەمزانە يىت كە لە قەبى فەرھەنگى پېرۇلىتېرى تەنانت بەدەينە بەنرخ ترين دەستكەوتە تاكە كەسىپە كانى نوئەرانى چىنى كرىكار. ناكرى چەمكى فەرھەنگىك بە بەكارھىنان لە ئالوگورۇپ بەرتەسى رۆزانەى ژيانى تاكە كەسىدا بگورپىن و سەرەكەوتنى فەرھەنگىكى چىنايەتى بە پەساپورتى پېرۇلىتېرى داھىنەرانى تاكە كەسى يان شاعىران دىارى بكرىت. فەرھەنگ، بەرھەمى كۆى ئالى زانست و زانبارى و زەرفىيەتېكە كە ماھىيەتى سەرچەم كۆمەلگا، و يان لانىكەم چىنى دەسەلاتدار دىارىدەكات. نفوز دەكاتە گىشت بوارە كانى كارى ئىنسانىيەوۋە پېشواى

پيښه زنگ پيښه زنگ

ن: عهلى ئەمىنى نهجهفى

و: پېښه زنگ

نيشته جيى قه ققازه كه كۆمه لايك له شيعره كانى له كتيبي
هۆپ هۆپ نامه "دا كۆكراوته وه و بلاو بووته وه.

شيعرى كۆمه لايه تى

فهروخى يه زدى له وه فادارى به ئارمانى مه شروته،
واته نازادى حكومه تى ياسا له گه ل عارف و عيشقى و
به هار هاوشان بووه، به لام ههنگاوئك له وان واوتريش ده روات.
ئهو ده رى ده خات كه له لايه نه شاراوه كانى نيوان پيوه نديه
كۆمه لايه تيه كان ئاگاداره و شيعر و ئوسلوبى سيسه تى
خاوه ن ده سه لات باش ده ناسيت.

زهنگين پيښه زنگى كرد له داسه پانى هه زارى

خوا ويرانى كات سه د جار مالى سه رمه پادارى

له ده ستى خاوه نكار، كرىكار هيتده ترسا

له روودا بوو به كۆتر و له پشتا ليى بيژرا

فهروغى يه زدى چه مگه لى "ماترياليزمى ميژوى"
به گشتى ده ناسيت و له وپوه خه باتى چينايه تى به تاكه
ريگاي رزگارى كۆمه لگا ده زانيت.

جهماوه به ره و شىرى چينايه تى ده بى بهى

كيشمه كيش له سه ر بوون و نه بوون ده بى بهى

له حيزبى ره نه جده رانا پهيدا بووه پارهدار

نهم دوو ريزه ليكتر جودا ده بى بهى

بۇ نه وهى داد و بهكسانى له جيهان جي به بى بهى

شورشيكى قورس و قايم، له دنيا دا ده بى بهى.

فهروخى يه زدى له ۱۲۶۷ هـ «۱۸۸۹ ز» له داىك بووه و
له سه راباى ته مه نيدا به هوى تيكۆشان له پينا و وهديه اتنى
ئارمانجه كۆمه لايه تيه كان، چه ره مه سه رى و مه ينه تى زورى
كيشا و دواجار له سالى ۱۳۱۸ «۱۹۴۰ ز» له زيندانى
ره زاشا گولله باران كرا.

شيعرى ئارمان خواز

ههنگاوى كۆتايى به ره و شيعرى كرىكارى، به جه وهه رى
چينايه تى و ناوه رو كى شورشگرا نه وه عه بدولقاسمى

" نه سيمى شومال" شاعيرى كى خه لك دوست بوو به
زهينى كى روون و زمانى كى ساكاره وه. هاوكات له گه ل
بزووتنه وهى مه شرووتيه ت دا (۱۲۸۵ هـ) «۱۹۰۷ ز» له
گه ل بزووتنه وهى بيدارى به ده ماره وشكبو وه كانى شيعرى
فارسى دا خويناكى تازه كه وته جو له. شاعير چاوى
له پياوانى كۆشكى پاشايه تى و زيروزيو داره كان وه رگيراو
رووى له كۆمه لانى خه لك كرد. له وپوه ئيتىر به زمانى
زيندو و پر خرؤشى ئه وان ده واد. شيعرى كۆمه لايه تى
كه تا پيش له وه ره گي كى سيس و لاواز بوو له شيعرى
فارسى دا، رۆژبه رۆژ به هيزتر ده بوو. له شيعرى شاعرانى
مه شروته دا "ئه ديب المالكى فراهانى، ئيره ج ميرزا، عارف
و ميرزاده عيشقى و مه له ك الشعراى به هار" نه وايه كى
نازاد ده شنيته وه. ره گيه كه له شيعرى مه شروته كه ئه شرف
الدين گيلانى (خاوه ن نه سيمى شومال) باشترين نوينه ري تى،
ناره زايه تى دژ به چه وساندنه وهى زه حمه تكي شان و هاوده ردى
له گه ل به شمه ينه تان دا شه پۆل ده دات.

شيعرى جه ماوه رى

سه عيد نه فيسى نووسيويتى كه ئه م شاعيره ته نر نووسه
بۇ سه رووت و سامان و پله وپايه كه مترین نرخی دانه ناوه.
ته نيا ويستوويه تى له جه ماوه رى نزيك بيت و به وه ش گه يشت.
هه يچ شيعرى كى به قه ده ر شيعره كانى ئه و له ده لى جه ماوه ر دا
جى جى نه كردو وه ته وه. " نه سيم شومال" يه كه م نووسه ر بوو كه به
هوشيارى به وه باسى له هه ژارانى كۆمه لگا كرد بيت هه رچه ند
به تانه و توانجه وه.

تانه

نهى فهلا توش به بهنى نادهم ده زانرى نه مرؤ؟

بيته وا، ميرزاي چى، به كيشميش ده زانرى نه مرؤ؟

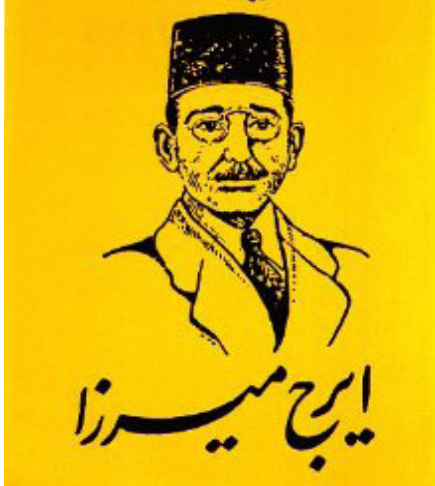
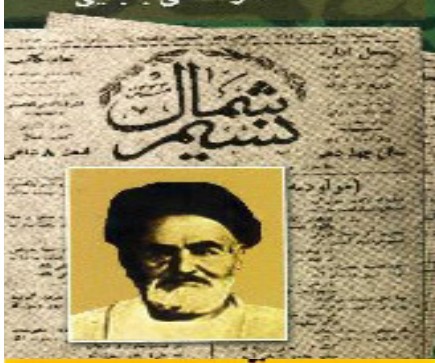
له مه جليسى نه عيان دا به خوا جيگايه كت نيه

چونكه له گيرفانتا زيژ و زيو و عانه يه كت نيه

له دللى بى غه ل و غه شت دا جگه ناسور هه يچ نيه.

ته نه كانى " نه سيم شومال" گوازتنه وه يه كى دا هينه رانه ي
شعره گه لكى، تور كى، عه لى، ئه كه ر، سا بى، شاعرى ئه رانه

گۆڤارىڤى / ئه ده بى، فه ره نه گى، هونه رى، رۆشن بىرى

نورخى يازدى

لاهووتى ھەلى گرت.

عەبدولقاسىمى لاهووتى (۱۲۲۶_ ۱۳۳۶) بە تەنيا وەك "عیشقى" شۆرگىز و وەك "فەروخى" جەماوەرى نىيە، بەلكو شاعىرىكى ئارمانج خوازە و باوەرى تەواوەى بە "جىھانىنى پىشكەوتنخوازەنى پىرۆلىتارىيا" ھەيە. ئەويش وەك زۆرىك لە رووناكبيرانى ئەو رۆژگارە لە ژىر كاريگەرى سەرکەوتنى شۆرشى بلشويكى رۇسيادا بوو.

لاهووتى سروودى ميژووى "ئەنتىر ناسيۆنال" گىرنگىتىن سروودى بزوتنەوەى كرىكارى وەرگىرايە سەر زمانى فارسى. دەكرىت ئەو لە ريزى شاعىرانى نووخوازى سەدەى ۲۰ دانىين. لە ريزى كەسانىكى وەك "ماياكو فيسكى، نازم جىكمەت، بىرتۆلت بىرئشت، لويى ئاراگون، پابلو نىرودا، يانى سىرتوس..."

ل اهووتى زانستى چىنايەتى بە زمانىكى ساكار و ئاسايى بۆ كرىكاران باس دەكات.

**من لە خىزانيكى رەنج دەرم
زادەى رەنج و پەروەردەى مەينەتم
لەبەرەى كرىكارانم.**

**قسنەى من نەو، چما رەنج و مەينەت نىمە
دەيگىشىن**

**بەرەكەى دەماشنەوە خەلكانى تر؟
نەم جىھانە بەھۆى فەلا و وەرژىرەو بەرپايە
نەك بەھۆى مەفتەخۇرەكانەو.**

لە تىپوانىنى چىنايەتى لاهووتى دا "حكومەتى ياسا" واتە ميراتى گەورەى مەشرووتە ئىتر بايەخىكى نىە، چونكە دىن و ياسا و نىشتمان ئامرازى دەستى دەولەمەندەكانە. ئەو لە شىعەرىكى تردا تاكتىكى خەباتى چىنايەتى بە پسپۇرىەكى بىيۆنەو دەكات بە دروشم:

**چىە ياساى زال، بەناگاي لىيا تۇ؟
حوكمى دىليەتى نىمە**

چارى رەنجدەران يەكيتى و رىكضراو بوونە.

لاهووتى تەنيا بۆ نووسىن و وتن ئازا نەبوو، ئەو پياوى خەباتىش بوو. لە كاتى لاوى دا دەستى داىە كۆدەتايەكى نىزامى و پاش تىكشكانى كۆدەتاكە بەناى بردە بەر يەكيتى سۆقىەت.

ھاودنى لەگەل بىبەشان

شىعەرى پەروين ئىعتسامى، بە پىچەوانەى لاهووتى، بە گشتى بەدوورە لە چەمكەگەلى ئايۆلۆژىك، بەلام سەررێزە

له سۆز و به زه بې، په روښ نهك به حسيښگهري " ټابووري _ سياسي " به لكوو به زهينيه تي سرووشي و كاريگهري وهرگر تني راسته خوځ له مهينه تيه كاني رنجه دران دنووسې و له شيعري باوكيكي بيچاره دا باوكيكي كوره كهي له جهوري سرمايه داران به ټاگا دهكاته وه و دهلي:

**نېشي نوان پالگو تن و نوستنه
به شي نيمه، دهر د و خم و نه خو شين
به رهمي ماندووي نيمه، وان دهيين
نيمه تنيا نيش دهكدين، بي نوهي نتق بددين
مافي كريكاران پامال بووه
به هوي به درهوشي، ميگهلي ناو ناشگان
ناوهها پيا وت باوكي به رحم و سوز
ههروه گرمي ژيني مه، جهوري پاردارانه.**

شهويې و ... وينه گه ليكي زور كاريگهري و زيندووي له ژياني زحمه تكيشان دارشوو كه له هممو ټه دهبي فارسي دا بې وينه يه.

نېما زحمه تكيشاني شار بهرو راپه رين هان ددهات:

هاوار له دهستي شار و، سهنه تي هاوار

ټاكي خاموش و كپ بين،

ټاكي ديل بين نيمه ناشاد

لم عركه دا ناوه داني مه هيلن

با به شيوازيكي نوې بيكدين ناباد.

دهبي زهوي رنكي خوين له خو بگرې

مروغ يا سهردهكوي، يان دهسري

يا به رين هممو تيگرا

يان بين به خاوهني ژيانكي نازاد

بېر له ناسوده يي و حسانه وه بكدن

خومان بو نافرين شهر بكدن تيار.

نېما له شيعر گه ليكي دووردرېژ دا وهك " ناقووس، كه رگي ټامين و لاي شاري تهريك " وينه گه ليكي جوان و به رهنك و روو له شورشيكي شكوداري كوومه لايه تي وينه دهكات.

پيتيكي همموان پيشان ددهات به همموان

نهو به رامي به تيني خوي

ليكي نزيك دهكات، دل و گيان

دلي بردووه و بردوشي گيان

له ههناوي نهوانيشه وه دهك شينته وه

كري به قه باره و سوور و جوان

له دهستي ليك هه لپيگراوي گله وه

كه هممووي به رامي نهو، راز دهردهكات

له هممو ويږديكي، توييكي نهو راستيه دهردهكوي

كه نه م دامو ده زكا گنده له

تيدا نه ماوه گيان.

نېما به ليندېر بووني كوومه لايه تي له سرووشي هونه ردا به دي دهكات. ټه و به ټه ركي شاعير ده زانيت له شهري

په روښ له ريگه ي ههستي شاعيرانه ي خوي له وه تيده گات تنيا هاوخه مي به س نيه، كه واپوو بيته شان بهرو ناره زايه تي و راپه رين هان ددهات.

ټاكي نارفق رشتن له هه تاودا رنجه دهري؟

ماندووي و بيده رته تاني بو پاروويهك نان؟

بېر له مافي پامال بووت بگووه ساتيک

بو ده ترسي له هممو خان و ناغايهك؟

حاکم شرع كه به رتيل دهگرې و هتوا دهكات

كه ي وهلامي هه ژاران دهكات وه نه ي رنجه دهري

خويي نهوانه برژيټه كه وهك زهروو دهسرن خويي

كريكار

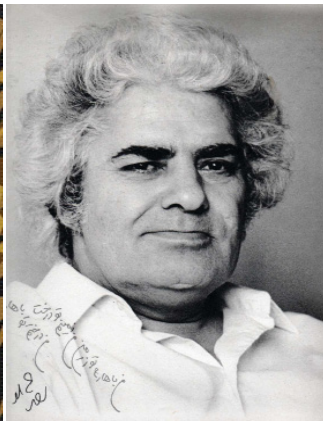
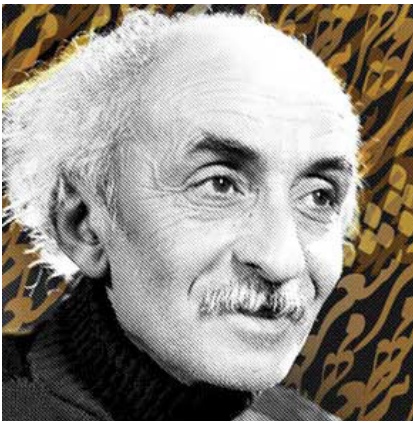
له خوي تيان با دهست و پيت سوور و ته ر بيت

رنجه دهري.

هه لسو كه وتي سوزدارانه له گه ل روژره شي زحمه تكيشان، ټه ركيكي ديږيني شيعري فارسيه كه تابه مروغ دريژه ي كيشاوه، له " محمه د حوسين شهه ريار " وه تا " فه ره دي ووني موشيږي ... " .

باوكي شيعري نويي ټيران

ميراتي جه ماوه ري شيعري مه سرووته، به تاييه ت به و شيوازي كه لاهوتي و ته قې ره فعت، ټه و شاعيرانه ي كه به زهين و زماني شورشيگيرانه وه دهيانووسي، ده گاته نېما يوشيج (عه لي ټيسفه ندياري) باوكي شيعري نويي ټيران. نېما له شيعره كاني " بنه مالهي سه رباز، زيندان، دو كه لكيش، سه ربازي ون، دايك و كور، مه نزوومه ي مانلي، كاري

چينايه تى دا لايه نى هه ژاران بگريټ. له نامه يه كى دا دهنوسيت:

" شيعر نامرازى خزمهت كړدى چينايه تيه، واته هه ست و سؤزى چينى زه حمه تكيش ده جوليټيت. هه لېه ت نووسه ر و شاعيرى كؤمه لايه تى، شاعير و نووسه ريكي زانا و خاوه ن ئاوه زه كه ئازا و خاوه ن هه ستى چينايه تى بيت، هم جوړه كه سانه ش له ئيرانى ته مرؤدا كه من."

نيما له نامه يك دا بؤ بنه ماله كه ي نامازه به وه ده كات كه به ره و بيرو راى برا كه ي رايكشراوه. " لاديين ئيسفه نديارى" براى نيما له يه كه م ته ندامه كانى حيزبى " عياله ت" بو. ته و له ده ست ديكتاتورى ره زاشا به ره و روسيا هه لات و وه ك زؤر به ي هاوريكانى بو به قوربانى خوئيرتريه كانى " ستالين".

دواى نيما

هاوسؤزى له گه ل بيبه شان له شيعرى زؤر به ي شاعيرانى پاش نيما و پره وى ئوسلوبى نووسينى ته ودا به دى ده كرى. " ته حمه د شاملو" (بامداد)، " ئيسماعيل شاروودى"، " سياوه ش كه سرايى"، " خوسره و گلخورخى"، " نادر نادرپور"، " نوسره ت ره حمانى"، " مه نوچير ئاته شى"، " ئيسماعيل خؤبى"... مه نوچير سيستانى (1315 تا 1360ه) شاعيريكه له به ره ي يه كه مى پيره وانى نيما و شيعريكى به ناوى (كارخانه) ئاوها هوئيوته وه:

ليړه

هه موو تؤپچه نيك به سراوه به ناميريكي كاره باوه

كار بزووتنى ناسن و بازؤلنيه

له هه ر كونجيك دا پيلواريك و پؤلنيك كه وتووه

له ژير پنا دا دار

نوستوووه دوكلئى دنيا له سينگ دا

له سينگ دا، كه ميگه سيل و سه بر بران

ليړه

گوللئى وشكانى تؤ

نپشكوتوو، له ليوه كانتووه

دوكلئيش كه بياته كه ره وه ي هه مار.

ليړه

هه ماري ته قينهو وه ي به ركه وامي كه نكه

جوولئى ي بيدنگى ليوه كان، كه ريده خات كه ردى دلان

هه موو سينگيك ناگردانيكه.

له يادى به بليئسى كه سان

باسى نيواران

كه رگاگه لى ناسنى كه كريتووه و كاده خريت له سر

له لولاوه كان

پياوان چهور و ماندوو

كه رؤنووه، كروپ كروپ.

نه وان كپ و بيئسه دان

يادى نيواران و ماله وه

چهنه خؤشه

نئى لائق رايكشان و مانگرتن و دريژه دان،

هه لمئى چايى و نيواره خوان

هاروه اجى منالان.

زره ي قابله مه و سفره و چه تال و خويدان

ننجا نوستن و رازان

رازان، رازان

چاو نايريئ هم دوكلئى و

نايهيئى كه ره تان.

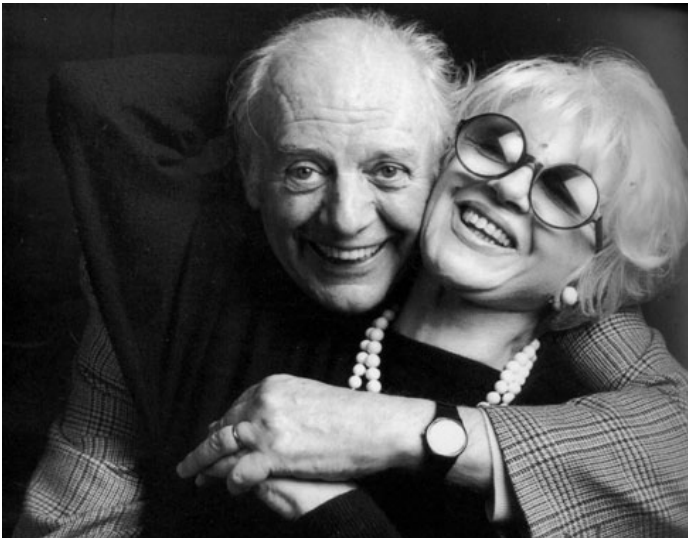
به سه ركه و تنى شوړشى دژه پاشايه تى ريبه ندانى 1357 ه، بزوتنه وه ي كريكارى گيانئيكى تازه ي به به ردا هاته وه و له ژير سيپه رى ريكخراوه پيشه يى و سياسيه كان دا بازارى شيعر و ته دهب ژياوه.

له نيوان به ره هه مگه لى ته و سه رده مه دا ناوگه لى له هه ژمار نه هاتوو هه يه، به لام ئيمه ناوى ته و چهنه كه سه وه بير دينينه وه كه كاريگه رتر بوون: " سه عيد سولتان پور، محه مه د موختارى، عؤمران سه لاجى، جه عفه ر كو شوايى، ته سلان ته سلانيان".

داھىيانى زمانىك بۇ ھەلھاتن لە سانسۆر

ناساندنى ژيان و بەرھەمەكانى ھونەرمەندى كومۇنىست "داریو فو"

سەلام قادرى

"داریو فو" ئەو نووسەرە رادىكال و كومۇنىستە بوو، كە تەختى شانۆى كرد بە سەنگەرئىك بۇ ئاگا كاردنەوھى چىنى كرىكار و سەنگەرئىكش بۇ دژاىەتى چىنى چەوسىنەر. لە بیست و چوارى مارسى ۱۹۲۶ لە دېھاتى "سین جانۆتى" سەر بە "وارزەتى ئىتالىا لە بنەمالەیهكى شۆرشگىر و دژە فاشیست دا لە دایك بوو. باپىرى بە تام و لامەیهكى تاییبەتەوہ چىرۆك گەلئىكى سەرنجراكىشى بۇ خەلك دەگىرئایەوہ. ئەو وەرژىر بوو. كاتىك دەچوو بەرھەمەكانى بفرۆشىت ئەمەى دەكرد. ئەمە سەرەتای تىكەلبونى "داریو فو" بوو بە جیھانى چىرۆك و گىرئانەوہ. ژيانى شار بە شارى "داریو فو" لە منالیهوہ بە ھۆى ئىشەكەى باوكیەوہ كە كرىكارى رىنگاى ئاسن بوو، ھەندى ئەزمونى بەنرخ و تاییبەتى لای "داریو فو" كۆ كردهوہ و بووہ ھۆى ئەوہى لە نزیكەوہ و بەوردى كرىكاران و رووى تال و شىرىنى ژيانیان بناسىت. ماننەوہ لە شارى پر لە ھونەرى میلان و خویندن لە ئاكادىمى ئەو شارەدا لە سالى ۱۹۴۰ ھوہ درگاى بوارى زانستى و تىكنىكى نووسىن و دەرھىنانى شانۆشى بۇ فو كردهوہ. بەلام بەھۆى شەر نەیتوانى خویندن تەواو بكات. دوای شەرپىش ماوہیەك لە زانكۆى بیناسازى میلان درىژەى بە خویندن دا، بەلام دیسان نەیتوانى خویندن تەواو بكات. لە سالى ۱۹۵۲ دا بە نووسىنى مۆنۆلۆگ گەلئىك بۇ رادیو ھاوكارى خۆى لە گەل رادیو و تەلەوویزىونى ھوكمى ئىتالىا (RAI) دەست پىكرد. دایكى فو ژنىكى رووناكبىر و بزىو بوو. بەھۆى ئەو جەوہ زانستىەى كە لە مالىەوہ سازى كردهوہ، ئەو ھەر لە مندالیەوہ توانى بەرھەمەكانى برىشت و مایاكوفسكى و لۇركا بخوینتىتەوہ و لىیانەوہ فىر بیت.

بەرھەمەكانى لەوانە "تاوانبارانى ھەمىشە شەیتانەتى لەویدا پىشكەش كرد. ئەو ھەر لەسەرەتای نووسىنیهوہ لە گۆشە نىگایەكى رادىكال و چىناىەتیهوہ دەپروانىە پىكھاتەى كۆمەلایەتى و بروكراسى ھوكمى و ئەمپىريالىزمى لە نىو كارەكانىدا دەدایە بەر رەخنە و ھىرشى دەكردە سەريان. ھەر ئەوہ بووہ ھۆى ئەوہى زۆر زوو لە گەل بەرہەستى سانسۆر و سەركوتدا رووبەروو بىتتەوہ و زۆرىك لە بەرھەمەكانى رىنگایان لى بگىردىت. لە سالى ۱۹۲۶ دا كە لە تەلەوویزىونى ئىتالىا بە ئىشى نووسىن و دەرھىنانى تەلەوویزىونیهوہ خەرىك بوو، بەلام بەھۆى سانسۆرەوہ ئىستغالی كرد و بۇ ماوہى ۱۵ سالى ئىتر ئىشى تەلەوویزىونى نەكرد.

سانسۆر زەى داھىتەرەنەى "فو" بزواند و ئەوى بەرەو داھىتان و ئافراندى زمانىكى تاییبەت ھان دا. لە سالى ۱۹۶۹ ھوہ بە نووسىنى رازەكانى كۆمىدىا سەردەمىكى تر لە ژيانى سىياسى و ھونەرى فو دەستپىكرد.

ئەو لەو مۆنۆلۆگەدا لە زمانى "گرمولت" كە پىكھاتبوو لە زمانى ھەرىمى "دەرەپو" و شىوہزارى سەدەكانى ناوہراست و تىكەلئىك لە وشە و ھىماى داھىتراوى خۆى. ئىستاش زۆرىك لە رەخنەگران ئەو بەرھەمە بە باشتىن بەرھەمى دەزانن. "رازەكانى كۆمىدىا" پىشوازیەكى بىج وىنەى لى كرا و زۆر زوو بۇ ۳۰ زمانى زىندووى دنيا وەرگىردا. ھەر لەو سالانەدا بەرەبەر نووسىنە سىياسى و رەخنەگرانەكانى

مه ترسيداره و هونه رى پاليوراو له ژيان هونه رى مردووه و ناتوانى بوونى هه ييت. هونه رى ئاويتهى ديارده كانى ژيان بووه و پيوهنديه كى قولى له گه ليان هه يه. "شكسپيهرى وه كوو نمونه ده هاورده وه و ده يوت:" سه يرى شكسپيهر بكنه چلون هه مليتى كردووه به ره خه گريكى سه ره كى ئيليزاييت.

"فؤ" دوو شيوازى كوميدىاي "فاريژ" و "ديلاتاره" تيكه ل كردبوو و به زمانى خه لكانى هه ژار و په راوژنشين. هه ر ئه وه ببوو هوى ئه وهى له بازاره كانى ته ره بار، ياريگه كانى ريزه و كارخانه كان و له نيوان خه لكانى كه م داهاى كومه لگادا پيشكه شيان بكات و هه ندى جاريش هه ر له نيوان ئه و جوړه خه لكانه دا، ئه كته ره كانى هه لده بژارد. هه لسووراني زانست به خش و شوړشكيپره نهى ئه وه له بوارى شانودا ژيانى تايبه تيشى خستبووه ژير كاريگه ريه وه. له ۸ى مارسى ۱۹۸۰دا گروپيكي فاشيستى راسپيردراو له لايه ن پوليلى فيدرالى ئيتالياوه ژنه كه يان رفاندبوو و پاش ئه شكه نجه كردنيكى زور ده سترديژيان پيكردبوو. به لام ديسان كوليان نه دا و دوو مانگ پاش ئه و رووداوه به مؤنولوكيكي دژه فاشيستى كه هاوسه ره كه ي تيدا ده ورى ده گيپرا، گه رابوونه وه بو گوږه پانى خه باتى هونه رى.

جاريك چوون بو زيندان، ۴۷ جار بانگه يشت كران بو مه حكه مه، به ده يان جاريش پيشگرتن له به ره مه كانى، نه ك كولي پي نه دا به لكوو بووه هوى ئه وهى ۴۷ كوميديا و سه دان وتار و ته نانه ت سرود و ئاوازي تريشى له سه ر ئه و پيش پيگرتنه نووسى. ئه و سه باره ت به پيوهندى له گه ل بينه ره كانيدا ده لييت: "ئيمه بو ئيشه كانمان پلانيكى دياريكراومان نييه. ئه وه كريكارانن پلانمان بو داده نين. پلانى ئيمه خو گونجانده له گه ل داواكارى كريكاراندا. ئيمه وه كوو ئه و رووناكبيرانه نين كه باله خانه ي رووناكبيرى بو خو مان ساز بكه ين و خو مان له كومه لانى خه لك جيا بكه ينه وه و له نيوان بوونى مه ي و دووكه لي جگه ره دا بزر بيين. ئه وه بينه رى شانوانمه كانى ئيمه ن كه پيمان ده لين چ ئيشيك بكه ين و به ره مه مى داها توومان بو چ باسيك ته رخان بكه ين. كريكارانى مانگرتوو داوامان لي ده كهن سه باره ت به رنج و چه رمه سه ريه كانى ژيانيان شانويان بو به ره مه به ينين. ئيمه ش له سه ر داواى ئه وان و بو سه ركه وتنى خه بات و مانگرتنه كه ي ئه وان ده نووسين. ئه مه ش ته نيا كريكارانى به شى پيشه سازى ناگريته وه، به لكوو ژنان و وه ريزان و په ره ستاران و ماموستايان و خو يندكارانيش ده گريته وه. ئيمه له گروپه كه شدا به يه كسانى و چو نيه ك پاره وه رده گرين. له ئاستى كريكاريكى پسپوردا هه مووشمان له وه رازين."

فؤ" ئوستريالاشى گرتوه و شانوانمه ي "كريكاريك سيسه د وشه ده زانى، به لام خاوه نكاريك هه زار وشه ده زانى؛ بويه خاوه نكاره ي نوسى و چه شنى بومبايه ك ته قيه وه.

ئه گه رچى شانوانمه كانى "فؤ" سالانيكى زور ئه مپه ر ئه و په رى دنياى گرتوه، به لام جيهان ئيستا زياتر "داريوؤ فؤ" به و شانوانمانه ي سه باره ت به بارودوخى هه نوكه يى ده وله تانى سه رمايه دارى نوسيوه تى ده ناسيته وه. به ره مه م گه ليك وه ك "نيمانه بكرين كه واته پاره ناده ين"، مه رگى له ناكاوى ئانارشيه ك.

شانوانمه ي "مه رگى له ناكاوى ئانارشيه ك" له گه ل بارودوخ و ناوه روكى هه نوكه يى حكه مه تى ئيستاى ئيراندا ديته وه. چونكه فؤ له و شانوانمه دا په رده له سه ر فيل و پيلانى پوليلى ئيتاليا هه لده ماليت؛ كه هه لسووراويكى كريكاريان له بينايه كى به رزه وه خستوه ته خاوه وه و دواتر له روژنامه كاندا وه كوو رووداويكى كوتوپر پاساويان بو هيناوه ته وه.

له ولاتى ئيتاليا دا فؤ به و شانوانمه دوو كه سى و تاكه كه سيانه شه وه ده ناسنه وه، كه به ره مه مى هاوكارى خو ي و "فرانكا" هاوسه رى بوون. "فؤ" به م شانوانمانه جيگايه كى تايبه تى لاي بالى چه پ و له نيوان چيني كريكارى ئيتاليا دا په يدا كرد.

له سالى ۱۹۹۷دا خه لاتى نويلى ئه ده بياتى برده وه. له حا ليكدا كه له هه موو كات زياتر پيداگري له هه لويس ت و بيروراكانى ده كرد. شانوانمه گه لي "قامك له چاو"، "روژنامه چى شيت له شارى ليزائيس"، "دزى مانكه ن و ژنه كان"، "ته رمه كه پوست بكه ين، خه لكه كه ژيپين خه ين"، "ته رم فروشى"، "ماركو لؤفا"، "سى مه زنه كه"، "كاتيك هه ژار ده كه وى ده بيه سوولتان"، "روژى نو ي مه ينه تى نو ي" و به ده يان شانوانمه ي ترى دواى برده وه ي خه لاتى نويلى نووسى.

سياسه ت و كومه لگا به رده وام دوو چه مكى جيا نه كراوه له به ره مه مه كانى ئه م نووسه ره بووه. ئه و پرواى به وه بوو كه شانو ئاوينه ي بالانوينى ژيانه و له سيراغه سياسى و كومه لايه تيه كاندا شانوكار بى لايه ن نييه. هه ر ئه وه بووه هوى ئه وهى كه ره خه گرانى بوژروازى ئه ويان به ئايده ئولوزيست ده ناساند و ته نانه ت له كاتى وه رگرتنى خه لاتى نويلىش دا ديانيان پيا نه دنا. هه ر چه نده ئه و ئه م ئيدعايه ي ئه وانى به درؤ ده خسته وه و ده يوت: "ئه وه بيه كه هونه ر له به رانه ر سياسه ت و فه لسه فه و ئايده ئولوزيا دابنيين و جياى بكه ينه وه له ديارده جوړاوجوره كانى ژيان

ئەو كليله وون بوو، كە دەكات بە بيانو بۇ ئەوئى شەو و رۇژىك لە ژيانى بنەمالەيەكى كرىكارى لە زمانى ژنەكەو بەگپىرئىتەو. ژنەكە بىر دەكاتەو كليلەكەى لە كوئى داناو. شەوى پىش دەھىنئىتە بىرى خۇى كە ھاتوئەتەو و ھەر دوو دەستى بە گرتنى منالەكە و ئەو شت و مەكانەى كە كرىبىتەى گىراو بوو. لەوئو رووداوەكانى شەو و رۇژى رابردوو لە زەينىدا دەچنئىتەو.

لە شانۆنامەدا تىكنىكىك ھەيە بە ناوى گرى نانو و گرى كرنەو. بابەتىك دەكەى بە پرسیار لای خوئنەر و وای لى دەكەى تا کرانەوئى ئەو گرىبە و روون بوونەوئى مەوزوئەكە سەبىرى شانۆكەت بکات. بىنەر تا ئاخىر سەبىرى دەكات بۇ ئەوئى بزانی لە نىوان ئەو ھەموو سەرقالیەى كە بنەمالەيەكى كرىكارى گىرئوئەتەى، چى وای كروو و كليلەكە وون بکات. لە بەر ئەوئەش ئەو شتانەى كە ژنە كرىكارەكە باسى دەكات، ئاشنایە و لە جنسى ئەو سەرقالی و شپىزبەيە كە ھەموو كرىكارىكى ژن و پىاو لە ژيانى خۇياندا تەجرەبەیان كروو. لە درىژەدا فۇ كەسایەتەى ژنەكەى وا دارشتوو كە لە ژيانى خۇیەو دەچىتە سەر باس لە سىستى سەرمايەدارى كەرتى تايبەت. كرىكارىكى شۆرشگىر لە زمانى ژنەكەو تەنیا شانۆيەكى كرىكارى نايىنئىت، كە ئەم بابەتە تالە بە شىوازیكى كۆمىدى پىشكەش دەكات، بەلكوو لە زمانى ئەوئە ھەندىك ئىستىدلالى زانستى دەبىستى كە بەرچاوىشى لە ھۆكار و رىنگاى دەربازبوون لەم بارودۇخە نیشان دەدات. ژنەكە باس لەو دەكات كە چۆن لەگەل ھاوسەرەكەى بەشەر ھاتوو و لەوئى كە پىئەندى ژن و شووئەتیا تەنیا بۇ ئەوئە كە ژنەكە سەربارى كارى دەروئى ناومال، خزمەتەى شووئەكەيشى بکات و منالەكەيشى پۇشتە بکات. لەوئى كە ئەو لەو جۆرە ژيانەدا تەنیا خزمەت دەكات و سرویس دەدات. ئەو لە درىژەدا باس دەكات كە شووئەكەى چۆن ولامى داوئەتەو و باسى كروو لەو كاتەو شوىنى كارەكەى دوور كەوتوئەتەو بە كروو ئەو كاتەش بۇ ھاتوچۇ دەبى بىبىرئى بوو بە بەشىك لە سەعاتى كارەكەى و ئەو وای كروو كە ئەو ئىزافەكارە لەگەل ھاوسەرەكەى دا بەش بکات و لە كاروبارەكانى مالەوئەدا كەمتر خۇى دەخىل بکات. شووئەكەى باس دەكات كە وایە راست دەكەيت ئىمە تەنیا پىكەوئىن بۇ ئەوئى بە ھەردووكمان بە يارمەتەى يەكتر لە بنەمالەدا درىژە بە ژيانىكى دۆزەخیانە بدەين. قازانجى ئە مەش تەنیا و بە تەنیا بۇ خاوەنكارەكان دەبىت. فۇ مۆنۆلۆگىكى دوور و درىژ سەررپىژ لە زانستى چىنایەتەى و سىاسى لە زمانى ژنەكەو دەگىرئەتەو و وا

گروپەكەى "فۇ" ناوى گروپى شانۆى "كومون" بوو. گروپىكى شۆرشگىر كە بە دەیان جار بۇ ھاوئىشتى لەگەل كرىكاران شانۆى بەرھەم دەھىنا و داھاتەكەيشى تەرخان دەكرد بە كرىكاران و بۇ درىژەدان بە مانگرتنەكەى ئەوان پىشكەشى دەكرد. "فۇ" قوتابى "بىرتۆلد بىرئىت" و "ماياكۆفسكى" و "لوركا" بوو. خۇيشى ببو بە مامۆستای ھونەرمنەدانى شۆرشگىر پاش خۇى. ھەر ئىستا كە ئەم باسە دادەرپىژم دەكەوئە بىر گروپى شانۆى "كومون" مەريوان كە لەگەل ھاوئىكانما ئىلھام وەرگرتو لە گروپى "كومون" فۇ بۇ خزمەت بە چىنى كرىكار و ھەژارى كوردستان دامانمەرزاند. ئەو گروپەى بۇ يەكەم جار شانۆى "رۇژى نوئى" و مەينەتەى نوئى "فۇ" لە مانگرتنى كرىكارانى كارخانەى رستن و چىنى پەرىس دا پىشكەش كرد و توانى ئەزموونى شۆرشگىرانەى فۇ بگوازىتەو بۇ ناو خەباتى چىنایەتەى كرىكارانى كوردستان. ئەم جۆرە ئەزموون وەرگرتنە پراوى مرؤف بە ئەتترناسىونال پتەوتر دەكات و ھانى دەدا ئەزموونەكانى ئەدەبى كرىكارى باشتەر بناسى و بۇ بەرەوپىش تر بردنى بزوتنەوئى كرىكارى ئىران و كوردستان بەكارىان بگرى.

لېرەدا جىنگاى خۇيەتەى كە شى كرنەوئەك سەبارەت بە شانۆنامەى "رۇژى نوئى، مەينەتەى نوئى" "داریوفۇ" بەم باسە زیاد بکەم. چونكە ئەم شانۆنامەيە يەكئىك لە شانۆنامە باشەكانى دارىوفۇيە كە لە زۆرىك لە ولاتان بە دەیان جار و لە لایەن گروپە جۇراوچۆرە شانۆيەكانەو پىشكەش كراو. ئەم دەقە ھەروەھا لە ئىرانیش لە شارە جۇراوچۆرەكانى ئىران لەوانە "تئاتر" شارى تاران پىشكەش كراو. ئەم شانۆنامەيە ھەر لە سەرەتاو بە خەون بىنىنى ژنىك دەست پىدەكات كە خەونى دىتوو دەستى كەوتوئەتە ژىر دەزگاى پرىس و قامكەكانى قرتاون. فۇ بەم دەستپىكردنە ئاستى پەرسەندنى گوشارى كار بۇ ناو چركە چركەى ژيانى كرىكاران پىشان دەدات. دەبىھوئى پىشانى بدات چۆن لە خەو و بىداریدا لە دەست دلەراوئى كۆمەلگاى پىشەسازى و پىئەندىيەكانى سەرمايە دەرنەچىت. كرىكارە ژنەكە لە خەون رادەپەرى و دەزانى ئەو بە تەنیا خەونى بىنىو و خۇشحال لەوئى كە كابووسى رووداوى شوىنى كار تەنیا كابووسىك بوو، كۆرپەكەى پۇشتە دەكات و خۇى رىدەخات بۇ ئەوئى ئەو بگەيەنئە دايەنگا و خۇيشى لەوئو بىروات بۇ كارخانە. بەلام دروست لەو كاتەدا دەبىھوئى لە مال دەركەوئى و زۆر بە پەلەيە پى دەزانئىت كە كليلەكەى وون كروو. ھونەرى فۇ لە نووسىندا لېرەو دەردەكەوئى.

هونه رېښکى تۆکمە و کرېکارىيە که وه کوو بريشت ده لیت: "چهرمه سه ریه کانی ژيان ده کات به هه وینى پیکه نین و وا ده کات که کرېکار له هونه را خوی بېینتته وه و له گه ل ته وه دا که پیده کهنى ته و درزانه ش بېینى که له زنجیره کانی دیل بوونیدا هه یه و هیوا و ئیراده ی شوپشگيرانه ی زیندوو بېیتته وه و بهرچاوی بو به کارگرتنى روون بېیتته وه."

سه رچاوه کان

<--[if !supportLists]-->• <!--[endif]-->

فه رههنگى بچکۆله ی هونه رپیشه ی "داریو فو"

<--[if !supportLists]-->• <!--[endif]-->

درام نووسانى جیهان، بهرگى دووهه م وهرگيرانى "مه نسورى ئیبراهیمی"

<--[if !supportLists]-->• <!--[endif]-->

<روژى نوئ مهینه تى نوئ "داریو فو"

<--[if !supportLists]-->• <!--[endif]-->

<مه رگى له ناکاوى ئانارشیه ک "داریو فو"

بازى و کارگردانى نمایش: همه ی دزدها که دزد نیستند نوشته ی: داریو فو

ده کات چرکه بو چرکه بینهر زیاتر چاو بېریتته ته کته ره که و گوئ بو باسه کانی بگريت. هونه رى فو له وه دایه که به بیانووی گيرانه وه و له چوارچيوه ی شانۆیه کی کرېکاریدا وانى چينايه تى ده لیتته وه و شانۆکانى ده کات به قوتابخانه . له شانۆکه دا جیا له و باسانه بهرده وام دلهر اوکى و گوشارى کاره ستى پى ده کرى، گوشارىک که وای کردوه ژنه که له کو تايى شانۆکه دا ته و کاته ی کلیله که ده دۆزیتته وه تیده گات که ته و روژه یه کشه ممه یه، به لام ته م له په له په لا ته وه شى بېر نه بووه. رووداوى سه ره کی شانۆکه ی فو له سه ره ته وه هه مووه رووداوه لاوه کی و باسه جو راوجورانه دا ده ریده خات که کرېکار چو ن له هېچ چرکه یه که له ژيانیدا ده ربازبوونى بو نیه له ژیر بارى قورسى پيوه نديگه لى سه رمایه دارى که ته وى تا ته و ئاسته له خو ی و ژيان و بیدارى و هه ستیاری نامو کردوه.

له ئاخى شانۆکه دا ژنه که به خو شحالیه وه ده چیتته ناو قه ره و ئیله که و ئاره زوى دونیایه ک ده کات که هه موو روژیکى یه کشه ممه بېت. حکومه تى یه کشه ممه کان، حکومه تیک که کار تیدا بو چيژ وهرگرتن و له ئاستى توانایى که سه کاندای بېت.

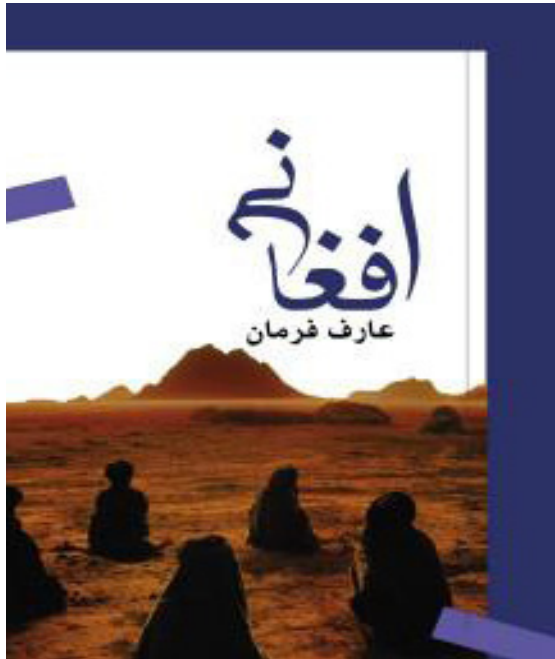
ته م شانۆنامه یه هه م له تکنیکه کانی گيرانه وه دا هه م له ناوه روک و قوللى و جامعیه تیکدا که هه یه تى نمونه ی

دهردو ژانى نه فغانى بوون!

باسيک سهارهت به روماني "نه فغانى" عارف فرمان.

نوسين و ناماده كرنى: س- 1

پېده كهن و تازارى ئه دهن به ناوه كى خوى بانگى بكن. وهك نوسهر دنوسيت:

>> نه ته وه كى منيش وهك هه موو نه ته وه كاني تره. له ودا، ته ووى باشيه كان بوونيان هه يه. به ناوى نه ته وه كه مه وه بانگم مه كهن. گه ليك تازار دهره كاتيک كه له غه ريبيدا، سوو كايه تى به خوت و نه ته وه كه ت ده كرى. <<

نوسهر ويستويه تى وهك كوچهرىك سهارهت بهم جوړه دياردانه له زات و هه ستى مروفي ئيراني دا بابه تيك بنوسيت. ئه و داستاني خوى و به سهرهاتى ئاواره يى و په رته وازه بوون و بچ پشتوپه نايى هاوولا تيه كاني له زمان راوييه گه نجه كه يه وه ده گپړته وه. له داستانه پيکه وه چنراوه كاني ئه م رومانه دا، ئيمه ده بينه ئه و شاهيده سهر سوور ماوانه ي له ئاوتنه يه كه وه كه له روانين، بير و نه نديشه و هه لسو كه وه كانه مان چيمان كروه، هاتو وينه ته دهرى و به سهرنجه وه دهر وانيه قامه تى نا هه موارى خومان. شك له وه دانیه كه بلا و بوونه وه رومانيكى له م چه شنه ده توانى كاريگه ريه كى بهرچاو له سهر نه نديشه و بير و بوچوونى ئه و به شه له دانشتوانى ئيران به جيبلى كه جيبى سهرنجى نوسهرن.

ئيمه ئه و روانينه تاييه ته ئيرانيه ي سهارهت به بيانیه كان بوونى هه يه و عارف فرمانيش ده بينى و له رومانه كه يدا دهریده خات، به رده وام و به دريژايى ميژوو له ده انگه، ئان به ئان شدا به وه و گه ليك حار ش

تازارى گشت ئه و ئينسانانه تازادى خواز و به رابه رى ته له بانه ي داواكارى ژايانيكى ئاسوده و دوور له ههر چه شنه هه لاواردنيكى چينايه تى، په گه زى و نه ته و ايه تين و به كه متر له وه ش رازينابن، زولم و زوردارى ده سه لاتدارانى چه وسينهر و دژى تازادى و مافه كاني مروفت، برسيه تى و بچ ئيمكانتى ژيان و بهرپچوون و ده مارگرژى كو نه په رستانه ي زال به سهر ژينگه سياسى و كومه لايه تيساندا تهنگى پينه لچنيون و به ناچارى روويان كرده ته هه ندران، ته قريبه ن هاوشيوه يه و كه م و زور ژانيكى نزيك له يه ك ته جروبه دكهن. ناوهر ووك و رووداوه كاني دووتويى رومانه كه ي عارف فرمان كه به سهرهاتى كوچهرى ولايتيكي ئاسيايه زور زوو ناخى خوئنه رى ئاواره ي ئيراني ده سميت و ئاوتنه ي هه ست و ئيخساسه كاني ده بيت و به سانايى له گه ل خويدا ده بيتا ته پياسه ي گوړپاني رووداوه كان. ئه و رووداوه ناخ هه ژينانه ي له ژياني ئاواره يه كى نه فغانيدا رووده دهن.

نه فغانى بوون دهرديكى كه م نييه! به تاييه تى كه كوچهرىكى نياسايى روژره ش بيت و سهرله ئيراني ژير ده سه لاتى كومارى ئيسلامى دهر بينيت. په نگه ژن يان پياوى ئاواره و شه رليدراوى نه فغانى، ته نيا له ئيران، و له نزيكه وه شاهيدى بيگانه بوون، په تکرانه وه و سوو كايه تى پيكرانى خوى و ولات و نه ته وه كه ي بوويت. ئه مه به رداشتيکه كه له ناوهر ووكى روماني "نه فغانى" نوسينى عارف فرمان ده كرى. ئه مه رومانيكه كه له ناخى خويدا كردارى روانگه ي راسيستى له كومه لگاي ئيراني ژير حاكميه تى نيزامى ئيسلامى دا دنوتى. نوسهره كه ي ئيراني نييه. ئه و نه فغانيه و به باشيش توانويه تى هه لسو كه وت و شيوه ي روانينى به شيك له دانيشتوان و مروفي ئيراني سهارهت به هاوهره گزه كه ي له و رومانه دا پيشان بدات.

نه فغانى زاراويه كه كه په نگه له گوپى ههر په نابهرىكى نه فغانيدا كه رپى كه وتيپته ئيرانه وه زرينگانه وه يه كى مه ترسيدار و تازار دهرى هه بيت. عه لى، كه سى يه كه مى رومانه كه گه ليك جار به پارانه وه، به هينانه وه ي به لگه و ده ليل داواى له و كه سانه كروه كه به م واژه يه سوو كايه تى

هيټراو ته وه سووره له سهر بهرپوه بردنى .

بهوتى روماني عارف فرمان، كوچبهرى ته فغانى ته نانهت مافى كار كړدن له چيستخانه كانشيدا نيبه. نه و يان دهې له به شى به خپو كړدى په له ودر يان له كوره خانه كاندا خهريكى قوربه سهرى بيت يان له كارى بيناسازى دا گيان

و ژيانى بنېته پيناو پهروارى هه رچى زياترى خاوه نانى سهروته و قازانچ په رستى خاوه نكاران و سه رمايه دارانى چاوچنو كه وه. په نابهرى

ته فغانى نيچيريكى له بهر دهست و گونجاوه بو سه رمايه دارانى خوينثر و

بيوژدان كه به به رده وامى له دژوارترين هه لومهرجى كاريدا هيرى كاره كه يان به نرځيكى گه ليك هه رزان به تالان ده بن و شيله ي گيانيان ده كيشن و ته نانهت گه ليك جار هه رده شى دانه دهست پوليسيان ليده كهن و دوور له هه ر هه ستيكى مروقانه حقه دهسته كه يان ناده نى و به ده ستي به تال له سهر كار وده دريان ده نين.

به رهنگانده وى هم راستيانه له روماني "ته فغانى" دا ده كړى لايه نه جوړاو جوړه شاره و كاني ژيان له نيرانى ساله كاني سه رته اى به ده سه لالت گه يشتنى كو ماري نيسلامى و ناكامه كاني شه رى نيران و عيراق دا بدوزينه وه. ده كړى هه ست به و كار ه سات و نه ه امه تيانه بكه ين كه به سهر هم چاره رده شانه دا هاتوه له ساله كاني ده سه لالتى به بره ك كار مه ل له ته فغانستان و شه رى هيره كاني شو روى پيشو له گه ل مواه يدى ته فغان و باقى شه ر و تيكه ه لچونه جه نايه تكارانه و كو نه په رده ستانه كاني نيوخوى رهوته كه لله وشكه مه زه به به كان و ناسه واره ويرانگه ره كاني له سهر ژيان و گوزه رانى هم خه لكه و ناواره بونيان به ره و نيران.

"على" ته و كه سه ي به سه ره اته كه ده گير پته وه له كوديته ي پاكستانه وه و له ريگاي قاچاخه وه دپته زاهيدان. ته و كاته زاهيدان شاريكه خاموش ته لى خوله ميشى خدمت به سه را دايشته به دانيشته انيكى مه سخ كراو و له رواله ت كه وتوى كه به راديه ك نامو يانه دهر و انپته بيگانه كان يان ته فغانيه ناواره كان كه دهر فته نادات هپچ چاوه ر و انيه كت لى هه ين. ژيانى ته و له م شاره دا له گه ل هه سته دهر و نيه كان و ته و روژ گاره تيا قه رارى گرتوه، پيشانده رى په يكه ره ي ته رواحه له شه وى شارانى

له رهوتى نالوگوره ميژويى و كو مه لايه تيه كاندا بوته كوسپ و به ره ستي به رده م به سه مه ر گه يشتنى زوربه ي بزوتنه وه كان و بيده ننگ بوون و له پي كه وتنى هيز و رهوته سياسيه كان. هم له روانگه ي روماني "ته فغانى" يه وه زهنگى مه ترسيه كى گه وه تريشى لي داوه. له راستيدا هپچ نه ته وه يه ك به تايبه تمه نديه كى به م شيوه ويرانگه ر و دژى نينسانيه وه ناتوانى پي بنېته شاري ته مه دونى به شه رييه وه. به ستي ن و بوار خو شكه رى به ره و پيش چون به جاده پر پيچ و هه رازو نشيوه كاني ميژودا و تيكه لېوون له گه ل كاروانى گه و ردى ته مه دونى به شه رى هاوئا هه نكي، هاودلى، هاوخه مى و دوستى و خو شه ويستيه. له روانگه ي هم رومان وه نيمه ه هزار و بي هه ست و هپچ له ده ست نه هاتو وين. هه ژارين؛ چون هيشته عيشق و خو شه ويستيمان به رانبه ريه هاوړه گه زه كانمان نه كرده ته سه رچاوه و بنه ماي هه لسو كه وته كانمان. بي هه ستي ن؛ به وخاتره ي كه له گه ل نه وه ي خاوه نى ويست و ناوات و ناره زوى هاو به شين، به بوونى ته و تايبه تمه نديانه شه وه كه باسيان كرا، خاوه نى هيزو شو رو شه و قى يه كگرتن و كارى هاو به ش نين له پيناو سرپينه وه و كو تايى پي هينانى رهنج و نازار و نه ه امه تيه كاني يه كتردا.

له روماني "ته فغانى" دا ده بينين كه نيرانيه كان له هه ر تيره و تايه فيه ك بن و سه ريه هه ر چين و تويزي ك، كوچبهرى ته فغانى ته نيا به ته فغانى! بانگ ده كه ن. له حاله تى ناسايى دا ته فغانى له روانگه و بوچوونى نه وه وه دزو قاچاغ فرو شه. ته گه ر بو سه رگه رميش بووه ده كړى له په نا و په سيوى كوچه و كو لانه كاندا بيخه به به ر گازو گير و وه ك توپى يارى هه ليده ي به ملا ولادا.

ته گه ر سه باره ت به پينه بوونى كارتى نيقامه ت و مانه وه بكه وپته ده ست پاسدار و هيزه نيزاميه كان سه رته اى ده ستيكى سيناريو به كى پرله نازار و ته شكه نجه ي تا قته ت پرو كينه بوى. يه كي ك له و لومپه نه هه وسار پچراوانه ي به ردراره ته شه قام و كو لانه كان يان مه موريكى حكومه تى نيله اى كه جه واز و نيزنى راو كړدن، ته شكه نجه و له به ين بردنى هم بيگانه چاره رده شى له ته نكه ي باخه لدايه، به خوى نالى كه ته وه ي من خه ريكم به مشت و پيله قه پياده كيشم، ميشك و چاوى مروقنيكه! ته وه قه له مى ده ست و پي و نيسكى پشت و په راسوى نينسانيكه تيكيده شكينم! هم مه مروقنيكى ته فغانيه و هپچى له بارى نينسانيه وه له من كه متر نيبه! نا، ته مجوره هه لسو كه وته سه باره ت به په نابهرى ته فغانى به لاي ته وه وه پاساوى شه رعى بو

هه لکه نديان له و شويانه ي بهه زار ددرو مه راره ت لني جيگير بوون و توانيو يانه ژيانكي کوله مه رگي تيدا پيکه وه بنين و خوبه دوور بگرن له و مه رگه ساته ي له ولاته که پاندا له نارادايه. ثم لايه نه به شهر دوستانه! دپانه وي له و خه لکه چاره پشه به زور بنينه وه بو له فغانستان، بو جهه ننه ميک که ولاته خاوه ن هيژ و دهسه لاته کاني نندامي ريکخراوي نه ته وه يه کگرتوه کان بويان خولقاندوون و روژ نييه به دپان کس له دانيشتواني له و ولاته ي تيدا نه يته قورباني. دوکتور له کرپم عوسمان له پشه کيه کي کورتدا که بو ثم رومانه ي نو سيوه ده ليت: "ثم به ره مه له شيوه ي

هاتوو، له جيگاوشويني تايبه تداو له که ش و هه وايه کي پر گيژاودا که هه ستي بي پشتويه ناي و داموي و هه ژاري و ته نيابي پيکي ديني؛ له و ده رفه ته ي نه داتي که سه رکه توه هه والي ترس و دله راو کيکانيمان بي رابگه يه ني.

داستاني برسي مانه وه ي له زاهيدان ناخ هه ژينه. سوکايه تي پيکران و نه شکه نجه و ژاري خوي و هاوولايه کاني له نيو کولان و شه قام و کوميته و نيداره ي پولي سي شاره کاني شيراز و تاراندا تا ناست و سنوري شيتبون نه سه فباره. داستاني نه وينداری له و له گه ل کچي خاوه ن مالله که يدا و به واتايه کيتر کچه هاوشاريه کي حافظ، شاعيري کي که به

سه فه رنامه يه کدا نو سراوه که رپوايه تيکي به لکه مه ندي سه فه ريکي بي کوتايي و بي مه قسه ده. ثم به ره مه روه ده چپنه ناخي راستيه کانه وه. ثم ستراتيژه، ناخي رووداوه که ده کولي.

به کورتي ثم داستانه خاوه ني دارشتنيکي پته و، ريکو پيک و قايموقولي تايبه ته و لايه نگراني خويندنه وه به ره قولايي تراژيدي ژيان له ولاتي له فغانستان په لکيش ده کات. "ويړاي ته ئيدي بوچونه کاني دوکتور له کرپم عوسمان ده بي بوتري که ثم داستانه له گه ل له مانه دا، له و به شه له مروفي ئيرانيش که تيشکي ره خنه ي ناراسته کردوون به ره و پالوتني نه نديشه و ره وان و روانگه کاني له ژياني کومه لايه تي خويدا پاليوه ده نيته.

سه رچاوه کان: چنه د سه رچاويه کي ئينتيرني تي

۱_ ناشر: نه شري نه رزان (ئيسستکه ولم)

چاپي يه که م، ۲۰۱۲ ***

به رده وامي له زهين و نه نديشه ي دا حازربو، له وه ها بارودوخکدا که نه وي تيدايه هر له سه ره تاوه شکستي هيئاوه. ژينگه ي کومه لايه تي، خوشه ويستي ثم دوو نه وينداره لاو و بي دهسه لات و بي سه روه ت و حورمه ت ورپزه به گالته ده گري. له لي هيشتا ثم کومه لگايه نه نگيزه و پالنه ره کاني نه وينداری به بابه تيکي ئينساني نازانيت، ثم مه کاره ساته که يه.

روماني "نه فغاني" باس له ددرد و بازاره کاني دپان سال له وه پيشي کوچبه راني نه فغاني واته سه ره تا کاني تاراوگه نشينيان ده کات. مه ينه تي و فه لاکه تيک که له ئيستادا و له ناسته جوړاوجوره کاني ژياني ثم تاراوگه نشينانه دا به دپان قات زيادي کرده و حکومتي ئيسلامي ئيران و کوميساري ي بالاي په نابه راني ريکخراوي نه ته وه يه کگرتوه کانيش به جيي که م کرده وه ي بازاره کانيان به هاوده ستي و هاوکاري يه کتر و پيلاني هه مه رهنه گ خه ريکي

فروغ، ئەو شاعیرە ی ئیستاش بەسەر پیۆه یه

ناسر حەقیەرەست

"ئارەزووی من ئازادیی ژنانی ئێران و یه کسانبوونی مافه کانیانه له گهڵ پیاواندا". "من ئاگاداری ئەو ئازاره هەم که خوشکه کانم لەم مەملە که تەدا بە دەست بی عەدالەتی پیاوان دەر حەقیان دەپچێژن، نیووی هونەرە که م بۆ وینا کردنە وە ی ئەو دەر دۆ ئازارانه تەر خان کردووه. ئارەزووی من پینکەتانی ژینگە یه کی گونجاوه بۆ چالاکیه زانستی، هونەری و کۆمە لایه تیه کانی ژنان."

رەنگه هەر ئەو چەند دێرە ی سەر هوه بەس بیت بۆ ئەو ی تا رادیه ک که شی فیکری که سیک ی وه ک فروغ بناسین.

"فروغ فەروخزاد" له ۲۹ ديسامبری ۱۹۳۴ (۸ به فرانباری ۱۳۱۳ هه تاویسی له گه ره کی ئەمیریه ی تاران له دایک بوو. چواره مین مندالی بنه ماله که یان بوو. فروغ ۱۹۵۰ له تەمەنی ۱۶ سالیدا له گه ل پەرویز شاپوور ژيانی هاوسەری پینکەتیا و کامیار شاپوور له دایک بوو. له سالی ۱۹۵۴ له گه ل پەرویز لیک جیا بوونه وه. فروغ به کۆمه له شیعەرە کانی / ئەسیر، دیوار و سەرکیشی له چوارچۆیه ی شیعری نویدا کاری شاعیری دەست پینکرد. له پاش نیما یوشیج، فروغ له پال ئەحمە د شاملو، میهدی ئەخوانی سالس و سۆهرا ب سپهری له پیشه ننگه کانی شیعری هاوچەرخی فارسی به هه ژمار دیت.

فروغ به هۆی هۆگری به کاری سینەما رووی کرده ئەم بوورا و له گه ل ئیبراهیم گولستان ئاشنا بوو. ئەو ئاشنا یه تیه ئالوگۆریکی گه وری فیکری له ودا پینکەتیا و ژيانی پیشه یی ئەوی گۆری. له سالی ۱۹۶۲ فیلمی ماله ره شه که ی له خانە ی گولانی تەر و ریز به ره مه ینا که خه لاتی یه که می فیستیوالی ئاویر هاوژنی برده وه. هەر له و ساله دا کۆمه له شیعری "له دایکبوونیکی ترنی به تیرازی ۳۰۰۰ دانه له چاپخانه ی مروارید به چاپ گه یاند. له سالی ۱۹۶۴ بۆ ئالمایا، ئیتالیا و فەرانسا سه فەری کردوو و خۆی به دنیای دەرەوی ئێران ناساند که لایه نگرانیکی زۆر بۆ کاره کانی په یدا بوون. له پاش ئەو دەر هیه کۆمه له شیعری "ئیمان بیین به سەر هتای وەرزی سەرما" ی بلاو کرایه وه که چۆری دارشتن و تیرا و نینه کانی هۆگرانیکی یه کجار زۆری بۆ دەسته بهر کرد. له مابه ینی ساله کانی ۱۹۶۳ بۆ ۶۴ فروغ جاریک دەستی دایه خۆکۆژی که فریا که وتنی کاره که ره که ی له مەرگ دەر یازی کرد. رۆژی ۱۳ فێوریه ی ۱۹۶۷ (۲۴ ربه ندانی ۱۳۴۵ ه) له کاتی

گهرم له دهسته كانما
"....."

فروغ له دابونه ريتى دهستويښگرى كومه ل ياغى دهيت و پيوايه زهنجيريكي ناديار قوزاخه ناسا به دهوريدا كيشراوه. ئه و ئيتير شهرم له و روانينه زمانه ناكات كه روويان له وه. پيى وايه دهبي به سهر ئه و دركه چاره دا ههنگاو بنيت و ههسته راسته قينه كانى خوى بنووسيتته وه و هاواريان بكات. وهك ژن بيينيت، وهك ژن بدوي و وهك ژن بژى ... ئه دهبيات كه تا ئه وكات له لايهن پياوانه وه قورغ كرابوو، تهنيا بويرى كه سيكي وهك فروغ دهيتوانى ئه و ديواره ببه زينيت. فروغ له و يه كه مين ژانه بوو كه رووى له ئه دهبياتى ژانه كرد. تا ئه وكاتيش زور بوون ئه وانهى كه وهك (په روين ئيعتسامى) به توانا بوون و له زمانى ره گه زى خويان ييگانه. له و كاته دا ئه وه تهنيا بلوغى فروغ بوو كه به قه دى ديواره كاندا هه لده گه راو بيدهنگى شكاند و بو هاوړه گه زه كانى ماناى ده كرده وه. له ههسته دهروونى و تاكه كه سييه كانى خوى دوا:

"په نجه رهيك به سه بو من
په نجه رهيك بو ساته وه خته كانى هوشيارى
و روانين و بيدهنگى
ئيستئا ئيتير نه مامى گويز
ئه وه نده قه دى هه لبريوه كه ديوار بو گه لا
نوويه كانى
مانا بكاته وه
ناوى رزگاريدەر
له ئاوينه بپرسه
ئايا زه وى كه له ژير پيى تودا ده له رزى
له تو ته نيتر نييه؟
پيغه مبه ران، له گه ل خوياندا
ره ساله تى ويرانى بو سه ده دى ئيمه دينن؟
ئهم ته قينه وه يهك له دواى يه كانه و
هه وړه ژار او يه كان،
زايه له لى ئايه ته پيروزه كانن؟
ئهى هاوړى، ئهى برا، ئهى هاوړوين
كاتى گه يشتيى مانگ
ميژووى ره شه كوژى گوله كان بنووسه وه
.....
شتى بلئ
من له پال په نجه رهم
له گه ل هه تاوا پيوه نديم هه يه."

شو فيريدا و به هوى پيكدادانى سه ياره وه گيانى له دهستدا. تهرمه كه دى دوو روژ دواتر له گورستانى زه هيروالده وه له به خاك سپردرا.

ئه وه چاو گيرانى كى گه ليك كورت بوو به سهر ژيان و به ره مه كانى فروغ دا به لام ته گه ر بمانه و يت فروغ باشت بناسين ده بي خوى بخوئينه وه.

"ئايا كه سيك كه دلوانى دلئىكى زيندووت پي
ده به خشيت

بيجگه له دركى هه ستى زويندويى چى گه ركه
ليت "

محمه د موختارى له م باره يه وه ده لئى: (فروغ په ي به پيوه ندى نيوان زيندوييه تى مرؤف و جهسته بردوه. له روانگه يه كى هه ست كردن به زيندوييه تى له مرؤف دهروائيت و چاوهروانيسى ئه و له به رامبه ره گه شى هه مان هه ر ئه و تيگه يشتن له زوندوييه تى و وه لام دانه ويه پيى ...

شيعرى فروغ، له ره وتى گورانكاريه كانى خوى دا دهربرى تامه زرؤيى پيوه ندى گرتنيكى بيى واسته يه له گه ل سه راپاى ژيان، باسكردنه له وه دى ده كرى وها پيوه نديه كه له نيواندا بيت، درك و ويناى بكه يت و تهنانه ت وه دى بيينيت.

"...

: له ده لپراوكيى ده ستانى پرا
ئارامى ده سته كان به تال نييه،
خاموشى ويرانه كان جوانه.
ئه وه سترانى ژنيكه
له ئاوه سه وزه كانى هاوينا
ده لئى له ويرانه كاندا ده ژيا.
ئيمه به هه ناسه كانمان
يه كتر ئالوده ده كه ين
ئالوده دى نزاي به خته وه ريبى
ئيمه له ده نكى با دهرسين
ئيمه له دزه كردنى سييه ره كانى گومان
بو ناو باخى ماچه كانمان ره نگيزركاوين
ئيمه له گشت ميوانيه كانى كوژى تيشكا
له سامى كه لاوه هه لده له رزين
هه نوكه تو ليره دى
په رگر وهك بونى ئه كاكي
له كو لانه كانى به ره به يانا
قورس به سهر سيينه مه وه

لاى خوى راکيشاوه.

سهره تاي يه کينک لهو نامانهى فرووغ بو باوکى نووسيويتى له خواره وه هاهتووه. بو گوږگرتن له دهرده دليبه کاني ژنيکى سهرکesh و تهنيا به لام به تيراده و جهسور ...

فرووغ له به شيك له نامه يه کى دا بو باوکى دنووسيت: "دردى گراني من نهويه که نيوه هرگيز منتان نه ناسى و هيچ کات نه تانويست بمناسن. رهنکه ئيستاش کاتي بير له من ده که يه وه، من وهک ژنيکى سهرشيت به بيروکه گه ليکى نه فامانه وه که به خويندنه وهى رومانه عاشقانه کان و چيرۆکه کاني گوږفارى تاران له ميشکى دا رهنکى داووته وه، بيته بهرچاو. به لام، نهى خوژگه واده بوو... چونکه نه وکات ده متوانى زور به خته وه ربم.

نه وکات... دونيا يه کى گه وره تر و جواترم نه ده ناسى و وهک کرميکى هاو ريشم له دونياى بهرته سک و تاريخى قوزاخه کى خومدا لولم ده خوارد و گه شهم ده کرد و ژيانم به کوتايى ده گه ياند. به لام من ناتوانم و نه شم ده توانى ناوا بريم. کاتيک خوم ناسى سهرکesh و ياخيگه ريبه که شم له بهرامبهر ژياندا بهم شيوه نه فامانه يه ده ستى پيکرد. من دهمه ويست و دهمه وي گه وره بم، من ناتوانم وهک سهدان هزار خه لکى تر که له روژيک دا دينه دونيا و له روژيکى تر دا دونيا جي ديلن، بي نه ويکه لهم هاتن و چوونه يان نيشانه يه که له ژيان له پاشيان جي بمينى، بريم."

فرووغ نهو شاعيره يه که ئيستاش دهنکى له ناو مال و مه ته غ و کولان و شه قامه کاني ناو کومه لگه دا ده زرينگيته وه. نهو ئيستاش ههر به سهر پيوه يه و گشت روژي به ناو نازاره کاني کومه لگاي ئيراندا له گهران دايه. چونکه نه وهى فرووغ به رننگارى بويه وه، ئيستاش ههر وا به روپه ده چيت له نازار کيشانى خوشکه کاني و نايه کسانى ره گه زيه وه که گه ليکيش سيستماتيك تر بووه ته وه تا هه ژارى و دهرده به لا کاني ترى نهو کومه لگايه که به وهى خوى له فيلمى "ماله ره شه که" دا گه ره کى بوو مشتى له خهروارى کومه لگايه که وينا بکات که به دم نازاره کانيه وه ده تلپته وه.

فرووغ هه نوکesh به سهر پيوه يه چونکه گشت نهو ناوات و ناره زوانه ي نهو له به ره مه کاني دا چه که ره ي پيکردن، ئيستاستا به چندين قات زياتر لهو کات قه ديان هه لبريوه و تهنگيان به ميچى تاريخى هه لچنيوه.

سهرچاوه:

*ديوان فرووغ فروخزاد/ اسير/ ديوار/ عصيان/ ايمان
بياوريم به ... چاپ دوم_ انتشارات جاجرمى
*ويکيپيډيا

به بلا و کردنه وهى شيعر و بوچون و نه زمونه تاکه که سيبه کاني خوى، روانگه ي پرده رد و کپکراوى ژنانى هاوار کرد و خه فقه قاني درى و له به رامبهر سونه ته ي پياوسالاريدا شورى کرد، به گالتهى گرت و ههره سى پي هيئا:

"کچوله به پيکه نينه وه وتى:

له چيدايه رازى نهه نه لقه زيړه

رازى نهه نه لقه يه ي

ناوا به توندى داويه دهورى نهه نگوستم

رازى نهه نه لقه يه ي

رووخسارى پرى تيشک و درهوشانه

کابرا به سهرساميه وه وتى:

نه لقه ي به خته وه ريبه، نه لقه ي ژيانه"

خوشبه ختانه به شيکى زور له به ره مه کاني فرووغ وهر گيردراونه ته وه سهر زمانى کوردى و بو خويندنه وهى زياتر ده سته ده دن. فرووغ له سهرده مى خويدا وهک خوى وهته نى: ژنيکى ته نهايه له دهرگانه ي وه زنيکى ساردا.

به ره مه کاني فرووغ وهک شيوازيکى جوان و جيا و نوى له کومه لدا دهرکوتن و تا ئيستاش ههر ناوا نه بوون. خوى وهته نى: "نهوه تهنيا دهنکه که ده مينپته وه". به راستيش که دهنکى ههر مايه وه و نه مى خوى سه لماند. نه گه رچى فرووغ له سهرده مى رژيمى شادا ژيا، به لام نه نديشه ي گه شى وهها دريژ بووه که کومارى ئسلاميش پي سه خلته بووه. له ناو بلاوکراوه ره سميه کاني و انه کاني په روره ده دا که مترين ثماژدى پي ناکريت. هه موو ساليک که هوگراني دهبانه ويته له روژي له دايکبوني يا مهرگيدا له سهر گلکوکهى کوبنه وه، گوږستاني زهه يروده وه داده خريت... له گه ل نه حمده ي شاملودا بوونه ته هاو چاره نووس. له پاش مهرگان له ناو خه لکدا خوشه ويست له ناو ده سه لاتدا نهويستن. له راستيدا کومارى ئسلامى تاريخه سه لاتيکه و له زايله لى دهنکى رووناکى ده ترسيته. به لام ههروه که ديلن: "بهرى خوږ به بيژينگ ناگيرى" سهره راي گشت نهو هه ولانه ي بو فراموش کردنى دراوه فرووغ هه نوکesh له ناو ژنانى رووناکيبرى ئيراندا و رهوتى کولتورى و يه کسانى خوازيدا يه کينک له نه ستيره گه ش و بهرچاوه کانه. يه کيکه لهو که سانه ي که به رده وام کتيبه کاني له لايه ن چاپخانه ناو کوميه کانه وه له چاپ دهر دپنه وه، له مالپهر و بلاوکراوه کانداس و ليکولپنه وهى نوي له سهر ده کريت و ته ورميکى گه وره له سه رنج و خوشه ويستى بو

بۆ په پوله بالکراوه کانی شیناوی

ن: یوسف عه‌لی پور

ئه‌گه‌ر پاییز

گه‌لای دره‌خت ده‌وه‌رینئ

ئه‌گه‌ر پاییز

که‌رگه‌ل به‌رهم ده‌هینئ

وه‌رزی خه‌زانی ئه‌مجاره

له‌ جیاتی دار

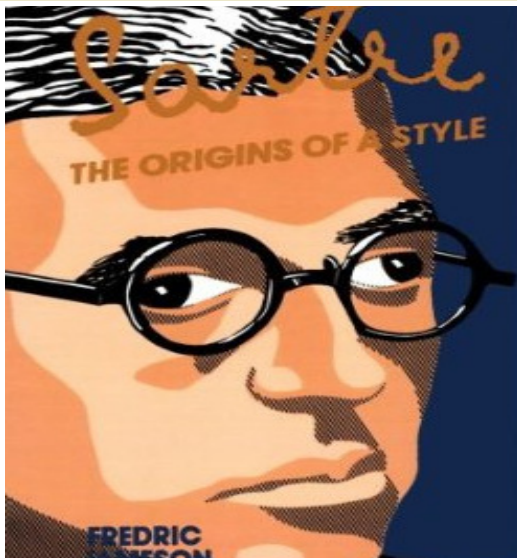
به‌رپوه‌ته گیانی په‌پوله و

له‌ جیاتی گه‌ل

باله‌کانی ده‌وه‌رینئ.

له‌ لاپالی پیرانشار و به‌ قه‌دپالی شاخانه‌وه، گوندی‌کی بچکۆله‌ی لییه‌ که‌ مه‌ودای ناو شار تا ئه‌وی، هه‌زار میتیش ته‌واو نییه‌. شیناوی؛ ناوی‌کی تا دوینئ نامۆ، ئه‌مپۆ وێردی سه‌ر زارانه‌. بلیسه‌ی ناگری له‌ بال به‌ربووی پۆلیک په‌پوله‌ی هیشتا به‌ ته‌واوی بالنه‌گرتوی ئه‌و ده‌قه‌ره، ده‌موچاوی هه‌لقراو و بۆنکرۆزی جه‌سته‌ی ناسکی په‌پوله، ناوی شیناوی له‌ زه‌ینی هه‌مواندا شین کرد. 15 سه‌رماوه‌زی ئه‌مسال (1391) ئه‌و رۆژیه، گر به‌ربووه‌ سوپای ناو قوتابخانه‌که‌ و زیاتر له‌ سی و چه‌ند منال ژینیان لی کرا به‌ ژان و له‌ جیاتی بزه‌ و ده‌نگی پیکه‌نینی منال، قیژه‌قیژ به‌رز ده‌بووه، له‌ جیاتی هه‌لبه‌زین و دابه‌زینیان، له‌ جیاتی کایه‌ و قوماریان، بلیسه‌ی سووری ناگر بوو سه‌مای ده‌کرد له‌ سه‌ر له‌ شیان. بلیسه‌ی به‌ کلپه‌ی ناگر، ئه‌مجاره‌یان، ئاوردوه‌که‌ی له‌ ولاتی نه‌وت و گازدا، نه‌وت نه‌بوو، گازیش نه‌بوو، قژی لول و جه‌سته‌ی ناسک، چاوی گه‌ش و کۆلمه‌ی ئال و ده‌ست و په‌نجه‌ی خنجیلانه‌ی ئه‌و توله‌ نه‌مامانه‌ بوو که‌ چرۆی زانست تیاندان، هاوکات له‌ گه‌ل گه‌شه‌ی خۆیان، خه‌ریکی بالاکردن بوو. ئه‌و مناله‌ چاوه‌گه‌شانه‌ی به‌ شوین ئاسۆیه‌کی رووندا هاتبوونه‌ ناو قوتابخانه، هه‌موو شوینیک له‌ به‌رچاویان وه‌ک ته‌خته‌ره‌شه‌که، ره‌ش هه‌لگه‌را، ده‌رگا‌که‌یان لی داخرا، هه‌لپه‌روزان، له‌ ئازادا تله‌نوه، بزه‌ له‌ سه‌ر لیویان تۆرا، گۆنای گه‌شیان چرچ هه‌لگه‌را و ته‌نانه‌ت پیلای پیشیان ره‌نگی گۆرا. ئه‌و ده‌ستانه‌ی په‌نجه‌یان بۆ ژیان ده‌برد، ئه‌و ده‌ستانه‌ی ره‌نگی سوور و ئال و والا‌یان ده‌نه‌خشانند، ئه‌و ده‌ستانه‌ی به‌ پاکه‌ره‌وه، خه‌تی ره‌ش و خپچ و خواری سه‌ر په‌ره‌ی سپیان لاده‌برد، له‌و رۆژهدا ره‌ش هه‌لگه‌ران، بوون به‌ کۆل، هه‌ر خۆشیان بوون به‌ کۆله‌وه‌ژ بۆ خۆشکردنی ئه‌و گه‌ری دواتر ژینی پی رووناک که‌ن.

له جیهانی برسیدا، واتای نه‌دهبیات چییه؟

ن: ژان پؤل سارتر
و: باران

کتیبي "وشه‌کان" له زستانی سالی ۱۹۶۴ دا بلاو کرايه وه و له گه‌ل پيشوازيه کي زوري خه‌لک روويه روو بووه. به پي گوزارشى گؤفارى "ئیکسپریس"، ئەم کتیبه بۆ زۆریه ی زمانه‌کان وەر گیردراوه و له زۆریه ی ولاتاندا بلاو کراوه‌ته‌وه. له به‌رواری هه‌ژده‌هه‌می ئاپریلی سالی ۱۹۶۴، رۆژنامه‌ی "لۆموند" وتووێژکی سه‌باره‌ت به‌و کتیبه له‌گه‌ل سارتیر بلاو کردوه. سارتیر له‌ به‌شیک له‌و وتووێژدا باسی واتای نه‌دهبیات له‌ جیهانی برسیدا کرد و سه‌باره‌ت به‌ پابه‌ند بوونی ئەو به‌رانبه‌ر به‌ مرۆفه‌ دا‌پراو و برسیه‌کان قسه‌ی کرد. لی‌رده‌ هه‌لبژاردیه‌ک له‌ قسه‌کانی سارتیر ده‌خوینینه‌وه.

له‌ جیهانی برسیدا واتای نه‌دهبیات چییه؟ ده‌بی بوتریت که نه‌دهبیات هه‌روه‌کوو ئەخلاق پیوستی به‌ هه‌مه‌ گیرى و گشتی بوون هه‌یه. له‌به‌ر ئەوه، ئە‌گه‌ر نووسه‌ر ده‌یه‌ه‌ویت خویننه‌رانی به‌ گشتی خه‌لک بن، ده‌بی خۆی له‌ ریزی زۆریه‌ی خه‌لکه‌کاندا دا‌بنیت، واته‌ له‌ ریزی دوو ملیارد که‌سی برسی، دهن‌ا ده‌چیته‌ خزمه‌تی یه‌کیک له‌ چینه‌ بالاده‌سته‌کان و وه‌کوو ئەو چینه‌ بالاده‌سته، ده‌بیته‌ چه‌وسینه‌ر. بۆ ئەوه‌ی که‌ نووسه‌ر وه‌ها کۆمه‌لی زۆری خویننه‌ری هه‌بیت، دوو ریڠای له‌ به‌رده‌مدایه‌:

ریڠای یه‌که‌م: چاوپۆشی بۆ ماوه‌یه‌ک له‌ نه‌دهبیات، به‌ مه‌به‌ستی بارهینانی خه‌لک. له‌ ولاتیکی وه‌کوو ولاتانی ئافریقایی که‌ که‌سانی په‌روه‌ده‌ کراو و بارهینراویان نییه، ئە‌گه‌ر یه‌کیک له‌وان له‌ ئەوروپا درسی خویندیت، به‌ چ مافی‌ک کاری مامۆستایی له‌ ولاتی خۆی ر‌ه‌ت بکاته‌وه؟ ته‌نانه‌ت ئە‌گه‌ر ئەو کاره‌ به‌ نرخ‌ی له‌ده‌ستدانی توانا و خواستی نووسه‌ریتیشی ته‌واو ب‌یت، ئە‌گه‌ر وه‌ها که‌سیک له‌ ئەوروپا ده‌ست بکات به‌ رۆمان نووسین، به‌ بروای من کاره‌که‌ی شتی‌که‌ نزیک به‌ خیانه‌ت. جگه‌ له‌ هه‌ندێ جیاوازی روو‌که‌ش، له‌ نیوان خزمه‌ت کردن به‌ تاکی کۆمه‌لگا و په‌یامبه‌ریتی نه‌دهبیات جیاوازیه‌ک بوونی نییه.

ریڠای دووه‌م: که‌ له‌ جیهانی ناشۆرشگیری وه‌کوو فه‌رانسه‌ ده‌توانیت په‌یره‌ بک‌یت، ئەوه‌یه‌ که‌ بۆ مه‌به‌ستی ناماده‌کاری بۆ سه‌رده‌می‌ک که‌ هه‌موان توانای خویندنیان هه‌بیت، نووسه‌ر ده‌بیت بابه‌ته‌کان به‌ بنچینه‌ترین شیوه‌ و ناشتی هه‌له‌گه‌رت‌ترین جو‌ری خۆی باس بکات.

سه‌رنج بدەن که‌! من به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک نه‌دهبیاتی پۆلیستی که‌ تاییه‌ت به‌ چینه‌کانی ژێرده‌سته، پ‌ش‌نیار ناکه‌م. خه‌لک‌یش

ده‌بی بۆ تی‌گه‌شتن له‌ مه‌به‌ستی نووسه‌ر تی‌بکۆشن. ئە‌گه‌رچی نووسه‌ر ده‌بی له‌ ئالۆز کردنی لی‌هاتوانه‌ی وشه‌کان خۆ به‌دوور بگ‌یت، به‌لام ناتوانیت که‌ هه‌میشه‌ بابه‌ته‌که‌ به‌ روونی بنوسیته‌وه و بۆچونه‌ تازه‌ و گومانایه‌کانی خۆی به‌ شیوه‌ی یاسا و ر‌یسا کۆنه‌کان بنوسیته‌وه. بۆ نمونه، من مالارمی به‌ گه‌وره‌ترین شاعیری فه‌رانسه‌ ده‌زانم و کاتیکی زۆرم بۆ تی‌گه‌یشتن له‌ شی‌عه‌رکانی ئەو داناوه، به‌لام بۆچوونی "هیرمتیسم"‌انه‌ی (ئالۆز کردنی ئانقه‌ستی وشه‌کانی) ئەو په‌سه‌ند ناکه‌م و به‌ هه‌له‌ی ده‌زانم. هه‌لبه‌ته‌ بابه‌تگه‌لیکی که‌ واتایان قورس بیت، ناچار خویندنه‌وه‌شیان قورس ده‌بیت. له‌ لایه‌کی تره‌وه، ناییت وا بزانیت که‌ خه‌لک ته‌نیا خوازیاری بابه‌تگه‌لیکن که‌ خویندنه‌وه‌ و تی‌گه‌یشتنیان ئاسان بیت، ئەزموونی تازه‌ی کتیبه‌ گیرفانیه‌کان ئەوه‌یان سه‌لماند. له‌و کاته‌وه‌ی که‌ کتیبه‌کانم به‌ قه‌باره‌ی بچووک بچووک چاپ ده‌ک‌یت، گروپی خویننه‌رانی بابه‌ته‌کانم گۆراون. ئیستا که‌ هیندیک نامه‌م له‌ کریکاران و به‌رنامه‌ نووسانی ئامیره‌وه‌ بۆ دیت، که‌ له‌ سه‌رنج راکیشترین نامه‌کانه.

تا کاتی که‌ نووسه‌ر نه‌توانیت بۆ دوو ملیۆن که‌سی برسی بنوسیت، تووشی شیوه‌یه‌ک له‌ ئازار و ناراحه‌تی ده‌بیت. نووسه‌ر ده‌بیت قه‌له‌می خۆی له‌ خزمه‌تی چه‌وساوه‌ و سته‌م لی‌کراواندا بخاته‌گه‌ر. ئەوه‌ کاریکه‌ که‌ ده‌بیت نووسه‌ر بیکات، دیسانیش پله‌ و پایه‌یه‌ک وه‌رناگ‌یت. چونکه‌ دانیشتن له‌سه‌ر کورسی و پشته‌ی زولم لی‌کراوان گرتن شاکار نییه. قاره‌مانیک له‌ ریڠه‌ی قه‌له‌مه‌وه‌ دروست ناییت. به‌ بروای من، گرنگ ئەوه‌یه‌ که‌ نووسه‌ر ناییت له‌ راستیه‌کان و بابه‌ته‌ بنچینه‌یه‌کانی سه‌رده‌می خۆی ب‌ی‌ ئاگا ب‌یت. بابه‌تی برسیه‌تی جیهانی، بۆمه‌ ئەتۆمیه‌کان، بیگانه‌ بوونی مرۆف له‌ خۆی، ئەوانه‌ بابه‌تگه‌لیکن که‌ ئە‌گه‌ر سه‌ر تا پ‌ی نه‌دهبیاتی ئی‌مه‌ نه‌گرنه‌وه‌ جی‌گای سه‌ر سورمانه.

له ستایشتی چاپه هینی خازاد دا

کارل مارکس

له فارسیه وه: عهلی ئەحمه دپوور

دهخوازی له کاتی نووسین دا سهنگین بم. باکم نیه، بهلام یاسا گهرهکیه قهله می من له خو بردوو بیت، رهسایسی سه رهسایسی، تنها رهنگی له نازادی که یاسا ریگه م ددها بهکاری بینم.

ههردلۆییکی شهونم له ژیر تیشکی ههتاو، چندهکا رهنگی بی کۆتای تیدا بهدی دهکیت، بهلام ههتاوی زهین له تاك دا که نابیی بیجگه له رهنگی بنوینی، ئهویش رهنگیکی رهسمی و ریگه پیدراو بخولقیینیت! گهوههری زهین بهردهوام زاتی حهقیقهته و ئیوه چی ئهکهن بهم گهوههره؟ له خو بردویی گشتی زهین، عهقله؟ گۆته: تهنیا کهموکورتتهکان له خو بردوون. ئیوهش دهتانهوی هه ئهه بهلایه بهسه زهین بینن؟ له خو بردویی گشتی زهین، عهقله. ئهه نازادمهندییه جیهان داگره که له ههه سرووشتیك دا، راگری زاته. MEW ۱۸۴۳ Anck do Sq o. I P

نازادی زاتی مرۆفه، ههتا ئهه جیهی که تهنانهت دوژمنهکانیشی وهدی دینن. ههلبهت هاوکات له گهلا به گژداچوونه وهی حهقیقهته که ی. ئهوان دهیاننهوی ئهه شتهی وهک زیرهوشانی سرشتی مرۆبی توریان داوه، له پلهی بالاترین گهنج دا بو خوینی پوان بکن. ههچکهس دژبه نازادی (به گشتی) ناهنگیت، کهسهکان لانی زور له دژی نازادی خه لکانیتر دهجنگن. بهوییه هه موو جوهرهکانی نازادی، بهردهوام بوونیان هه بووه. تنها جاری وایه به شیوهی جیاوازییه کی تایبهت و جاری واشه به شیوهی مافیکی گشتی.

(....) مهسهله ئهوه نییه که ئایا نازادی چاپه مه نییهکان دهبی بوونی هه بی، چونکه ئهه "نازادی" یه بهردهوام هه بووه، مهسهله ئهوهیه که ئایا نازادی چاپه مه نییهکان، ئیمتیازاتی چهند که سیکه، یان جیاوازی زهینی مرۆبی (به گشتی). مهسهله ئهوهیه ئهوهی بو هه ندیک ناهقه، وا ههیه بو خه لکانیکی تر ماف به هه ژمار بیت؟ (....).

ئایا یه کهم ئه رکی په یجوانی حهقیقهته ئه مه نییه که یه کسهه بی ئه وهی سهیری چهپ و راست بکن، خیرا به رهو خوددی حهقیقهته برۆن؟ ئایا وتنی حهقیقهته له قالیکی فهرمایشی و داسه پاو دا به مانای فهراموش کردنی نییه؟ حهقیقهته ههروهک تیشک، خو به که مگر نیه؟ ئهویش له بهرامبهه کی دهبی له خو بردوو بیت؟ له بهرامبهه خویدا؟ حهقیقهته، درۆ و ناراستی رسوا دهکات. کهواته ئایا نابیی دژی درۆ بوهستیته وه.

ئه گهر له خو بردویی، خهسلهتی توژیینه وه بیت؟ زورتر نیشانهی ترسه له حهقیقهته تا ترس له دژه حهقیقهته. خو شکی نییه له ههه ههنگاویکی دا وهک ستۆپ وایه و فهرمان به توژهر ددها له ئاست لیکۆلینه وه که ی دا به لرزیته. له خو بردویی له مپه ریکی سه رپیی گه یشتنه به حهقیقهته. سه ره پای ئه مه، حهقیقهته، شتیکی گشتییه به پانتایی هه موو جیهان، هی من نییه، هی هه موانه.

ئه وه حهقیقهته من به خاوهن دهکات، نهک من ئهه... دارایی من بریتی یه له شیوازی (بهیانی حهقیقهته)، شیوازی (فۆرم)، تاکایهتی مهعنهوی منه. شیوازی هه مان مرۆفه. سه هیره! یاسا حهقی نووسین پی ددها، بهلام بۆم دیاری دهکات که به شیوازیکی جیا له شیوازی خو م بنوسم! من دهتوانم سیمای زهینی خو م پیشان دهه، بهلام سه رهتا دهبی چین و چروکی ریگه پیدراو و ته شریفاتی به سه ردا به سه بینم. رووخساری کامه مرۆفی به ویزدان له م ناچار کردنه سوور ناییتته وه و شاردنه وهی سیمای خو ی له ژیر عابا پی باشت نه بیت؟ عه با لانیکه م دهتوانی رووخساری که سیکی وهک ژوو بیتیر بشاریته وه، رازیبوون به چین و چروکی ناراست و ته شریفاتی، وهک ئه وهیه به زلله رووخسارمان سوور بکهینه وه. ئیوه فره چه شنی پرتین وتوانای له بن نه هاتووی سرووش ستایش دهکهن. ئیوه له گولی سوور بونی وه نه وشه چاوه ری ناکن، بهلام گهره کتانه به پیتترینیان واته زهین تنها بهک جو ر بیت؟ من مرۆفکی شوخ تهبعم، بهلام یاسا وا

سانسۆرى دەروونىي حەقىقەتى ئازادىي چاپەمەنىيەكان، رەخنەيە. رەخنە وشىيارىيەكە كە ئازادىي چاپەمەنىيەكان خۆى بەرپاي دەكات.

خوددى سانسۆرىش قەبۇلىيەتى كە خۆى ئامانج نىيە زاتەن خاۋەنى ھىچ شىتتىكى باش نىيە و لە ئاكام دا لەسەر بنەماى "ئامانج پاساۋكەرى كەرەسەيە" ۋەستاۋە. بەلام ئامانجىكىش كە كەرەسى ناتەندرووستى گەرەكە، ئامانجىكى دروست نىيە. (...).

بۇ بەرگىيە لە ئازادىي لەھەر بوارىك دا، ھەرۋەھا بۇ لىتىنگەشىتنى، دەبى سىرشتى زاتىي ئازادىي بەبى سەرنج دان بە پىۋەندىيە دەرەكەكانى لەبەرچاۋ بگىرن. بەلام ئايا ئەۋ چاپەمەنىيەى كە خۆى تا رىژەي پىشەيەك دادەشكىنەت، بە زاتى خۆى ۋەفادارە و لەسەر بنەماى سىرووستى خۆى دەجولتتەۋە و ئازادە؟

ھەلبەت شك لەۋەدا نىيە كە نوسەر دەبى بۇ ژيان و نوسىن، پارە و داھاتى ھەبىت، بەلام بە ھىچ لەۋنىك نابى لە پىناۋ پارەدا بژى و بنوسىت.

پراثرە (شاعىر و ئاۋازىژى فەرانسەيى ۱۷۸۰_۱۸۵۷) لە يەككە لە ئاۋاۋازەكانى دا دللى:

من بۇ ئاۋاز ناژىم

گەرەم ئە گەر جىگەكەم بگىرتەۋە

لە پىناۋ ژيان دا ئاۋاز دەخوئىم

ھەرەشە شاراۋەكەى ئەم گۆرانىيەى سەرۋە، ئەم دانپىيانانە كۆمىدىيەى لەخۆگرتۋە كە شاعىر لە گەلكوۋ شىعەرى بۇى دەبىتتە ئامراز، دەچىتتە ژىر بارى خۆفرۆشى.

نوسەر بەھىچ بارىك كارەكانى خۆى بە ئامراز نازانىت.

كارەكانى تەنھا ئامانجىكن و بەس. ئەۋ بەرھەمەكانى

بۇخۆى و بۇ خەلكانىكىتر ۋەھا بەدوور لە بەئامراز بوون

دەزانىت كە ئەگەر پىۋىست بكات، لە پىناۋ مانەۋىيان دا

خۆشى دەكاتە قوربانى و ئەم قسەيەى واعىزى ئايىنىش _

ھەلبەت بە پىچەۋانەكەى _ دەكاتە سەرمەشقى كارەكانى

خۆى: لەخۋا پەپىرەۋىي بگە، نەك لە ئىنسانەكان. نوسەر

خۆى بەشىكە لەۋ مرقۇقانە، بە پىداۋىستى و مەيلى

مرۆيىيەۋە (...). يەكەم ئازادىي چاپەمەنىيەكان ئەۋ

كاتەيە بە پىشە نەكرانىت. نوسەررىك كە چاپەمەنىيەكان

ھەتا ئاستى ئامرازىكى ماددىي نزم دەكاتەۋە، سزاۋارى

ئەۋەيە ئەم كۆيلەتتە دەروونىيەى بە كۆيلەيەتى دەرەكى يا

سانسۆر، سزا بدرىت. بە واتايەكى تر، سزاي ئەۋ ھەمان

سانسۆرە.

*سەرچاۋە: ترجمە / محمد پوئىندە

دوژمنایه تی وه بهر هیئانی سه رمایه داری له گه ل هونه ر

ن: واسگز

له فارسیه وه: رازان

" وه بهر هیئانی سه رمایه داری له گه ل هندیك له بواره کانی وه بهر هیئانی مه عنه ویدا دوژمنایه تی هه یه، له وانه هونه ر و شیعر". مارکس له هه موو بهر هه مه کانیدا به دهیان جار باسی له پێوهندی هونه ر و سه رمایه داری (کاپیتالیزم) کردوه. له وێوه که بۆ ئه و ره هه ندی جوانی ناسی لایه نیکی بناغه یی هه بوونی مرۆفی له خۆ ده گرت، چاره نوسی هونه ریش وه کوو ده رخه ری وزه ی دا هینه رانه ی مرۆف له کۆمه لگای سه رمایه داریدا گرینگ بوو. ئه و دوای باس کردن له ناۆرۆکی چه وسینه رانه ی بهر هه می مادی له نیزامی سه رمایه داریدا، وه بییری دینیتته وه که ئاوا وه بهر هیئانیك" له گه ل بواره گه لیکێ دیاری کراوی وه بهر هیئانی مه عنه ویدا وه ک هونه ر و شیعر دوژمنایه تی هه یه. مارکس له " بیردۆزه کانی زیده بابیدا" پیداکری له سه ر دوژمنی سه رمایه داری له گه ل هونه ردا ده کاته وه، تا وه کوو به ئیستۆرچ ئابووری ناسیک که له یه که مین ده یه کانی سه ده ی نۆزده یه مدا ژیاوه و ئه مرۆ له بیر کراوه، بیسه لمینچ که پێوهندی نیوان وه بهر هیئانی مادی و وه بهر هیئانی فکری هینده که ئه و بییری لی کرد وه ته وه ساکار نییه. له گه ل ئه وه ی ئه م دوو بواره وه ک دوو جوړ وه بهر هیئان گری دراو بووه به چوارچێوه گه لیکێ تایبه تی ریکخستنی کۆمه لایه تیه وه، مارکس له سه ر ئه وه سوور بوو که وه بهر هیئانی مادی له چوارچێوه ی پێوهندییه کانی سه رمایه داریدا نه وه ک رینگه ی گه شه کردنی هونه ر روون ناکاته وه، به لکوو به ئه نه قه ستیش بهر به ست له سه ر رینگه ی گه شه ییدا دروست ده کات. بۆ گه شه ی جوړیکێ په ره سه ندوو تر له وه بهر هیئانی مادی، پێوستیه کی بی ئه ملاو ئه ولامان به هونه ریکێ باشتر نییه و، ئه گه ر له هه ندی حاله تی تایبه تدا ئافراندنی هونه ری بپشکو تی هۆکاری ئه وه وه بهر هیئانی مادی سه رمایه داری نییه. به لکوو ئه م پشکووتنه ریک به ئاراسته ی دژی وه بهر هیئانی مادیدا وه دی هاتوه .

زانست گه لی هاو شیوه دا له پیشینیان پیشکه وتوترین، چما نه ماتنویوه (چه شنی ئه وان) حیماسه داینین؟ له جینگای ئیلیاد، هانزیاد (۲) مان هه یه (۳)

مارکس هه ر له و کتیبه ییدا باس له ناکۆکی نیوان هونه ر و سه رمایه داری ده کات، به لām نالیت که ئه و ناکۆکیه له چی پیکهاتوه. یان به سه رنجدان به تایبه تمه ندی وه بهر هیئانی سه رمایه داری (ئه م ناکۆکییه) پیناسیکی بناغه یی بۆ ده کری یان نا. ههروه ها روونی ناکاته وه که ئه م ناکۆکییه تا چ ناستیک گه شه ی هونه ری سنوردار ده کات، یان له کویدا ئیتر ناتوانیت بیته رینگر له بهر ده م پشکووتنی هونه ریکێ مه زندا. ئه م خاله ش ته نانه ت سه باره ت به ئه و بارودۆخه خراپه ی که هونه رمه ندی (ژیر سولته ی نیزامی سه رمایه دای) تییدا به سه ر ده بات، ده گونجیت.

به لām ئه م پرسیارانه بی و لām نییه، هه ر چه ند که له وانه یه نه کریت ئه و و لāmانه به روونی له م کتیبه ی مارکس دا بدۆزرتته وه. به م حاله شه وه ده کریت و لāmی پیدرتته وه. به لām ده بیست سه ره تا له بهر هه مه جوړاو جوړه کانی مارکس دا، لیکدانه وه کانی ئه و سه باره ت به پێوهندی نیوان هونه ر و ئابووری و سروشتی وه بهر هیئانی سه رمایه داری، پێوهندی نیوان وه بهر هیئان و به کاره یئان. ناکۆکی نیوان کاری خولقاو و کاری نامۆکراو. ههروه ها پێوهندی نیوان هونه ر و کار کۆ بکه ینه وه و، پاشان به دل فراوانیه وه هه مووی به ناوی مارکسه وه پیشکه ش بکه ین.

له لاپه ره کانی تر دا هه ول ده ده یین که به پێی نوسراوه کانی مارکس، زناک و سروشتی دژایه تی سه رمایه داری له گه ل هونه ردا روون بکه ینه وه. به لām پش باس کردن له م بابه ته،

وېبهرهينانې بيرمه ندانده دا خوې درده خات. به هوې پېوهندي نيوان زانست و وېبهرهينانده و پېكه وه گونجاني نيوان هم دوانه زياتره.

هونه ر و نه دهبيا راس ته وخو ولا مدره وه داواكار ييه كاني وېبهرهينانې مادي نيين، وېبهرهينانې مادي ناراس ته وخو ديارى كهرى ناوهرؤك يان روا له تى به ره مې هونه ريه، نه وه ناراس ته ي گشتى گشه كرنى هونه رى ديارى بكات، يا وه كوو دهرى بخت ناخو ه هونه ره له كو مه لگايه كى ديارى كراودا دهبشكويت يا نا. ده كريت له نيوان پيشكه و تنه كاني كيميا له سه ده ي نوزديه مدا و داواكارى پيشه ي رستن و چينيندا، پېوهنديه ك بيندريت. يان له نيوان پيشكه و تنى فيزيائى ناوه كى و به كارهينانې ناشتوخوازانه و شه رته نكيژانه يدا پېوهنديه ك بدوزرته وه، به لام ناكريت له نيوان رومانتي سيمى سه رته ي سه ده ي نوزديه م

دهي ت دوو چه مك سه باره ت به پېوهندي نيوان وېبهرهينانې سه رمايه دارى و وېبهرهينانې هونه رى، كه له وانه يه سروشتى راسته قينه ي ناكو كى نيوان هونه ر و سه رمايه دارى بشارته وه، وه لا بنيين. يه كي ك ته وه ي كه ناكو كى، دهره او پشته ي ياسا ي گشه ي نايه كسانى وېبهرهينانې هونه رى و وېبهرهينانې مادي ه (هم خاله ش ماركس روونى كروه ته وه)، هه روه ها ته وه ي كه هم ناكو كيه ته مريكى نايو لوژيكه، واته ناكو كى نيوان نايو لوژيائى هونه رمه ند و نايو لوژيائى سه رمايه دارى.

ياسا ي گشه ي نايه كسانى هونه ر و نابو ريه ماركس به وېبهرهينانده وه ي هه مه سه له يه، كه وېبهرهينانې سه رمايه دارى دوژمنى وېبهرهينانې بيرمه ندانه يه، پيدا كرى له وه ده كات كه هم ناكو كيه به تايه ت سه باره ت به هونه ر راسته. شايانى باسه كه فه باره ي هم ناكو كيه له هه موو بواره كاني وېبهرهينانې بيرمه ندانه دا به شيوازيكى هاو ناست هه لئاسه نكيژانديت. ده كريت ليره دا به پي ليك دانه وه ي ماركسيسته بنه ما خوازه كان هم خاله شى پي زياد بكه ين كه وېبهرهينانې مادي سه رمايه دارى له گه ل هه موو به شه جوړ او جوړه كاني وېبهرهينانې بيرمه ندانه دا هاو ناست دژايه تى ناكات. به لكوو به ش گه ليك له وېبهرهينانې بيرمه ندانه پاريزراو دهي ت و تنه انه ت وېبهرهينانې مادي يارمه تى دهرى به ش گه ليك له وېبهرهينانې بيرمه ندانه ش دهي ت. بو وينه زانست و له وانه ش زانستى سروشت ناسى، له به ستيني پېوهنديه كاني سه رمايه داريدا گشه ده كات و پهره ده ستيني ت. زانست له روانگه ي ماركسه وه هه وزه بيرمه ندانه يه، كه پالنه ر و پشتيوانى گشه ي وېبهرهينان مه رجى پيوستى گشه كرنيشيه تى. له ولايشه وه وېبهرهينانې مادي هوكارى سه ره كى گشه ي زانسته. داواكار ييه كاني وېبهرهينانې سه رمايه دارى هه لخرته رى بي هه ملا و هولا ي گشه ي زانست دهي ت. ره نكه بتوانين بليين كه چاره نوسى زانستى نوئ به قورسى گرېدراوه به و له مپه ره زانستيانه وه. واته هه له مپه رانه ي كه خو يان زاده ي گوراني سروشتين له سه ره له داني سه رمايه داريه وه تا سه يته ره پها كرنى. دواتر هه بينين كه بواريك له بواره كاني وېبهرهينانې بيرمه ندانه، واته زانست وه ك دهرته نجامى گشه ي وېبهرهينانې مادي پيش ده كه وېت و وېبهرهينانې مادي پيشكه و تنه تر ده كات، دهره كه وېت. زانست هه نكاو به هه نكاو و، له گه ل وېبهرهينانې مادي پيش ده كه وېت. گه ر نه گونجاوى گه ليكيش له نيوان زانست و وېبهرهينانې ماديدا هه ييت هينده به رچاو نيه و له بواره كاني ترى

له بهر ټولو هېوادونو کې وهبهرهڼانې ته کات، يان له نيوان هونېرې تايبه تې زمانه ي ټيمو وهبهرهڼانې مادې سرده مېدا پيوښه کې راسته وخو بدوزيټه وه و توشې ټو روکه شېبېنيه عاميانه ي که ټينگلس رهخه ي ليدنه کات نه يېن. مه قسه د ټوه نييه که هونېر پيوښه ي به هي ز گه لي وهبهرهڼې وه نييه. ټم هي زانه دوا جار کاريگه ي خويانيان هه يه. به لام گه شه ي بېر مه ندانه له به سر کردنه وه ي نيهايدا ده گريټه وه بو (ژيړخاني) ټابوري و پيوښه ي به وه هه يه. به لام هونېر و ټه د بيات به شيك له گشتگيريې کې کومه لايه ته ټالوز پيکديټن که له ويډا به شيوازيکي سروشتي هم له گه ل ژيړخاني ټابوري، هه ميش له گه ل چل و چيوه کاني سرخاني ټايډولوزيادا به يه که ده گه نه وه. دوا و ته ټه وه يه که هونېر و ټه د بيات له حالېکدا که هيشتا گريډراون به ټابوري وه، سر به خوييه کې ريژيشيان هه يه و که زور به رېلاوتر له سر به خويي زانسته. ټاس تي ټو سر به خوييه راسته وخو له ريگاي ژماره ي ټه لقه ي ټو زنجيرانه وه که هونېر و ژيړخاني ټابوري پيکه وه

ترانه های کارگری

وهبه ردا ده ييټ له نيوان وهبهرهڼانې مادې وهبهرهڼانې هونېرېدا پيوښه ي کې نه ريټي دروست ده کات. به لام ليډه ټم نه ريټي بوونه ده رټه نجامي ټو ټوهنجييه جوړاو جوړانه ي که گه شه ي نايه کساني هونېرو ټابوري ده رده خات نييه، به لکوو که م تا زور ده رټه نجامي ټو بارودوخه يه که خودي وهبهرهڼانې سرمايه داري تييدا به سر ده بات. ټاوا نه ريټي بوني له بارودوخې وهبهرهڼانې پيش له سرمايه داري دا چه شني بارودوخې کومه لگاي يوناندا نابيټن. به پي ياساي گه شه ي نايه کساني هونېر و ټابوري له کومه لگايه کدا که لايه ي ټابوري ټاس تي له خواره يه پشکوټي هونېري ده تواني زياتر له و ټاس تي يټ که کومه لگايه کې خاوهن ټابوري گه شه پيدا کردو ده توانيټ پي بگات. نمونه يه که مارکس له هونېري يوناني ده يټيټه وه به جواني ټم راستيه ده رده خات. له هيچ کومه لگايه کې پيش سرمايه داري دا وهبهرهڼانې هونېري له خويدا د ژايه تيېه کې له گه ل هونېر دا نه بووه، ته نانه ت له کومه لگاي سره ټايشدا واته ټو سرده مانه ش که هونېر زور راسته وخو پيوښه ي به وهبهرهڼانې ماديه وه هه بووه،

دهبه سيټه وه ده خه مليټريټ. وهبهرهڼانې بېر مه ندانه چه ن له وهبهرهڼانې مادې دورتر بکه ويټه وه، نه گونجاويه کې زياتر له گه ل گه شه ي هونېري و گه شه ي ټابوري دا دروست ده کات. ټم بابه ته له نه گونجاويده ده توانيټ بگات به سره ترين ټاس تي. بو ويټه هونېري يوناني له کومه لگايه کدا گه شه ي کرد که تايبه ته منديه که ي ټاس تي له خواره يه هيڙه کاني وهبهرهڼان بوو.

هوکاري ټم گه شه نايه کسانه " که مارکس نه وه که ته نيا له ريگاي هونېري يونانيه وه، به لکوو له ريگاي هونېري شکسيېريشه وه رووني کردوه" ده يټ به ناسيني سروشتي نيونهجانه، واته ټه لقه کاني نيوان (ژيړخان) و سرخان روون بکه ينه وه، نه وه که له هيڙه کاني وهبهرهڼانې ماديه وه. له و نيونهجانه که مارکس سه باره ت به هونېري يوناني ټاماژه ي پي ده کات چه مکيکي تايبه تيېه له سروشت (له روانگه ي يونانيه کانه وه). هه روه ها ټو پيوښه ي کومه لايه تيانه بوو که به هانداني وزه ي خه يالي (يونانيه کان) ټوستوره يونانيه کاني پيکه يټا. واته (ټاگر دان و زه وي دووگيان) ي هونېري يوناني ديټن.

نهم گه شهبه درېژه ههيه (توماس مان، فاكټر، پيكاسو، چاپلين) و به دهيان نمونه ي تر.

نهم قسانه به و مانايه نيبه كه هونەر به شيوازيك پهری گرتوه كه نيتر له گهل شكليكي پيشكه وتوتوتري وهبه رهيناندا بگونجيت، به لكوو به عه كسه وه گه شه ي نايه كساني هونەر به سهرنجدان به وهبه رهينان چيه تيه كه ي هه لده سه نكي نديرت. چونكه به وه شه وه كه راسته هونەر ته نانه ت كاتيك وهبه رهيناني سه رمايه داري له و پهری ده سه لاتدا بيت درېزه به گه شه ي خوی ده دات. به لام نهم گه شه يه هو كاري تابووري نيبه نهم راستييه ي كه هونەر ده توانيت تاوا درېزه به عومري بدات ناكوكي نيوان وهبه رهيناني مادي و وهبه رهيناني هونერი ناگوريت، چونكه نه و ناكوكييه ي نيمه باسي ليوه ده كه ين نه و ناكوكيه كاتي و نابنه ماييه نيبه كه ده كريت به گوراني لاره كي له تاييه تمه ندي وهبه رهيناني سه رمايه داري و ههر له و نيزامه دا به سه ري دا زال بيت، به عه كسه وه نيمه باسي ناكوكييه كي بناغهي تر ده كه ين و هونەر ته نيا به و مهرجه گه شه ده كات كه بتوانيت له ژير چنگ و په لي وهبه رهيناني سه رمايه داري دا خوی ده ريز كات.

سه رچاوه كان:

- ۱- كارل ماركس بيردوزه كانی زيده بايي (چاپي موكو، به شي يه كه م لاپه رهي ۲۸۵)
 - ۲- تيليا د حيماسه يه كي به ره مهي هومير شاعيري يوناني و هانزياد شاعيري فه رهنسي سه دي ۱۷، كه باسي ژياني هانري چواره مي تييدا هو تراوته وه
- سه رچاوه (كتاب جمعه) ژماره ي ۱۰ ره زبه ري ۱۳۵۸ ي هه تاوي

به و شيوازه نه بووه. له واقيعدا د ژايه تي وهبه رهيناني مادي له گهل هونردا ته نيا له كومه لگاي له ژير سولته ي نيزامي سه رمايه داري دا به رچاو ده كه وي ت. به پي بوچووني ماركس له سروشتي خويدا روگه يه كي كومه لايه تي تابوريه، كه له گهل هونەر نامو و ناكوكه.

كاتيك له كومه لگا ناسه رمايه داريه كاندا وهبه رهيناني مادي و وهبه رهيناني هونერი به ره و ناكوكي چوه نهم ناكوكييه تاييه تمه نديه كي سه ره كي نه بووه، واته ره گ و ريشه ي راسته وخو له سروشتي ري كخستني تابووري نه و دووانه دا نه بووه، به لكوو ريشه ي له و توره نالوزه دا بووه كه نيوهنجي بووه و هونერი به ژيرخاني تابووريه وه به ستوه ته وه. سه رده مي ك ماركس وتي وهبه رهيناني سه رمايه داري دژي هونره نه و د ژايه تيبه ده يتواني به هه له ته نيا له ده كه وتني ياساي گه شه ي نايه كساني هونەر و تابوريدا مانا بكرتته وه، به لام نهم ديارده يه هه رگيز ده رخه ري نه و ياسايه نيبه. له راستيدا به ستيني نهم ياسايه به و شيويه ي كه ماركس رووني كرده ته وه و نيبه كه جوړيكي تاييه ت له وهبه رهيناني مادي له خويدا كوشه نده يان گيان به خش بيت بو هونەر. هه روه ها نهم ياسايه ده رخه ري بارودوخيك نيبه كه نوسلو يكي تاييه ت له وهبه رهينان بتوانيت نهم جوړ يان نه و جوړه كه ي تري هونერი ليكه وي ته وه. تاقه شتيك كه ده كريت نهم ياسايه ده ري بخات زال بووني وهبه رهيناني مادي هونره به ده ره جيه ك خوارتر يا سه رتر له گه شه ي هي زه كومه لايه تي و تابوريه كان. بيردوزه ي د ژايه تي سه رمايه داري له گهل هونەر، پي وندييه كي راسته وخو له نيوان تابووري و هونردا پي كده هي نيت كه پي وندييه كي نه رننيه، واته وهبه رهيناني سه رمايه داري له ناخي خويدا له گهل هونەر ناكوكه. له حاليكدا نهم باسه ي دوايي ياساي نايه كساني هونەر و تابووري ده سه لمي نيت. بو وينه ده كريت شكليكي پيشكه وتوتوتري وهبه رهينان له ته نيشت هونره يكي كه م بايه خدا بووني هه بيت و وا ده كه وي ت كه نه وه به ري كه وت بيت له و ياسايه دا. چونكه نهم نه گونجاويه له قوناغه كانی گه شه يدا ريشه ي هه ر له و تاييه تمه ندييه ي وهبه رهيناني ماديدا يه. وا ده رده كه وي ت سه ره به خويي ري زه يي هونەر به سهرنجدان به بنه ما تابوريه كه ي له نيو بات. به لام له چهند سه ده ي را بردودا راستيه كان پيشاني داوين كه وهبه رهيناني سه رمايه داري له ناخي خويدا دژي هونره، به م حاله شه وه هونەر له بارودوخ ي ژير حاكميه تي سه رمايه داري شه دا پشكوتوه و گه شاهه ته وه (بالزك، تولستوي، ويتمه ن، پوو، سي زان و هي تر) هه ر له م نيزامه دا ده كه وتوون و نه مروش

ژانان ژيان له سر به ستيني فەرهنګيكي وه حشي دا

ن: فریشته حه زره تی

و: هیوا

له میتر ساله که دمههوی و هکو ژنيک له سر چاره نووسی ژن بوون، ژانان ژيان و ژانان مردن له به ستيني فەرهنګيكي وه حشي که خوشم له ويوه هاتوم، بنوسم و نهو حه سرته خه وتوهی که له دلّم دا هه چهنه جارنک به بينيني وینه به کيان کليپک ههروه ک ناهيکي تال و ههروه ک روياری فرمیسک وهی ده که وی له گه ل که سگه ليکي وه ک خوم که قورسايی نه م حه سرته هه ست پیده کهن، بهش بکه م. سالانتيکی زوره که دمههوی له سر مافی ژان بنوسم به لام به داخه وه نیمه مه حکومی ژيان به سر بردن له ولانتيکين که پياوه کانيشي له مافه کاني خويان به ناگان.

هه چهنه که ژانان ژيان له پانتايی میزوی مرؤفایه تيدا له گه ل رهنج و کوروهی تیکه ل بووه، به لام له م سرده مهي که نیستا نیمه تيايدا ده ژين، هه زاران تراکت و هه زاران دا کویکار بو ژينیکی مرؤفانه تر گویي نیمه يان که ر کردوه و له وه ها سرده ميک دا، تيرباران کردن، لیو و نینوک برين، ناگر تيبه ردان و کوشتنی ژن به و تومه ته ی که بو پياوان گونا نيه، شه پوليک له حه سرته له دلی مرؤف دا دروست ده کا و هه ستی مرؤف گولله باران ده کا.

شتيک که توهی منی تا سنوری ته قينه وه گهياند، بينيني کليپک بوو که له دوا هه مين هه ناسه کاني نه جيبه دا بينيم، نهو زور بيده سه لانه له به رامبه ر روانيني بيړه مانه ی مرؤفه دل رقه کاند، گولله باران کرا و له ناو شه پولي خويی خويدا سه ماي کرد. مرؤف گه ليک که له نزيکه وه خه ريکی سه ير کردنی نه م شانؤ دلته زينه بوون، به بينيني ناخرين جوله کاني ده ستی نه جيبه، سه ماو هه لپه رکيان ده کرد و له بينيني مه رگی خويانوی نه و چيزيان وه رده گرت. به لام تا که که سيک نه بوو که له و کاته دا سه ری دانه وي نيته ناو کوشيه وه و بو مه رگی نه جيبه دلپه فرمیسکيک برژينيته سه ر گونای.

هه چهنه که نه جيبه ناخرين هه ناسه کاني خوی له ناو شه پولي گو ماوی خويی خويدا وه سه ما کردن خستبوو، به لام نه وه نه جيبه نه بوو که بووه نامانجي پيکاني وه حشيگه ری و دوا که وتوی "به ربه ريه ت"، به لکو نه وه مرؤفایه تی مرؤف، ويژدانی مرؤف وه ههروه ها هه موو ژانانی نه فغانستانی بوون که له شيوهی نه جيبه دا گولله باران کران و بوونه قوربانی. ويستم که چهنه ديړيک بو نه جيبه بنوسم هه چهنه که نه و ليړه نيه، به لام هه موو ژانانی نه فغانستان نه جيبه ن و هه ر له و چاره نو سه دا هه ناسه ده دن، له سر به ستيني فەرهنګيکي که نه جيبه ی گولله باران کرد، نه وان هه موو روژی خه مه کانيان ده ست پیده کاته وه.

نه جيبه ی نازيز!

تو نيتر نه ماويت به لام ناوت له سر روژنامه و گو قار و ته له وي زيونه کان بلاو بووه، ژانان خويشاندانيان ساز کرد، پياو انيش هه ستیان به تاوانباری کرد و به هاواره کانيان نه و که سانه ی که تو يان کوشت مه حکوم کرد. نه م هاوار و هه ست به تاوانباری کردنه له وانیه تا چهنه روژيکی تر به رده وام بيت به لام نه وهی راستيه نه ويه که تو به کاروانیکه وه په يوه ست بووی که هشتاش هه ر هاتنه ريزی به رده وامه و هه ر روژه له م يان له و لای نه فغانستاندا نه جيبه به ک نه دريته به ر گولله، به رده باران ده کری و گو يچکه و لووتی دهردری و دواي ماويه ک ناوی نه يته سه رديري شو عار و سه رديري هه والی نه و که سانه ی که له م ريگايه وه خه ريکی نان خواردنن.

نه جيبه! تو نه به كه مين ژنى كه له بهرچاوى خه لكانيكى زور ئه دريته بهر ده ستريزى گولله و نه ئاخرينيشياني كه چاره نووسى به گولله نوسراو ته وه. له بهستيني هم فهره ننگه مروفت كوژده دا، هه زاران نه جيبه گولله باران كراون، بهرد باران كراون، زمان و لووتيان براوه، به لام تو له سه رده ميگ دا كه شو عارى به ها مروفايه تيه كان خه ريكه گوئي عالم كه ده كا، بهم مه حكومي هم چاره نووسه بووى. لهم ولا ته و لهم فهره ننگه دا كه له جياتى مروفت بوون، ترس، تيرور و كوشتن بهر هه مدين، ته واوى ژن و كچه كان به چاره نووسى تو مه حكومن و ته واوى ژنان و كچانى ئيمه نه جيبه گه ليكي ترن كه پيش نه وهى "له چاوى نه وانه وه" خه تايه كيان كرديى بهم چاره نووسه دوچار كراون.

نه جيبه! غيرت و تواناي پياوانى هم مهمله كه ته له كوشتنى داى كان، خو شكان و ژنان و كچاندايه كه مانا پهيدا ده كات و نه وانه ي كه تو يان كوشت، براكانت بوون كه دواى كوشتنت ئاره قه ي شانازى و غيرت به ناوچاوانيانه وه ده رك هوت. تا ئه و كاته ي كه ماناي غيرت و مهردايه تى نه وه بى، تف له و غيرت و مهردايه تيه ي كه به كوشتنى كچان و ژنان مانا ده گريى. ئيره مهمله كه تى ترس و دوا كه وتوييه، ئيره قه تلگاي به ها مروفايه تيه كانه، ئيره قه سابخانه ي عه شق و خوشه ويستيه و هه ر منالكي كچ كه له م مهمله كه ته له داىك بى نه وا چاره نووسى تو ي له ناو چاوان نوسراوه. نه جيبه! روو ره شى بو ئه و كه سانه ي كه به بينينى مرگى تو هاوارى خو شيان ده رده پرى، مه رگ و نه مان بو ئه و فهره ننگه ي كه هم جو ره كه سانه ي په روه رده كرد.

به لام نه جيبه! شانست هينا كه به ته قه ي گولله گيانت به خت كرد و به هه ناسه يه ك ده ربيجه ي چاوت به رووى ژياندا داخست. چه ند دانه كچ و ژنى تر كه روژانه له نه شكه نجه كا تاريك و پر له مه ترسيه كان دا روژ و شه و له به رامبه ر زور ترين و قورسترين نه شكه نجه كاندا خه ريكن هه ناسه ده دن، ليوه كانيان نه برن، گوپه كانيان نه برن، جه سته يان نه سوتينن و يان له ناو كلپه ي ئاگر دا گيان ده دن. نه جيبه! بكوژه كه ي تو ته نها يه ك كه س نيه هه رچه نده كه ته نها كه سيك ته قه ي ليكردى. بكوژى تو فهره ننگي كه كه بكوژ په روه رده و بارديني، كوشتن به شانازى داده ني و نيشانى شانازى ده به خشى به بكوژ. تا ئه و كاته ي كه هم فهره ننگ و سونه ته بكوژ باره ينه ره بوونى هه بى، هه موو ژنان و كچانى هم مهمله كه ته نه جيبه ن و مه حكومي چاره نووسى نه جيبه ن.

گهړان به شوین "ژیان" دا

ن: یوسف عهلی پور

من تهوم له یونان بینې. کچیکې جوانکیله ی روح سوک و خوین شیرین بوو. کاتیک له گهلی داده نیشتی له گفت و لفتی وهرهس نه ده بووی. هه چهند من له ئیرانه وه هاتوبوم و ئه ویش له عیراقه وه، به لام به هوی ئه ویکه هاو زمان بووین، توانیمان زور زوو له گه ل به کتری ئاشنا بین. ئه ویش وه کو من دهیبه ویست ته ریده ی هنده ران بیت و به هیوای گه یشتن به ژیانیکې ئاسوده و به و هیوایه ی که به له می ئاواته کانی له که نار هکانی ئارامی له نگه ر بگریت، به ته نیا ئه و ریگه پر که ندوله نده ی گرتبووه بهر.

ژیان ناوی ئه و کچه کورده بوو که هه ر له یه که مین روژی گه یشتنم به یونان تهوم ناسی. کچیکې تیگه یشتوو و زیره ک دیار بوو. کچیکې بوو که هه تیوی پیوه دیار نه بوو یان له وانه شه هه ر وهروی خوی نه هینا بیت. ئاخو ئه و سه رجه م ئه ندامانی بنه ماله که ی له کاره ساتی ئه نفالدا له ده ست دابوو و ئه و ته نیا که سیکی بنه ماله پینج که سیه که یان بوو که گیانی دهر باز ببوو.

ژیان هه ر له مندالیه وه له مالی مامی گه وره ببوو و وه ک خوی ده یگوت هیچکات تامی سه رکوش و باوه شی دایکی نه چیشتوو و ئیستا که ته مهنی له سه رووی بیست ساله وه بوو، هه ر به و حه سه رته وه ده ژیا. ئه و هه میشه خه ون و حه ز و ئاواتی گه وری له دلدا بوو و زور گه شبین بوو به ژیان، هه ر چهند ژیان تا ئه و کاته هیچ ده رگه یه کی به خته وهری به روی ئه ودا نه کردبووه.

هه میشه که مندالیکی بچو کوله ی ده بینې وها سوژ و خو شه ویستی بوی ده جولآ که هه ر مه پرسه. ئاخو ئه و له سیمای هه موو منالیکدا، منالیی خوی ده دیته وه. ئه و ده یبه ویست هه موو ئه و حه ز و خوژگانه ی سه رده میی منالی که تا هه نوو که ش له گه لیدا بوون، هه موو خوژگه و ئاواته کانی بو منالانی تر وه دی بینیت. ژیان هه میشه ده یگوت: دلې من گوړستانی ئاواته وه دینه هاتوو ده کانه م. هه ر خوّم ده زانم چیم کیشاوه بویه نامه هوئ هیچکه سی

تر وه ک خوّم بینم. باسی له وه ده کرد کاتیک که چوه ته قوتابخانه به پیچه وانه ی زور مندالی تر ته نانه ت توانای کرینی دنکه نوفلیکیشی نه بووه، هه میشه به پیلاو و جلویه رگی کون و دراوه وه چوه ته مه کته ب، به لام سه رباقی ئه وانه ش هه میشه شاگردیکې نمونه بووه.

سالیک پیش ته وه ی بیته یونان کاتیک که عاشقی کوړیکې هاوته مهنی خوی ده بیت، له گه ل نار هزایه تی مالی مامی به ره ورو ده بیته وه و له و کاته به دواوه ئیتر هه لسوکه وتی ئه وانیش له گه لی به چهند قات خرابتر له جارانی لیدیت تا وای لیدیت ئیتر ته حه مولی نامینیت و ناچار ده بیت ریگه یه کی تر بگریته بهر. ریگه یه کی نادیار و پر مه ترسی، به کورتی ریگه ی هات و نه هات به ره و ئه وروپا ته نیا به هیوای گه یشتن به ژیانیکې ئاسوده.

ژیان و بنه ماله یه کی تر که ژن و پیاو و مندالیک بوون، پیکه وه له تورکیه وه له لایه ن قاچاخچیه که وه به ری کرابوون. ئیمه ش که له یونان له لای قاچاخچیه کی تر بووین هه ر هه موومان کوړ بووین و چهند دانه یه ک له و کوړانه ش ژن و منداله کانی خو یانیا ن له ئیران و عیراق به جی هیشتبوون و هه ر به ته نها خو یان ملی ریگه یان گرتبووه بهر. هی واهه بوو پاره ی ته واری نه بوو، هی واهه بوو مندالی وردی هه بوو و به هه ر حال هه ر کامیان له بهر هو کاریک ئیستا له وی به ته نیا

سەرى قسەمان دامەزاند. ديسانەوہ ئەو چۆرەى كە پيويست بوو وەلامى پرسيارەكانى نەدەدايەوہ، نەمدەزانى بۇ بەلام ھەستەم بە گۆرانكارىيەكى گەورە دەکرد لەو كچەدا. ژيان ئيتەر ئەو كەسە نەمابوو كە ھەميشە بە گەشبينىيەوہ دەپروانيە ژيان، بەلكو بيوہ كەسيك كە لە بواری روحي و رەوانى تەنناتە جەستەييشەوہ زۆر داروخابوو. دەتوانم بلييم لە ماوہى ئەم دوو سالەدا بە قەدەر دە سال شكا بۆوہ.

قسەو باسەكەمان لە منداڵەكەوہ دەستى پيكرد. ئەو منداڵەى كە شيوہى لە شيوہى داىكى نەدەچوو. كاتيک ويسستم پيرۆزبايى ھاوسەرگيرى و لە داىكبونى منداڵەكەى لى بكم، كۆلەگرى لە گەروييدا قەتيس ما و سرفەى دللى خۆى بۇ كردينەوہ و بەمجۆرە باسى ئەو نەھامەتيانەى كرد كە بە سەرى ھاتبوون:

" دواى ئەوھيكە لە يۆنان لە گەل ئەو بنەمالەيە چووينە لاى قاچاخچى، پاش چەند ھەفتەيەك پاسپۆرتى تەزويريان بۇ دروست كردين و برديانين بۇ فرۆكەخانە كە لەويوہ بە قاچاخ بە ريمان بكنە. لە كاتى كۆنترۆلكردنى پاسپۆرتەكەمدا كە بۇ نەگبەتيش پاسپۆرتى يۆنانيان بۇ دروست كرديبووم، گومانيان لا دروست بوو و دواى ئەوھيكە بە يۆنانى پرسياريان ليكردم و منيش لييان تينەگەيشتەم، منيان گيپرايەوہ بەلام بنەمالەكەى تر توانيان ھەلفرن.

ئيتەر لەو رۆژوہ نەھامەتيەكانى من دەستيان پيكرد. دواى ئەوھيكە گەرمامەوہ بۇ مالى قاچاخچيەكە، ئيتەر من لەوي بە تەنيا مابوومەوہ. چونكە پارەكەشم تەحويلي ئەو قاچاخچيە دابوو، نەمدەتوانى بچمە لاى كەسى تر و بە ناچارى لەوي مامەوہ. قاچاخچيەكە رۆژ بە رۆژ دەيھەويست خۆم لى نزيك بكات، بەلام من زۆر ھەزم لە كردار و گوفتارى ئەو كورە نەبوو. سەرەتا لە پيشنيارى ئيزدواجەوہ دەستى پيكرد، دواى ئەوھيكە قبولم نەكرد، ئيتەر ھەر چۆنيك بۆى بكرابايە زەختى دەخستە سەرم بۇ ئەوہى رازيم بكات بەلام من بە ھيچ شيوہيەك نەمدەويست مل بە خواستەكانى ئەو بدم. رۆژ بە رۆژ ھەلسووكەوتى خرابتر دەبوو تا كار گەيشتە ئەوہى ئەمجارەيان نەدەھيشت لە مالىش بچمە دەر و بە كرەوہ منى لە ناو مالدا زيندانىيى كرد و تەنناتە نەيدەھيشت دەستم بە تەلەفونيش را بگات. شەويكيان كە مەشروييكي زۆرى خواردبۆوہ و ھيچ ناگاي لە خۆى نەمابوو، ھاتەوہ مالەوہ و بە زۆر دەيھەويست دەستدرئيزيم بكاتە سەر. دواى ئەوھيكە مەلم نەدا، بە چەقۆ ھەرەشەى كوشتنى ليكردم و بە زۆرى زۆردارى دەستدرئيزىي كرده سەرم و ھاوكات ويئەى رووتيشى لى

بوون. ژيان ھەزى دەکرد كە لاى قاچاخچيەكەى ئيمە بيت بەلام لە گەل بنەمالەكەى تر ئاسودەتر بوو چونكە ھەم ژنى لە گەل بوو و ھەميش منداڵ، بۆيە لە گەل ئەوان چوو بۇ لاى قاچاخچيەكى تر.

لەو ماوہيە كە لە يۆنان بووم، چەند جارليك يەكترمان بينى و سەردانى يەكترمان دەکرد. پاش ماوہيەك كە من بەرەو ھۆلندا وەرئى كەوتم و گەيشتمە ئيرە، چەند جارليك ھەولمدا تەلەفونى بۇ بكم بەلام تا ئيستاشى لە گەل بيت نەمتوانى لە ريگەى ئەو ژمارە تەلەفونەى كە لاى من بوو پەيوەنديى پيوە بكمەوہ.

نزيك بە دوو سال لە دوايين ديدارمان تيبەرى. لەو ماوہيەدا زۆرم پى خۆش بوو بزاتم ئەو كەسە چى بە سەر ھاتووہ و ئيستە لە كوييە. ھەوليم لە زۆر كەس لە يۆنان دەپرسى بەلام كەس نەيدەناسى، تەنناتە ئەوانەش كە لە يۆنان بينيبويان، نەياندەزانى چى لى بەسەر ھاتووہ.

ھاوينى رابردوو بۇ سەردانى دۆستان چووبوم بۇ ولاتى سوئيد و چەند رۆژليك لەوي مامەوہ. لە يەكيك لەو رۆژانەدا كە لە گەل ژن و پياويكى ئاشنام لە يەكيك لە ويستگەكانى شەمەندەفەر لە ستۆكھۆلم لە چاوەروانيى شەمەندەفەر دابويين بۇ ئەوہى بچينەوہ بۇ مالەوہ، بەويەرى سەرسورمانەوہ چارم بە ژنيك كەوت كە منداليكى بچكۆلەى پى بوو و بەويدا تيدەپەرى. سەرەتا گومانم ھەبوو. وردتر كە لييم روانى گومانەكەم بوو بە يەقين. چۆن دەبى كچيک دواى دوو سال ئەوہندە روخسارى تيكچووييت و ھيندە بە تەمەنتر نيشان بدات؟ تۆ بليى ئەوہ ژيان بيت؟ ئەى ئەو منداڵە ساوايە چيبيە پيئەتى؟! لە چاوتروكانيكدا ھەزار و يەك پرسيارى پى وەلام سەريان ھەلدا. ئەو دۆستانەى لە گەلم بوون ھەستيان بە شتيكى نامۆ كرد لە مندا. پيم وتن كە من ئەو ژنە دناسم و جارى با لە خيىرى شەمەندەفەرەكە گەريين و بچين بۇ لاى ئەو.

كە چووين بۇ لاى، ئەويش بە ديتنى من سەرى سورما. دواى چاك و چۆنيەكى گەرم و گور و خۆشحالى دەربرين لەوھيكە پاش ماوہيەك ديسانەوہ يەكترمان بينيوەتەوہ، ويسستم بە قەناعەتى بگەيەنم كە ئەو شەوہ ھەموومان بچينەوہ بۇ مالى برادەرەكانى من و ئەوہ دەتوانى دەرەتتيكى باشيش بۇ من و ژيان بۇ ئەوہى زياتر باسى خۆمان و دۆخى تازە بكمين. بۆيەش زۆرم پيداگرى كرد كە بە قەناعەتى بگەيەنم چونكە لەوي ھەر لە سەرەتاوہ ھەستم بەوہ كرد كە خۆى لە وەلامى ھەنديك لە پرسيارەكانم دەدزيتەوہ. شەو چووينەوہ بۇ مالەوہ و دواى خواردنى نانى ئيوارە،

خوننه‌رى به‌رېزا!

که‌م نین‌ئو که‌سانه‌ی که‌ هەر کامه و به‌ چه‌شنیک له‌ رینگای گه‌یشتن به‌ هه‌نده‌راندای تووشی جوره‌ها ته‌نگ و چه‌له‌مه‌ ده‌بن، جوړه‌ها گپروگرفتی چاوه‌رواننه‌کراو که‌ هه‌رکامه‌یان به‌ جوړیک کاربگه‌ری له‌ سه‌ر ژيانی ئو که‌سانه‌ داده‌نېن. چپروکی "گه‌ران به‌ شوین ژياندا" له‌ راستیدا به‌سه‌رهاتی راسته‌قینه‌ی ژینکی ته‌ریده‌ی هه‌نده‌رانه‌ که‌ له‌ رینگای گه‌یشتن به‌ ژيانیکی ئارام دا، ژيانی لی تال ده‌کریت و تووشی کولیک نه‌هامه‌تی ده‌پیت. "ژيان" ناویکی خوازراوه‌ که‌ بو ئو که‌سه‌م داناووه‌ و به‌ هه‌ندیک ده‌ستکاریه‌وه‌ به‌سه‌رهاته‌ تاله‌که‌یم به‌مشپوهیه‌ دارشتوته‌وه‌.

ده‌گرتم. ئیتیر له‌و شه‌وه‌ به‌ دواوه‌ ئه‌وه‌ ببوه‌ کاری هه‌میشه‌یی و هه‌ر جاریکیش که‌ نه‌مده‌ویست سیکی له‌ گه‌ل بکه‌م، هه‌ره‌شه‌ی بلاو کردنه‌وه‌ی وینه‌کان و هه‌ره‌شه‌ی پاره‌ خواردن و به‌رې نه‌کردنی لیده‌کردم. چه‌ند شه‌وئیک هه‌روا تیپه‌ری و ئه‌مجاره‌یان نه‌ک هه‌ر به‌ ته‌نھا خوی به‌لکو هه‌موو شه‌وئیک ده‌ دوازده‌ براده‌ری خویشی له‌ گه‌ل خوی دینان و به‌ هه‌ر هه‌موویان ته‌جاوزیان پیده‌کردم و له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و کاره‌شدا ئه‌و کوره‌ پاره‌ی له‌ ره‌فیه‌کانی خوی وهرده‌گرت. هیچ رینگه‌چاره‌یه‌که‌ نه‌مابوو، نه‌ رینگه‌ی هه‌لاتن و نه‌ رینگه‌ی مانه‌وه‌، کچیک کی قاچاخ و ته‌نیا که‌ وه‌ک به‌رخیک کی ساوا که‌وتبوه‌ ناو ئه‌و گه‌له‌ گورگه‌وه‌.

ئه‌وان هه‌ر به‌رده‌وام بوون له‌م کاره‌یان تا ئه‌و کاته‌ی که‌ سه‌ره‌تاکانی دووگیانی له‌ مندا ده‌رکه‌وتن. پاش ئه‌وه‌ بوو که‌ ورده‌ ورده‌ ره‌فیه‌کانی تکانه‌وه‌. سه‌ره‌تا هه‌ستم ده‌کرد که‌ هیچکه‌س حازر نییه‌ خوی بکات به‌ خاوه‌نی ئه‌و مندا له‌ی له‌ سکم دابوو، به‌لام دواتر تیگه‌یشتم که‌ لیکدانه‌وه‌که‌ی من هه‌له‌ بووه‌، چونکه‌ له‌ راستیدا ئه‌وان ئاماده‌ نه‌بوون بو سیکیس کردن له‌ گه‌ل ژینکی دووگیان پاره‌ سه‌رف بکه‌ن. ماوه‌یه‌که‌ تیپه‌ری و ئه‌مجاره‌یان کابرای قاچاخچی که‌ ئیتیر نه‌پیده‌توانی به‌ هوی منه‌وه‌ پاره‌ په‌یدا بکات، چه‌ند نه‌فه‌ری قاچاخ دیکه‌ی هینایه‌ ناو مالله‌که‌ی و به‌ هاتنی ئه‌وان ئاسویه‌کی روونیش به‌روی مندا کرایه‌وه‌ و قه‌ولی پیدام که‌ ئه‌گه‌ر هیچ شتیکی لای ئه‌وان باس نه‌که‌م، به‌ زووترین کات به‌رېم ده‌کات بو شوینی مه‌به‌ست. منیش که‌ ئه‌وهم به‌ دوایین ده‌رفه‌ت ده‌زانی، به‌ ناچاری بیده‌نگیم لیکرد، خو ئه‌گه‌ر قسه‌یه‌کیشم کردبایه‌ هه‌ر به‌ زه‌ره‌ری خوّم ده‌شکایه‌وه‌ چونکه‌ به‌رده‌وام هه‌ره‌شه‌ی بلاو بوونه‌وه‌ی وینه‌ رووته‌کانمی ده‌کرد.

پاش چه‌ند روژیک له‌ هاتنی نه‌فه‌ره‌ تازه‌کان، به‌ سکی دووگیانه‌وه‌ سواری ته‌یاره‌یان کردم بو فه‌رانسه‌ و پاشانیش له‌ویوه‌ له‌ رینگه‌ی زه‌ویه‌وه‌ خوّم گه‌یانده‌ ئیره‌. ئه‌م کوړپه‌له‌یه‌ش که‌ ئیستا ده‌ییبن له‌ گه‌له‌مه‌، له‌ راستیدا مندا لیک کی بی باوکه‌ که‌ له‌ دوازده‌ پیاو بوومه‌ و هیچکات نه‌مزانسی مندا لی کام یه‌ک له‌و پیاوانه‌یه‌، به‌لام هه‌میشه‌ ده‌زانم که‌ مندا لی خوّمه‌ و وه‌ک کوله‌که‌ی روحی خوّم خوّم ده‌وی و ده‌پیاریم.

نازم حېكمەت، شاعىرى دەرد ئاشناى توركيە

شاىستەى رېز لى گرتنىكى جىهانىيە.

دنيا بدەينە دەست منالان

لانىكەم بۇ رۇژىك

تا دنيا ھەست بە ناشتى و دۇستايەتى

بكات.

منالان، دنيا لە دەست ئېمە وەردەگرن و

نەمامى نەبەدى تيا دەچىن!

لە ژيانى گەلە كەيدا و ھىوا و ئەوينداریيەتى سەبارەت بە جوانیەكان و دەست و پەنجە نەرم كردن لە گەل ھەموو ئەو بەرەبەست و پۆسپانەدايە كە لەسەر رېي پر لە بەدەلانى ئازادى و رزگاریدا قەراریان گرتو. لەبەر ئەوویە كە بەبىستنى ناوى نازم دنيايەك لە بىرەوهرى و جوانى بە زەیندا دینەو. شیعەرەكانى زایەلەى ئاوات و ئامانجە جوانە ئىنسانىيەكان وەدەنگ دیننەو. دەكریت بلیین كە ھىوا، ھىواى گەوهرى رزگار بوون لە چنگ دەسلەلات و ستەمى زۆرداران و چەوسینەران لە سایەى شیعەرەكانیدا بەردەوام بە زیندویى دەمینیتتەو. بەمجۆریە كە ئاوردانەو لە ژيان و شیعەرە زیندووەكانى چیرۆكى ھەولى ھەمیشە پرلە ھەماسەتى بىردییتتەو؛ چیرۆكى ژيانىكى لیورپېژ لە خەبات و خۆشەويستى و ئازادىخوازى و مانەو لەسەر پەیمان لە گەل خۆ و یاراندا و لەبەر گشت ئەمانەش بە

ئا: سەعید ئەمانى

نازم حېكمەت یەكێك لە شاعیرانى ناودارى سەدەى رابەردو؛ لەو دەستەییە لە شاعیرانە كە بە شیعەر و ژيانى خۆى دنياى تووشى سەرسورمان كردو. شیعەرەكانى كاردانەوهرى راستەوخۆى رەنج و نازارەكانى سەردەمەكەى و ھاوارى دەروونى بوون لە پیناو ئازادى ولات و دانیشتوانەكەى دا. ناوى ئەو لە گەل ئاوات و ئامانج و ھىوا ریشەدارە بەشەریەكاندا خاوەنى پێوهندیەكى تۆرگانیکە. ئەمەش سەمەرەى ئەو خەبات و خۆراگرییە كە لە دژوارترین بارودۆخەكاندا لە مەیدانى نەبەرد و خۆراگریدا لە سیاچال و زیندانە جۆراو جۆرەكانى ولاتى تورکیەدا بەدەستى ھیناوە. شیعەرەكانى دەستاوهردى رۆحیات و رۆانینیەكانى

ئەو لەهه وو گوښه و قوژبنىكى ئەم دنيا، دىتوانى به و شيوه بنوسيت؛ كه روويه سهرمایه داران و دهسه لاتدارانى ولاته كەى، كه تۆمه تباريان كرددبوو به وى كه خائين به نيشتمانە، نووسيوه تى:

**ئەگەر وەتەن مژینی خوینی سووری
دەستەکانی ئیّمه**

له كارخانه كانتاندا بېت

ئەگەر وەتەن چنگالی ئەربابه كانتان بېت

**ئەگەر وەتەن حكومه تى باتومی پۆلیس و
گورز و گوپال بېت**

**ئەگەر وەتەن پیگه ئەمریکاییه کان، بۆمبه
ئامریکاییه کان و تۆپی ناوگانی ئامریکایی
بېت**

**ئەگەر وەتەن رزگار نه بوون له شه وه زهنگی
گه نیوتان بېت**

**من خائین به وەتەنم! به لى خائین به
وەتەن.**

وتمان كه ناو و ناوبانگی له گەل هیاو و تاواته
ریشه داره به شه ریه كاندا خاوهنى پيوه ندیه كى ئۆرگانیکه.
له هه مان حالدا هاوهنگاوى و هاوړیى له گەل جیزیه
كومونیسته كانى سه رده مى خۆیدا، لهم بابته تایه ته دا له
یاریه سه رسوړمینه كانى چاره نووسی ئەو بوون. سه باره ت به
نازم حیکمه ت و بیروبوو چون و هه لویسته كانى نووسراوه:
له وى كه رهوتى كومونیزم له شوړه وى به رهو ناستى
دیكتاتوریه كى تاكه كه سى دابه زیوه، نیگه ران و بی هیاو
بوو. ئەو به رده وام به ترس و نیگه رانیوه سه باره ت به م بابته
بیروبوو چونه كانى خۆى دهرده بپرى و زۆر جار لهم باره وه
بیدهنگی هه لده بژارد. به لام لای ئەو هاوړیانیه كى كه بر وای
پیان بوو، به هیمنانه باسى له خه م و بی هیوا ییه كانى خۆى
ده كرد. بۆ نمونه له سالى ۱۹۵۱ دا، به ئیلیا ئەهرنییژگی
ئاوا وتبوو: "رژیمى بۆ هاوړی ئیستالین هیه، به لام
خویندنه وى ئەو شیعر و بابته تانم بۆ ته حه مول ناکرئ كه
ئەو وهك خوریكى دهره وشاوه دناسینن. هه ستیكى خراپه."
دواى مردنى ئیستالین كانوونى نووسه رانى شوړه وى
داواى له شاعیران كرد سه باره ت به ئیستالین شیعر
بنووسن. نازم حیکمه ت، به پیچه وانیه چاوه روانییه كان،
نهك ئیستالین، به لكو ماركس و ئینگلس و لینینى خسته
ناوه ندی رهوتى شوړشه وه و له كۆتایى شیعره كه شدا جه ختى
له سه ر هاوړیشتى چینایه تى كرده وه.
نیگه رانى و بی هیوا یى شاعیریكى وهك نازم حیکمه ت

غورور و سه رفه رازیه وه به رهو پیری مه رگه وه چون.
نازم حیکمه ت شیعره كانى ئاویته ی بالانوینى ژبانیه تى و
به ره مه كانى شو لا وگه ی ئیش و ئازار، غه م و شادى، بیرو
بوو چون و هه سته سه ر کیشه كانى ناخین. نازم ژبانى خۆى
به هه مو ماناوه ئاویته ی شیعره كانى كرده. به خویندنه وى
به ره مه كانى ده تانین كه سایه تى ئەم ئینسانه مه زن و
خاوه ن هه لویسته بناسین.

نازم حیکمه ت به رله چونى بۆ یه کیتی سوڤیه ت، له گەل
شیعری نازادی فه رانسه دا ئاشنا بوو. له ماوه ی ئەو چند
رۆژى له شارى باتوم مایه وه له رۆژنامه ی "ئیزوسیتا"
دا شیعیرىكى خویندنه وه كه ویده چیت شیعیرى ویلادیمیر
مایا کوفسكى بوویت، هه رچه ند كه نازم حیکمه ت
به هۆى ئاشنا نه بوونى به زمانى روسى، نابج هیه چى
واى لى حالى بوویت به لام شیوه ی دارشتن و بر گه ی
په نجیه ی شیعره كه هه سته ده جوینى. کاتى گه رانه وه له
باتوم به رهو مؤسكو، له ژیر کاریگه رى بینینى خه لگی
هه ژار و برسى، شیعیرى "گلینه ی چاوى برسیه كانى"
نووسى. به لام له بهر ئەوه ی كه نه توانى ئەم شیعره بخاته
چواړچپوه ی "هیجا" وه، به ئیلهام له فۆرمى شیعره كه ی
رۆژنامه ی ئیزوسیتا ده ستیدایه نووسینى نازادی شیعر.

نازم حیکمه ت شاعیریكه كه كومونیس ت بوونه كه شى
وهك شیعر و ناوه كه ی ناوبانگی جیهانى هه به. له و
شیعرا نه وه كه بۆ منالان، ژنان، زهحمه تكیشان، سته م لیكراوان
و زیندانى گشت جیهانى نووسیه، دهره كه وى، خاوه نی
دل و دهره و نیک بووه كه ئارامى و ئاسایش و ئاسوودى
ویژدانى له به خته وه رى هه موان و نازادى گشتیدا ده بینى
و ئەمانه شى له مه يدانى بیرو بوو چونى كۆمه لایه تى و
خه باتكارانه ی و له شیعر و داستان و شانۆ نامه كانیدا به
شیوه ی جوړاوجوړ دهره بپرى. له شیعیرى "ئەو كه سه ی كه
ده روات" دا نووسیه تى: "هاوړییان مه رواننه چاوه كانى
من/ گریان له ناخدا قولپ ئەدا..."

به لى هه ریه و چه شنه ی قولپى گریان، ناخى ده سمیت
و سه رده كات، بیرو و بوو چونه كانیشى له ناخیه وه سه رچاوه
ده گرن. یه كسانى خوازی، عه داله ت و نازادى خوازیه كه ی
شتیكى زاتیه. ئەنگیزه كانى له ماوه ی ژبان له كۆمه لگای
ئىستبداد لیدراوى توركیه دا و بینینى بارودۆخى ژبانى
رۆژانه ی هه ژاران و كه سانى بی مال و حال، له دهره وونى
خۆیدا په روه رده و باره یناوه. به م تایه ته مه ندیانه وه یه كه
ده روانیته دیارده و شته كان. له تیرپژى ئەم روانینه وه یه كه
فۆرم و ناوه رۆكى شیعره كانى ده دۆزیته وه.

ته کهم که شیعره کانم له م دوخه ههستیاره ی خهبات له پیناو ناشتیدا هاوشانی شیعره کانى نازم حیکمهت وهستاون.

ژان پؤل سارتر دهنوسیت: "نازم، دوستیکی بهوه فا، تیکوشه ریکی بویر، دوزمینکی بی راپایی دوزمنانی ئینسان، بی سهرنجدانه هه مووشتیکی، دهیویست له ههر شوینیک که دهرفتهی خزمه تکرده به ئینسانه کان ههیه، جزور و به شداری هه بیته...

به لئى نازم حیکمهت، شاعیری دهره ناشنا و کومونیستی هه میسه زیندوی تورکیه شایسته ی ریژلیگریتیکی جیهانییه.

نمونه یه کیتتر له شیعره کانى:

ریگای هه تاو

رؤشنایی دیتته پینشی و

سه ر تاپا دامده گری

دنیا جوانه

وه دهسته کانم لیو ریژی چهز و تاسه

چاو له سه ر داره کان ناگو یز مه وه

که وا سه وز پوئن و ئاره زوویان بهر گرتوه.

ریگای هه تاو به پیچوپه نای دیواره کاندای

ده گوزهری

له پشت پهنجیره ی دهرمانگاو ده دانیشتووم

بوئی دهرمان ههست ناکری

میخه که کان له شوینیک دا پشکوتون

دهزانم.

ئه سیر بوون گرنگ نییه

ئاگاداربه!

گرنگ ئه وهیه که ته سلیم نه بی.

دهرمانگای زیندان

سه رچاوه ی بابته: ئینتیر نیت.

شیعره که له کومه له شیعرى "کونسیتیکی ناته واو" وه رگیراوه که وه رگیراوی نووسه ر خوئیته ی.

له نیو فریوخواردوانی ئیدئولوژی و دهسه لاتدا شیواوی ههست پیکردنه.

ده لئین: "ئه و نیگه رانی ئه وه بووه که ئازادانه بیروبو چونه کانى، له نیو هاوړپیکانیدا دهر بپیت." بو که سپکی که له پیناو ئازادی راده رپیندا گه لیک جار و سالیانی سال که وتوته زیندان و تا لیواری مهرگ خوړاگری کردوه و له گشت دهورانی زیندانی بوونیدا، بو ساتیکیش له بیروبو چون و ئارمانه ئینسانی و عه داله ت خوازانه کانى غافل نه بووه و ئه مه شی له شیعر و سروده کانى قوناغه کانى زیندانی بوونیدا به روونی تو مار کردوه، ترس و نیگه رانی له شکلى ساده و سه رته یی خویدا نهیتوانیوه، واتایه کی هه بیته. بی هیوا یی و ترس و نیگه رانی لای ئه وه ده بی له ره وتیکى گه وره تره وه سه رچاوه ی گرتیته که راز و ره مزى چاره نووسی هاوړپیکانى له گه ل خویدا هه لگرتوه! به لام ئامانجى ئه وه له په یوهست بوون بهم ره وته بنیاتنانی دنیا یه کی ئازاد و ناچینایه تی و دوور له هه ژاری و نه زانی و دابه شکردنی سه روه ت و دهسه لات و گپرا نه وه ی که سایه تی بو سه رجه م ئینسانه کان بووه. به هه موو ئه مانه شه وه ئوتویبای زوړیک له کومونیسته ناسراوه کانى دنیا، هه ر له و سالانه دا که ئه وه دهستی ده دایه مانگرتن له خواردن و ئه م هه ره که ته، له ژیر سیبه رى بلا بوونه وه ی هه واله که له لایه ن کومونیسته کانه وه، که له زوړ ولاتدا، ده بووه سه ردیپری یه که می رۆژنامه کان. به سه ریه کدا رماو و ویران ببو. گومانی تیدا نییه که نازم ئاگاداری هه موو ئه م رووداوانه بوو. رهنگه هه ر ئه م ئاگادار بوونه ش بوویته هوی ئالوگور، و یان رهنگه، بیده نگیه دریز ماوه کانى. بابته تیکى که رهنگه بوویته سه رچاوه ی ترس و بی هیوا یی و به د گومانیه کانى. وه ئه مه ش خو ی داستانیکه که ده بی له جیگایه کی دیکه دا بدریته بهر لیکولینه وه.

نازم حیکمهت هیشتا زیندو بوو که ناوبانگ و شیعره کانى سنوره جیهانییه کانیان به زاند بوو. زوړیک له نووسه ران و هونه رمه ندانى گه وره ی دنیا، گه لیک جار بو ئازاد کرانى له زیندان دهستیان داوه ته ناره زاییه تی دهر پیرین. ژان پؤل سارتر، پیکاسو و نیرودا له نیو ئه وه که سانه دا بوون. نیرودا سه باره ت به و وتویه تی: "شیعره کانى مه زتن، وه ک رووباره برینه کان. به لام ئه م رووباره هه ره وه ک سیلاویک له پولا به ره و مهیدانی خهبات له خووشاندایه. ئه و سالانه ی له زیندانا ده سه رى بردوه، زمانى شیعرى نازمى تا ئاستیکى سه رسوپه ی نه ر گه شه پنداوه. دهنگ و زایه له ی به هه مه کانى له سه رتاسه رى دنیا دا ده بیسترى. شانازی

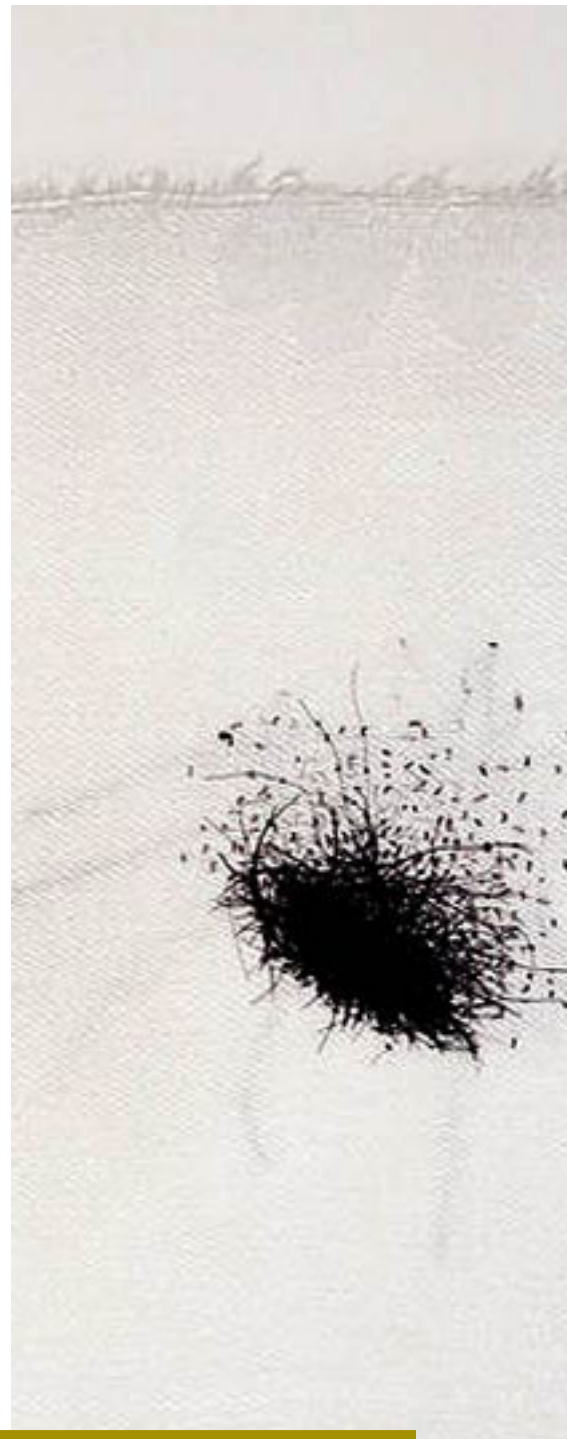
په خه په كى كورت سهبار هت به شوينكه وتوانى بيردوږى هونهر بو هونهر

ن: سيروان په رته ونورى

هەر بهرهميكي هونهر يسي، نوينه رايه تى ديد گايه كى چينايه تى ديارى كراو ده كات و له خزمهت چينيكي تايبه تى دستنیشان كراو دايه. له بهرامبهر هم باسه دا، بيردوږى "هونهر بو هونهر". هم بيردوږه به شيوه هايه كى جياواز تيده كوښيت هونهر له خه باتى چينايه تى و چينه كان جيا بكا ته وه و جياواز له چينه كان نيشانى بدات. بو نمونه به شيوه نهرينى و ئينكار ته وه يكه بهرهمى هونهر يى خاوهنى كاريگه رى سياسيه و دهيت واشبيت. يان ته وه يكه گرنگ نيه خالى بيروبوچونى سياسى هونهر منده كه چى بيت، گرنگ نيه خالى بيروبوچونى بهرهميكي هونهرى چى بيت، گرنگ ترين باس ره سه نايه تى هونهر منده و كاره كه يه تى.

شوينكه وتوانى بيردوږى "هونهر بو هونهر" سوورن له سه ره وهى كه ناييت بهرهميكي هونهرى به دره جهى يه كه م به پيى خالى بيرو بوچونى سياسى و كاريگه ريه سياسيه كهى هه لسه نكيندرت؟ و ناييت به م پييه بانگه شه و يان ره خنه و له قاو بدريت. به لكو پيش هه موو شتيك دهيت ته وه به پيوهره هونهر ييه كان تاووتوئى بكرت، پاشان له وان يه بتوانريت به كاريگه ريه سياسيه كهى لى بدوين.

هم بيردوږه له هه شيوه يه كدا سه ره له بدات رهنگدانه وهى تاكگه رايى بوژوايى ده مارگيرى چه قبه ستوى سه رمايه داريه و سه ير نيه ته گه ر بتوانى سه ره نجى زورپك له هونهر منده كان به لاي خويدا رابكيشيت. چونكه پيگه كومه لايه تى و ديارى كراوى هونهر منده كان به تايهت له و كاتانه دا كه بزوتنه وه يه كى به هيزى شوړشگير له كومه لگادا بوونى نيه، ده كه ونه شوين هم بيرو بوچونه. سه رمايه دارى زال به سه ر

بکەن. ئەو ۱۹۳۰، بە شیکى بەرچاۋ لە ھونەر مەندان لە ئاستى جیھاندا لەوانە لە ولاتە ئیمپریالیستییەکان تێدەکووشان بە کەلک وەرگرتن لە کەرەستە و نەرىت شیکىنى و ستایلى جوړاو جوړى ھونەرى، سیستمى سەرمايەدارى بىبەنە ژيړ پرسیارووه. زۆریک لەوانە لە ژيړ کارىگەرى رەوتگەلیكى نوښى ھونەرى و ئەدەبى دا بوون کە لە گەل شوږشى ئۆکتۆبەرى ۱۹۱۷ى روسیا لە دایکبوون. لەم نۆڤەندەدا، شيوه کارى بەدەرەست، نە تەنیا ژيان و خەباتى جەماوەرى لە بەرھەمەکانیاندا رەنگى دایەو، بە لکو بە دروستکردنى وینەگەلیكى دەگمەنى دیواریى، ھونەرى خۇیان ھینایە سەر شەقامەکان و خستیانە خزمەت جەماوەر. دوابەدواى چەند کۆبوونەویە ک بەرپرسانى ئەمریکایى کە بەرپرسانى (FBI) دەگرتەو، بپاریاندا بۆ بەرەبەرەکانى لە گەل رەخنە کردنى کۆمۆنیزم، لە کۆرە ھونەرى و ئەدەبىیەکاندا بانگەشەى بىردۆزى "ھونەر بۆ ھونەر"یان دەکرد، بودجەى زۆر و زبەندیان دەدا بە ھونەر مەندان و گەلەریەکانیان تايبەت دەکرد بەوان تا وینەى ھەست پینە کراو بەرھەم بھینن و دابەشى بکەن.

ھەلبەتە بۆرژواى راستەقینە باوەرى بە "ھونەر بۆ ھونەر" نیە. بانگەشەى کى ئاوا ھەر ئەو ھندە گالتە جارپیە کە حکومەتە بۆرژواپیەکان بە ناچینایەتى بزاین. دەستەبەرى "ھونەر بۆ ھونەر" ھەرئەو ھندە ناراستە کە کۆمەلگایە کى دیموکراتیکى بى چین لە جیھاندا بىت بەراستى. لە ناكاو بەشى گرنكى ئەو دەستە لە بەرھەمى ھونەرى کە لەسەر بنەماى ئامانج و زەوقى چینیە چەوسینەرەکان و بە بودجەى ئەوان بەرھەم دەھینرا، لە ریسواى بارھینان و پیسى سیستمىکى زال بە شيوه راستەوخۆ بانگەشەى ستایش کردن و نمونەى دەکرد خۆى دەبینیەو.

ئەم باسە لە ژيړ دەسەلاتى رژیمیکی دەمارگىرى مەزھەبى کۆمارى ئیسلامى، یا ئەو رژیمانەى کە راستەوخۆ شيوه ئایدۆلۆژىای ناسیۆنالیستى یان رۆیۆنیستیان ھەبە، بە ئاشکرا دەکەوینتە بەرچاۋ. چ بگرە تیۆرى دارپژەرانى ئەم رژیمانە، بە قبولنە کردنى بىردۆزى "ھونەر بۆ ھونەر" ئەم مەسەلەبە تاووتووى بکەن و لایەنگرى لە ھونەر و ئەدەبیات (ھەلبەتە لایەنگىرى کۆنە پەرەستى)

بکەن. ئەو ھندە بەسە کە چاویک بەخشینیەو بەسەر بەرھەمیکی بيشومار دا کە لە ستایشى نیشتمان، سوپای کۆنە پەرەستى و جەنگە دواکەوتووەکانى بۆرژواى بەرھەم ھاوتوون؛ بە بەرھەمگەلیكى "ھەتاھەتایى" بوون کە دابەشکردنى چینایەتى وینا دەکرا؛ ژنان بە زەعیفە و ژيړدەستە نیشان دەدران و بانگەشەى خورافە و بیرو بۆچوونى دواکەوتوونى مەزھەبى دەکرا.

خەبات لە دژى بىردۆزى "ھونەر بۆ ھونەر" لە نیوان ھونەر مەندان، خەباتیكى دريژ و بەردەوامە. ئەمە بە شیک لە خەباتى گۆرانی رۆشنییرانى وردە بۆرژوا و پال پیۆنانیانە بەرەو لوتکەى شوږشى پۆرلیتاریا و کۆمەلگایە کى نوښ. کۆمەنستەکان دەبیت ھەول بەدەن لە گەل ھونەر مەندانى لایەنگرى شوږش لەسەر یە ک خال یە کبگرن: ئەو یە کە بە شیکى گرنک و بەرچاۋى ھونەرە کەیان لە خزمەت خەبات لە دژى ھيژى کۆنە پەرەستى زال و سیستمى ستەم و چاوسانەو لە جیھان و خەباتى پۆرلیتاریا و جەماوەرى ستەم لیکراودا بىت. لەویدا کە لە نیوان مەبەستى ھونەر مەند و کارىگەرى دیاریکراو لەسەرى ناکۆکى ھەبە، دەبیت لە گەل ئەوانەدا بە خەباتى سیاسى ئایدۆلۆژىای ھەلقولا و ھەولبدریت تا ئەم ناکۆکیە لە ئاراستەبە کى دروست دا چارەسەر بکریت. دەبیت ھاوکارى ھونەر مەندى شوږشگىر بکریت تا ھونەرە کەى لە خزمەت بە ئارمانە کۆمۆنیستییە کەى و شوږشگىر یە کەى دابىت.

دەبیت ھونەر بە چوارچىۋەى ئایدۆلۆژىا، جیھانىبىنى و پوانگەى کۆمەلایەتیەو گرى بدرى. لەوانە پوانگەى مارکسیزم، چالاكى زەینى مرۆقەکان و ھونەر وەکو بە شیک لەو، لە خودى خۇیدا جیاواز لە باقى بابەتەکان بوونى نیە. ***

كورتەيەك سەبارەت بە ژيان و بەرھەمەكانى "ھيرمان ھيسە"

ئا: پەروين عەلى موراڧى

"ھيرمان ھيسە" ئەدیب، نووسەر و شپۆھەكارى ئالمانى - سوئىسى و براوھى خەلاتى نۆبىلى سالى ۱۹۴۶ لە ئەدەبىياتدا. ناوبراۋ لە رېكەوتى ۲ى ژوئىيە ۱۸۷۷ى زاينىنى لە شارى "كالۋ" ھەلکەوتتوۋ لە پارىژگاى يادىن - فۇرتىمبۇرگ چاۋى بە ژين پشکوت.

باۋكى "ھيرمان ھيسە" بەرپۆھبەرى دامەزراۋى بلاۋكراۋى موبەلەغىنى پىرۇتتستانى لە ئەستۋ بوو. داىكى كچى ھىندشناسى بەناۋبانگ دوكتور "ھيرمان گۇندىرت" و بەرپۆھبەرى يەكەتتى بلاۋكراۋى كالۋ بوو. كىتەبخانەى گەۋرەى باپىرى و پىشەى باۋكى، سەرەتاي دەستپىكى ئاشناىى "ھيرمانە ھيسە" گەنج دەبى لە گەل ئەدەبىياتدا. لە رىگاى باۋك و داىكەۋە كە موبەلەغانى مەزھەبى لە ھىندوستان بوون، توانى لە گەل جىھان بىنى و بىرۋكەى فەلسەفى ھىند دا ئاشناىەتى پەيدا بكات. ھيرمان كە لە سەرەتاي لاۋتتيدا رۇجىكى ھەستىارى ھەبوو، لە بەرامبەر ناھەرابەرىيەكانى كۆمەلگا و دژى وازى و ناكۆكى دەرونى لە گەل داىك و باۋكيدا لە تەمەنى ۱۵ سالىدا لە قوتابخانەى كلىساىى "ماۋل برۇن" (شۋىتېك كە كەش و ھەۋايەكى سەدە ناۋەپراستى چىرۋكەكەى واتە "نارتسىس و گۆلدمۇند" ى بۇ دەستەبەر كىرد) كە بورسەى خۇيىندى لە رشتەكانى ئىلاھىياتى پىرۇتتستانىسىم بەدەست ھىنا، ھەلات. دۋاى ھەلاتن توۋشى خەمۆكى بوو و داىك و باۋكى بردىانە لاي "جن گىر" كە لە ئاكامدا بوۋە ھۆى ئەۋەپكە "ھيرمان" دەست بۇ كىردەۋى خۇكۇژى ببات. دۋاى كىردەۋى خۇكۇژى، "ھيرمان" يان رەۋانەى ئاسايشگاى مىندالائىك كە مېشكىيان تەۋاۋ نىيە لە ئىشتەتەن كىرد، پاشان لە كانشتات خۇلىكى يەكسالەى دەستپىكرد و ماۋەپكە دۋاتر لە شارى كالۋ لە كارگاىەكى سەعاتسازى تايەت بە بۇرچەكانى كلىسا، دەستى بەكار كىرد و دۋاى تەۋاۋ كىردى ئەم خولە لە شارى "توپىنگن" لە رشتەى "كىتەب فرۇشى" بۇ ماۋەى سى سالى (۱۸۹۵ - ۱۸۹۹ى زاينىنى) دەستى كىرد بە كارناموزى.

"ھيسە" بۇ سەرگەرم كىردى خۇى شپۆھەكارى و باخەۋانى دەكرد. كارى "ئاۋرەنگ" ى ھيرمان دوو جۇر سەبكى جىاجىايان ھەپە (واقىع گەرايانە و زەينى). دۋاى ئەۋەپكە بە سەرگەتوۋىي رۇمانى "پىتر كامنتسىند" تەۋاۋ كىرد، لە گەل "مارى برنولى" كە ئەلپى لە نىۋو يەكەم ئەشعارى "ھيسە" دا ھاتبۋە دەر، ژيانى ھاۋسەرگىرى پىكەپىنا. ھيسە لە سالى ۱۹۱۲ بۇ ۋلاتى سوئىس كۆچ دەكات و لە سالى ۱۹۲۳ دەپتە ھاۋلاتى ئەۋ ۋلاتە. ھەروھە ھيرمان ھيسە ۋەك پىرۇتتەرتىن نووسەرى ئورۇپاى لە سەدەى بىستەم دا ناسراۋە.

"رەزا نەجەفى" لە كىتەبىكدا لەسەر "ھيرمان ھيسە" دەلېت: "ھيسە لە كاتى لە داىك بوۋىيەۋە لە كالۋ و نىزىك دارستانى رەش (جىنگل سىپا) تا كاتى مردنى لە مۇنتاننىۋلا لە كەنارى روباىى لۇگانۇ ھىچ

کات له سروشت جیا نه بڼه و نابې کارېگه ښه سروشت له سهر بهرهمه کانی هیسه له بهرچاوه نه گرین". به وته ی تم رهځنه گره، هاوشیوه بوونی جوغرافیایی و سروشتی سوئیس له گه ل ناوچه ی "شواب" (شوینی له دایک بوونی هیسه" له ئالمان هوی به دیاردهی سنوره سیاسیه کان بی باوړ و بی ئیعتقاد کرد و له گه ل ناسیونالیزمی ئالمانی که وته شهر و ناکوکیه وه. سروشتی ناشنای سوئیس کوچکردنی بو ه و له بار و مومکین کرد و به گوشه گیری له نیو سروشتدا، پیشکوهوتنی ته ده بی هیسه به ه و جی خوی ده گات.

هیلمان هیسه له بهر هیژ و ئیستعدادی نووسه ری و شکوفایی نه ندیشه و بوړیه کی قول له بهیانی فیکر و نه ندیشه ی مرؤفدؤستانه و شیوازی زور بهرزی نووسیندا، خه لاتی " نیولنایل" ی پیی به خشرا.

زمانی ساده، تایبه تمه نی هیلمان هیسه

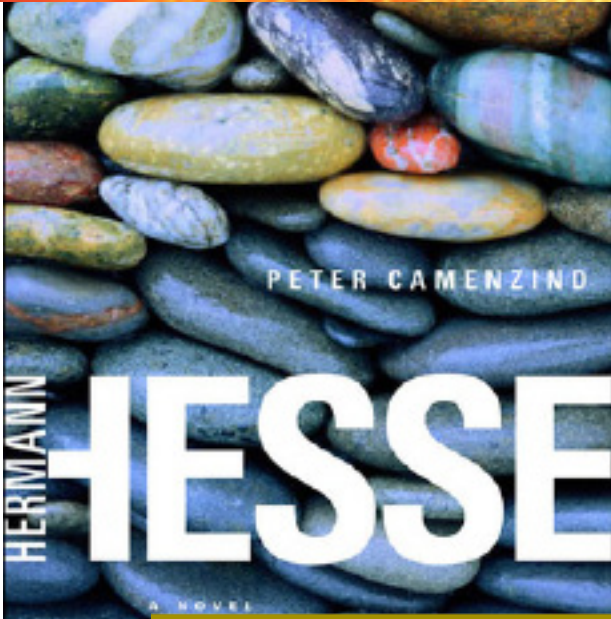
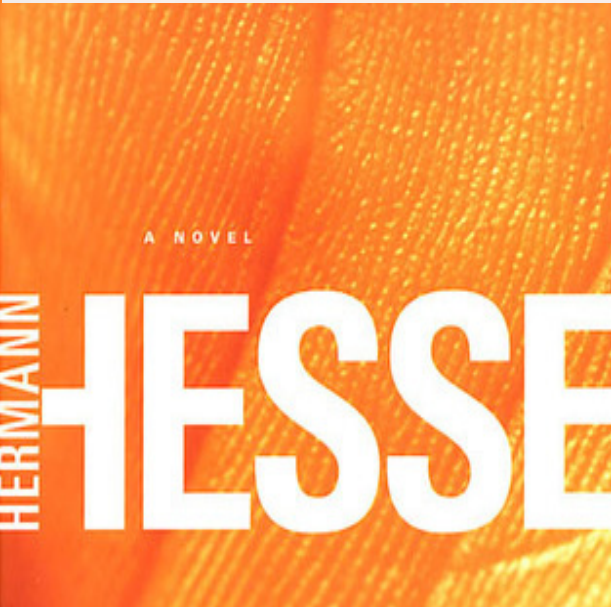
هیلمان هیسه له بهرهمه کانیدا باس له خه باتی نه مرانه ی رؤح و ژیان ده کات و به شیوهیه کی هؤنرمه ندانه له نیوان تم دوو دیاردهیه هاوسه نگی درست ده کات. له دهیه ی سیه می سه ده ی بیستهم دا وهک هاوالاتی سوئیس له ناوچه ی "تسین" نیشته جی بوو. مهیل و گه رایش به ره و" رؤمانتیسیم" و ته بیعت گه رایی یه کیک له نمونه کانی بهرچاوی بهرهمه کانی پیشووتری هیسه یه. تم شیوازه له یه کیک له یه کمم رؤمانه کانیدا به ناوی " پیتر کامنسنیند" (۱۹۰۴) که به ره ورووی گه لیك پیشوازی بووه، بهرچاوه ده که ویت. ناویراو به شیوهیه کی جیدی باس له گرفتگی مرؤقه کان و پیوهندی نیوان هوان و ههروه ها رؤلی هؤنرمه مند له کؤمه لگادا، ده کات و له رؤمانه کانی " گرتروڈ" (۱۹۱۰) و " رؤسهاله ده" (۱۹۱۴) به شیوهیه کی هؤنرمه ندانه باسی تم گرفتانه ده کات. هیسه وهک نوپنه ری جهریاناتی " ناشتیخواز - پاسفیسیم" که سانیکی وهک تئودور هویس لایه نگری و پشتیوانیان لیده کرد. له م پیوهنده دا که سانیکیش له ئالمان به شیوهیه کی درنده دژ به ناویراو وه ستانه وه. هیلمان دواى ناشنایه تی له گه ل" یوزف بلانگ" یه کیک له شاگرده کانی کارل گوستاو یونگ، هیسه له ریگای تم راویژکاره وه له گه ل بهرهمه کانی زیگمؤند فروید و یونگ ناشنایه تی په یدا کرد. هیسه له ریگای تم بهرهمه مانه وه بوى دهرکهوت که هه ر کام له هه لاتنه شیتانه کانی له نیوان ساله کانی ۱۹۰۴ تا ۱۹۱۴ له راستیدا هه لاتن له دهست خوی بووه، رهنگدانه وهی دهرد و تازاره دهرونییه کانی بووه له دونیای دهره وه دا، وه نووسه راوه کانی شی به شیک بوون له خوی. هیلمان له سالی ۱۹۲۱ له پیشه کی یه کیک له نووسراوه کانیدا جهختی کرده وه:" هه موو تم چیرؤکانه پیوهندیان به خؤمه وه بوو، رهنگدانه وه یه ک بوون له ریگایه ک که گرتبومه بهر، خؤزگه و ناواته شاراوه کانم و دهرد و تازاره تاله کانم."

فهلسه فه ی هیندی

به پیی سه رنج و عه لاقه یه کی تایبهت که نووسه ر له م فهلسه فه به دهستی هینابوو، له سالی ۱۹۲۲ دا ره وایه تیك به ناوی " سیزارتا" بلاو ده کاته وه که یه کیک له پرخوینه رترین بهرهمه کانی ناویراو به ته ژمار دیت. تم کتیه روانینیکه له سهر ریشه کانی دهروناسی له مه زه به جیهانییه کان و مه کاتبی عه قلی و" هیسه ش"

Narcissus and Goldmund

زياتر له شهست گؤډارى پېشړه ودا هاوکارى ده کرد. ناوبراو له سالى ۱۹۷۶ى زاييڼى خه لاتى "نوبل"ى ته ده بيياتى پېخ به خشررا. هه روه ها له سالى ۱۹۳۲ى زاييڼى به ناوى "هيژمان هيښه" به نووسه ره به ناوبانگه كانى جيهان خه لات پېشكش ده كرا.

نالوزى دهرولى و كوتايى ژيان

هيژمان هيښه به هوى ته وهيكه هاوسه ره كهى تووشى نه خووشى "شيزو فرنى" ببوو، له سالى ۱۹۱۶ گيرودى نه خووشى خه موكى بوو و خرايه ژير پرؤسهى دهرمانه وه. هيښه له كتيبى "دهميان" دا باس له دهرانى گهنجى، توخمه پيڅهاته ييه كان- دهرولى- ته حليلى ده كات. هم كتيبه به هوى كمش و هه وايه كى دژومنانه كه تهو كات له دژى ناوبراو به سهر فهزايى سياسى- كومه لايه تى ئالمان دا زال بوو، به نازناوى "ئيميل سينكلير" بلاو كرايه وه كه له چاپى شازده هم دا ناوى راسته قينهى نووسه را شكرابوو. سالانى ۱۹۱۸ تا ۱۹۱۹ى زاييڼى سالانى جيايى له بنه ماله، گوشه گيرى و نيشته جى بوون له "تسين" بوو. هم رووداوانه له كورته چيرؤكه كانى هيښه دا به باشى كاريگه ريان دياره و خوځيان دهرخستوه، بو نمونه: كالين و واگنير و دوايڼ هاويڼى كلينگوزر. "هيژمان هيښه" هم نووسه ره به ناوبانگه ئالمانى- سوئيس يه له ريڅه وتى ۹ى ئوتى ۱۹۶۲ له "تسين"ى سوئيس مالاوايى له ژيان كرد.

سه رچاوه: ويكى پديا

به شوڼ ته فاهووم و هاوسه ننگى نيوان دوو فهره ننگى شهرق و غه رب (رؤه لات و رؤژناوا) دا ده گريټ و ده يه ويټ عه مه لى و به كرده وى دهرينيټ).

پيتر كامنيند

باسى ژيانى گهنجيك ده كات كه گونده بچوكه كهى به جیده هيلىټ تا سهرتاسه رى جيهان بگه رپټ، به لام تهو هه لوه داي هونه ره و بهم بونه وه جوانييه كانى ژيان ده بينيت و هيښه له م ريڅاگيه وه بوچوونه شه خسيه كانى سه باره ت به هونه ر و چاره نووسى خوى به بيان و دهرده رپټ و له جهريانى هم جههانگه رديه دا زال بوونى ژيانى ته بيعى به سهر شارستانيه تى شه هرى دا پيشان ده دات و ره خنه له شارستانيه تى رؤژناوا ده گريټ. پيتر قاره مانى كتيب دواى بى هيو بوون له سهر و سياحت و گهران، كوتايى به سهرگه ردانى خوى دينيت و ده گه رپټه وه بو ئاوايه بچوكه كهى و هه ول ده دات چاكسازى تيدا بكات. هيښه له م به ره مه يدا باسى مه سائيلى مندالى و نه و جه وانى كرده وه و باسى تهو كه سانه ده كات كه به دواى ناسينى كه سايه تى خوځيانه وه و زورجار داماوانه به دواى ريڅاگيه كه وهن بو هه لاتن له ده ست ژيان و له ريڅاگيه وه ژيانى خوځيان ده خنه مه ترسيه وه.

"ژير ته گهر" (۱۹۰۶) يه كيكي ديكه له به ره مه كانى هيژمان هيښه يه. هم كتيبه نمايشيك له ته زاد و ناكوكى له نيوان نازاديه تاهه كه سيه كان و گوشاره ته خريبي و روخينه ره كان له كومه لگاي مودرن و پيشكه وتوودا نيشان ده دات. هيښه له م رؤمانه دا تا راديه كه باسى دهرانى مندالى خوى و براكهى "هانس" ده كات. ژيان له قوتابخانهى كليساى "ماول برؤن"، دهرانى كارناموزى و وه بېره ينانه وهى سروشت و ديمه نى شارى له دايك بوونى، به شيكن له ته زمونى نووسه ره كه له كتيبى "زير چرخ" دا زيندوو بوونه ته وه. فهزايى "رومانتيسم" كه به سهر چيرؤكه كه دا زال، به قه له مه به تهوانا كهى هيژمان هيښه بوته دادگايه كى تال له دژى سيستمى ناموزشى (فير كردن و باره ينان) كه هه ولى سهر كوت كردنى ئيستعداد و ليها توويى مرؤقه كان ده دات.

چيرؤكه كانى ديكهى هيژمان هيښه بريتين له "دهميان، گيرترو، رؤسهالده، سيزارتا، گورگى بيابان، نارسيس و گيلدموند، سه فهر بو رؤژه لات و يارى مه رمه ره شوشه يى. نووسه ره كانى "هيژمان هيښه" بريتين له ده يان هه زار نامه، هه فتا مليون نووسه كتيب و نووسراوهى جياجيا له سهرتاسه رى جيهان. سهره راي ته مانه، هيژمان هيښه له گه ل

بۆ فیکتور خارا و ئیوارهی ای سیبتمبری ۱۹۷۳

و: ه-۱

... سروده که ناتهواو مایهوه و سهربازه کان فیکتوریان گرته بهر بارانی فیشه ک.

۳۵ سال ته مهنی بوو.

سرودی یه کگرتویی دواي ئه و ئیواره خویناویه، بوو به سرودی هموو نازادی خوازه کانی جیهان: پورتوگال، ئیران، یونان، فیلیپین، نیکارا گوتنه...

ئه و سروده هیشتاش نوي بوونی خوی له دهست نه داوه هه و هک چوئن له راپه رینی سالی ۱۳۵۷ له ئیران نازادی خوازه کان دهیان وتوه:

ههستهوه، له ریشه ده رینه، بینای کاخی سته مکاری و دوژمن...

وه ههروهها له ئو کرین چهند سال له مهبه ر، له (راپه رینی پرته قالی) دا ئه و سروده له کولان و جاده کانی شاری کییف دا دهنگی ده دایه وه.

ئه م داگیر کاری و کوشت و کوشتاری شیلی، بووه هوئی نه فرته و بیزاری هموو نازادی خوازیک و له کو تاییدا و له سالی ۱۹۹۰ شیلی له دهست پینوشه رزگاری ده بیته و دوباره نازادی خوی به دهست ده هیئته وه.

پینوشه به ره هه ر ولاتییک ده روات له گه ل توریه یی و بیزاری و رقی کومه لانی خه لکی ئه و ولاته رووبه روو ده بیته وه، و له کو تاییدا سالی ۲۰۰۶ پینوشه ده مریت.

له سالی ۲۰۰۳ ئه و یاریگایه به ناوی فیکتور خاراوه ناو ده نیت. ***

سیبتمبری ۱۹۷۳یه. ئیره سانتیاگو دۆ شیلیه. کومه لی نیزامی، گوپال به دهست و به کری گيراوانی ئامریکایی، سه رکه وتوانه جاده کانیا ن گرت. گرتن و دهست به سه ر کردنه کان دهستی پیکردوه. ۵۰۰۰ کهسیان له یاریگای estado de chile کو کردۆته وه و دهست به سه ر کردوه؛ رۆشنیران، خویند کاران، سو سیالیسته کان، کومونیسته کان، و هموو هه واداران ی حکومه تی "خه لکی" سالوادور آلینده و شاعیران و هونه رمه نده کان. فیکتور خاراش له نیوان ئه واندایه. رۆژه کان به بازار و ئه شکه نجه وه تیپه ر ده بن.

ئیره ئامریکای باشوره، سازمانی سیخوری سیا، کومپانیا گه وره نیو ده ولته تیبه کان و بانکه گه وره کان حکومه تی "خه لکی" سالوادور ئالینده یان له ناو بر دوو و حکومه تی فاشیستی ژنیپرال پینوشه یان له جی داناوه. ئیستا کاتی ته سو یه حسابه.

رۆژی ۱۵ سیبتمبری ۱۹۷۳یه. فیکتور خاریان ئه شکه نجه کردوه و ئه و له سه ر زهوی که وتوه. په راسوو و دهسته کانیا ن به ته ر شکاندوه. سه رۆکی زیندان یاریگا، سه رخۆش له و سه رکه وتنه به ره ولای فیکتور خارا ده روات. چ هه له یه ک! دیکتاتوره کان هه میشه نه فامن: ((پیت خۆشه بو هاوریکانت گیتار لیبه دیت و بخوینیت؟)) فیکتور وه لامی به لی ده داته وه. به رپرسی زیندان ده ستور ده دات گیتاره که ی بو به یئن. فیکتور خارا به دهسته شکاو و خویناویه کان گیتاره که ی له باوهش ده گریته و سرودی یه کگرتویی ده خوینیت. هاوریکانی له گه لی ده لیئنه وه:

خه لکی یه کگرتوو، هیچکات شکست نادریت

خه لکی یه کگرتوو، هیچکات شکست نادریت

ههسته وه، بخوینه

که ئیمه سه رکه وتوو ده بین

,El pueblo unido, jamás será vencido

..El pueblo unido jamás será vencido

De pie, cantar

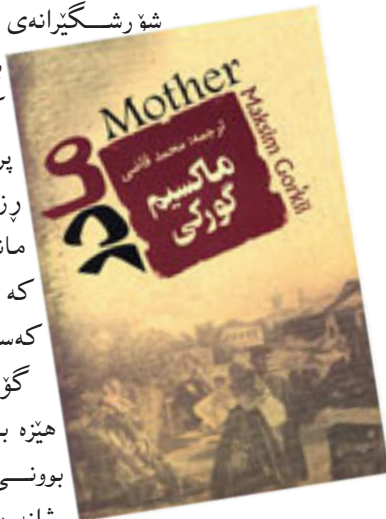
Que vamos a triunfar

له پېناو بهرز نرځاندنى گوركى دا

گنورگ لوكاچ
و: كازيوه

ژيان و بهرهمه كاني گوركي هيماي درهوشاوه و جوان و ناسكي ټهو پراستيهن كه پروليتارياي شورشگير له پينگاي شورشى پروليتيرهيوه رزگاريان دهبي، چيگرهوهي پراسته قينهى تهاووي نامرؤفايه تيه كاني مرؤف، تهاووي شورشه كاني مرؤف، ټومانيسم و هونه رن. ژيان و بهرهمه كاني ټهو نيشانيدهدات كه پروليتاريا" به هممو بههاكانيه وه زياتر له دوو ههزار سال پيشكهوتن و گه شهى هزر و فهرهنگي به شريهت ماناي پراسته قينه ده بخشي" (لينين). وشهى "مرؤف" ههستي خو شه ويستى له گوركي دا ده بزويني. ټومانيسمى گوركي خاوهنى چيژ و جوليه كى زياتره. هم روتتره و هم سه رپرژتره له رق دژ به هر چه شنه سو كايه تيه ك پيكرديك به بهراورب به ټومانيسته كاني پيش خوئى. هوكارى ئاشكرا بوونى له راده به دهري ټومانيسمه كهى نزيكى ټهوه له بزوتنه وهى شورشگيرانه ي كريكارى، و له بولشويزم.

بؤ گوركى، بزوتنه وهى كريكارى، و شورشى پروليتيري تاكه رنكاي رزگاري هممو مرؤفه كانه. به ماناي دارماني ټهو زنجيرانه يه كه گه شهى هممه لايه نه و نازادى كه سايه تى مرؤف ويرانده كات. گوركي لاو دهيتوانى هممو ټهو هيژه بييني كه له ناخى كؤمه لگادا بوونى هه يه. ټهو دهيتوانى ټهو بورانه وهيه ي له شورشدا به دژى

نه هامة تى و سو كايه تيه كى كه به سه ر مرؤفايه تيدا هاتوه هه ست پي بكا. ټهو ههروهه دهيتوانى بييني كه چلون ټهو هيژانه ي له ژيړكاره گه رى سه رمايه دارى ناسياي روسيه ي كون دان بههاكانيان له دهه ست دهه ن. رزگار كردنى هيژه مرؤبيه كاني خه لك، له بزوتنه وهى كريكارى شورشگيرداهيه كه دهه سه به ر ده بيت. له كؤبوونه وهى هيژه ئينسانيه رزگارى خاوزه كاندا، به لام نه وه كوو رزگارى دووره دهه ستى مرؤفه كان به واتايه كى گه شتى. تايه تيرين خال سه باره ت به بؤچوونى داهينه رانه ي گوركي ټه وهيه كه ټهو بزوتنه وهى كريكارى شورشگيرانه ي به رزگار كه رى تاك به تاكي هممو ټهو ئينسانانه ده بيني كه له كؤمه لگادا بوونيان هه يه. ټهو دهيتوانى هه ست به وه بكات كه له ناخى ماركسيزم و بولشويزم دا، ټومانيسم زياتر له ئيدئالينك، به واتاي نامانجيكى دريژ خايه نه. له گه ل ټهوانه دا، ټومانيسم به بنچينه يه كى گرنگتر بؤ كردارى شورشگيرانه دادهندي. ټه ټومانيسمه بولشويكيه رؤمانى "دايك" به سروديكى قاره مانانه ي بزوتنه وهى كريكارى شورش دادنه .

ناخري ن نو سه رى گه وهى كؤمه له ي رناليسته كاني ئوروپايي ټه ميستا كه مردوه. و به مه ردى ټه ويش، رټاليسمى سؤسياليسم تيش له پراستى دا به كه مين و گه وه ترين كه سايه تى خوئى له دهه ست دا. نو سه ريك كه گه وه ييه كهى سي به ريك بووه بؤ سه ر گه شه ي هونه ريك كه له كؤمه لگايه كى سؤسياليسم تى دا ده گاته لوتكه. تيكه لاو بوونى ټه م دياردانه له كه سيكدا ته نها له رووسيه دا ده توانى رووبدا كه شورشه بؤرؤوا- ديموكراتيكه كان له غاوى كاريان دايه دهه ست شورشه پروليتيره يه كان. ته نيا له رووسيه بوو كه نه وه يه ك توانى، كهوتنى ١٩٠٥ و سه ركهوتنى ١٩١٧ بييني.

ماكسيم گوركي هاوسه رده م و بانتر له وه، دؤست و هاوريي ټولستوي و چيخوف بوو. ههروهه دؤست و هاوريي لينين و ئيستالينيش بوو. ټه م هه لومه رجه تايه تيه ټه وي له هونه ره كهى دا زؤر تايه ت و ده گمه ن كرد. گوركي، ههروهه له سه رده ميك دا ده ژيا كه رټاليسم له ئورپاي رؤژئاوادا (له گه ل رووسيه له سالى ١٩٠٥) رده ده كرايه وه. كاتيك كه گوركي دهه ستى كرد به نو سين، رټاليسمى سؤنيقت، فيلدينگ، بالزاك و ئيستاندال زؤر له ميژبوو له بير چووبونه وه. ناتؤراليسته روله تيه كان و فؤرماليسته ته جروييه كان، به وه داهينانه بي مانايه يان خهريك بوون له مه يدانى ټه ده بيت دا چالاكيان ده كرد. له گه ل ټه وه دا، گوركي نه چوه ژيړ كاريگه رى ټه م دارمانه وه. ټهو زؤر سه ر بزؤنانه، سونه تى رټاليسمى كؤنى زيندوو كرده وه و مه يلى بهروه لاي ټولستوي رؤى.

ټه م ديژانه نابى ته نها وه ك هه ستيكى ټه ده بي لاهه كى سه ير بكرئ. شپه ي گوركي له بنه رته دا له گه ل ټولستوي دا جياوازه. روانينه كاني گوركي بؤ جيهان به راده ي ټولستوي به رين بوون. روانينيكى گه ليك زيندوو بؤ ټهو شتانه ي كه به بي گيان دادهندين، ټهو "روانينى عه قلانى بؤ ټهو جيهان ده ي كه هينگل بنياتنه رى بوو، وه ناكامه كهى ده بي به جيهانينيكى عه قلانى وه ك مرؤفه كان. گوركي يش ههروه ك ټولستوي هاوار و ټورپه ي خوئى به رامبه ر به سو كايه تى پيكردن و زمان بازى ده ره به گايه تى و سه رمايه دارى ده رده برى. ټهو هه ميشه و به شپه يه كى به رده وهام، هه سه ته مرؤفايه تيه كاني بؤ سه رجه م مرؤف و شكل گرتنى مرؤفه كامله كان ده رده خه ست. گوركي ټه م مه شه له ي سپارده دهه ست ري به ره پراسته قينه كان واته پروليتارياي زولم ليكراو و سه ركوت كراو. بريسه كى ټهو راپه رينه ي كه تيايدا ده ركهوت، بوونه كلپه ي پرمته ناساي شورش.

ماركسىزم و ميژووى ئەدەبىيات

ن: گئۆرك لۆكاچ
و: هيوئا ئەمانى

رۇژنامەى "رووتە فانه" (ئالاي سوور) لە بەرورارى بىست و پىنجى ئوتى سالى ۱۹۲۲دا، بابەتلىكى تايبەتەى لەژىر ئەو ناوئىشانەى سەرەودا بلاو كردهو. بە گرنگيدان و- لەهەمان كاتدا- سروشتى كراووى بابەتەكە، لەوانەى خراب نەبى كە بابەتەكە بە دەربىرىنى چەند بۆچونىك بە پىزتر بکەين.

ماناى چىنايەتى "هونەر لە پىناو هونەر دا"

نوسەر بابەتەكەى بە رەد كردهووى بۆچونى "هونەر لە پىناو هونەر دا" دەست پىدەكا. ئەو ئەم بۆچونە وەك چەكىكى ئىدۇلۆژىكى بۆرژوازى و بە ھاوتايى چەكى "زانستى بى لايەن" دەبىنى. بى گومان ئەم بۆچونە هەلە نى، تەنھا هەندىك ئابستراكت "دەرەستە؟" واتە بۆ لە قوادانى ماناى چىنايەتى ئەم بۆچونە بەس نى. لە راستى دا، نابى هىچ كات لە بىرمان بچىت كە بۆچونى هونەر لە پىناو هونەر دا بە هىچ شىوئەىك دروشمى لىكۆلینەو سەرەتايىە كانى بۆرژوازى لە ئەدەبىيات نەبوو. بە پىچەوانەو، هونەرى بۆرژوازى هەر وەك هونەرى بەدەرەووست بە دژى هونەرى دەرەبە گايەتى - ئىستىدادى لە داىك بوو، بەلام دواتر لە سەرەدمى وایمار، گوته و شىلېر دا بوو كە هونەرى "تايبەت" بەدەر لە هەر شىوئە بەلئىندارىيەك لە داىك بوو؛ ئەم شىوئە ئەدەبىياتە لە دواى شۆرشى ۱۸۴۸ لە پارىس و برىتانىادا بوو كە گەيشتە لوتكە"، لە گەل ئەووى كە رۇمانتىسىمى ئىنگلىزى فەرانسەوى - كە مرؤف وەبىر وىكتۆر ھۆگۆ، بايرۆن و شىللى ئەخاتەو، هىشتاش هەر خاوەن هەلۆئىستىكى زۆر توندە. بەلام لە ناكام دا ئەم بۆچونە لە كۆتايە كانى سەدەى نۆزدەىم دا، بە تەواوى بەسەر كەش و هەواى هونەرى دا زال بوو، ئەگەر چى كە هىشتاش هونەر لە پىناو هونەر بەقەدەر نوو كە دەرزیەك لە گەل كارى ئەدەبى نوسەرانى ناودارى ئەو سەرەدمە وەك زۆلا، ئىبسن، تۆلستۆى و داستاىۆفسكى دا يەكى نەدەگرتەو.

ئىستا كە ئىمە ئەم گۆرپانكارىە لە دەر كى ئەدەبىيات لە پىوئەند لە گەل گۆرپانكارى چىنى بۆرژوا دا لە نزیكەو شەرؤفە دەكەين، ئاشكرا دەبى كە "هونەر لە پىناو هونەر

دا" دياردەىە كە كە پىوئەندى بە روخانى بۆرژوازىو هەىە، نىشانەىە كە لەو راستىەى كە برؤا بە ئامانجە چىنايەتىە كان لە بىر و زىنى ناسراوترىن و پىشكەوتوترىن چىنى بۆرژوا دا لىك ترازاو. راستە كە ئەم لىك ترازانە بەماناى پىچرانى تەواوى پىوئەندىە بنەرەتىە كان نىە لە گەل تەواوتى كۆمەلگای بۆرژوازى، و نە "تەنانەت" بەروونى بەماناى ئەو بۆچونانە نىە كە ئەم كۆمەلگايە پشت سەر ئەنن. لە راستى دا، شىوئە كانى هەست و شىوئە كانى ژيان كە ناوەرؤكى لە داىك بوونە ئەدەبىە كان ديارى ئەكەن، هەر بەو ناو و نىشانەى پىشتەرەو ماونەتەو.

ئەم شىوئەزانە تەنھا لە ناوەرؤكى خۆيان بەتال كراون. وە ئەم بەتال بوونە ئاكامى ئەم راستىەىە كە برؤا بە توانايى ئەم شىوئە ناوەرؤكە سەبارەت بە گۆرىنى جىهان لە ناو چوو. ئەم شىوئە تەنھا شىوئە گەلنىكى دروستكراون، شىوئە گەلنىكى تەنھا "ئەدەبى". وە بۆچونى "هونەر لە پىناو هونەر دا" نىشانەى جىاوازى بە دەپىنەرى باشترىن رۇحياتى چىنى بۆرژواىە لە گەل گۆرپانكارى گشتى خودى چىنەكە. لە روانگەى چىنى شۆرشگىرى پرۆلېتارىا، ئەم مەىلە بى دوو دلى كۆنەپەرەستانەىە. لە روانگەى پرۆلېتارىا، هونەرى چىنى دەسەلاتدار، هونەرىكە بەلئىندەر و نىشانەدى ئامانجگەلنىكى ديارى كراوى چىنايەتى. بەلام سەبارەت بە چىنى بۆرژوا، ئەم شتە ئەبىتە ئاشكرا كەرى پرؤسەى دارمانى ئىدۇلۆژىك.

راستە كە مرؤف ناتوانى بەروونى رەوا بوونى ئەم دۆزراوئە شى بكاتەو، مەگەر لە رىگای خۆئىندەوئەىكى پىراو پر و ديارى كراوئە لە كۆى گۆرپانەكە. بە هەموو ئەوانەو لەوانەىە بتوانىن كە ئەم دراوانە بە يارمەتى چەند نمونەىەك روون بکەينەو. بۆ نمونە ئەگەر دۆن كارلۆس شىلېر لە گەل والنشتاين بەراورد بکەين، وە ئەگەر رۆل و چارەنوسى نمونەى پالەوان گەلنىك كە بە راستى تايبەت بەون لە نزیكەو بەدەىنە بەر لىكۆلینەو لە لايەكەو، ماركۆز پۆزا (Maquis.posa) وە لە لايەكى ترەو ماکس پىكۆلۆمىنى (M.picolomini)، جىاوازىەكە زۆر بە روونى دەر ئەكەوى.

پالېوانى نمونه شيليز، به يانې شورشگيرانه چيني بوزروازيه. شورشى كارل مور (K.moore) كه به شيوه يه كې نه ده بې و بيرمه ندانه و پنا كراوه، گيرده ده ي به شپك له وه هه ستانه يه كه رهوتى شورشگيرانه شورشى گهوره ي فه رانساي به ره و پراكتيك و كردار راكيشا. (وه نه وه نه رووداوه و نه لى تيكچوون، كه پارلمان و كوونانسوون شيليز به شارومهندي كومارى فه رانسا دهرده ينى). له لايه كې تره وه ماركوس پوزا بو خواسته گشتيه كانى بوزروازى شورشگير و نازدى بير كردنه وه يه كه خبات ده كا؛ وه تهنانه ت شيوه ي خباته كه ي به جوړيكى دهره ستى، توره و ساده و به شيوه ي ماكيواولى گيرانه يه. زور قورس مرؤف وه بير شيوه ي جولانه وه ي زور يه ك له قاره مانان و ربه رانى شورشى گهوره ي فه رانسا نه خاتوه، تهنانه ت گهر نه وه شيوه دهره كيانه ي كه خبات به خو يه وه ي نه گري، رهنگدانه وه ي ديكتاتوريه كې بيرته سكانه ي دهره به گايه تى نالمانى بى.

ماكس پيكولومينى له هه ست و بير كردنه وه كانى دا، براى كارل مور و ماركز پوزه. به لام نيتر خاوه نى نه وه نامانجه شورشگيرانه نيه كه ناماده بو له پيناوياندا خبات بكا، ئيدىاليسمه كه ي و تامه زرويه كانى هيچ هاواهاهنگيه كيان پيكه وه نيه. نه بو جگه له ماف و جوانى گشتى شه و قى نيه. نه و راستيه بى گيان و بى مانايه ي كه له گهل بوونى برا گهوره كانيدا خهريكى خبات كردنه له سه رى، ئيستاكانه له هه موو بواره كان دا رواله تى دهره كه وتوه.

داهينه رى نه م رول هه ره به و شيوه يه ي كه باسمان كرد وه ك سيمايه كې نه گور خهريكه خو ي نه گونجيني. وه هه روه ها ماكس پيكولومينى، به پيچه وانه وه كارل مور و ماركز پوزا، نيتر له ناوندى شانوكه دا بوونيان نيه؛ نه و چوته ناستى رولگيريكى ساده ي وه رزيه وه. چاره نووسى نه و نيتر خباتيكى روون و ناشكرا نيه له پيناو نامانجه كانى دا، به لكو سه ودايه كې ناهاواهاهنگه بو نه و نامانجان. خباتيكه كه كوتايه كه ي ناتوان شتتېك بى جگه له مرديكي بى هيوايانه و پوچ، واته " مرديك له وه په رى جوانى دا". له نيوان دون كارلوس و والنشتاين دا ساله كانى ۱۷۹۳ و ۱۹۷۴ بوونى هه يه. نه م سه رده مه، سه رده مى تيرور، نه وه پرى شورشى بوزروازيه.

سه رده ميك كه نيشانده رى ترسى چيني بوزروازيه له ناكامى چه ك و شه ريكدا، كه خو ي وه گه رى خستوه. نه مه خو گوونجانده له گهل شيوه ي ده سه لاتي چه كدارى، به م هويوه له پانتايى ئيدولوزيك دا نه م قسه يه ي ماركس راسته له باره ي بوزروازيه وه- وه به دلنيايه وه ده كرى ژماره ي نمونه كان زياد بكرى- " گشت نه م كه رهسته فه رههنگيانه ي كه بوزروازى دروستى كردوون، به دژى شارستانيه تيه كه ي خو ي هه لده گه رينه وه و هه موو نه و خودايانه ي كه دروستى كردوون به جى نه هيلن".

دوباره ي بكه ينه وه كه نه م ناسينه ي نه م به هيچ شيوه يه ك نه م راستيه بو پروليتاريا ناگورى، كه ده بى تيورى هونه له پيناو هونه ردا وه ك تيوريه كى دواكه وتوانه كه له لايه ن بوزروازى، به ره و گهنده لى روشتو، دانراوه وه لا بندرى. به لام نه گهر پروليتاريا بيه وى له به رامبه ر بوزروازى دا بارودوخيكى له بارتر هه لبريزى، ده بى به شيوه يه كى پراوپر هه موو بابه ته كه له راستيه هه ست پيكراوه كه ي و ماهيه ته چينايه تيه كه يدا بو بوزروازى بدوزيته وه.

۱۳/نوكتوبه رى/۱۹۲۲

سه رچاوه، "كتيبى جومعه"، ژماره سى، خه رمانانى ۱۳۵۸

داهينه رى نه م رول هه ره به و شيوه يه ي كه باسمان كرد وه ك سيمايه كې نه گور خهريكه خو ي نه گونجيني. وه هه روه ها ماكس پيكولومينى، به پيچه وانه وه كارل مور و ماركز پوزا، نيتر له ناوندى شانوكه دا بوونيان نيه؛ نه و چوته ناستى رولگيريكى ساده ي وه رزيه وه. چاره نووسى نه و نيتر خباتيكى روون و ناشكرا نيه له پيناو نامانجه كانى دا، به لكو سه ودايه كې ناهاواهاهنگه بو نه و نامانجان. خباتيكه كه كوتايه كه ي ناتوان شتتېك بى جگه له مرديكي بى هيوايانه و پوچ، واته " مرديك له وه په رى جوانى دا". له نيوان دون كارلوس و والنشتاين دا ساله كانى ۱۷۹۳ و ۱۹۷۴ بوونى هه يه. نه م سه رده مه، سه رده مى تيرور، نه وه پرى شورشى بوزروازيه. سه رده ميك كه نيشانده رى ترسى چيني بوزروازيه له ناكامى چه ك و شه ريكدا، كه خو ي وه گه رى خستوه. نه مه خو گوونجانده له گهل شيوه ي ده سه لاتي چه كدارى،

ماكس پيكولومينى له هه ست و بير كردنه وه كانى دا، براى كارل مور و ماركز پوزه. به لام نيتر خاوه نى نه وه نامانجه شورشگيرانه نيه كه ناماده بو له پيناوياندا خبات بكا، ئيدىاليسمه كه ي و تامه زرويه كانى هيچ هاواهاهنگيه كيان پيكه وه نيه. نه بو جگه له ماف و جوانى گشتى شه و قى نيه. نه و راستيه بى گيان و بى مانايه ي كه له گهل بوونى برا گهوره كانيدا خهريكى خبات كردنه له سه رى، ئيستاكانه له هه موو بواره كان دا رواله تى دهره كه وتوه.

داهينه رى نه م رول هه ره به و شيوه يه ي كه باسمان كرد وه ك سيمايه كې نه گور خهريكه خو ي نه گونجيني. وه هه روه ها ماكس پيكولومينى، به پيچه وانه وه كارل مور و ماركز پوزا، نيتر له ناوندى شانوكه دا بوونيان نيه؛ نه و چوته ناستى رولگيريكى ساده ي وه رزيه وه. چاره نووسى نه و نيتر خباتيكى روون و ناشكرا نيه له پيناو نامانجه كانى دا، به لكو سه ودايه كې ناهاواهاهنگه بو نه و نامانجان. خباتيكه كه كوتايه كه ي ناتوان شتتېك بى جگه له مرديكي بى هيوايانه و پوچ، واته " مرديك له وه په رى جوانى دا". له نيوان دون كارلوس و والنشتاين دا ساله كانى ۱۷۹۳ و ۱۹۷۴ بوونى هه يه. نه م سه رده مه، سه رده مى تيرور، نه وه پرى شورشى بوزروازيه. سه رده ميك كه نيشانده رى ترسى چيني بوزروازيه له ناكامى چه ك و شه ريكدا، كه خو ي وه گه رى خستوه. نه مه خو گوونجانده له گهل شيوه ي ده سه لاتي چه كدارى،

میراتگری شورش
به بۆنه ی کۆچی دوایی کارلۆس فۆئینتس
نوو سه رى ناودارى میکزیکیه وه

له فارسپه وه: په یمان

کارلۆس فۆئینتس، نووسه رى ناودارى میکزیکی له ته مه نى هه شتاوسى سالیدا له نه خۆشخانه یه ک له میکزیکۆسیتی مالتاواپی له ژیان کرد. ئەو نووسه رى به رهه م گه لیکی وه ک "گرینگۆی پیر" و "مه رگی ئارتمۆ کړوس" بوو. ژماره یه کى زۆر له به رهه مه کانیشی وه رگێرداونه ته سه ر زمانى فارسى.

کارلۆس فۆئینتس، نووسه رى ناودارى میکزیکی، رۆژى شه مه 15 مانگی مه ی سالی 2012 له ته مه نى هه شتاوسى سالی دا له میکزیکۆسیتی به هۆی نه خۆشى دلّه وه گیانی له ده ستدا. مه رگی ئەو له لایه ن جولیۆئۆرتیگاوه، نووسه رى ژياننامه ی فۆئینتس و ئوستادى توژینه وه ی ئیسپانیایى زانکۆی براون، شوینیکى که فۆئینتس خۆیشی سالاڤیکى دووروو درێژ له وى ده رسی وتۆته وه، پشتراست کراوته وه.

فۆئینتس به هۆی نه خۆشى دلّه وه له نه خۆشخانه گیانی له ده ستدا. به پێی راپۆرتیکى هه والنیرى ئاسوشیتید پریس دکتۆرى تابه تى چاره سه رى فۆئینتس وتوویه تى که ئەو له ناوه وه توشى خۆینه ربوون بووه.

ئەم نووسه ره میکزیکیه گه لیک به رهه می وه ک شانۆنامه، کورته چیرۆک و رۆمانى له کارنامه دا هه یه، به لām زۆرتین ناوبانگی به نووسینی دوو رۆمانى "گرینگۆی پیر" و "مه رگی ئارتمۆ کړۆز" وه به ده ست هیناوه. له وه به رهه مانه ی که له م نووسه ره کراونه ته فارسى ده کرى ئاماژه به رۆمانه کانى "ئاورا"، "مه رگی ئارتمۆ کړۆز"، "گرینگۆی پیر"، "سه رى هیدار"، "توژ هاویشتن"، "ئینس" و "خزمانى دوور" بکریت.

بیست و چواره مین و ئاخیرین رۆمانى "چاره نووس و ئاره زوو" ش سه رنجى ره خنه گران و خۆینه رانى بۆلای خۆی راکیشاوه و نیۆیۆرک تایمز ناوی ئەم به رهه مه ی له پال ناوی "شه ر و ئاشتى" لیۆ تۆلستۆیدا دانابوو به جه غتکردنه وه له وه ی که هه یچ به رهه میکی ئەم نووسه ره میکزیکیه لاسابى کردنه وه ی رۆمانى شه ر و ئاشتى نییه.

فۆئینتس تا رۆژى مه رگی له حالى پیاسه کردندا بووه. دواین نووسینی وتاریکی ته حلیلی سه باره ت به ئالوگۆرى ده سه لات له فه رانسه بوو که رۆژى شه مه 15 مانگی مه ی له رۆژنامه ی میکزیکی ریفۆرما بلاو کرایه وه.

فۆئینتس به به رده وهامى چیژى له نووسین وه رده گرت و ده یوت، ته نانه ت کاتیک که له جیۆبانى خه ودايه به دل ئاواته خوازه هه رچى زوتر رۆژبیتته وه تا بتوانى ده ست بکاته وه به نووسین. ئەو ده یوت: >> رهمزى به خته وه رى ئەوه یه که به رپۆه به رى کاریک بیت که چیژى لى وه رده گرى <<. ئەو خه لاتیکی زۆرى له ماوه ی ته مه نى ئەده یى خۆیدا وه رگرت که خه لاتی سروانتس له سالی 1987 دا به کیک له وان بوو.

نوسه رېښکي ميکزيکي بوو که تواني له ته ميريکاي باکوردا پله يه کيک له پر فروشتيرين رومانه کان به ده دست بيښت. هم رومانه سهارهت به شوړشي ميکزيک نووسرا و له سالي ۱۹۸۵ دا له ته ميريکاي باکور پيشوازيه کي باشي له ناستي گشتيدا ليکرا.

هه ويني سهره کي نووسيني گرينگوځي پير چاره نووسي ناديارى ته مبروز بي ييرس، نووسه رې به ناويانگي ته ميريکاي، بوو که له کوټايه کاني سه ده ي نوزده و سهره تاي سه ده ي بيستي زاييني دا به نووسيني وتار و ناوهر وکي کتيبه کاني نازاويه کي زوري له ته ميريکادا دروستکرد بوو. بي تيرس له سالي ۱۹۱۳ و له ته مهنې ۷۱ ساليدا چوو بو ميکزيک تا به شوړشه وه په يوه دست بيچ به لام دواي ته وه هيچ کهس نازاني چي به سهره تات. له سالي ۱۹۸۹ دا فيلمېک له روماني گرينگوځي پير، هر له ژير هم ناوهدا، دروستکرا به رولتيدا گيپراني جين فوندا و گريگوځي پيک.

فونتينس که له بهرهمه کانيد باسي ميکزيک ده کات، له سهر ته و باوهره بوو که شاهنگي رهوتي ژياني زوربه ي دانيشتواني ميکزيک زور خاوه و ناويته يه کشه له کيشه وگرفت، توندوتيرثي و نارپه زايه تسي بهرده وام له بارودوخي ژيان و داواکار بوو هيژ و تينېک بخريته وه بهر ته هم شاهنگه نيوه گيانه و بوژيندرېته وه.

کارلوس فونتينس پيوا بوو: >> نيمه ده بي بايه خ بو فهره ننگ، ميژوو، کلتور و دلته ننگيه کانمان دابنيين و هاوکات خبات له پيناو هيانه دې و دامه زراندي نازادي و يه کسانيشدا له بير نه که ين ... نيمه ميرات گراني شوړشين و رهنگه ته موش نه رکي نه وه ي نيمه بووييت که بنه ماي عه دالته و يه کساني، بهر اهرې و ديمو کراسي به کرده وه سه قامگير بکات.<<

فونتينس نه تهنيا له رومانه کاني دا به لکو له ژياني سياسي شي دا پيپه ند بوون بهم بنه مايانه ي له خوي نيشان ده دا. نهو له سالي ۱۹۷۵ دا بوويه سه فيري ميکزيک له فهرانسه، به لام دووسال دواتر له نارپه زايه تي به هه لبردراني گوستاو دياز نورداز وه ک سه فيري ميکزيک له ئيسپانيا دهستي له کاره که ي کيشايه وه. هوي دهست له کار کيشانه وه که شي نه وه بوو که له کاتي سه روک کوماري دياز نورداز دا له سالي ۱۹۶۸ نه رته ش گولله ي به خويند کاراني خو پيشانده ري نارازي له سه قامه کاني ميکزيکو ستيه وه نابوو.

سهرچاوه: ئيتيرينت

کارلوس فونتينس له دووتويي بهرهمه کانيدا ده ستيدا وه گيپرانه وه ي ميژروي ميکزيک به ناويته کردني به تيم گه لي ته وينداری، مهرگ و بيره وه ري. دهوتري که نهو ميکزيکي له بهرهمه کانيدا دروستکردوته وه؛ ههروه ک دوست و هاوريي ديري ني گابريل گارسيا مارکيس که به رپئاليزمه جادويه که ي، شوينيکي وه ک >> ما کونډو << ي خولقاند.

فونتينس له ۱۱ ي نوامبري سالي ۱۹۲۸ له ولاتي پاناما له دايک بوو. باوکي ديپلومات بوو هه له م روه وه ته ویش له ته مهنې مناليه وه رپنگاي بو ولاتاني جوراوجوري ته ميريکاي باشور کرايه وه و ماويه ک له وي ژياني به سهر برد. بنه ماله که ي له سالي ۱۹۳۶ دا بو ماوه ي چوار سال له واشينگتون نيسته جي بوو که ته موش بوويه هوي زالووني فونتينس به سهر زماني ئينگليزدا. نهو ته مهنې ۱۶ سال بوو که سهرته نجام له گه ل بنه ماله که يدا گه رپايه وه بو ميکزيک.

ميرات گري شوړش، پابه ند به بنه ماکاني يه کساني

فونتينس يه کيک له نووسه ره کاني بزوتنه وه ي ته ده بيي ناسراويه "بايه قوش" ه که له ده يه کاني ۶۰ و ۷۰ ي زاييني دا بهرهمه کاني وه ک ناسه واري باقي نووسه راني نامريکاي لاتين که وته بهر سهرنج و پيشوازيه کي به ريني ئوروپا يه کان. له ته ده بياتي ئيسپانيايي زماندا نوي فونتينس هاوشاني باقي نووسه راني گه وري وه ک گابريه ل گارسيا مارکيز، ماريو بارگاز يوسا و خوليو کورتاسار داده نريت. ههروه ها روماني گرينگوځي پير يه که مين روماني

سرودیک بو ژنان قسه یه ک بو هیژوو

نه جم محهمه د

سرودی ته وقی دیلی بیسینه

ئاوازی : کالی ئا ته شی

هؤنراوه : نه جم محهمه د

شۆره ژنه که ته وقی دیلی بیسینه

ئاسوی رزگاری ئینسان ببینه

وهره خهبات کهین ئه م نه زمه تیکدهین

فه رههنگی کونیش ئاگر تیبهردهین

تا دونیایه جوانتر له ئاسو هه لبی

من و تو و هه موان لپی به هره مه ندین

شۆره کچه که ته وقی دیلی بیسینه

ئاسوی رزگاری دواروژ ببینه

کالا نی کیژی! ئینسانی ئینسان

ما فیکی خۆته به ئازاد ژیان

دیواری مال تیکده ساوهره مه دیدان

را وهسته دژی سته می ژنان

شۆر ژنه که ته وقی دیلی بیسینه

ئاسوی رزگاری دواروژ ببینه

کیژی جه ژنه کهت پر عه شق و گول بی

لیوت پر خهنده و شادیت له دل بی

ئه و جه ژنه جه ژنه گشت ئینسانه کان

بژین ژیانی ئازاد و یه کسان

شۆره ژنه که ته وقی دیلی بیسینه

ئاسوی رزگاری ئینسان ببینه

خۆت مه سوتینه به سیه خۆکوژی

به رامبه به خۆت بو توندوتیژی

بوچی بیدهنگی بو خهبات ناکه ی

هه ربه خه اته به ئامانج نه گه ی

ئهم سروددهم له سه رهتای نه وه ده کانی سه ده ی رابووردودا وه ک هونه رمه ندیک چرپوه دواتر له چه ندین مه راسیمدا له زۆریه ی شارو شاروچکه کانی کوردوستان دا گتوم، به تایبه تی له مه راسیمه کانی رۆژی هه شتی مارسدا. و له سالی 1999دا توامرم کردوه له گه ل چه ند سرودنکی تردا له سیده کدا به ناوی (کیژه نان فرۆشه که) هؤنراوه ی ئهم سروده خۆم دامناوه و ئاوازه که شی ئاوازی هونه رمه ندی شو ر شگیری رۆژه لاتی کوردستان کاک (کالی ی ئاته شی) یه به راستی بو میژوو ده یلیم ئهو دهم له سه رهتای نه وه ده کاند که من ئهم سروددهم ده وت و کۆمه لپی که س بووین که دیفاعمان له مافی ژنان ده کرد و دژی تیرۆر و سته می دژبه ژنان وه ده نگ هاتبووین و له و باره یه وه به ناره زایه تی و هه لۆستی جۆراوجۆر ده هاتینه

مه میدان به داخه وه هه ر ئهو دهمه کۆمه لپی ئه دیب و هونه رمه ند و رونا کبیر و کۆمه لپی به رپرس و ئه ندامی ئه خزابه ناسیۆنالیست و بۆرژوازیه کان هه بوون که مملانی پی ی سه ختی ئیمه یان ده کردو به ئیمه یان ده وت ئیسه :--(دیفاع له ئافره تی ... و به ره لا و بی ئه خلاق ده کهن) له هه مووی سه یه تر له نیو ئهو پیاوسالارانه دا هه ندی ژنیش هه بوون هه ر هه مان قسه و هه مان هه لۆستی ئه وانیان هه بوو دژبه هاوچین و هاوچاره نووسه کانی خۆیانه وه بیریان ده کردوه و هه لۆستی یان ده نواند وه ستخۆشیان له ژن کوزان ده کرد به لپی رۆژگار هات و رۆژگار چوو به داخه وه ئه وه تا ئیستا هه مان ئهو که سانه به ناو بوونه ته پارێزهری سه ره سه ختی مافه کانی ژنان و خۆیان خزانده ته ناو رینکخراوه کانی به ناو کۆمه لگای مه ده نی و ئهو ژنانه شی که دوینی دیفاعیان له ژن کوزان ده کرد ئه مرۆ بوونه ته فیمینیستی عه یاره 24 و له رینکخراوه جۆراوجۆره کانی ژناندا کار ده کهن و به رپرسیاریه تی گرنگ و هه ساسیان وه رگرتوه به لپی ئهو دهمه ی که ئهم سروده له دایک بوو له کوردوستان رۆژانه به لیشاو ژن تیرۆر ده کران و به لیشاو ژنان خۆیان ده ستان ئه وه دهمه دونیایه ک سوکایه تی و بیخوره ته سی به رامبه به که رامهت و شه خسیاتی ژن ده کرا ئه وه دهمه ژن تیزاب ریت ده کرا، ژن لوتی ده برا، ژن لاقه ده کرا و ژن دونیایه ک سته می تری ده ره ق ده کرا به لام وه نه بی ئیستا ئهو وه زعیه ته نه مایه له کوردستاندا نه خیر به پیچه وانه وه ئهو وه زعیه ته هه رماوه به شیواز و به رپزهی جۆراو جۆر سته م و توندو تیژی دژی ژنان هه ر به رده وامه به لپی ئاله و دهمه دا بو میژوو ده یلیم به شاهیدی زۆریک له و که سانه ی که ئیستاش ماون شاهیدی ئهو حاله ن تاکه هونه رمه ند بووم که دژ ه سته می ژنان وه ده نگ هاتم به سرودی ته وقی دیلی بیسینه تاکه هونه رمه ند بووم سرودم بو نه هه مه تبه کانی ژنان گووت که به داخه وه هونه رمه ند ه کانی تر سه ره قالی گۆرانی گوتن بوون به سه ر سینگ و مه مک و به رۆک و لاقی ژندا به داخه وه له نیو ئهو هه موه وینه ی نه هه مه تی و سته مه ی ژناندا ئهو به ناو هونه رمه ندانه ته نها وینه ی سینگ و به رۆکی ژنیان ده دی و ته نیا ئهو وینه یان لا مه به ست بوو له ئاست وینه تاله کانی تر دا چاو و میشک و بیرو ویزدان و هونه ره که یان کویر بوو له کۆتایدا ده یلیم زۆر به پیوستم زانی بو میژوو ئهم چه ند قسه یه به یان بکه م. * * *

که متەر خه مه کان!

ن: ئانتونيو گرامشى

و: باران

ئەوئى پروو دەدات، لەو لايەنەو نىيە كە هەندىك بيانەهويست پروو بدات، بەلكوو لەبەر ئەوئى كە كۆمەلانى خەلك بە خواستى خويان لادەدەن و ئىجازەى هەلسوران و پوچكە بوونى گريكان دەدەن كە لە دوايدا تەنيا شمشير دەتوانيت ليكيان هەلبدرپت. ئىجازەى شەكل گرتنى ياساگەليك دەدات كە دواتر تەنيا راپەرپىن دەتوانيت هەليانەوشىنيتەو و دەهيئت مروفگەليك سواری ئەسپى دەسلات بىن، كە دواتر تەنيا شوپش دەتوانيت بيانگليئت. چارەنوسىك كە واديارە بەسەر ميژوودا زالە، هيچ نىيە مەگەر نىشانەى خەيالوى ئەم كە مەتەر خەمىيە نامادە نەبوونە كە لەژىر سىبەرى هەندىك هۆكاردا گەشە دەكەن و پىدەگەن، دەستانىكى ديارىكارا كە داوى ژيانى گشتى دەچىن، دەستانىك كە هيچ چاوەديپىك چاودىريان ناكات، وە كۆمەل لەو بەج ئاگايە، چونكە گرنگى پى نادات.

چارە نووسى يەك سەدە، هەموو دەستكردى روانينە باريك و ئامانجە كورت ماوەكان و بەرزە فرپەكان و حەزە تايبەتەكانى گروپە بچوو كە كاريگەرەكانە، بەلام كۆمەلانى مروف بى ئاگان؛ لەبەر ئەوئى گرنگى كى پى نادات. ئەوكات ئەو هۆكارانەى كە ئىتر پىگەيشتون، سەر دەردىنن و داوى لە سىبەردا چنەراوئىش بۆ بەجى هينانى ئەركى خوى دەست بەكار دەييت. لەم لايەنەو، وا دپتە بەرچاوە كە چارەنوسىك هەيە بۆ دامرکاندەوئى هەموو شتىك و هەموو كەسىك. واديارە كە ميژوو هيچ نىيە جگە لە رووداويكى سروشتى گەورە. يەك هەلقولان. بولەرزەيەك كە هەموويان دەكاتە قوربانى: ئەوئى بيهويت و ئەوئىشى كە نەيههويست، ئەوئى دەيزانى و ئەوئى كە نەشىدەزانی، ئەوئى كە كاريگەر بوو و ئەوئىشى كە كە مەتەر خەم؛ وە ئەم كۆتا دانەيهيان تورپە دەييت و دەيههويست خوى لە كاريگەريەكانى ئەو رووداوە بەدوور بگريت. دەيههويست بە ئاشكرا بليت كە نەيدەويست؛ ئەو بەرپرس

بيزارم لە كە مەتەر خەمەكان. منيش هەروەك فيرديرش هيبل گومان دەكەم ژيان بەسەر بردن بە واتاى پارتيزان بوونە. (۱) مروف تەنياكان و بىنگانە لە گەل شار ناكريت بوونيان هەييت. ئەوئى كە زىندوو، بەراستى ناتوانيت هاوولائى بيت و هەلوئىستى نەييت. كە مەتەر خەمى، بى هيژە، مەشە خۆريە؛ بى غيرەتية. ژيان نىيە. وە لەبەر ئەوئى، كە من لە كە مەتەر خەمەكان بيزارم.

كە مەتەر خەمى، قورسايى مردووى ميژوو؛ فيشه كىكى سۆربە بۆ لەناو بردنى داھينەر و بىرمەند؛ وە مادىە كى سستە كە تپيدا بالادەستترين گروپىنە درەوشاوەكان نعووم دەبن. زۆنگاويكە كە شارىكى كۆن دەگريتە خوى و باشتەر لە ديوارە بەهيژەكان و لەخۆبوردوتر لە سنگى شوپشگيران پارىزگارى لەو شارە دەكات. لەبەر ئەوئى لە زەلكاوە مەنگ و قوراوەكاندا هيژشەيران قوت دەدات و لەناو دەبات و دلسارد دەكاتەو و هەندىك جارىش لە هيژشى قارەمانانە پەشيمانيان دەكاتەو. كە مەتەر خەمى زۆر بەهيژەو لە ميژوودا هەلدەسورپت. پاسيفانە كار دەكات، بەلام كار دەكات. قەزا و قەدەرە و ئەوئى كە ناتوانيت پشتى پى بيهستريت. ئەوئى كە پلانەكان ويران دەكات، كە شيۆە جوانە داھينراوەكان لەناو دەبات. مادىە كى ناشرينە كە لە دژى شعور هەلدەستى و سەر كوتى دەكات؛ وە بەو شيۆەيهيە ئەوئى پروو دەدات لە شەردا لەسەر خەلك هەموار دەييت. دەر فەتسى چاكەيەك كە كەردەوئى قارەمانانە (بە نرخە جيهانيە كەى) دەتوانيت بخولقيئت، ئىتر ئەوئى سەرچاوە گرتوو لە داھينانى كۆمەلە خەلكىكى كەم و ديارىكارا وا هەلدەسورپن نىيە، بەلكوو بەستراو بە كە مەتەر خەمى و حازر نەبوونى زۆرىك لەو كەسانەو.

کەسی دیاریکراو قورسایى نانویښت و لهویدا هەرچیه ک
که روو ددات رپیکهوت و قهزا و قهدهرئک نییه و
بیرمه ندانه و کردهوئى هاوولاتیانه. لهو شارهدا هیچ
کەس نییه که له په نجه ره دا رابمینیت، ئەو کاته ی که
کەسانیک خه ریکن گیان له دهست ددهن و دهماره کانیا ن لهو
له خو بو ردوییه دا دهبردرئت و له گه لیدا کەسیکیش نییه که
له په نجه ره دا بمینیت و بۆسه دابنیت تا له چاکه یه کی که م
که کاریگه رى کەسانی وه کوو ئەو له گه ل خوی هیناوییه،
که لک وه ریکرئت و گومانه کانی خوی به بئ ریژی به و
دهست له گیان داشوریوه و دهمار بر دراوه، برپیزئته دهره وه
که بۆچی له دهسته بهر کردنی ئیراده و خواسته کانیدا
سه رکه وتوو نه بووه.

من زیندووم، من پارتیزانم. کهواته بیزارم له وهی که
به شداری ناکات. من له که مته رخه مه کان بیزارم.

یازدهی فیهربواری ۱۹۱۷

نه بووه. هه ندیک زور خاوه ن به زه ییانه ده نالینن، ئەوانی تر
زور ناشرین جوین ددهن، به لام هیچکەس له خوی نا پرسیت
— یان که من ئەوانه ی له خو یان ده پرسن: ئە گه ر منیش
ئه رکى خۆم به جی هینا بویه؛ ئە گه ر هه ولم دابویه نرخم
بۆ خواستی خۆم دانا بویه و به بۆچونی خۆم، ئایا ئەوه ی
روویداوه، رووی ددها؟ به لام هیچ کەس نییه — یان که من
ئەوانه ی که له که مته رخه می خو یان تووشی زیان دهن و
له دیز باوه ریان و له باوهش نه کردنه وه بۆ... وه کاریگه ر
نه بوونیان بۆ گروپی هاوولاتیانیک که بۆ خو به دوور گرتن
له هه مان شه ر هه ولیان ددها و ئەرکی خو یان به ئەنجام
ده گه یاند بۆ به دهست هینا نه وه ی ئەو چاکه یه .

زورتریان به لام پیان باشته که له رووداوه رووداوه کاند
باسی بئ ناکامی ئامانجه کان بکن و به رنامه شکست
خواردوووه کان و لهو شیوه دلخوشکه رانه ی تر؛ وه به م شیوه یه
حازر نه بوونی خو یان له هه ر ئەرکیدا دهست پیده کهنه وه.
هه لبه ته نه ک له بهر ئەوه ی که له پیشتره وه ده توان
شته کان به روونی بیینن و چه ند جاریک توانیا ن نه بووه
که ریکه چاره ی گونجا و بدن به دهسته وه بۆ کیشه که م
وینه کان یان کیشه گه لیک که پیوستی به ئاماده ی
به فراوان و کاتی پیوسته و به هه مان راده گزنگ بوون،
به لکو له بهر ئەوه ی که ئەو ریکه چارانه به شیوه یه کی زور
جوان بئ به ره م و نه زوک ده مینه وه و ئەو هاو کاریه له
ژیانی گشتیدا به هیچ نووریکى ئەخلاقى گیان ناگرئت؛
چونکه به ره میکى توێژینه وه ی رۆشن بیره یه و نه وه ک
سه رچاوه گرتوو له هه ستی ته زینه رى ئەرکیکى میرووی
که هه مووانی له ژياندا کاریگه ر ده وئت و گوئى پئ نه دان
و که مته رخه می به هیچ شیوه یه ک ناوئت.

هه روه ها له بهر ئەوهش بیزارم له که مته رخه مه کان: چونکه
نالە ی بئ به زه ییانه ی نه مرییان، بیزارم ده کات، من له یه ک
به یه گیان ده پرسه وه که چۆن ئەرکیک که ژیان بۆیانی
دیاری کردوو و رۆژ به رۆژ بۆیان دیاری ده کات، به
ئەنجام گه یاندوووه؟ له هه رچیه ک که کردویانه و به تابه ت
له هه رچیه ک که نه یان کردوووه و هه ست ده که م که بتوانم
به هیز به هه ستی به زه یی خۆم به فیرۆ و فرمیسه که کانم
له گه ل ئەوان به ش نه که م.

من پارتیزانم، زیندووم و له ویزدانه به هیزه کانی هاو ریی
خۆمدا دهنگی ترپه ی کاریگه رى ئەو شاره ی داها توو
ده بیستم که به شی من خه ریکه دروستی ده کات؛ وه له ویدا،
زنجیره ی کۆمه لایه تی له سه ر پشته ی هه ندیک

کاتیک دهنووسی بهردهوام له حالې خهبات و بهر بهر کانیډابه

نووسینی: بیرتولد بریشت

له فارسییه وه: پېشە زنگ

کاتی دهنووسی، وانیشانبده که له حالې خهباتدای! راسته قینه گه رایې هیرشبه رانه! راستی شان به شانی تویه، که وایه توش شان به شانی راسته قینه خهباتکه! بیله با ژیان وه قسه بیته! توندوتیژ له گه لیدا مه جوولئوه! و بزانه که بوژواکان ئیزنی قسه کردن به ژیان نادهن! به لام تو، تو ده توانی خوت به شایسته ی ئه م ئه رکه بزانی. تهنانهت وها بژارده یه که بو تو ناچاریه. پوانگه یه که هه لئیرره که له ودا راسته قینه ون و پوشراوه. چی گورکی پیگراوه و ئالوگوری به سهردا هیئراوه. هه لدانه وه ی رووبه ند له پواله تی راسته قینه ئه رکی تویه. به جیگای تاک ویژی، دژونا کوک قسه بکه. هوکارو به لگه کانی تو، مروقیکی زیندوووه که ده ست ده داته کردار و له م ریگایشه وه بوار بو ژیان دهره خسیئ.

بویربه، چون پیوه ندی به راستیه وه هه یه! ئه گه ر له بوچونه کانتدا حه ق به تو بیته، له ئاکام دا ده بی بتوانی نا کوکیه کانی دنیای راسته قینه ش ته حه مولکه ی، پشکنینی کو سپ و ته گه ره کان له پواله ت و سیمای به گشتی سه رسامکه ر و ئالوسکاوی دا. له به رانه به ر هه مواندا کاریک بکه تا ئارمانه چینه یه تیه کانت گه شه بکه ن، که ئارمانی گشت مروقایه تییه. هیچ شتیک به و بیانوه ی که له چوارچیوه ی ئاکام و پیئنیار و هیواکانتدا ناگونجین، وه لامه نی، پیویسته خو له وها کرداریک پیاریزی له به ر ئه وه ی زه روره ته که ی په یوه سته به راستیه وه. نیشانی بده که کیشه وگرفته کان به هه موو قورسایانه وه شیایو چاره سهرن.

له م خهباته دا تو به ته نیا نیت، و ئه گه ر بتوانی خهباته که هیدایه ت و ئاراسته بکه ی خوینه ره کانیشت هاوشانی تو خهبات ده کن. تو به ته نیا ریگاچاره نادوژیته وه، ئه مه به ته نیا له ئه ستوی تودا نییه، ئه ویش له م گه ران و پشکنینه دا هاوبه شه.

پېشە كى كتيېبى "شەرى نيوخويى له فەرهەنسە" ى كارل ماركس

ن: فریدريش ئینگلس

له فارسيه وه: ئاكام بهسيم

نايا به جيگاي به دواداچوونى عهوامفهريبه كان (۱)، هەر به و درندهيبه پۇليس و ته فسيهركانى له ياسا كه مووى له شى بنى ئادهمى راست ده كرده وه ياساى بارودوخى نائاسايى و گرتنى سؤسياليسته كانى (۲) بۇ مان به دهيارى نه هينا؟ ئاخۇ ئەو پيشبينه نه هاته دى كه پهيوهست بوونى "ئازاس" و "ليرن" به ئالمانيا، فەرهەنسە ده خاتە به رەى روسيه و دواى ئەم پهيوهست بوونە ئالمانيا يان به ئاشكرا ده پيته نۆكەرى رووسيه، يان ناچار ده پيته پاش و چانئىكى كورت خوى بۇ شەرىپكى نوئ و له راستيدا" بۇ شەرىپكى نوئ له گەل ره گزه كانى هاوپه يمانى (ئيسلاو و لاتين) ئاماده بكات؟" مه گهر پهيوهست بوونى ئالزاس و ليرن به ئالمانيا، فەرهەنسەى نه خسته كۆشى روسيه و بيسماركيش ۲۰ سالى تهواو بى هۆ بۇ راکيشانى تيزار سوالكەرى نه كرد؟ ئايا خۇشخزمه تيه كى به ده يان قات سووكتر له وه يكه قەيسەرى بچووك عاده تى پيكر دبوو، (هەلبەت پيش له وه يكه بپته يه كه مين زله پيزى گه و ردى ئوروا) ئاراسته ي خاكي پاكي روسيه نه كرد و ئاخۇ خنجيزى داموكليسى شەر به ردهوام به سەر سەرى ئيمه وه ناخولتته وه، شەرىپك كه له يه كه مين رۇژيدا په يمان نامه كانى شازاده كان ده پيته بلقى سەر ئاو، شەرىپك كه جگه له بىج ئاكام مانه وهى هيچيترى به دواوه نييه، شەرىپكى ره گه زى كه ئورواپاى له گەل مه ترسى پازده تا بيست مليون سەرياز به رهوروو ده كات، شەرىپك كه تا ئيستاش به خاترى ئەوه بليسهى نه سه ندووه

داوا له سەر بلاو كرده وهى سەرله نوئي په يامى نه نجومه نى گشتى نه تر ناسيونال (يه كه م) سه باره ت به شەرى نيوخويى له فەرهەنسە و نووسينى پيشه كيهك له سەر ئەم به ره مه مه بۇ من چاوه پروان نه كراو بوو. هەر بۇيه لي رده ده مه وي به كورتى ئامازه به چەند خال بكەم.

پاش دوو به يان بهى نه نجومه نى گشتى سه باره ت به "شەرى نيوخويى له فەرهەنسە"، ئەو به ره مه مه كه ماركس داير شتووه، ده خوئنه وه. يه كه م به هوى ئە وهى كه له به يان بهى دووه مى "شەرى نيوخويى له فەرهەنسە" دا كه به بى به يان بهى يه كه م خوئنه ر لپى حالى نايته، ئامازه ي پيكراره؛ دووه م، ئەو دوو به يان بهى كه ماركس نووسيوه تى، وهك شەرى نيوخويى له فەرهەنسە، هەر وهك ئە وهى كه له سه ره تادا له كتيېبى "هه ژده مه مى برومير، لويى بناپارت" نيشانى دابوو، بابە تىكى دره وشاويه له ليها توييه كانى نووسەر له تىگه يشتنى روون له ناوه رۆك و ناست و ئاكامه كانى ئەو رووداوه گه و ره ميژوويه، رووداو گه ليك كه يان له به رچاوى ئيمه دا له ئارادان، يان كوتايى پيها توه. ههروه ها له و رووه وه كه ئيمه ئە مرؤ له ئالمانيادا هيشتا ده بىج له گەل ئاكامه كانى ئەو رووداوانه ي كه ماركس پيشبيني كردبوو، ده ست و په نجه نەرم بكه ين.

پرسيار ئە وه يه ئاخۇ ئە وهى كه له به يان بهى يه كه مدا باسى ليكرابوو، موو به موو نه هاته دى؟ واته، ئە گه ر شەرى ديفاعى له ئالمانيا له دزى "لويى بناپارت" بپته به شەرى داگيركه رانه له دزى خەلكى فەرهەنسە، هه موو ئە وه نه هامه تيانه ي پاش شەره كانى به ناو شەره گەلى رزگار به خش به سەر خەلكى ئالمانيادا هات به ناست و به رينايه كى به ربلاوتر سەرله نوئ دووپات نايته وه. ئايا بيسمارك بيست سالى ديكه له سەر كورسى ده سه لات نه ماوه.

شورپىڭ يەكەمىن جار له سالى ۱۸۴۸ روويدا. بۆرژواكانى ئۆپوزىسيونى پارلمانى (۳) ميوانى گەلېكيان بۇ بەرەپېش بىردىنى سىياسەتى ريفورمخوازانه يان له هەلبژاردنه كان كه دهباويه دەسلالات بخاته دەست حيزبى ئەوانه وه، وەرپېخت. به هوى ئەوهيكه بۇ بەرەرهكانى له گەل دەولەت پېوستيان به خەلكىكى زۆرتى و زۆرتى بوو ناچار بوون ورده ورده تووئىرى رادىكال و ورده بۆرژواكان له پېشە وه دابنېن. هەلبەت له پشت ئەواندا كرىكارانى شورپىڭى له سالى ۱۸۳۰ به مەلاوه زۆر لىه وه زياتر كه بۆرژواكان و تەنانەت كۆمارىخوازەكانى

له بەرزايەكانى "بەلويل" كوژران. تەنيا دوو رۆژ دواى ئەو كارەساتە، واتە له رۆژى ۳۰ى مانگى مەيدا ماركس بەرەمه كەى خۆى له ئەنجومەنى گشتى ئەترانسىونال پېشكەش كرد، بەرەمىك كه گرېنگى مېژووبى كۆمۆنى به چەند خالى كورت و بەرچاو و به زمانىكى خۆش و واقىعى وەسەف دەكرد. "شەرى نېوخۆبى له فەرەنسە" له نېو ئەدەبىياتىكى زۆردا كه لەوبارەيه وه نووسراوه، هەرگىز وئەنى پەيدا نەدەبوو. به هوى گەشەى ئابوورى و سىياسى فەرەنسە پاش سالى ۱۷۸۹ پاريس له

هەستيان پىج دەكرد، سەرەخۆبى سىياسىيان بەدەستەپنابوو. له كاتىكدا كه ناكۆكەكانى دەولەت و ئۆپوزىسيون بەرەى سەند، كرىكاران خەبات لەسەر شەقامەكانيان دەستپىكرد. دەولەتى "لويى فليپ" رووخا و له گەلیدا يونيفورمى هەلبژاردنه كانىش لەنېوچوو و بەجىگای "جمهورى" دامەزرا. جمهورىه كه كرىكارانى سەرکەوتوو ناوى "كۆمەلايهتى" يان لى نابوو. ئەوهيكه مەبەست لە جمهورى كامەيه؟ تەنانەت كرىكاران بۇ خۆشيان نەياندەزانی، بەلام ئەوان ئىستا ئىتر چەكدار بوون و له پال دەولەتدا دەسلالتيان هەيه. هەر بۆيەش كاتىك كه بۆرژوازى كۆمارىخواز ژىر پىي خۆى پتەو دى، چەك كەردنى كرىكارانى به يەكەمىن نامانجى خۆى دانا و له رىگای بەجى نەگەياندى بەلئىنەكانى، گالته كەردنى به ئاشكرا و دوورخستنه وهى بىكاران بۇ ئەياله تىكى دووركەوتوو، كرىكارانى بەرەو راپەرىنى ۱۸۴۸ پال پېوهنا. دەولەت پېش لەوه خۆى بۇ هېرشىكى سەربازى ناماد كەردبوو. كرىكاران دواى شەرىكى قارەمانانە سەركوت كران و ئەو كاتە گۆمى خۆبى زىندانىانى پىج دىفاع كەوتەرى، بەشپۆهيكه كه له كاتى شەرى نېوخۆبى، له

كه تەنانەت بەهێزترین زلهێزەكانى جيهانىش له بەرانبەر نادياربوونى ئاكامەكانى ترسيان لى نىشتوو؟ كهوايه ئەركى ئىمەيه جارىكى تر ئەم بەلگە درەوشاوه نىوه لەبىركراوه كه واقىعەبىنى سىياسەتى نىونه تەوهى كرىكارى له سالى ۱۸۷۰ نیشان دەدات، بخەينه بەر دەستى كرىكارانى ئالمانيا؟ ئەو شتەى كه سەبارەت بەم دوو بەيانىه سىدق دەكات، سەبارەت بە "شەرى نېوخۆبى له فەرەنسە" هەر وایه. له رۆژى ۲۸ى مانگى مەيدا دوایین خەباتكارانى كۆمۆن له بەرانبەر لەشكرى زۆرى دووژمن له بەرزايەكانى "بەلويل" كوژران. تەنيا دوو رۆژ دواى ئەو كارەساتە، واتە له رۆژى ۳۰ى مانگى مەيدا ماركس بەرەمه كەى خۆى له ئەنجومەنى گشتى ئەترانسىونال پېشكەش كرد، بەرەمىك كه گرېنگى مېژووبى كۆمۆنى به چەند خالى كورت و بەرچاو و به زمانىكى خۆش و واقىعى وەسەف دەكرد. "شەرى نېوخۆبى له فەرەنسە" له نېو ئەدەبىياتىكى زۆردا كه لەوبارەيه وه نووسراوه، هەرگىز وئەنى پەيدا نەدەبوو. به هوى گەشەى ئابوورى و سىياسى فەرەنسە پاش سالى ۱۷۸۹ پاريس له ۵۰ سال لەوه پېشە وه بارودۆخىكى پەيدا كەردبوو كه هېچ شورپىڭ نەيدەتوانى تىيدا بىتە ئاراوه، مەگەر ئەوهيكه ناوهرۆكى كرىكارى هەبىت، به شپۆهيكه كه پىرۆلېتارىا كه به خۆبى خۆى سەرکەوتنى بەدەستەپنابوو، پاش سەرکەوتن به خواست و داواكارى تايبەت به خۆى هاتە مەيدان. ئەو داواكارىانە به پىي ئاستى گەشەى فېكرى و وشيارى كرىكارانى پاريس كەم تا زۆر ناوون و تەنانەت له هەندىك شۆپندا شپىزه بوون، بەلام سەرئەنجام هەموويان بەيهك رىگادا رۆيشتن، ئەويش له نېوېردنى كەلئىنى چىنايهتى له نىوان كرىكاران و سەرمایەداران. ئاسايه كه هېچ كەس نەيدەزانی ئەم رىگايه چۆن دەپرن؟ بەلام ئەو داواكارىانە به هەموو نارۆشنى و كەم و كۆرپەك كه بەدەستيه وه دەينالاند، بۇ نىزامى دەسلالاتدار مەترسیدار بوو. هەلبەت كرىكارانىك كه ئەم داواكارىانەيان مەترەح دەكرد، هېشتا چەكدار بوون. هەر بۆيەش چەك كەردنى كرىكاران يەكەمىن ئەركى بۆرژوازى بوو كه دەسلالتي سىياسى بەدەستە وه گرتبوو. پاش هەر شورپىڭ كه له لايەن كرىكارانەوه رىكخرابوو، خەباتىكى تازه هاتبووه ئاراوه كه شكستى كرىكارانى لیدەكەوتەوه. وها

كۆن و تەننەت بە سنوورەكانى بەرتەسكتىرى ۱۸۱۵ بۇ ھەتسا ھەتايە ئىمكانى نەبوو، ھەر بۇيە بۇ ئەم مەبەستە پېويست بوو جاروبار ئاگرى شەر ھەلگرسىن و سنوورەكانى خۇيان پەرە پى بدن. ھەلبەت ھېچ ئاستىك لە پەرەسەندنى سنوورەكان وەك پەرەسەندنى سنوورەكانى فەرەنسە لە كەنارەى ئالمانيای چەپى راین فانتىزىيای شوقىنيزمى فەرەنسەى ھەلنەدەخپراند. لە روانگەى ئەوانەو ەك لەسەر چوارى مايلى چوارگۆشە لە "راين" زياتر لە دە مايلى چوارگۆشە لە ئالپ يان ھەر شوئىكى دىكە بايەخى ھەيە. داگير كرنى سەرلەنوئى كەنارەى چەپى راین - چ بە يەك ھېرش يان بەش بەش و لە ئاكامى ھېرشى بەردەوام بېتەدى - بۇ ئىمپراتورى دووھەم تەنيا مەسەلەى كات مەترەح بوو. كاتى ئەو كارە بە شەرى نەمسای قەيسەر لە ۱۸۶۶ (۸) دەستپيكرد و بيسمارك بە سياسەتى زۇلانەى ئەمپرو و سبەى پىچ كرن بۇ "قەرەبوو كرنەو ەى زەوى" رېگايەكى بېجگە لە شەر بۇ ناپلئون نەھىشتبوو ەو، شەرىك كە لە سالى ۱۸۷۰ دەستپيكرد ئەوى بۇ سىدان (۹) و دواتر بۇ "ويلھېلم ھۆھە" (۱۰) كېشا.

ئاكامى ئەو وەزە، شۇرشى پارس لە ۴ى سىپتامبرى ۱۹۷۰ بوو. ئىمپراتورى ھەر وەك كۆشكىك كە لە كاغەز دارپۇزرايىت، روخا و جارېكى دىكە "جمھورى" راگەيەندرا. بەلام دوورمەن لە پشتى دەرگاكاندا راوەستابوو و ئەرتەشى ئىمپراتورى يان لە مېتسدا زىندانى بوون يان لە ئالمانيادا دىل كرابوون. لە وەھا بارودۇخىكى قەيراناويدا، خەلك بە نوئەرانى پارس لە سىماى ياسادانەرى پېشوو ئىزبان دا كە "حكومەتى دىفاعى مىلى" پىكىنن. ئەوان بۇيە لە گەل ئەم كارەدا رەزامەندىان دەرپرى كە ئىستا ئىتر ھەموو ئەو پارىسيانەى كە دەيانتوانى چەكدار بن، بە مەبەستى دىفاع دەچوونە نيو گاردى مىلى و چەكدار دەبوون، بە شىوھەك كە كرىكاران زۆربەى ھەرە زۆرى ئەو گاردەيان پىك دەھىنا. بەلام بەخىزىي كېشەكان لە نيوان دەولەتتېكدا كە برىتى بوو لە بۇرژواكان و پرۇلىتارىي چەكدار قول بوو ەو. رۇژى ۳۱ مانگى ئۆكتۇبر گوردانەكانى كرىكارى ھېرشىان كرنەسەر ساختمانى شارەدارى و ژمارەيەك لە ئەندامانى حكومەتيان زىندانى كرن. بەلام خەيانەت و جىبەجى نەكردنى بەلئىنەكانى حكومەت و ھەرۋەھا دەستپووردان و ناوېزىوانى چەند گوردان لە وردەبۇرژوازى، بوو ھوى ئەو ەى كە سەرلەنوئى مەرەخەسيان بكن و بۇ ئەوھىكە شەرىكى نىوخۇيى لە شارېكدا كە لە لايەن دوژمنەو ە گمارۇ درابوو، نەيەتە ئاراو، ھەر ئەو حكومەتە لەسەركار

روومى كۇندا كە بوو ھوى دارمانى ئىمپراتورى رووم وئەى نەبوو. (۴)

ئەو يەكەمىن جار بوو كە بۇرژوازى نىشانى دا ئەگەر پرۇلىتارىا ئەو جورئەتە پەيدا بكات لە بەرانبەريدا وەك چىنئىكى سەرەخۇ بە بەرژوونەدى و خواستى تايبەت بە خۇى راوەستىت، بە چ بى رحمىەكى شىتەنەو ە تۆلەى لى ئەستىيئەو ە بەمخالەشەو ە درندەى ۱۸۴۸ لە بەرانبەر درندەى بۇرژوازى لە سالى ۱۸۷۱ لە كايەكى مندالانە زياتر نەبوو.

سزاكە بەخىزىي بە كرنەو ە دەرھات. بەلام ئەگەر چىنى كرىكار نەيدەتوانى بەسەر فەرەنسەدا دەسلەتدار بىت، لە بەرانبەردا بۇرژوازىش توانىي حكومەت كرنى نەبوو. لانىكەم تا ئەو كاتەى كە مەيلى پاشايەتى لە نيو زۆرىنەى بۇرژواكاندا درىژى بە تەمەنى خۇى دەدا و بۇرژوازى دابەش ببوو بە سى چىزى سەلئەنەتى (۵) و چىزىكى كۇمارىخوازدا. ناكۇكى نىوخۇيىان ئەو ئىمكانەى بە ماجەرەجويەكى وەكوو "لويى بناپارت" دا كە ھەموو ئامرازەكانى دەسلەت، واتە ئەرتەش، پۇلىس و دام و دەزگاي ئىدارى قۇرخ بكات و لە رۇژى ۲ى مانگى دىسامبرى سالى ۱۸۵۱ دوايىن سەنگەرى بۇرژوازى، واتە پارلمانىشى لى سەندن. ئىمپراتورى دووھەم (۶) بە چەوساندەو ەى فەرەنسە بە دەستى تاقمىك لە ماجەرەجويانى سياسى و دارايى و لە ھەمان كاتدا گەشەى پىشەسازى دەستپيكرد، واتە شتىك كە لە نىزامى كورت بىنانە و بى تواناى "لويى فيلىپ" و تەنيا لە ژىر دەسلەتتى بەشىكى بچوك لە بۇرژوازىدا ئىمكانى نەبوو. "لويى بناپارت" بە بىانوى پاراستنى سەرمايەداران لە بەرانبەر ھېرشى كرىكاران دەسلەتتى لە سەرمايەداران زەوت كرن و بە پېچەوانەو ەش بە بىانوى پارىژگارى كرن لە كرىكاران لە بەرانبەر بۇرژوازىشدا كرىكارانى چەك كرن. لە بەرانبەردا حكومەتەكەى لە ئاستىكدا كە تا ئەو كات بى وئە بوو، بوارى بۇ سفتەبازى و چالاكى پىشەسازى و بە كورتى گەشە و دەولەمەند بوونى چىنى سەرمايەدار خۇش كرن. ئاسايە كە گەندەلى و دزى گەرە كە دەربارى سەلئەنەت ناوەندى بوو و بەشىكى زۆر لە دزىەكان دەچوو ە گىرفانى دەست و پېوئەدەكانى دەسلەت، بە شىوھەكى بەرېلاو پەرەى سەند. لە ھەمان كاتدا ئىمپراتورى دووھەم دلئەوايەك بوو لە شوقىنيزمى فەرەنسە كە سنوورەكانى لە دەستچووى ئىمپراتورى يەكەم يان لانىكەم سنوورەكانى سەردەمى كۇمارى يەكەمى (۷) داوا دەكرد. بەلام درىژەى ئىمپراتورى فەرەنسە بە سنوورەكانى رۇمى پاشايەتى

مايهوه.

پۆلىسى رسوم" دەسه لاتی دا به ئەندامانى هەلبژێرداوى كۆمۆن. رۆژى سیههه مى هەر ئەو مانگه، كۆمۆن ئەرتەشى دايمى هەلوه شاندوهه و گاردى ميلى وهك تەنيا هيزى چهكدار كه هەر كه سىكى تەندروست دەبى خزمەتى تيدا بكات، بەرپەسميهت ناسى. كۆمۆن هەموو مالىتيجارهكانى له ئۆكتۆبرى ۱۸۷۰هه تا ئاويلى ۱۸۷۱ بهخشی و كرى پەرداكت كراوهكانى خسته حيسابى داهاوتوو و هەر چهشنه فرۆشتنيكى ئەو كەل وپەلانى كه له گروى بانكى رههنى شارەداريدا بوون، راگرت. هەر لهو رۆژەدا ئەو بيانپانهى له كۆمۆندا هەلبژێردرابوون(كه زۆربهيان كرىكارى بيانى بوون)، له پلهى خوياندا مانهوه، چونكوو" ئالاي كۆمۆن ئالاي جمهورى جيهانى بوو." له رۆژى يهكه مى ئاويلدا برپار درا كه بەرزترين ئاستى حەقدهستى هەر كارمەنديكى كۆمۆن هەر له خوارهوه تا سەرەوه، ناييت له ۶۰۰۰ فرانك(واته حەقدهستى كرىكارى شارهزا) زياتر بييت. رۆژى دواتر گەلەلەى جياپونەوهى كه نيسه له دەولەت پەسەند كرا و هەر چهشنه يارمەتیهكى دارايى دەولەت به ناوهنده ئايينيهكان هەلوه شايهوه و گشت ملك و داراييهكانى كه نيسه بوو به ملكى نەتەوهيى. به پيى ئەو پەسەندكراويه، له رۆژى ۸ى مانگى ئاويلدا كۆمۆن فەرمانى دا كه هەموو ويته، دوعا و دوگمه ئايينيهكان و به كورتى" هەر شتيك كه پيوندى به بيروباوهرى تايبهتى تاكهكانهوه هەبوو" له مەدرهسهكان لايبريت و وردە وردە به كردهوه دەرييت. رۆژى پينجه مى هەر ئەو مانگه به هوى ئيعدام كردنى بەردهوام و رۆژ له گەل رۆژ زياترى خەباتكارانى كۆمۆن كه له لايەن ئەرتەشى و پراسايهوه ديل كرابوون. فەرمانيك سەبارەت به راگرتنى ژمارهيهك بۆرژوا وهك بارمته دەرکرا. هەلبەت ههچ كات به كردهوه دەرناهات! رۆژى شەشم گيويتينهكان له لايەن گوردانهكانى سەد و سى و حەوتى گاردى ميلى كۆكرانهوه و له بەرچاوى خەلك و له نيو شايى وخوشى ئەواندا تاگرى تيبهردرا. رۆژى دوازهههه كۆمۆن برپارى دا ستونى مەيدانى واندوم بروختييت، ستونيك كه ناپلئون پاش شەرى ۱۸۰۵ له ريگهى توانهوهى ئەو تۆپانهى كه له شەردا بەدەستيهيئابوو، دوستى كردبوو و وهك رەمزی شوؤقينيى فەرانسە دايمەرزاندبوو. ئەو برپاره رۆژى شازدەهههه مى مانگى مەى به كردهوه دەرھات. رۆژى ۱۶ى ئاويل كۆمۆن فەرمانى دا لىستىك لهو كارخانەههى كه خاوهنهكانى هەلاتوون، ئاماده بكات و به كرىكارانىكى بسپيژيت كه تا ئەو كات دەسه لاتی بهدەستهوه بوو، پاش تا ئيدارهى بكەن. رۆژى بيستەم كۆمۆن كارى شەوانهى

سەرئەنجام له ريكهوتى ۲۸ى مانگى ژانويهدا پاريسى برسى تەسليم بوو، بەلام به شانازيهك كه له ميژووى شەردا تا ئەو كات بى ويته بوو. قەلاكان بەدەستهوه دران و سەنگەرەكان دەستيان بەسەرداگيرا، چهكى سەربازانى پياده و گاردى سەيار تەحويلى دۆژمن درا و گشت ئەندامانى بوون به ديلى جەنگى. سەرکهوتووان نەيانويزا سەرکهوتووانه بيته ناو شار و تەنيا توانيان چەند گۆشهيهكى بچووكى پاريس، ئەويش ناوچەيهك كه زۆربهى پاركى گشتى بوو، داگير بكەن؛ تازە ئەويش بۆ ماوهى چەند رۆژ! لهو ماوهيهدا ئەوانهى كه ۱۳۱ رۆژ پاريسىيان گەمارۆ دا، بوو، خويان له لايەن كرىكارانى پاريس گەمارۆ درا، بوون. كرىكاران وريا بوون كه ههچ كام له قەيسەريهكان له سنورى بەرتەسكى قوژبينك كه ببوو به زهوى ئەرتەشى سەرکهوتوو، نەترازين. ئەوه ريزيك بوو كه كرىكارانى پاريس بۆ ئەرتەشيك كه هەموو سەربازانى ئيمپراتورى له بەرانبهريدا چهكيان دانابوو، داياندهنا. يونكرهكانى قەيسەريش كه بۆ تيزكردنى هەستى تۆلەسەندنهوهى خويان هيزشيان كردهوه سەر ناوهندى شوڤر، ئيستا دەباويه به ريزهوه راوهستن و له بەرانبهه هەر ئەو شوڤر شه چهكداريهدا، ريزى سەربازى داينين.

له كاتى شەردا كرىكارانى پاريس تەنيا دەيانويست به تەواوى تواناوه له بەرانبهه هيزشى قەيسەردا دريژه به شەر بدن. بەلام ئيستا كه پاريس تەسليم و ئاشتى دامەزرا، " تيبەر" سەرۆكى نوڤى حكومەت ناچار بوو ليى حالى بييت كه حكومەتى چينى دەسه لاتدار، واته خاوهناني زهوى و سەرمايه، تا كاتيك كه كرىكارانى پاريس چهكدار بن، بەردهوام مەترسى بەسەر سەريهوه دەسووپيتهوه و يهكه مين كارى ئەو چهك كردنى كرىكارانه. رۆژى ۱۸ى مانگى مارس بۆ چهك كردنى كرىكاران هيزشى كرده سەر پاريس و فەرمانى دا كه تۆپخانهكانى گاردى ميلى داگير بكەن. ئەو تۆپانه له كاتى گەمارۆى پاريسدا و به پارەى هاوالاتيان بەرهمههاتبوون. ئەو هەولە له لايەن كرىكاران و زەحمەتكيشانى چهكدارى پاريس پووچەل كرايهوه و پاريس وهك لەشيكى يهكگرتوو له بەرانبهه بۆرژواوى راپەرى و شەر له نيوان پاريس و حكومەتى فەرەنسە كه له وپراسيدا نيشته جى بوو، راگەيهندرا. رۆژى ۲۶ى مارس هەلبژاردنهكانى كۆمۆن بەرپوهچوو و رۆژى ۲۸ى مارس ئاكامهكهى راگەيهندرا. " كوميتەى ناوهندى گاردى ميلى" كه تا ئەو كات دەسه لاتی بهدەستهوه بوو، پاش هەلوه شاندنهوهى پەسەندكراوهى شەرميون سەبارەت به"

نانه واخانه كانى هه لوه شانده وه و نوسينگه كانى دۆزينه وهى كار كه تا كاتى ئيمپراتورى دووههم به دهست ژماريه كه وه بوو كه راسته وخۆ له لايهن پۆليسه وه دادنه ران و چه وسينه رانى ده رجه يه كه مى كرىكاران بوون، هه لوه شايه وه و ئه ركه كانى درا به شاره داره كانى بيست ناوچه ي پاریس. رۆژى پينجه مى مانگى مهى كۆمۆن برپارى رووخاندنى كه نيسه يه كى ده ركرد كه بۆ كوفاره ي ئيعدامى لوبى شازده هم بينا كرابوو. به مشىويه له 18ى مارس به دواوه ناوه رۆكى چينايه تى بزوتنه وهى پاریس كه تا ئه و كات به بيانوى شهر له گه ل دووژمنى ده ركه ي نه ناسراو بوو، ئاشكرا بوو. به هۆى ئه وه يكه كه له كۆمۆندا تهنيا كرىكاران و نوينه رانى جيگاي باوه رى ئه وان به شدار بوون، برپاره كانيشى به شيوه ي راشكاوانه ناوه رۆكىكى چينايه تى پرۆليتييرى هه بوو. كۆمۆن يان چاكسازيه كى به رپۆده برد كه بۆرژوازى كۆماريخواز به هۆى ترس و رارابى له به كرده وه ده رهنانى خۆى ده بوارد، هه لبه ت ئه و چاكسازيانه بوارى بۆ خه باتى چينى كرىكار خۆش ده كرد، له وانه جيا كرده وهى ئايين له ده ولت و كردنى به ئه مىر تايبه تى تاكه كان؛ يان برپاره گه ليكى ده گرته پيش كه به شيوه ي راسته وخۆ به ئاراسته ي قازانجى چينى كرىكار بوون و هينديكيان بناغه كانى نيزامى كۆنيان ليكه له ده ته كاند. به لآم به كرده وه ده رهنانى ئه و برپارانه له شارى كدا كه گه مارۆ درا بوو، لانى زۆره كه ي تهنيا ده يتوانى ده ستپييكات. و له يه كه مى مانگى مه يه وه شهر له دژى ئه رته شى و پرساي كه رۆژ له گه ل رۆژ ژماره يان زياتر ده بوو، تووندتر ده بووه و هه موو هيژى حكومه تى كرىكارى به خۆيه وه سه رقالم ده كرد.

كه "تبيهر" سه رۆكى ده ولته تى و پرساي وتووژيه كانى له سه ر كۆرپينه وهى زيندانى سىاسى له گه ل كۆمۆن برپوو، هه ست پچ ده كرا. كۆمۆن پيشنيارى كردبوو كه ئۆسقوفى پاریس (داربۆى) و گروه پيكي ديكه له قه شه كانى كه له لايهن كۆمۆنه وه به بارمته گيرابوون، تهنيا له گه ل بلانكى كه دوو جار له كۆمۆندا هه لبري درابوو، به لآم له "كليژودا" زيندانى بوو، ديل به ديل كه ن. به هيژ بوونى و پرساي له له حنى "تبيهر" دا به باشى هه ست پچ ده كرا، چونكوو ئه و كه تا ئه و كاته به تاقت و له سه ره خۆ هه لويستى ده گرت، له پرائيك هه لويستىكى هه ره شه ناميز و تووندى گرت.

رۆژى سيهه مى مهى سه ربازانى و پرساي له به ره ي باشووردا قه لآى "مولين ساكه" يان گرت و رۆژى نۆهه ميش قه لآى "ئه يسى" كه له ژير ئاگر بارانى توپخانه دا به ته واوى خاپوور كرابوو، داگير كرد. رۆژى چوارده هم قه لآى "وانو" يان گرت و له به ره ي رۆژئاواشدا ورده ورده به گرتنى

رۆژى حه وتى ئاوريل ئه رته شى و پرساي له "نولى" له به ره ي رۆژئاواى پاریس، گوزه رگاي چه مى "سين" ي داگير كرد، له به رانه ردا رۆژى پازده هم "ژينرال ئير" له به ره ي رۆژه لات شكستىكى قورسى به سه ر هيژه كانى و پرسايدا سه پاند و ناچارى كردن كه پاشه كشه بكه ن. پاریس به رده وام بۆردمان ده كرا. ئه م جاره له لايهن كه سائيكه وه بۆردمان ده كرا كه بۆردمان كردنى پاريسيان به سووكايه تى به موقه ده سات ده زانى و ئيدانه يان ده كرد. ئيستا هه ر ئه م كه سانه ده ستى سوالكه رى خۆيان به ره و حكومه تى قه يسه ر له ئالمانيا دريژ كردبووه كه سه ربازه به ديل گيراوه كانى فه رهنسه له سيدان و ميئس مه ره خه س بكات تا بتوانن به سه ربازى زۆرتروه هيژش بكه نه سه ر پاریس و داگيرى بكه ن. گه يشتنى ئه م هيژانه له مانگى مهى و پرسايى به هيژ كرد. ئه و هيژه سه ربازيه هه ر له رۆژى 23ى ئاوريلدا

ساکسون که ههلسوکەوتیکی زۆر ئینسانی بوو و پېشى به ههلاتنى ژمارهیهکی زۆر کۆمۆنارەکان نەگرت.

ئەگەر ئەمڕۆ پاش بیست سالی چاویک بە رابردوودا بگێرین و ههلسووران و گرینگی میژوویی کۆمۆن لیكبهینهوه، دهبینین که دهی هیندیك شت به لیكدانهوهیهك که له "شەری نیوخویی له فەرانسە"دا کرا، ئیزافە بکەین. ئەندامانی کۆمۆنی پاریس زۆربەیان بلانکیست بوون. ئەوان له کومیتەى ناوەندى گاردی میلشیدا زۆرینه بوون. ئەندامانی یهکتی نیونهتەوهی کریکاران (واته ئەنترناسیونالی یهکەم) که زۆربەیان لایهنگری مەکتەبی

سۆسیالیستی پڕۆدۆن بوون، له نیو کۆمۆنارەکاندا که مینه بوون. له و کاتەدا بلانکیستەکان تەنیا له غەریزهدا شۆرشگێر و پڕۆلیتیری سۆسیالیستی بوون و تەنیا ژمارهیهکی زۆر

ئاواییهکان و ساختمانگهلیك که وهك سهنگهري بهرهبهکانی له دهوروههري شار که لکیان لێ وەردهگیرا، گهیشتنه پای ههسارهکانی شار. رۆژی بیست و یهکەمی مانگی مهی به هۆی خهیانهت و خافل بوونی بهشیک له گاردی میلی که بهرگریان لهم ناوچهیه دهکرد، (۱۱) توانیان بینه نیو شار. قهیسهریهکان که قهلاکانی باکور و رۆژههلاتیان بهدهستهوه بوو، ریگهیان به سهربازانی ویرسای دا تا له باکوروهوه که به پێی پهیماننامهی ئاگرپ ناوچهی قهدهغهکراو راگهیهندرابوو، بینه ناو شار و ههر لهویوه هیرشهکانیان له ئاستیکی بهریندا دهستیپکرد. خهلیکی پاریس پیمان وابوو که ئەم بهرهبه به هۆی قهراردادی ئاگرپ پارێزراو بیت، ههر بۆیه به شیوهی جیدی بهرگریان لێ نهکرد. خۆراگری له نیوهی رۆژئاوای پاریس، واته ئەو بهشه له شار که به واتای راستهقینهکهی جیگای دانیشتنی تووژی دهولهمهند و بۆرژوا بوو، لاواز بوو. بهلام به ههر رادهیهك که هیزهکانی دووژمن به نیوهی رۆژههلاتی شار، واته به بهشیک له شار که به واتای راستهقینه کریکاری بوو، نزیك دهبوونهوه، خۆراگری تووندتر و شیلگیرتر دهبوو. تەنیا پاش شەریکی ههشت رۆژه بوو که دوایین تیکۆشهوانی کۆمۆنی پاریس له بهرزاییهکانی "بهلول" و "مینیل مۆنتانی" له ریگای دیفاع له حکومهتی کریکاران گیانیان بهختکرد و ئەو کاته بوو که کوشتنی بهکۆمهلی پیاوان و ژنان و مندالانی بی دیفاع له ماوهی ئەو ههفتهیهدا به لوتکهی خۆی گهیشت. ئیستا ئیتر چهك ولامی کوشتنی مرۆقهکانی نهدهداوه و سهده کەس، سهده کهسیان دهدايه بهر دهستپێژی گولله. ههساری کۆمۆناردهکان (۱۲) له ههوشهی کهنسهی پێرلاشیز ئەو شوینه که دوایین کوشتاری به کۆمهل روهی دا هیشتا بهرقهراوه و فهساحهتی کپ و بی دهنگی شایهتی رق و کینهی چینی سهرمایهدار له پڕۆلیتاریایهك بوو، که به ههسارهتهوه بۆ وهدی هاتنی ئامانجهکانی راپهڕیبوو. دواتر نۆبهی گرتن و زیندانی کردنی بهکۆمهل گهیشت و کاتیك زانیان که کوشتاری ههمووان مومکین نییه، قوربانیان له نیو زیندانیان دهدهکێشران و تیرباران دهکران و ئەوانی دیکهش بۆ ئوردوگاگانی گهوره دوور دهخرانهوه، تا لهویدا چاوهڕێی دادگای سهحایی بن. سهربازانی قهیسەر که به دهوری نیوهی باکووری شار تههورهیان دابوو، فهرمانیان بوو که نههیلن تهنانهت کهسیکیش لهویوه ههلیت، بهلام کاتیك سهربازان له فهرمانهکان سهپێچیان کرد گوێیان له ویزدانی ئینسانی خۆیان گرت و ئەفسهرهکان چاویان بهست. به تابهتی ئەو شانازییه زۆرتر دهگهڕیتهوه بۆ ئەرتەشی

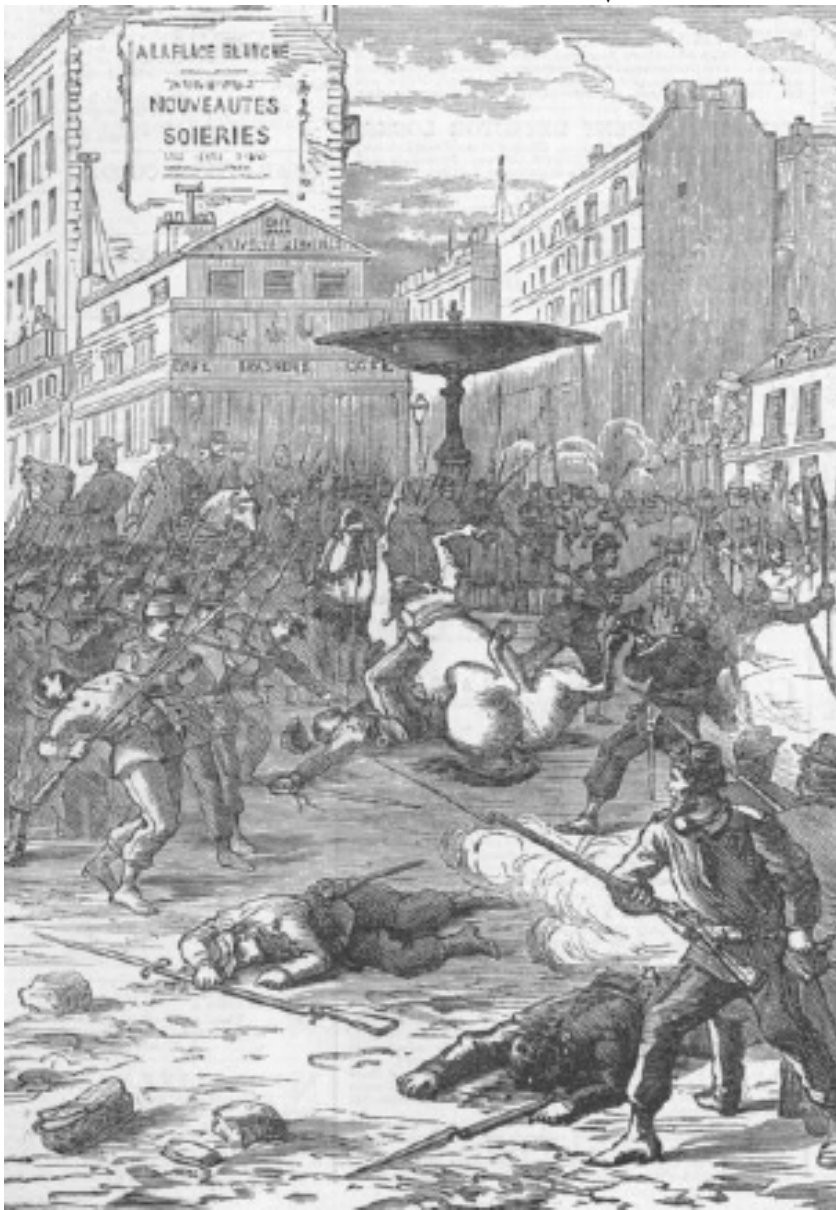
دەرجه یی یه که مدا لایه نگرانی پرؤدؤن کاریگەر بوون، هر چؤن بلانکیسته کان بهرپرسی کرده ده کان و جولاندنه وهی سیاسی و کم و کؤرپه کانی کومؤن له و باره بوون. تهنزی میژوو ئه وهیبه که ئهم جار هس هس وهک هه موو جار یکی تر که لایه نگرانی ده مارگرژی مه کته ییک ده گنه کورسی دهسه لات، چ ئهم و چ ئه و به پیچه وانه ی ریوشوینی مه کته به که یان ده جولنه وه.

پرؤدؤن - سؤسیالیستی جوتیاران و پیشه وهران، واته چینی مامناوند و ورده بؤرژوا، له هس چه شنه یه کیتیبه کی کریکاری نه فرته ی بوو و دهیوت که شه ری یه کیتی کریکاری زیاتر له خیره که یه تی و به م پیبه له ناوه رؤکدا بی که لک و ته نانه ت زیان به خشیسه. چونکو به باوه ری ئه و پیش به نازادی کریکار ده گریت. ئه و پیی وابوو که یه کیتی کریکاری دوگمیکسی به ته وای بی که لک و موزاحیمه و هس ته وهنده یس له گه ل نازادی چینی کریکار ناکوکه. له گه ل سه رفه جویی له کاریش ناکوکه و زهره ر و زیانه کانی خیراتر له مه زایاکانی په رده ده سیتییت. و له به رانه بر یه کیتیبه کریکاریه کاند، کیبرکی، دابه شکردنی کار و خاوه نداریه تی تاییه ت، وهک هیژی ئابووری به ئه ژمار دین. به وته ی پرؤدؤن، ته نیا له "باهه تگه لیکسی به ده گمه ن" ی پیشه سازی گه وره و دامه زراوه ی گه وره ی وهک ریگی ناسنده یه که یه کیتی کریکاران پیوسته. (چاوبگیپر دیت به سه ر کتیبه ی: "نایدیاکانی گشتی شؤرش" چاپی سیه م).

له سالی ۱۸۷۱دا ته نانه ت له پاريس که ناوه ندی کاری هونه ری و دهستی بوو، پیشه سازی گه وره به راده یه که په ری سه ندبوو که گرینگترین په سه ندرکراوه ی کؤمؤن سه به رته به ریخه ستنی پیشه سازی گه وره و ته نانه ت مانؤ فاکتوره کان بوو. ته نیا ده بویه ئه و ریخه ستنانه به پیی یه کیتی کریکاری هس کارخانه یه که بییت، به لکوو هه موو ریخه روه کانی ته عاونیش له یه کیتیبه کی گه وره ترده یه کیان بگرته یه ته وه. به کورتسی: ریخه روه یه که به وته ی به نرخ ی مارکس له کتیبه ی "شه ری نیوخوی" دا، سه ره نه نجام به ره و کؤمؤنیزم واته به رانه بری مه کته بی پرؤدؤن ده چوو و هس بویه شه که کؤمؤن بوو به گؤری مه کته بی سؤسیالیزمی پرؤدؤنی. ئه مرؤکه ئه و مه کته به له نیو کؤر و کؤمه له کریکاریه کاند له نیو چوو. تیوری مارکس چ له نیو" پوسی بیلیسته کان" (۱۳) و چه له نیو" مارکسیسته کان" بی چون و چرا نفوزی کردوه. ته نیا له نیو بؤرژوازی" رادیکال" دایه که هیشتا مه کته بی پرؤدؤن لایه نگرانیکی هه یه.

بارودؤخی بلانکیسته کان له وه باشتر نه بوو. ئه وان له مه کته بی پلانگیزیدا باره اتبوون و له ریگه ی نه زم و ئینزباتی قورس که تاییه تی ئه و مه کته بانیه، پیکه وه پیوه ندیان بوو.

که یمان ئه ویش به به ره که تی هه لسوورانی "ویان" که به سؤسیالیزمی زانستی ئاشنا بوو، به وشیری چینییه تی واته مارکسیزم ته یار بوون. به مشیوه یه ده بینن که له بواری ئابووریدا له زؤرئیک له و کارانه ی که به پیی تیگه یشتنی ئه مرؤمان، کؤمؤن ده بویه بیکر دایه، خافل بوو. ئه وه ی که تیگه یشتنی له هه موو موشکیلتره ئه وه یه که چلؤن موقرانه به رانه بر به بانکی فه ره نسده بی ده نگیان راگرت. ئه گه ر کومؤناره کان گوشاریان به خستایه ته سه ر ئه و بانکه هه موو بؤرژوازی فه ره نسه ناچار ده بوو بؤ ئاشتی له گه ل کؤمؤن گوشار به خاته سه ر ویرسای. به لام له وه سه یرتر ئه وه یه که سه ره رای ئه وه یکه کؤمؤن پیکه اتبوو له بلانکیسته کان

و پرؤدؤنیسته کان، دهستی دایه چ کارگه لیکسی به نرخ. راستیه که ی ئه وه یه که له بواری گرته پیشی ریوشوینی ئابووری کؤمؤن و هه لوئستی به ناوبانگ و ئاسایی، له

به و جوړه يه، به لكوو له كوماره كاني ديموكراتيكيش دا هر وايه. له ويدا هر كام له دوو حيزي گوره (14) كه يه كه له دواي يه كه به دسه لات ده گن، به نوبه ي خويان له ژير دسه لاتى كه سانيكدان كه سياست بووه به كار و كاسبيان. پيشه ي ته وان يان بازرگاني له سهر كورسيه كاني پارلمان كاني ياسادانه رى ميلى و نه ياله تيه، يان له ريگه ي نازيتاسيون بو حيزبه كه يان ژيانى خويان به ريده بن و كاتيك كه حيزب سهر كه وت پاداشى خويان له شيوه ي پله و پايه دت و درده گرن. ده زانين چلون نامريكاييه كان سى ساله بو رزگارى له و كوټ و بنده هه ول دده ن و سهره راي هه موو ته و هه ولانه، روژ له گه ل روژ خراپتر ده كه ونه نيو گيژاوى گهنده لى. له نامريكادايه كه به باشى ده توانين بينين كه چلون سهر به خويى دسه لاتى ده ولته تى كه له راستيدا ده بن نامرازى ده ستي كومه لگا به گشتى بيت، له به رانبر هر ته و كومه لگايه دا ده چيته سهر. له ويدا نه پاشاكان دسه لاتيان به دسه ته وهيه، نه ته شرافيه ت و نه ته رته شى دايمي، جگه له ژماره يه كى دياريكراو سهر باز بو چاوه ديږى كردن به سهر سورپيس ته كان، وه نه بروكراسيه ك به پله و پايه ي به رده وام و مافى خانه نشيني. به لام له ويدا دوو باندى سه ودا گه رى سياسى گه وره هه ن كه به نوبه دسه لاتى ده ولته تى به دسه ته وه ده گرن و به گهنده لرتين نامرازه كان و له پيناوى قيزه ونترين نامانجا كه لكى ليوره دره گرن و جه ماوه رى خه لك له به رانبر ته و دوو كارتيله، واته سياسه توانانيك كه ئيدعا ده كه ن له خزمه ت ميله تدان، به لام له راستيدا به سهر ياندا حكومه ت و تالانيان ده كه ن، بيخ توانايه.

له به رانبر گوډرانكارى چلونايه تى ده ولته تى و ئورگانه كاني ده ولته تى كه له خزمه تگوزارانى كومه له وه بوون به ئاغا كاني بانسه رى كومه ل، ته ممش له هه موو ده ولته تى كاني رابردوو به شيوه يه كى حاشاهه لنه گر و ابووه، كومون دوو ريوشوينى دياريكراوى گرتي پيش. يه كه م، هه موو پله و پايه و پيشه ي ئيدارى، قه زاي و فيركردن و بارهينان له ريگه ي دنه گى گشتى خه لك دا به به رپرسانيك كه هه ر كاتيك خه لك بيانويس تايه ده يانتوانى له سهر كار لايان به ن. دووه م، بو هه موو پله و پايه كاني ئيدارى هه ر له سهر وه تا خواره وه حقوقيكى به رابره له گه ل حه قده ستي كريكارانى ديكه دياريكرد. زورترين حقوقيك كه كومون سالانه دهيدا به كارمندانى خوى سالانه شه ش هه زار فرانك بوو. به مشيوه يه كومون له مپه رپكى گه وره ي له به رده م مقام په رسته تى و پاونخوازى دانا، ته گه رچى پاريزه رى به مه رچى نوينه رانى پارلمان كاني بريارده ر ته وه ي له نيو برده بوو.

بلانكيس ته كان له م روانگه يه وه ده جولانه وه كه گروپيكي بچووك له شورشگيژانى شيلگير و جيدي و ريخراو نه تهنيا له كاتى گونجاودا ده توانن دسه لات به دسه ته وه بگرن، به لكوو به هه ول و ته قالاي زور و به بيخ سهرنجان به فاكټوره كاني ديكه تا كاتيك كه جه ماوه رى خه لك ده كيشنه مهيدانى شورش ده توانن دسه لات ته كه يان پياريزن و ته وان له ده وري گروپيكي بچووكدا ري به رايه تى و كو بكه نه وه. ته و كاره پيش له هه موو شتيك پيوستى به تووندترين مه ركه زيه تى ئيستيدادى هه موو دسه لات له ده ست حكومه تيكى نويدا بوو. به لام كومون كه زوربه ي هه ره زوريشى بلانكيس ت بوون چى كرد؟ له هه موو راگه يانده كاني خويان روو له فهره نسه يه كان له ويلايه ته كاني ديكه، ته وانى بو پيكه ينانى فيدراسيونيكى نازاد پيكه اتوو له كومونه كاني هه موو شوينه كاني فهره نسه و پارس و ريخراويه كى ميلى كه بو يه كه مين جار له لايه ن جه ماوه روه پيكه اتوو، بانگ ده كرد. ده بوايه هيږى ده ستريزكارى ده ولته تى مه ركه زى، واته ته رته ش، پوليسى سياسى و بوروكراسى كه ناپلئون له سالى 1798 دا پيكه ينانبوو و له و كاته وه هه ر ده ولته تيكى نوى كه ده هاته سهر كار ته و نامرازانه ي له دژى نه يارنى خوى به كارده يينا، له هه موو شوپيكا تيكيشكايه. هه ر وه ك چون پيشتر له پارس تيكشكابوو.

كومون هه ر له و كاته وه كه ده ستي به كاره كاني كرد، به خيږايى ليى حالى بوو كه كاتيك چيني كريكار به دسه لات ده گات، ناتوانيت دام و ده زگاي كوني ده ولته تى بو وده ي هاتنى نامانجه كاني خوى به كارپيلى و دريژه به كارى بدات. چيني كريكار بو ته وه ي كه دسه لاتيك كه به ده ستي هيئاوه سهر له نوى له ده ست نه دات، ده بيخ له لايه كه وه هه موو دام و ده زگاي ده ستريزيكرى كون كه تا ته و كاته له دژى خوى به كار ده هات له نيويه رى و له لايه كى ديكه شه وه بو ته وه ي كه خه يالى خوى له نوينه ران و كارمهنه كاني ره حه ت بكات، ده بيخ به بيخ جياوازي له هه ر كاتيكدا كه جه ماوه رى ده نگده ر ئيراده بكه ن سهر له كورسى دسه لات بيانكيشي ته خوار. تايبه تمهندي دياريكراوى ده ولته تى تا ته و كاته چى بوو؟ كومه لگا بو پاراستن و داكوكى له به رژه ونه ندى ته ندامانى سهره تا له ريگه ي دابه ش كردنى كار، ئورگانگه ليكى تايبه تى پيكه يينا. به لام ته و ئورگانانه و له سه روى هه مووياننه وه دسه لاتى ده ولته تى، ورده ورده كه وتنه خزمه ت به رژه ونه ندى تايبه تى تا قميك و له خزمه تگوزارى كومه لگا وه بوون به خزمه تگوزارى ئاغا كاني كومه ل. ته و مه سه له يه نه تهنيا له دسه لاتى ره هاى پاشايه تيدا

پاشکۆ:

۱- به دواداچوونى عوامفهریبه كان؛ دواى شه پره كان له دژى فهرېنسه ی ناپلنژنى بزوتنه وه و كانى رووناكیبرى ئۆپوزیسیونی ئالمانیای كه وتنه ژیر ته عقیب و به دواداچوون. ژماریه كى زور له نه نجمه نه كانى ئالمانیای كه تهنانهت له جهریانی شه پ له گه ل ناپلنژندا سه ریانه له دابوو. پاش كۆنگره ی فیه ن (كۆنگره یه ك كه دواى شكستی ناپلنژن به به شداری سه ركه وتوانی شه پ به رپوه چوو) له دژى نيزامى كۆنه پهره ستانى ولاتى ئالمانیایا راپه رین و خۆپیشاندانیكى سیاسیان كه تییدا خوازبارى یه كیتى ئالمانیای بوون، رنكخست. له كۆنفرانسیكدا كه به به شداری وه زبیرانى ولاتانى ئالمانیایا له ئۆتى ۱۸۱۹ له "كارلسباد" پینكها، بهرچه سپی "ده ماگوك" واته ده مارگژیان خسته پال ئه و بزوتنه وه یه. كوشتنى لایه نگرىكى یه كیتى پیرۆژ (ئیتحادى موقه ده س) به ناوى "كۆتسه" كه سیخوړى تیزار بو، به ده ستى خویندكارىك به ناوى "ساند" له سالى ۱۸۱۹ بیانوى خسته ده ستى هیزه كۆنه پهره سته كان تا به ناوى "عوامفهریبان" ده ست بدنه به دواداچوونیان.

۲) یاسای بارودوخى نانسایى، یان یاسای دژه سۆسیالیسته كان كه پینان ده وت دژ به هه ولئى رووخینه رى سۆسیال دیموکراسى، له لایه ن بیسمارك و به پشتیوانى زۆرینه ی رایشتاگ له رنكه وتى ۱۹ ئۆکتوبرى ۱۸۷۸ په سه ند كرا و فه رمانى به كرده وه ده ره یئانى له ۲۱ ئۆکتوبرى هه ر ئه و سالددا ده ركرا. ئه م یاسایه به وه تى ئینگلس "هه لئوسورپانى سۆسیال دیموکراسى به نایاسای راگه یاند. زیاتر له ۵۰ رۆژنامه ی كرىكارى راگرت؛ چالاكى یه كیتیه كرىكاریه كانى قه دهغه راگه یاند و باشگاكانیانى داخست؛ پاره و پولئى ئه م رنكخراوانه ی زوت كرده؛ كۆبونه وه كانیان له لایه ن پۆلیسه وه تینكرا و به ده ركردنى یاسای راگه یاندنى بارودوخى نانسایى له ته وای شاره كان و شوینه كان له هیه چ هه ولئىك بۆ سه ركوتى كرىكاران درنخ كرا. پاش په سه ند كردنى ئه و یاسایه، گرتن و دوورخرانه وه ی به كۆمه ل ده ستیپى كرده. به لآم سه ره رپای ئه و ناسته نگی و پینشیلكاریه ن، هیزى كرىكارى سۆسیال دیموکرات به شیه وى نه یئى هه روا درنژیه به هه لئوسورپانى خۆیدا و توانى به یارمه تى ماركس و ئینگلس به سه ر مه یلى ئۆپۆرتونىستى و مه یلى چه په روه ی مندالانه دا زال بیت، هه لئوسورپانى نایاسایى خۆى له گه ل خه باتى نه یئى یه كبخات و به وشیه ویه پینگه ی خۆى له نئو جه ماوه ردا پته وتر بكات. سه ره نجام خه باتى روو له گه شه ی چینی كرىكار ده لئه تى ناچار كرده له رنكه وتى یه كه مى ئۆکتوبرى سالى ۱۸۹۰ د یاسای بارودوخى نانسایى هه لوه شیه یئته وه.

۳- ئۆپۆزیسیونی پارلمانى، به گروپىك له نوینه رانى پارلمانى فه رهنسه ده لپن كه به رپه رابه تى "ئۆدیلیۆن بارۆت" له رۆژه كانى سه لئنه ته تى ژۆنه ندا (۱۸۴۸ تا ۱۸۳۰) له پارلمانى فه رهنسه هه لئوسورپاو بوون و به رژه وه ندی و تینگه یشتنى سیاسى كۆر و كۆمه لئى بۆرژوازی سه نه ته تى و بازگانانى نوینه رابه تى ده كرده و لایه نگرى پینكپینانسی ریفۆرمى كه م له هه لئبژاردنه كاندا بوون و ئه ویه ن به نامرازىك ده زانئى بۆ پینشگرتن له شۆرش و پاراستنى ده سه لانه تى بنه ماله ی پاشایه تى "ئۆرلینان".

۴- مه به سته سه رده مى تیرۆر و سه ركوتى خویناوییه له رۆمى كۆن به رانه به به په ره سه ندنى خه باتى سیاسى و كۆمه لایه تى له ده ورانى جۆراوجۆرى قه بران له كۆمارى كۆیله دارى روم (سه ده ی یه كه مى پینش له سالى یه كه مى زايبینى) و به تابه تى له ژیر ده سه لانه تى دىكتاتۆرى "سولار" و له سه رده مى حكومه تى سه لاسه ی

تیکشكاندنئى ده سه لانه تى ده وه لئه تى و هه روه ها جینشین كردنى ده وه لئه تىكى نوئى و واقیعه ن دیموکراتىك، به تیروته سه لئى له به شى سیه مه مى كیتى "شه رى نیوخویى له فه رهنسه" دا باسى لیکراوه. به لآم لیرده ا پیویست بوو نامازه به هیندىك له خاله كانى بكه م، چونكو له ئالمانیادا باوه رپى خورافى له سه ر ده وه لئه ت به فه له سه فه خنراوته به ر و میشكى بۆرژوازی و تهنانهت زۆرىك له كرىكاران. به پپی ئه م فه له سه فه، ده وه لئه ت بریتیه له "هاتنه دى ئایده" یان به زمانى فه له سه فى نوینه رى خواهندى ئاسمانه كان له سه ر زه وین، واته سه رزه وینىك كه تییدا حه قیقه تى هه تاهه تایی و دادپه روه رى وه دى دیست یان ده یى وه دى بیست. به هوی ئه وه یكه هه ر له رۆژانى مندالیدا له گه ل ئه م بیروباوه رپه خویان گرتوو كه هیه چ كام له كاروبار و به رژه وه ندیه كانى هاوبه شى كۆمه لگا ناتوانیست له ریگه یه كى تره وه بیجگه له وه ی كه تا ئیستا هه بووه، واته له ریگه ی ده وه لئه ت و كاربه ده ستانى په له به رزه ویه به رپوه بچیت، (باوه رپه خورافیه كان) ساكارتر له هه ر شتىكى دیکه جى ده كه ون و خه یال ده كه ن ئه گه ر باوه رپه به نيزامى پاشایه تى ره ها وه لابنن و به كۆمارى دیموکراتىك باوه رپه یین، هه نگاویكى جه سورانه و گه وه رپان به ره وپینش هه له یئاوه! به لآم له راستیدا ده وه لئه ت شتىك نییه بیجگه له نامرازى ده ستى چینیك بۆ چه وسانه وه ی چینیكى دیکه، كه له كۆمارى دیموکراتىكیشدا ده ستیكه میكى له رژیى پاشایه تى نییه و له باشترىن حاله تدا به لایه كه كه پرۆلیتاریای سه ركه وتوو له نیو جه رگه ی خه باتى بۆ دامه زراندنى ده سه لانه تى چینیایه تى خۆى، به میرات ده بات و هه روه ك چۆن كۆمۆن نه یئوانى، ئه ویش ناتوانیست به خیرایى تا هه دى ئیمكان زیانه خستىن بواره كانى ده وه لئه ت له نیو بیات؛ تا ئه و كاته بگات كه تییدا نه وه یه ك له بارودوخىكى نوئى و نازاددا گه وه رپه بیست و بتوانیست خۆى له كۆت و به ندی تالانچیه كى وه ك ده وه لئه ت رزگار بكات.

به مده واییانه بیرته سکانى ئالمانیای (له ده قى ئینگلیسى و فه رهنسه یى، بیرته سکانى سوسیال دیموکراتدا هاتوه) دیسانه وه له بیستنى رسته ی دىكتاتۆرى پرۆلیتاریا ده ترسن. زۆرباشه ئاغایان، ده تانه وئى بزنان كه ئه و دىكتاتۆریه وه ك چى وایه؟ چاویك له كۆمۆنى پارىس بكه ن. ئه وه دىكتاتۆرى پرۆلیتاریا بوو.

له نده ن به بۆنه ی بیسته مین سالرۆژى كۆمۆنى
پاریس ۱۸ مارسی ۱۸۹۱
فریدریش ئینگلس.

يەكەم و دووھەم و سېنەمدا.

دوو رۆژ دواى ئەم شىكستە و تەسلىمى بناپارت، لە رىكەوتى ۴ى سېتتامبردا لە فەرنسە جەمھورى راگەيەندرا.

۱۰- دواى شىكستى فەرنسە و بەدىل گيرانى ناپلۆن دوولەتى قەيسەر بۆ ماوەى چەند مانگ ئەو و بنەمالەكەى لە كۆشكى پاشايەتى "ويلهيلم ھۆھه" بەرزايەكانى "ويلهيلم" لە نزيك كاسيل (زيندانى كرد. دوتريت ناپلۆنى سېنەم لەو ماوەيەدا زۆريەى كاتەكانى بە جگەرەكيشان بردەسەر.

۱۱- گاردى مېلى بە پىي ياسايەك كە لە سالى ۱۸۶۸دا پەسەند كرابوو، دا بەش ببوو بە دوو بەشى گاردى مېلى سەيار و گاردى مېلى سەقامگير. گاردى مېلى سەيار پىنكەتابوو لە پياوانى ۲۰ تا ۴۰ سالى تەمەن و گاردى مېلى سەقامگيريش پىنكەتابوو لە پياوانى پيرتەر لە ۴۰ سالان، كە لە خزمەتى سەربازى مەعاف كرابوو. پاش شىكستى نەرتەشى دايمى فەرنسە لە شەر لە گەل ئالمانيا، گاردى مېلى بوو بە ناوەندى سەرەكى هيزى سەربازى فەرنسە. گاردى مېلى لە سالى ۱۸۷۲دا هەلۆشايەوه.

۱۲- حەسارى كۆمۆنارەكان: لە ۲۷ى مانگى مەيى ۱۸۷۱دا دووسەد كەس لە خەباتكارانى كۆمۆن لە پال حەسارى گۆرستانى كەيسەى پېرلاشيزى پاريس لە بەرانبەر نەرتەشى و پراسى دەستيان دايمە مقاومتى قارەمانانە، بەلام بەھۆى ژمارەى زۆر و زەبەندى هيزەكانى دووژمن تيرباران كران.

۱۳- بوسى بېليستەكان: لە فەرنسە لايەنگرانى مەكتەيبكى شيوە سۆسياليسىت بوسون. بە باوەرى ئەوان دەبايە تەنيا بە ناراستەى ئەو كارانەى كە لە نزيكترين كاتدا مومكەينه، هەول بەدريت. ئەو بۆچوونە هەلپەرەستانەيە كە لە كۆتايەكانى سەدى نۆزدەھەمدا لە نيو بزوتنەوى كرىكارى فەرنسە رەخەى كەردبوو، لە گەل پىنكەتەنى حيزبى شۆرشگيرى پرۆليتاريا دژايەتى دەكرد و وەلانانى خەباتى چينايەتى مەوعيزە دەكرد. لايەنگرانى ئەو مەكتەبە لە ئەتترناسيۆنالدا نفوزىكى بەرچاويان بوو، بەلام بەھۆى خەباتى نەپسەوى ئىنگلەس نەيانتوانى پوچەل كرانەوه.

۱۴- دوو حيزبى گەورەى نامريكا: حيزبى ديموكرات و حيزبى كۆماريخواز بوون و ئىستاش هەن.

حيزبى ديموكرات لە سالى ۱۸۲۸دا لە لايەن ھاوپەيمانيەكى خاوەنانى زەوى و زاڤەكان، چەند گروپ لە سەرمايەدارەكان و ھەرەھا بەشىكى زۆر لە جوتياران و ھەردە بۆرژواكانى نيو شار پىنكەت. ئەو حيزبە لە ديبەكانى سېنەم و چوارەمى سەدى نۆزدەھەمدا ھەردە ھەردە بوو بە نوێنەرى بەرژووندى كۆيلەدارانى خاوەن زەوى و يلايەتەكانى باشوور و بۆرژوازى گەورەى و يلايەتەكانى باكور و لايەنگرى پاراستن و پەرەسەندنى كۆيلەدارى بوو.

حيزبى كۆماريخواز لە سالى ۱۸۵۴دا لە لايەن نەيارانى كۆيلەدارى دامەزرا. حيزبى كۆماريخواز كە نەيارى پەرەسەندنى نفوزى خاوەن زەويەكان لە و يلايەتەكانى باشوور بوو، نوێنەرى سەرمايەدارانى پيشەسازى لە و يلايەتەكانى باكورى دەكرد و لە لايەن كرىكارانەوه پشستيوانى لى دەكرا. حيزبى كۆماريخواز كە سەرەتا لە نيويردنى دەسلالەتى سىياسى كۆيلەدارەكان و مەحدود كەردن و لە نيويردنى بەشىنەي نەوانى كەردبوو نامانجى خۆى، پاش شەرى نيويروى نامريكا بوو بە نوێنەرى بۆرژوازى پيشەسازى و دارايى نامريكا.***

سولار كە يەكەم لە نوێنەرانى نارىستۆكراتى كۆيلەدار (بوييليات) بوو، لە سالى ۸۲ تا ۷۹ى پيش لە ميژووى زايىنى دەسلالەتى دەكرد و ديكتاتورىيەكەى ھاوكات بوو لە گەل كۆمەلگوزى لايەنگرانى " ماريۇس" و گروپىكى كۆيلەدارى ديكە كە لە گەل " سۆلار" كىركى دەكرد. لە كاتى ديكتاتورى سۆلاردا لىستىك لە كەسانى گوماناوى نامادە كرا و ھەركام لە ھاوالاتيانى رووم مافى ئەوى پىندرا ئەو كەسانەى كە نوێيان لەو لىستەدا بوو، بكوژيت. حكومەتى سەلاسەى يەكەم و دووھەم (۶۰ تا ۵۳ و ۴۳ تا ۳۶) ي پيش لە ميژووى زايىنى دەورانى ديكتاتورى سەردارانى سەربازى گەورە بوو، كە دەسلالەتيا لە نيويروى دا بەش كەردبوو. حكومەتى سەلاسە قوناغىك بوو لە خەبات بۆ لە نيويردنى كۆمارى رووم، جىگير كەردنى نيزامى پاشايەتى (دەسلالەتى رەھا)، بە واتايەكى ديكە تىپەربوونى نيزامى كۆيلەدارى بەرو نيزامى ھەربەگايەتى. حكومەتەكانى سەلاسە زياتر لە سەر كوشتنى نەيارانى راوستانبوو. پاش لە نيويرونى حكومەتى سەلاسەى يەكەم و دووھەم شەرىكى نيويروى خويىناوى لە روومدا ھاتە ئاراوه و ليزەدا ئىنگلەس ناماژە بەم شەرە دەكات.

۵- حيزبە سەلتەنەتخوازەكانى ئەو كات برىتى بوون لە: يەكەم، لىيتمىستەكان، واتە ئەو كەسانەى وا لە سەر ئەو باوەرە بوون دەسلالەت مافى بنەمالەى " بۆرژوئەكان". دووھەم، ئۆرليانايستەكان، لايەنگرانى بنەمالەى ئۆرليان كە لە رۆژەكانى سەلتەنەتى زووتى (لوى فيليپ) بەسەر فەرنسەدا حكومەتيا دەكرد و نوێنەرايەتى بەرژووندى نارىستۆكراسى دارايى و بۆرژوازى سەنەتى گەورەيان دەكرد. سېنەم، بناپارتىستەكان، لايەنگرانى لوى بناپارت يان ناپلۆنى سېنەم.

۶- ئىمپراتورى دووھەمى فەرنسە: بە سەردەمى دەسلالەتى لوى بناپارت) واتە ئىمپراتورى ناپلۆنى سېنەم لە ۱۸۵۲ تا ۱۸۷۰) دوتريت و ئىمپراتورى يەكەم دەورانى دەسلالەتى ناپلۆنى يەكەم (لە ۱۸۰۴ تا ۱۸۱۴) دوتريت.

۷- كۆمارى يەكەمى فەرنسە، پاش شۆرشى مەزنى فەرنسە لە ۱۷۹۲ و لاڤردنى لوى شازدەھەم لە سەر كورسى دەسلالەت، كۆمارى يەكەمى فەرنسە دەستپيڤكرد. كۆمارى دووھەم بە سالەكانى ۱۸۴۸ تا ۱۸۵۲ دوتريت. لە سالى ۱۸۴۸دا دەسلالەتى لوى فيليپ لە ئاكامى راپەرىنى پاريس رووخا و " جەمھورى يان راگەياند و لە سالى ۱۸۵۲دا لوى بناپارت كە لە رىگەى كودەتاو كۆتايى بە " جەمھورى" ھىنابوو، ھاتەسەر كار و خۆى ھەك ناپلۆنى سېنەمى فەرنسە راگەياند. كۆمارى سېنەمى فەرنسە پاش شىكست و دەستبەسەر كەردنى ناپلۆن لە لايەن نەرتەشى قەيسەرەوه لە سېتتامبرى ۱۸۷۰ دەستپيڤكرد.

۸- لە شەرىكدا كە لە سالى ۱۸۶۶ بە ئىرادەى بىسمارك لە نيوان قەيسەر و نەمسا ھەلگيرسا، قەيسەر سەركەوت و نەمسا لە يەكيتى و لاتانى ئالمانيا ھەدەرترا. بناغەى رايشى ئالمانيا بە سەرۆكايەتى قەيسەر دامەزرا. ناپلۆنى سېنەم بەھۆى ھەدە و بەلئىك كە بىسمارك سەبەرت بەدانى زەوى بە فەرنسە پىي داڤوو و دواتر بەجى نەگەياند، لەو شەرەدا خۆى بە بىج لايەن گرت.

۹- لە ۱ و ۲ى سېتتامبرى سالى ۱۸۷۰دا نەرتەشى فەرنسە لە سىدان لە لايەن ھيزەكانى قەيسەرەوه گەمارۆ درا و پاش شەرىكى قورس ناچار بوو تەسليم پىت و ناپلۆنى سېنەم و ۸۰ ھەزار سەرباز و ئەفسەر و ژىنرالى فەرنسەيى بەدىل گيران.

رؤزى نوئى،

مه ينه تى نوئى

ن: داريو فوو

و: سه لام قادرى

جلکه كانى ماله ودى ده کاته بهرى و سه ريپييه كانى له پي ده کات. [شهش و نيوه... ودى خوايه، که و تمه درهنگ. سپلهى به له عننت بووه. بؤ زهنگى لي نه دا.] بهر و قهره و پلهى مناله که پي هه لده گري.] هه لسه خريوله کم، رؤژ هه ل هاتووه. هه لسه شيرينه کهى دايه. ئيتير کاتي هه لسانه!] مناله که له ناو قهره و پله که دا بهرز ده کاته وه.] بهرز، بهرز، بهرز، بهرزتر!] بوو که له که به سه ر ميژه که دا هات و چوو پي ده کات و] لاسايى دهنگى فرؤ که ده کاته وه. ناکاو له نيوان دهنگى فرؤ که دا کوتايى پي ديته. ئوى، خوت تهر کردووه! ئاخ، ميزنه بچکوله که، ئيستا له گه ل ئه م هه موو په له په له مى مندا کاتي ئه م ئيشنايه خو من سي کاتر ميژ نايته جلکه کانم گورپيوه، بو چي ديسان خوت تهر کردووه؟] مناله که له سه ر ميژه که دا دادهنيت و له کاتي گورپيني په رؤ کونه کانيدا پي پي ده که نيت.] جه نابت خشپيله يه ک زياتر نيت، به لي، تو، تو، تو!] به جدييه تى کي درؤينه وه.] ده بي په له بکه ين! خوت باش ده زاني گهر يه ک ده قهى بچکوله له حموت تپه ري، خوشکه رؤ حانييه کان درگامان بو ناکه نه وه و ده بي بگه ريپينه وه بو ماله وه. دهى، ئيستا لي گه ري، دايه ئه و قوونه قووت و خرهت بشورئ.] مناله که بهر و لاي شويني ده ست شور دنه که ده بات و شيرى ئاوه که ده کاته وه.] چورپک ئاوى گهر مى پيا بکه م ته واوه.... نه خير. ئاوى گهر مى لي نايهت! گره ئه که م ئه م لوئيجيه سه پوله ديوترمه کهى کوژ اندووه ته وه. به لام نه، ئه ليى سه پوله نيه، تازه خه ريکه ئاوى گهر مى لي ديته.] مناله که ده شوات.] ئيستا ده و چاوى ني ني يه بچکوله که مان بشورين... ووس سس، بيدهنگ به، بابه هه لده سيى.] مناله که ده خاته وه سه ر ميژه که.] خوز گه م به بابه که ده توانيت نيو سه عاتى تر بخه ويته و دوايى خوى هه لده تاه ناو دوونيا و ده ست بکات به تارزان بازى.] لاسايى دهنگ تارزان دکاته وه.] هؤؤؤؤؤ هؤؤؤووو] پي ده زاني دهنگى زور بهرز کردووه ته وه. ده ستى له سه ر ده مى داده نيت و چاويکي له قهره و پله که ده کات.

[قهره و پله يه کي دوو که سى، ميژکي ته نيشتي قهره و پله ي بچووک که له سه ريا کاتر ميژک و چرايکي بچکولانه دانراوه؛ قه فه سه يه کي قاپ و قاچاغ، ميژکي ته نيشت ديوارى، ميژکي چيشته خانه، ماشيني جل شورين، چرا گازيک، سه هؤلگه يه ک، ده سشوريه ک، قهره و پله يه کي منالانه يش که بوو که له يه کي گه وره ي وه کوو مندا ل تيديايه. ژن و پياويک له قهره و پله که دا خه وتوون. دياره ژنه که خه ون ده بينيت ترسي له روو نيشتووه و ده سته كانى ده جو لي نيته وه.]

له حيم، مه ته، دوو دانه په رچ. برين [بهرتر] له حيم. مه ته. دوو دانه په رچ برين [ديسان بهرتر] له حيم، مه ته، دوو دانه په رچ. برين. له حيم، مه ته، دوو دانه په رچ. برين [هاوار ده کات] وهى، خواگيان قامکه کانم قرتاون! قامکه کانم... يارمه تيم بهن کويان که مه وه. يارمه تيم بهن. نايته هه ر ئاوا پرژ و بلاو بن... ره ئيس پي خوش نيه. ده بي هه موو شتي رپک و پيک له سه ر جيگاي خويدا بيت. يارمه تيم بهن. پيش له هاتنى ده بي کويان بکه مه وه...] له گه ل جووله يه کي خيادا داده نيشت.] هيشتا خه ون ده بينيت وه ده سته كانى له به رده م ده موو چاوى دا گرتووه و ده نالينيت.] قامکه کانم! قامکه دامواه کانم! ئيتير ناتوانم لوتميان پي بگرم!] ئيستا چاويک له قامکه كانى ده کات.] هيچيان لي نه هاتووه! هيشتا قامکه کانم ماون! خه ونم ده بينى. سلاو قامکه کانم.] قامکه كانى ماچ ده کات.] باويشک ئه دات.] چيم به سه ر هاتووه، ده بي خه ون به م کارخانه به له عننت بووه وه بييم.

ئيش کردن کردن له و کاول بووه دا که مه!] شله ژاو [سه عات چهن بي؟] چراي ته نيشت قهره و پله که هه ل ئه کات و چاويک له کاتر ميژه که ده کات.] شهش و نيو؟ زوله، بو چي زهنگ لي نه دا.] کاتر ميژه که ده کوتي به سه ر ميژه که دا و به نابه دلپيه وه له قهره و پله که ديته ده روه.

لېخ ته دهم. [چا و له کاتر ميړه که ده کات :] سهعات چهنده ئيستاست؟ شش و چل دهغه، پيم وايي بگهين، بچکولې! [به پهله شته کاني له لاملو لاي ژورره که کوده کاتهوه و مناله که ده گريته باوش.] نه مه پالتاوه کهى دايه، نه مه جانناکهى دايه، نه مه مناله کهى دايه، نه مه کليله کهى دايه... [سرهولاي دهرگا که دهروات. کتوپر له جيگاي خويدا نه وه ستيت.] کليله کهى دايه کوا؟ [مناله که له سر ميړه که دادهنيت گيرفانه کاني ده گريته.] وون بووه. وون بووه. له کويډا دامناوه؟ [چاويک له دهوروبه رى خوى ده کات.] يانى له کوييه؟ ئاهه، وهک ههمو جارېک سانیه کان به خيراى تې ده پريته و من نه کليله به له عننهت بووه بو نادوزرېته وه. پيم ته حه موول ناکريته، خهريکه ميشکم له دهست نه چي! [جوولهي لې ده پريته و هه ناسه يه کي قول نه دات] دهى، هيمنى خوت رابگره، دويى شه و که هاتم، «ريک چ کارگه لېکم کرد؟ ههمو شتي به وردى به سر کهينه وه. سر له نوي چينيه وهى رو داوه کان! دهى، کاتي که هاتمه وه، لويجي هيشتا نه هاتبو وه، که و ابو دويى من دهرگا کم کرد يته وه. [مناله که هه لده گريته و نه به شهى خواره وه دنويته.] منالي دايه له باخه ليايه، جانتاي دايه له سر شاني چه پيا ... و ... کليلي دايه له دهستي چه پيايه. جانتا کم ليړه نا سر عه رز. مناله کم خسته ناو قهره و نله کهى، دوايش يه کسر چومه دهره تا وه کوو نه و شتانه تازه کرپيوم بي هيتمه ماله وه. [ده چيته دهره و لاسايى نه و کاره نه کاته وه و سه يري دهستي ده کات]. کليله که هيشتا به دهستمه وه؟ نه رى. پاکه تېک شيرها له ژرې بالما. ده گريتمه وه ماله وه، زهرفى شته کان دنيمه سر ميړه که و شيره که ده خمه ناو سه هولگه که. [له سه هولگه که نزيک ده يته وه، له نيوهى ريډا راده وه ستيت.] ئوى، کليل! گره نه کم کليله کم له ناو سه هولگه که دا داناوه. من شيت بووم! ناخرى خوم ده کوژم! [دهرگاي سه هولگه که ده کاته وه.] له نيو جيگهى که ره که دانبيه، له ناو جيگهى هيکلکه که دا نيه، له ناو جيگه سه هولگه که دانبيه ... نه، له ناو سه هولگه که دا داناوه. [راوه ستان] که و ابو شيره که شم له ناو سه هولگه که دا داناوه. [عه لاگه يه ک له ناو سه هولگه که دا دهرديته.] له جيگه يدا مادهى جل شوردي ليمويم خسته ناو سه هولگه که. ليمو هه لبه ت له ههمو حالېکدا جيگاي ناو يه خجاله که يه، و انيه! دلنيام خهريکم عه قلم له دهس نه دهم. که و ابو شيره که له کويډا داناوه؟ له ناو ماشيني جل شتنه که. [چاوى ليده کات.] نه، دهى، سه بارت به مه دلنيا بووم ... که

دوايى به دنگيکى هيواش:] هؤؤؤؤؤ هؤؤؤؤؤ. [دوايى نه وه، نه به شهى خواره وه به جو له گه لېکى ئيغراق ناميز نه نجام نه دات.] هه لې به ره کارخانه، هه لې به ره پاسه که، خوت بگه يه نه ويستگه که خوت هه لده ناو تره نيکى تره وه، لويجي! مه يموني هيلى به ره هم هيان. خوت هه لده سه ره وه، خوت هه لده خواره وه، پي بنى سر گاز، خوت هه لده سه ... [پي ده که نيت.] نه رى، پي بکه نه. پي بکه نه به دايه. مافى خوته ريک وهک مه يمونم لې هاتوه، و انيه؟ دهى، ئيستاست، پيش له وهى که به په رويه کي پاک و ته ميز جوان دات به سم و تويک له م بودرى فينکيه ت لې بدهم. [قاپکه هه لده گريته و نه پزيته پيايد.] ئى، خوت نه مه په نيږى ره نه کراوه؟ کي له جي بؤره په نيږى ره نه کراوى رزانده وه نه مه ... وهى ... چ فزاحه تېک! قهى ناکات. ئيستاست ده يکه مه وه ناو قاپه که. [په نيږه که له پلو پي مناله که ده کاته وه، ده يکاته ناو قاپه که.] له م بارودوخه خراپه دا ناکريته په نيږىک به م باشيه له حه رام بگيږى، ده کري؟ هه ر ئيمشه و ده يکه مه ناو خورشته. [په روى مناله که داده به سيته.] هه ر وه ها مناله کهى من ته ميز ترين قوونه خشيله ي دنياى هه يه. و انيه؟ [به په له] زويه، نابى دوا که وين. بچوله خشيله که م. ليړه پالکه وه با دايه دهم و چاوه که ت بشوات.

[به ره ده سشويى يه که دهروات و له گه ل شوردي نه ودا له بهر خو وه شتيک ديته سر زار.] «به سابونى دهست و دم و چاوى کامى ههمو رويى جوانتر له دويى دهى شورين. ههمو رويى...» ناوى سه گ مه زه بيش وشكى کرد، ئيتر ليى نايه ت! هه شيتانه! سيسه د بنه ماله له م ماله دا دهرين. ههمو يان له و کاته دا که من خهريکم دهست و دهمو چاوم ده شوم ده يى دهست و دم و چاوو بشون، ئيستاست چون نه کم کف و سابون و چه و ريه له سه رو رووم دامالم، وهى؟ ئاخ، ئاخ، ئاخ، چاوم! [خاويليه که هه لده گري و سابونى دهمو چاوى ليده کاته وه.] دهى ليگه رى، کي پيم ده زان. دوايى ده شوم. کي بوم دهر و انيت؟ به لام نه، له و انيه بوم بيسن. [په ميه که هه لده گريته.] «له دهست که وه ت کاني زانستى نوي!» «به تويکى له رويډا ب.ب. (بوى خراپ) له ناو بدن!» [په ميه که ده دا له ژرې بالى خوى. هاوارى لې به رز ده يته وه.] ئاي! چيم کرد؟ ده سو يته وه! [نوسراوى سر په ميه که ده خو يته وه.] «رهنگى خيراى رادياتور!» وهى خوابه، ژرې بالم زه رد بو. ئيستاست چون ليى بکه مه وه [دهست ده کات به جل له بهر کردن.] ده زانم چي ليکه م... له و دهرمانه ي ناو کارخانه ي

کردو ته ناو شووشه ی جوښی شیرین؟ [شووشه یه کیتیر له قه فزه که در دینیت و در گا که ی هلد چریت.] سهیره!... له که یه وه جوښی شیرین له ناو شووشه ی شه کهر دایه! له که یه وه وای لی هاتوه منال له که به شه ربه ت بشورم؟ ئوی... وتم خواجه بو چی ئەو خوشکه رڤو حانیه ناو پرت منال له که بیات بو مه یانی یاریگه که. دهیگوت « له گه ل ئەم منال له دهر وه داده نیم، هدرچی زهرده وال له میس و میروه لی کۆ دهنه وه دس ده کهن به ویزه ویز.» بچکوله ژیکله کهم. ئوی... ئەو لوئیجی یه داماره. له خورا نیه له م له م ناخرانه دا له سهر ناشتا یه کسهر قورپ لی دده دات. مه که جوښی شیرینم کردو ته ناو قاهه که ی! [پیده که نیت، به لام دیسان هه ول له.] ئەی ئەو کلیله کهم له کویه؟ ئە گهر نه ی دوزمه وه خوم... ده قه یه ک راره وسته بزانه م، دوزمه وه. چ گه و جیکم من. نیستا دیته وه یادم. قه ت دهرم نه هینا وه! ئەو کاته ی خهریک بووم منال له کهم دهشت، بیستم لوئیجی خهریکه به کلیله که خوی به دهر گا که وه خهریک کردو وه هروه ها وه کوو شیت و شتی وا جیو ته دات. چونکه که هاتمه وه ژوروه وه، دهر گا کهم به دوا ی خومدا داخست و کلیله کهم به دهر گا که وه به جی هیشته. [لاسای ئەم به شه ی ژیره وه ده کات.] ده ی، منال له کهم هه لگرت و ریشتم دهر گا که بکه مه وه لوئیجی بیته ژوروه وه. ئەو کاته خهریک بوو به تور په ییه وه هات و هاواری نه کرد. له یادمه ئەو کاته کلیله که به ده ستمه وه بوو، چونکه له ژیر لوتیا له راندمه وه و وتم: «باشه ده ی، باشه، کلیله کهم به دهر گا که وه به جی هیشته وه. نیستا وهره من بکوژه. ده ی یاللا، بکوژه، ژنه که ت بکوژه با ناوت بچیتته نا رۆژنامه کانه وه!» ئەو گووتی: «پرۆ ئەو لاوه بابه، له گه ل تو م نیه، له گه ل ئەو ترنه سه گ مه زبه مه. یه ک کاتژمی ر درهنگ که وتن!

وابوو له کویه؟ راره وسته، دوزمه وه! شیره کهم له تنه نیشته چرای چیشته خانه که وه دانا تا وه کوو شیر ی منال له که حازر کهم. دوا یی، حه تم ههر دوو ده سته کهم چو ل بووه که توانیومه دهر گای شیره که هه لچرم... ده ی که وابوو کلیله کهم گرتوه به ده ممه وه. [لاسای ده کاته وه. دواتر به دانی داخراوه وه ده ناخاف.] به لام ناخر بو چی به ددانه م؟ بو چی نه مخستوه ته سهر میز که؟ [شانی هه لده ته کینی ولاسای شیر رشتنی ناو تا وه که ده کاته وه.] چوزانه م؟ ده ی، شیر ی منال له که له سهر چرا گازه که یه، دوا یی منال له که هه لده کهم... واته شیره که هه لده کهم... ئاه... ده ممه وئ بلیم چرا گازه که هه لده کهم! دوا یی دهر ږوم پیستی منال له که دامال م... واته جله کانی بهری دامال م بو ئەوه ی حازری کهم بو حه مام. [لاسای هه لگرتنی منال له که ده کاته وه] منال له که له سهر میز که داده نیم... نه، ده قه یه ک سهر به که، شیر که سهر چوو! [به ره وه لای چرا گازه که هه لده ت. هیشته له ره ول که یدا یه، منال له که ی به باوشه وه یه.] چرا گازه که ده کوژ نیمه وه، هروه ها منال له که به باوشه وه یه، به ره وه چه مه دانه که دهر ږوم که وانی منال له که دهر یتم. [لاسای دهر هینانی وانه که ده کات له چه مه دانه که دا، به ددانی داخراوه وه: کلیله که هیشته به ده ممه وه یه وانه که له سهر میز که داده نیم دوا یی دهر ږوم... ترسی لی نیشته وچاو له دهر و بهری خوی ده کات.] منال له که چی به سهر هات! منال له کهم ون کرد! منال له کهم له کوی دانا؟ له ناو سه هه لگه که؟ له ناو ماشینی جل شته نه که؟ له ناو چه مه دانه که؟ [لاسای هاوردنه دهر وی منال له که ده کات.] [له ناو چه مه دانه که منال له که ماچ ده کات.] ئوخه ی، کو رپه بچکولانه که ی من. هینده ماندوو بووم که مه جبور بووم په ردا خیک ئاو بخوم. [قووتی ئەدات.] وه ی، خوا گیان، گره و ئە کهم کلیله کهم قووت داوه! نه، نه مه ته توانی قووتی بده م کلیله که کونی هه بوو، ئە گهر قووتم دابووبا، لوئیجی تا به یانی له ناو قه ره و یله که دا ئە که وته بۆ له به سه رما که دهنگی فیه م لیوه دی. [ده ی ناخر کلیله کهم له کوی دانا وه؟ له کوی؟ له کوی؟ بیدهنگ به. به سه له سهر خو به. دوا یی چیم کرد.] [لاسای ده کاته وه.] پر کردنی وان ئاوی کولاتوو. دوا یی هاوردنی قتووی جوښی شیرین. [شووشه یه ک له قه فزه که دا دهر ده هینیت.] هه موو جار یک دوو که وچک جوښی شیرینی تیده کهم که ئاوه که سووک کات. به لئ ئەی چی. ئاوی ئەم گهره که... [له جو ل له که ویت. چاو دهر پرتته ناو شووشه که.] ئی؟ ئەمه چیه؟ شه کهر؟ کی شه کهری

مه لى چەن نەتەوېيى، بلى خواى قادر و رېھا. پېشكەوتنى ئابوورى ئەو پېكېدېنېت، دابەزىن بە دەستى ئەو، تېرۇبى بە دەستى ئەو، بەرز بوونەوې نرځە كان، قەيرانى ئابوورى چوار وەرز، قەيرانى ئابوورى لە سەر لاچوون، دابەزىنى لىر، دۇلارى ئەورۇبى، دۇلارى نەوتى... ھەموو شتېك بە دەستى ئەوانە! بەلام چى، تەنیا سەرى دەجوولېنى و دەلى: «من ھېچم لە دەست نايەت، ھەرئەوېيە كە ھەيە.» [دەست دەكات بە دابەستەوې منالە كە بە پەرۇى تەمىز] دواتر، لوئىجى پېكەنېنېكى كورتى توورېيى گرتى وگوتى: «ئۆ، نەمزانيبو لە گەل ژنېكى رادىكال زەوام كروە. بەرېز خانى ئازادە! لە كەيەو تە ئېستا قسە گەلى فمىستى گوى لى دەگرى؟» [بە تورېيەو لاساى ولام دانەو بە لوئىجى ئەكاتەو]

پېم گوت: گوى بگرە گەوجە گيان، من ھېچ پېويستم بەو نېيە گوى لە فمىنېستە كان يا رادىكالە كان يان ھەر كەسېكى تر بگرەم بۇ ئەوې تېبگەم چ ژيانېكى گووم ھەيە. ھەر دوو كمان وەكوو سەگ گيان ئەدەين، ھېچ مەجالېكمان بۇ نامېنېتەو دوو دەقە لە گەل يەك بئاخاڧىن. قەت لە گەل يە كتر قسەنا كەين! دەكرى بە مەش بلىن ژيانى ژن وشويى؟ قەت بوو لاي خۆت بېرى لى بگەيتەو ژيانم چۆن تېپەر دەيت؟ چ ھەستېك ھەيە؟ قەت بوو پېرسى ماندووم. دەتوانى يارمەتېم بەدى؟ ھا! [لاساى ھېرشېكى ھەرەشە كەرانە دەكات.] «كى لېدەنى؟ من! كى دەيشورېت؟ من! كى دەيكېرېت؟ من! كى بە سېحر و جادوو خەرج و باج جۆردەكات تا دەسېك و كۆتابى مانگ بە يەك بگات؟ من من من! تەواوى كاتە كانىش خەرىكم لە مالەو ئېش دەكەم، ھېچ ئاگات لېيە؟ گۆرەواكان پېسن كى دەيانشورېت؟ ھا؟ تۆ چەن جارگۆرەواكانى منت شۆردو؟ ئېمە دەبى پېكەو قسان بگەين، لوئىجى! ئېمە ھېچ قسەيەك پېكەو ناكەين. دەمەوى بلىم لە لاي منەو ھېچ مشكلەنېە كە كېشەكانى تۆ كېشەكانى منېش بن، كە وابوو بۇ چى دەبى كېشەكانى من كېشە تۆش نەبن؟ بۇ چى كېشە تۆ كېشە ئېمەيە. بەلام كېشەكانى من تەنیا كېشە منە؟ من حەزدەكەم پېكەو بژين... نەوەك تەنیا لە ژر يەك بنمېچدا ژيان بە سەر بەرىن. ئېمە دەبى پېكەو قسان بگەين! بەلام ئېستا كە چى دەكەين؟ تۆ لە سەر ئېش دېتەو، سەيرى تە لەوزېون دەكەى، دوايېش دەرۇيت دەخەويت. بەيانى ديسان رۇژى نوئ و مەينەتى نوئ. ئۆ، ھەلبەت جگە لە يەك شەممانە. [بە گالئەو.] ئۆخ گيان، ئۆخ گيان، رۇژى دوو گۆلى! ھەموو يەك شەمەيەك دەكەويتەرى بۇ سەيرى بېست و دوو دانە نەفام كە بەو شۆرتە كورتنەنيانەو بە دواى تۆ نكدا ھەلب: و چەن دواكەوتەوى تر ھەلبەز و دابەز

بېروا دەكەى ترەنېك دوانزە مايىل بە ساعەت و نيوېك بېرېت؟ ئەم ماوېيە لە ھېچ جېگايەك كەسېب ناكەن. خۆت ئەزانېت. كەس بۇ ئەم ماوېيە ھېچ نادات. پېت وايە خاوەنى كارخانە گوى بەو ئەدا كە ئەم ھەموو كاتە لە دەست ئەدەم تاوەكوو بگەم بە كارخانە كاوول بوو كەى. بۇ چى بۇ ئەوې كە كارى بۇ بگەم؟»

من گوتتم: «دەى بۇ چى دەيكەيتە مل من؟» [چاويك لە دەستە كانى ئەكات.] كليلە كە ھېشتا بە دەستەو بوو؟ ئەرى، ھېشتا بوو. دوايى گوتتم: «تازە بەوانە نالېن خاوەنى كارخانە.» گوتتم: «ئېستا بوون بە چەن نەتەوېيى، ئەى چى وايە!» دوايېش رۇيشتەم شېرى منالە كە ھەلبگرم. [بەرەو لاي قەرەوئەلە كەى منالە كە دەروات و ديسان دەگەرېتەو.] منالە كەم لە ناو قەرەوئەلە كەيدا داناو رۇيشتەم شېرى منالە كە چى بگەم. [بەرەو چراگازكە وەر دەگەرېت.] راوہستە بزانم... كليلە كە ھەر ئەو كات كەوتە ناو قەرەوئەلەى منالە كە؟ [بە سەر قەرەوئەلەى منالە كەدا لار دەيتەو.] نە لېردا نېە. [ناكو جوولەى لېدەبرى و بە ھېمنى:] بېروا ناكەم. [دواتر، ھەستگەرانە.] ئەى بۇ گەن كەى! تۆ چۆن دلّت ھات ئاوەھام لى بگەى؟ [منالە كە ھەلدەگرېت و لە سەر مېزەكەدا دەيخەوئېت.] سەد جار گووتم راوہستە بگەينە باغچەى ساوايان! خراپكارىيەكان دانى پاش سەعاتى ھەوت كە خوشكە رۇحانېيەكان جەلەكانت دەگورن. ئېستا كاتى ئەو كارانەمان ھەيە؟... خەرىكە درەنگ ئەكەين! چاو لە سەعاتەكە بگە... مەحالە لە كاتى خۆيدا بگەين. [چركەيەك زۆر توورە دەيت.] ھەقدەستى رۇژېك لە دەست دەرتەچېت! لە كاتى كروندەوې پەرۇى منالە كەدا، پرمەى پېكەنېنى دېت. [خۆشى سەرت، لەم قوونە بچكولانە خرەتەو چۆن ئەم ھەموو پېسىيە دەكەيت؟ بە تۆ دەلېن سولتانى ئەن. [منالە كە ئەبات بۇ شوئى دەست شۆردنە كە و ديسان دەيشورېت.]

گووتم: «بەلى لوئىجى، بنەمالەيان درووست كروو و ماركى پېرۇزېشيان لېداو كە ئېو مروفكەلى شېر و شېواوى عاسى سەر ھېلى بەرھەم ھېنان تووشى شېتى تەواو نەبن. لە كارخانەو دېنەو بۇ مالەو بۇ لاي ژنەكانتان، خزمەتكارانى بى حەق و حەسب كە وەكوو جېلكى كۆنە لە گەلېدا ھەلسوو كەوت دەكەن. ئېمەيش ديسان دەتان وروژېنېنەو، ديسان دەتان وروژېنېنەو، ساغتان دەكەينەو، ھەمووشى بە خۇرابى! خواردنتان دەدەينى، دەتان شۆرىن، داتان دەپوشىن، پاك و تەمىز و ساق و سەلامەت و قېت و تەندروست، ديسان دەتان نېرېنەو بۇ كارخانە، كە چى بېت؟ تا قايمتر و باشتەر بۇ چەن نەتەوېيەكان ئېش بگەن. بەلى!

ده کاتوهه، خیرا! [خستیه ناو گیرفانی!] بهرهلای پالتاوه که ی لوئیجی که ههلاواسراوه به چیو لیباسییه که وه دهروات و ناو گیرفانه کانی چاو لیده کات. [دوژیمه وه!] سهر که وتوانه کلپله که بهرز ده کاتوهه، خیرا شله ژاوه! [سه عات چهنه؟] به پهله ده که ویتسه ری و چاوئیک له کاتر میزه که ده کات [ده دهقه ی ماوه بو حهوت هیشتا دتوانین له کاتی خویدا بگهینه شهوی، دهی ههنگوینه کهم، پرورین!] ته شیاکانی ههله گریته [منال، پالتا، جانتا، کلپل، ... دهی برؤ باچین! دهس راگره، بلیتی وهرزی. [مناله که له سهر میزه که داده نیت] باشره نیستا دهری بیتم که نیت له ناو پاسه که دا مه جبور نهم له سهر عهرزه که له ژیر دست و پیی شه هه مو خه لکه دا داتنیم.

[ناو جانتا که ته دا به به کدا، بلیته که ده دوژیمه وه و دهری دیتیت. مناله که بهرز ده کاتوهه. [ته مه ش بلیتی وهرزی حه فتانه ی دایه، چاوت لینه؟] بلیته که به مناله که نیشان ده دات] دهی، نیت دتوانین... [راده ویستی، چاو له بلیته که ده کات. [هیی؟ ته مه نیت بو وای لی هاتوهه؟ شهش دانه کونی تی بووه؟ شهش دانه کون بو روشتن، شهش دانه بو گه رانه وه؟ کی شه بلیته ی منی ناوه ها کون کردوه؟] ورو گیت. [شهش دانه کون... پرورانا کهم. به لام... [چاو دهر پتته مناله که] ته مرو چ روژیکه؟] بهر وه روژ میر دیواریه که دهروات و چاوئیکی لی ده کات. به راستی. له بهر خو یه وه. [یه ک شه ممه. [دهم به هاوار] یه ک شه ممه! به مناله که] توش دهنگت دهر نایه ت یه که وشه. [به مناله که وه به دهری ژوروه که دا سه ما ده کات] یه که شه ممه یه، من شیت بووم. ده مه ویت یه ک شه ممه برؤم بو نیش! خهریکه! یه ک شه ممه! [به گورانی] یه که شه ممه روژی نیش نییه، یه که شه ممه روژی خه وه، بگه روه بو قهره وئله که کورپه کهم، [له سهر قهره وئله که داده نیشیت. مناله که ده گریته باوهش.]

حه ز ده کهم بخه وم و خه وئیکی سه یر بیبیم، خه ونی دنیایه ک که هه مو روژیکه یه که شه ممه یه. هه مو ته من یه که شه ممه. هه مو ده میک یه ک شه ممه، حکومه تی یه ک شه ممه کان، جوان نییه؟ دوو شه ممه بدن له سیداره، سی شه ممه گولله باران کهن، وهی، هینتی چی له و داماره ته کهن. بگه روه ناو قهره وئله که ت کورپه کهم، بگه ریوه. بخه وین! گه ر جاریکه دیکه خه ون به نیش ه وه بیبیم، خوم هه لده واسم! [له سهر قهره وئله که راده کیشیت و په توهه که ده کیشیت به سهر خوی و مناله که دا.]

خه و! خه و! خه و!

ته کهن و فیکه ده کیشن! «ته و... لوئیجی ده لیم... رهنگی ده پهری! رینگ وه کوو شه وی که جنیوم به دایکی دایت. «ناخر که سیکی وه ک تو چی له دوو گوئی تیده گات؟» [راوه ستانیکه بچووک] ولا میکی لی نه زانانه بووه به راستی. [به گور و تینه وه.] زور تووره بووم. قیزاندم به سه ریبا: «توی به له عننت بوو چیت ده ویت؟» دوا یی وه کوو شیت و شتی وا هیرشم کرده سهری ههر چیم شه ویست پیم گووت هه موو شتی! من قیزاندم به سهر شه ودا، شه و قیزاندی به سهر مندا، من بهر زتر قیزاندم، شه و بهر زتر هاواری کرد... خانوه که مان نابوو به سهر سهر مانه وه. هه تا شه خیره ن گوتم: «پرورانه، شه گه ر ژن و شووی شه مه یه، نیمه هه له مان کردوه!»

وه هه له کهم هه لگرت و بو ی دهر که وتم. [مناله که هه لده گریته و بهر وه لای درگا که دهروات. راده وه ستیت. بیرده کاتوهه.] کلپله که حه تم شه و کاته به ده ستمه وه بووه، چونکه کلپله کهم به دهرگا که وه کردوه. [دیسان بهر وه دهرگا که دهروات و راده وه ستیت.] لوئیجی هات بهری پنگرت. شه و داماره رهنگی بوو به گوری زهره. قهت هینده ناسزا و قسه م پیا هه لندها بوو. پیم وایب به راستی کاری کردوته سه ری. گوتم: «ته نیشانه مه که. وهره ههر نیستا که به یه که وه قسه بکه ین. دواتر، گه ر ویستت لیم جیا بیتته وه، جیا به وه. به لام سه ره تا ده بی قسان بکه ین. ته مه مه سه له یه کی دیالیکتیکه. «گوتم:» نیمه نیستا که پیویستمان به وتوو ویزیکه هیمن و مه نقی هه یه. «دوا یی منیشی په لکیش کرد بو سهر قهره وئله که. [له سهر قهره وئله که داده نیشیت، مناله که ده نیتته عهرز و به حاله تیکه شله وه دهس ده هینیت به سهر لوئیجی خه وتوو دا.] گوتمی که حه قی منه وه هه له له وه وه بووه. گوتمی ته وای شه و قسانه ی من کردومه راسته و شه به هه موو شیویه ک موسته حه قی سه رزه نشته. گوتمی هه لسه وو که وتی به و شیوازه بووه که دایکی هه موو کاتی چاوه روانی کردوه، شه ویش پیی و ابووه منیش ههر شه و چاوه روانیانه م هه یه. گوتمی شه ری، هه مووی خه تای شه و بووه و نیستا به هه له کانی خو یی زانیوه. گوتمی بو چی پیشتر شه شتانه م بی نه گو توه، گوتمی دلنیا به هه لسه وو که وتم ده گو ردر، [لوئیجی به شیوازیکی زور عاتفی نه وازش ده کات.] ره خه له خو گرتنیکه راسته قینه. به جو رییک که منی کرده گریان. چهن زیاتر ره خه ی له خوی ده گرت من زیاتر گریان دایده گرتم، چهن من زیاتر ده گریام، شه و زیاتر ره خه ی له خوی ده گرت [به ناسکی] دو ینتی شه و چینیکی باش گریام! ناکا و وه کوو کاره با گرتیه ک له جیگای خویدا راده پهری. [شه ی کلپله که چی به سهر هات؟] چاوه کانی داده خات و تهر کیزده کات. [لوئح کلپله که ی له ده ستم گرت و دواتر... [چاوه کانی

کۆلبەر

ن: شه هرام ئەمانه تی

هاته قسه و وتی:

دوو جاریش منیان گرتوو و هیچ کۆله که میان برد و نه یاندامه وه، پاره ی باره که شم دابه ساحیه کانیا ن. وا له دوو جیگا وه زهره رم کرد.

له سیپریانی بهرده ره شه ماشینه که به ره وه مه زه که ی باشماخ ده چوو. له ناو ماشینه که سواره کان هه رکامه یان به سه ره هاتی تالی که مین که وتنیان به دهستی مه ئموره کانه وه باس ده کرد. پیش ته وه ی بگه نه مه ززی باشماخ، له بهری ئاوا بی جه ژنی ئاوا هه موویان دابه زین و به پی به ره وه هه لال ئاوا رویشتن. له ده ره وه ی ئاوا بی، خاوه ن باره کان دیار بوون که چاوه پروانی کۆل به ره کانیا ن ده کرد تا باره کانیا ن پی بدن و بیگوا زنه وه بو ته وه بهری مه ز.

غه فور هه موو ئیواره به ک نه مه ئیشی بو. له مه ریوانه وه ده هات بو مه ز و کۆل به ری ده کرد. هه موو جار یکیش بار نه بوو تا به کۆل بیگوا زنه وه بو ته وه به ره وه. ته گه ره هه والی ته وه بوو یای که بازگه کان توند کراوه ته وه یان مه ئموره کان له سه ره مه ز بلاره یان کردوو تا کۆل به ره کان و کۆل کانیا ن بگرن. ساحیب باره کان ده ترسان و ته وه شه وه باریا ن نه ده هینا بو مه ز. به لام کۆل به ره کان هه ره ده هاتن به لکوو کۆلیان ده ست بکه ویت و پاره بو بژیوی ژیا نیا ن ده ست بخن.

ته مجاره یان غه فور و هاو پریانی که باره کانیا ن له دووره وه بینی، دلخۆش ببوون. چونکو ده یانزانی ریگای مه ز هیمنه و به لکوو ته گه ره باره کانیش سووک بن، دوو جار بتوان ته مبه ره و ته وه بهری مه ز بکه ن.

گوپیا ن له ده نگه ده نگه کۆل به ره کان بو. ته مان وایان ده زانی له سه ره کری باره کانه وا ده مه بۆله یان دی. غه فور هه ره له دووره وه ره حمانی دراوسی یانی ناسی و لپی نزیك بۆوه و وتی:

__ ره حمان ته وه چی یه؟ ... بو کۆله کانتان نه برده وه؟ ... پاره ی که م ته دن؟ ...

__ چۆنیت غه فور؟ ... باره کان هه مووی نه وت و به نزی نه ... ته میکی په ژاراوی غه فوری داگرت و ته و دلخۆشی یه ی

روژ ده چوو هیواش هیواش خوی له پشت په رده دا بشاری ته وه. له چوار پی بایه وه ی شاری مه ریوان ماشینیکی توتنا که له وه ده قه ره به شله خه چی ده ناسرا له وه بهری چوار پراکه دیار بوو شو فیره که ی له ته نیشتی ماشینه که یه وه هاواری ته کرد: مه زه که ... مه زه که.

غه فور به ره ولای ته وه ده نگه ریگای لار کرده وه و چوو تا سواری ماشینه که بیت. رو یکرده شو فیره که و وتی: چه ند نه فه ره ماوه تا برۆین؟

__ دوو که سیتر بی ته رو یین. دیسان هاواری کرد: مه زه که ... مه زه که.

غه فور وتی: وه ره کاکه ... لای دینار فرۆشه کان نه فه ره هیه سه ریان بخه و با برۆین.

__ ئیستا ئیواره یه و له وی کس نییه ... تا قه تت بی ئیستا ته رو یین و خه فته ته نه بیت بار به شی تو ته مینیت.

دوای ته وه که دوو که سیتر هاتن و سواری ماشینه که بوون، به ره وه مه ز به ریگه وتن. سه ره ما سه ره ی هینا بووه ده ری و گلۆپه کان قه راخی زیباریا ن رووناک کردبووه و دار به روکان ده رویشتن تا دیار نه مینن و له تار یکیدا تی که ل به ره نگه کیوه کان بن و له به ره چاواندا نو قم بن.

له به ره ئاوا بی کۆلان دوو که سی دیکه ش له سه ره جاده که وه ستا بوون. ماشینه که راوه ستا و ته وه دوو که سه له دووه سه ره که وتن.

له ناو ریگادا شو فیره که سه ره ی قسه ی کرده وه و وتی: ته گاتان له خۆتان بیت ... دوینتی شه و له خواروی ئاوا بی سیف ژوو روو که مینیا ن دانا بوو و ته قه یان له کاروانچییه کان کردوو ... باش بوو که سیا ن هیچی لینه هاتبوو ... هه ره ته سیك کوژرابوو.

غه فور وتی: ئیمه کۆل به ری ن ... ته وه نده کۆله که مان قورسه، بکه وینه که مینیا ن ناتوانین ده رچین و یه کجاری ته مان گرن. ته وه نه فه ره ی وا له لای غه فوره وه دانیشتبوو وتی: تا به یانی لیمان ته دن و ناو پاسگا که یانمان پی گسک ته دن. یه کیك له وه دوو که سه ی واله پی شه وه ی ماشینه که دانیشتبوون

فهخره يه كېڅكى تر له ساحيب بارهكان وتى: خهتاي ئيمه نيبه... لهولاهو ئيستا بهنزين پاره كهكا و داواى بهنزيان كردوه....

هممورى بارهكان نهوت و بهنزين بو، لهنيو گيتودا دوو دوو دهبيهكه بهنزين و دهبيهكه نهوت چنيبوويان.

رهحمان بانگى لهغه فور كرد و وتى: وهره برؤين بهولاهو توژيك ئيشم پيته.

رهحمان و غه فور لهجهماعهتهكه توژيك دووركهوتنهوه و رهحمان به غه فوري وت: چى بكهين؟... بار نيبه... ئهمشه و باري ترمان دهست ناكهويت با بيانبين... بهخاوهن بارهكان بلين كريكانمان بو زياد بكن بزانيان چى ئهلين... شايد لهمهويهدواوه ههر باري نهوت و بهنزين بيت... چى بكهين خو ئيشيكي كه نيبه... ههرتهبي كولبهري بكهين....

غه فور وتى: ئه گهر تهقمان لي بكن چى؟... وهكوو نهو داماره ئهبين به خهلو.

رهحمان كه دهپروانييه دهبهكان، وتى: چى بكهين يا تهبي برؤين يا شهويكه بهدهستى بهتالهوه ئهمشه و بگهريينهوه بو مالهوه... ئهزانن چى؟ من لهپيش ئوهدا ئهروم و ئيهوش وهرن به شويمهوه.

رهحمان رووى كرده فهخره و وتى: كاك فهخره... كو لهكان ئهبهين... بهلام تهبي كريكانمان بو زياد بكن... خوتان ئهزانن بارهكانتان خهتهره....

وا ساتيك لهوهپيش له دلي دا بوو نهما و ترس سههرتاپاي لهشى داگرت. ههفتهيهكه پيش بوو كه مهئورهكان بو راباردن به فيشهكى گر دار تهقهيان له كو لهبريك كردبوو كه بارهكهى بهنزين دهبي و به دهبه بهنزينهكانيهوه تهقاپوه. لهوكاتهوه كه ئهو كو لهبره بهمشيوهيه كوژرابوو، كو لهبرهكان دهترسان وبارى بهنزيان ههلهتهگرت.

___ غه فور وتى: باري چى؟... هيچ نى يه؟... ___ نا... هيچ نيه

فهرج يه كيك له ساحيب بارهكان كه غه فوري دناسى، هاتهپيشهوه و وتى: غه فور توچى؟... تو ش ئهترسى؟... ئهمشه و شهويكى ئهمنه... وهرن كو لهكانتان ههلگرن.

غه فور وتى: بارهكان بهنزينه... ئهوه سه گبابانه بمانبين و بزانيان كو لهكانمان بهنزينه، گرپان تيبهر ئهدهن.

فهرج به بزبهكهوه وتى: نهمانزاني ئهگينا لوكهمان ئههينا بوتان بيهن... قاچاغچيتى ههر ئهمهيه... ترس و دلهر او كيشى ههيه... وهرن بارهكان بهن ئهمشو ريگا مهئورى تيدا نيبه... قازانجيشتانه؟

يه كيك له كو لهبرهكان وتى: بو قازانج؟

___ ههر كهسيك كو ليك بباته ئهويهروه خاوهن بارهكهى ئهويهرو كو ليك جگهري پى ئه دا بيهيئتهوه بو ئيره... ئيتر لهويهروه به بهتالي ناگهريتهوه و پارديهكى تريش دهستان ئهگرى.

يه كيك وتى: وهلا من ناويزم به بهنزينهوه برؤم... ئالتونيشم پى بدن له جياتى پاره و لهبرسانيش بمرم، نارؤم به بهنزينهوه.

به بهتالي ناگهريتهوه و پارديهكى تريش دهستان ئهگرى.

يه كيك وتى: وهلا من ناويزم به بهنزينهوه برؤم... ئالتونيشم پى بدن له جياتى پاره و لهبرسانيش بمرم، نارؤم به بهنزينهوه.

چوننه وه.

نيوهرږو بوو كه غه فور به دهنكي ته سړيني خوشكي چاوانى
خه والوروى كرده وه و وتى: مان دووم با توژيكي تر بخه وم.
__ هه سته، كاكه جه مال و باوكيشم هاتونه ته وه... هه سته
نانه كه تېر بخو.

جه مال كورې گه وړه ي ته م خيزانه پينج كه سيبه بوو و
ته سړينيش تهنيا كچه بچوكترين كه سى ته م خيزانه. باوكيان
ساليانى سال له ناو بازاردا هماليى كړدبوو و به ووى
پيريپه وه نه يده توانى هماليى بكات و له سهر چوارچه رخه يه ك
دا جگړه و گولبه وړوژدى دهر و شت. جه مالي كورپيشى
هه له سهر چوارچه رخه يه ك ته و كه سابه ته ي باوكى ده كړد.
ته م له چوارپيانيكى شار و ته ويش له چوارپيانيكى
ديكه. ته سړين شازده سال ته مهنى بوو و له كلاسى
يه كه مى ده بيرستان دا ده بخوئند و له ماليكى دوو ژورره به
حه وشه يه كى بچووك دا له گه ل دايكياندا ده ژيان.

غه فور ته و به هاره له بهر نه بوونى كار له مهربوان بو كارى
كړيكاريى به ره تاران چو بو. هه رچند بنه مال كه ي
حه زيان نه ته كړد چو ته تاران، به لام ته و ماوه ي حوت
مانگيك له تاران كړيكاريى كړدبوو.

له تاران به وړوژدا كړيكاريى ده كړد و به شه ويشدا هه له و
بينايانه كه ئيشيان تيدا ته كړد، ده خه وتن. به ووى ساردبوونى
هه واو نه بوونى جيگايه ك بو خه وتن و گرانبى هوتيل و
موسا فيرخانه كان، گه رايووه بو مهربوان و كارى كولبه ريبى
ده كړد.

هه ر پينجيان بو خواردنى نانى نيوهرږو له سهر سفره
دانشيتبون. دواى ته وه يكه نانه كه يان خوارد، باوك رووى
كړد غه فور و وتى: غه فور مېرو توژيك قسم هه يه. با
توش بيبيستى... ته سړين به سينيپه كى چاوه هاته ژوروره،

باوكى به ويشى وت: ته سړين دايكت چى ته كات؟
__ خه ريكه قاپه كان ته شوات.

__ پيى بلې بيت بو ئيره و خوتيش ودره دابنيسه.

باوكيان رووى كړده گشتيان و وتى: ته م به يانى يه كاك
ته حمه د هات بو لام

غه فور وتى: كام كاك ته حمه د

__ ته حمه دى خوله ي نامين... ئيوه چاك نايناسن.

هاوولاتيپه كى خو م... پيى وتم كه ته يه وپت بو عه به ي
كورى ژن به نيپت و هه روه ها وتى له بنه مال هى ئيمه
چاكتري ده ست نه كه وتوه و ته يه وپت ژن به ژنه مان له گه ل

__ كرى كوله كان له وبه ره وه ئيراقيبه كان ته يده ن... وتووشيانه
ده به يه كه له سى هه زار تمه ن زياتر ناده ن... خو ته گه ر له وه
زياتر بدن قازانجيان بو ناكات... وتم هه ر كه سيك كول
ببات له وبه ره وه كولينك جگه ره شى پي ته دن تا بيهي نيپته وه
بو ئيره.

رهمان رووى له جه ماعه تى كولبه ره كان كړد و وتى: باره كان
ته به ين با ته مشه و كاسپيمان كړديت... باله مه زياتر دره ننگ
نه كه وين... من له پيش هه مووتانه وه ته وړم و ئيوه ش دوايى
وهرن. ته گه ر ته قه يان كړد و كه وتينه كه مين، كوله كان دابنن
و به ره ولاى ده ونه كان رابكه ن.

چند كه سيك له كولبه ره كان نه يانده وپرا پرؤن و گه رانه وه.
هه ر كه سيك به پيى تواناى خوى كولى جيا ده كرده وه و
له كوليان دهنه. رهمان به چوارده به ي نه وت و به نزينه وه
وهرپكه وت. خاوه ن باره كان قه لم و كاغه زيان دهره يابوو
و ناوى كولبه ره كان و ژوماره ي ده به كانيان دهنوسى كه
له كوليان دهنه... هه ر كامه يان سى يان چوار ده به ي
هه لته گرت. تهنيا مام حه مى دهره وهران نه يى كه ته مهنى
سه رووى شه ست سال بوو و دوو ده به ي هه لگرت.

له هه لال ئاوا تا باشماخ يه كه سه عات ونيو ريگا بوو.
ته گه ر شه ونيك بيانزانياپه كه مه ئموره كان له سهر ريگا
دانشيتون، ته م قاچاخه ريگايانه به چوار يا پينج سه عات
ده برى. ته و شه و سه عات يه ك و نيوى به يانى بوو كه
رهمان و غه فور گه يشتنه هه لال ئاوا. هه ر كامه يان
كولينكى جگه ره يان هينابووه و له مالنكدا له هه لال ئاوا كه
ساحيب باره كان دياريبان كړدبوو داياننا. كولبه ره كانى ديكه
وتوبويان ماندوون و ئيتر ناتوان هه مديسان كول ببه نه وه بو
هه لال ئاوا، بوپه له قاچاخه ريگايه كى سى سه عات به ره و
باشماخى ته مديو هاتوبونه وه.

غه فور و رهمان به ره و جاده كه وهرپكه وتن، ته گه ر به خت
له گه لياندا يار بووايه، زوو ماشينيان ده ست ده كه وت، ته گينا
ده بوو مه ودايه كى زوريان به پي برپايه و هاوكات له چاوى
مه ئموره كانى بازگه و بازرسيه كانيشدا خو بشارنه وه تاكوو
رووتيان نه كه نه وه و باجيان لى نه ستينن. ته وان به پي هه تا
ئاوايى جه رنى ئاوا هاتن كه ماشينيان ده ست كه وت.
هه ر دووكيان سوار بوون و له بهر ماندوويه تى تا ناو شارى
مهربوان خه ويان ليكه وت.

له چوارپراى بايه وه به دهنكى شو فيره كه له خه و هه ستان
و دابه زين و به ره و مالي خويان له محه لله ي له يلاخيه كان

له م کاتدا ته سرين هاته دهنګ و وتی: باوکه من شوو ناکه م... حه زته که م دهرس بخوینیم باوک قیراندی: تو غه له ت ته که ی، قسه له سه ر قسه ی من بکه یت... دهرسی چی نه خوینیت، تا بی بی به چی شوو بکه و له دهستی شار رزگارت بیج. غه فور وتی: باوکه مه گهر مالی ئه م کاک نه حمه ده له کوئی یه؟

__ له دی
ته سرين که نه مجار ده گریا به دهنګی له رزانی تیکه له به گریانه وه وتی: من نارووم بو لادی غه فور هه ستایه سه ریې و وتی: من نارازیم و ژووره که ی به چی هیشت و له مال چووه دهره وه.

شهو غه فور جه مالی برای بانګ کرده ژووره که ی تر و پیی وت: ئه ری جه مال تو رازیت به وه ی که ژن به ژن بکه یت و ته سرين خو شکمان هه روا به دهستی خو مان بنیرین بو مالی کابرایه ک وا هه ر نایناسین باوکم نه لی خزمانه به لام تا ئیستا نه وانمان هه ر نه بینیه ... تو نه و نه ئه ناسیت واقه راره بیی به ژنت... نه زانی له تو منالتر یان گه وره تره؟ هه ر بینیه و قسه ت له گه لی کردوه؟

جه مال که چاوی برپیووه ناوچاوانی غه فور و گوئی بو شل کردبوو، هاته قسه: غه فور قسه کانت راسته ... من خو داوای ژنم نه کردوه ... باوکمانه نه لی کاتی ژن هینانی تو و غه فور هاتووه، به لام له بهر دهسته نگی و نه داری ناتوانین برؤینه خوازی نیی ژن .. نه لی ت: دهینتان به گهر دنمه و خوالیم رازی نیی ت و ژنهینانی ئیه درهنگ که وتووه ... ئه وه که وازم لی ناهینیت ... له به یانی یه وه تا درهنگانگی شه و نایه مه وه مال، خو خه رجه که نه وهنده گرانه یه کم هه ر نیی ت به دوو... به باوکیشم وتووه نه م کاسیبه ی من که ی جوابی کریمال و پاره ی ناو و بهرق و نان نه داته وه... من نه ک به ژن به ژنه که، به لکوو به ژنهینانه که ش رازی نیم... غه فور وتی با برؤینه نه و دیو و له گه ل باوکمان قسه بکه ین و نه و قه راره ی هه لوه شینینه وه... من ئیواره بیرم لی کرده وه نه زانم چی بکه م.

له دیوه که ی تر باوکیان دانیشتبوو و چای ده خواردوه که کوره کانی هاتنه ژووره به دم خواردنه وه ی چاکه ده پروانی لییان... دانیشتن و غه فور یه کسه ر وتی: باوکه

__ ها

__ نه من و نه جه مالی ش رازی نیی به م قه راره ی تو. جواب بنیره وه بو نه و کاک نه حمه ده و پیی بلی ئیمه ژن به ژنه

بکات و فاته می کچی بدات به جه مال و ته سرینیش بدین به عه به ی کوری. منیش وتم جوابت لی نه گیز مه وه. من نه حمه د دهناسم خو ی پیانوکی ریګ و پیکه و وه کوو خو مانیش نه وان هه ژارن. ته سرين رووخساری سوور هه لگه رابوو، سه ری داخستبوو سهیری عه رزی ده کرد. باوکی درېزه ی دا به قسه و وتی: جه مال ده میکه نه بوایه ژنی بهینایه. به لام له بهر دهسته نگی و نه بوونی پاره، ژنمان بو نه ده هات. ئیستاش هه ری پاره ین و پاره ی نه وه مان نییه تا ژنی بو بینین، بو یه نه م ژن به ژنه به مه سلله حه ته.

جه مال هیچی نه ده وت. غه فور سه ری کی ته سرینی خو شک کی کرد. ته سرين هه ر به ره خو ار سه ری داخستبوو و له دهریای خه فه تیګ نو قم ببوو که به روکی پی گرتبوو. غه فور رووی کرده باوکی و وتی: باوکه گیان ژن به ژن که ی باوی ماوه؟

__ چو نه ماوه... تابع پاره یی یی ت، ژن به ژنه یش هه ر نه مینیت.

__ خو نه جه مال کچه که ی نه وانی بینیه، نه نه وانیش خو شک که که ی ئیمه یان بینیه. ته سرين هیشتا مناله و کاتی شوو کردنی نه هاتووه.

بزه یه که له شادی و ئومید له ژیره وه ده چوو تا جیګا به په ژاره ی سه ر رووخساری ته سرين لیژ بکا.

باوک قسه کانی غه فوری بری و وتی: نه ی به چی ته ته وئ ژن بو جه مال بهینین... به کام پوول و پاره ژن بییرین بو جه مال... ته سرين که ی مناله... هاواله کانی نه ویش ده میکه شویمان کردوه.

غه فور وتی به م په په له ناییت... جاری با سه بر بکه ین.

__ کاری خیر سه بری ناویت.

__ باشه ژن بو جه مال نه هیینین، به لام نه به ژن به ژن

__ ده ی به چی غه فور؟ ... پاره که ی تو زوره چوار شه و کاسی نه که ی، سی شه وی مه موره کان لی تی نه سیننه وه... یا پاره که ی من و جه مال زوره... به چی ژن نه هیینین... جه مال... تو چی نه لیی؟

__ نازانم... هه رچی که باوکم نه زانیت.

غه فور دیسان سه ری کی ته سرینی کرد و وتی: خو ته سرینیش شه رته... نایع به زور به شووی بدین

__ نه مه زور نییه... ته سرين... وو نه خوات قسه نه کات، با نه ویش پروات و دابه زری ت

غه فور به توو ره یی یه وه وتی: ته سرين جاری دهرس نه خوینیت... من نه لیم وا به په له نه م کاره ناکریت...

ناکەين

__ ئەى چى بکەين؟... ئەتانهوى چۆن ژن بەيىن غەفور بە پیکەنينهوه وتى: خۆ کچمان نەماوه ئيتىر بۆ ژن بەژن... ئەى بۆ من چى ئەکەى؟
__ بۆ تۆش خوا گەورهيه

غەفور کە ئيتىر پیکەنين لەسەر روومهتى نەمابوو وتى: باوکە ئەسرينى خوشکم لەم ماله ناروا ته دەرى بە بيانوى ژن بەژن... تۆ خۆت و کور و کچهکەى ئەم کاک ئەحمەدەت هەر بينيوه....

لەبیرت چوووه ئەو ساله کاک حەمەى خۆمان.... شوى پورم ژن بەژنى کرد بۆ زنگارى کورپى و رەزیهى پورزاسى هەنارد و ئەوانیش لەجیگای ئەو کچه شیت و داماوہى خۆيانيان هەناردبوو... ئەم بتوریت ئەبى ئەویش بتوریت... ئەم تەلاق بدريت، ئەبى ئەویش تەلا و بستینیت... باوک وتى: چى کەردەن؟

__ با جەمال تا چەند مانگى تر کچیک خۆى بیدۆزیتەوه... من خۆم پارەى ژنهيانان و زەماوەندەکەى ئەدەم

__ بە چى؟... بەم کاسییه جوانەت... بە کۆلبەریی شەو هەیه کرى ماشینەکەت تا مەرز نییه و خۆم پیتی ئەدەم __ نا... بە کۆلبەریی نا... ئەمەرۆ بیرم لى کردەوه ئەچم بۆ کریکاریى لە شارەکانى تر

دايکى کە هەر بیدەنگ بوو و گوپى بۆ قسەکانى غەفور شل کردبوو وتى: نا غەفور گیان... نارۆیت... مەگەر لەتاوى سەرما رات نەکرد و لەتاران هاتیتەوه... هەر لای خۆمان ئەمینیت و لە مەریوان ناچیتە دەرهو... ئەوا دوینى لە کۆلانەکەى پشتمانهوه مێردى ئەو ژنە داماوہ لە تاران لەسەر داربەست لە سى چل مەتر بەرزاییهوه کەوتوتە خوارهوه و مردووہ و چوار هەتیو و ئەو ژنەى بەجى هیشتووہ... نایەلم لە مەریوان بچیتە دەرهو.

__ دایە گیان ئەرۆم بۆ شارە گەورهکان... یان ئەرۆم بولای ئومیدی پورزاس لە کرمان یان بولای وەستا حەمەى بەننا لە بەندەرەباس... باوکم راست ئەکا بە کۆلبەریی بژیوی خویشم بۆ پەیدا ناییت... لەوى باشترە تا لیژە بە بارە نەوت و بەنزینەوه مەئمورهکان بمگرن و بیکەن بەسەرما و لەناو چالە ئاودا بمخوسینن و بەرهو مەریوان پىخاوس بمیژنەوه... بە کۆلبەریی ئەو پارەیه بۆمان پەیدا ناییت.

دوو رۆژ دواتر غەفور هەمديسان بۆ کریکاریى بەرهو شارى بەندەر عەباس وەرپیکەوت

فینکى بەهار دەچوو تا جیگای خۆى بە گەرمای هابین بدات... ناوبازار پرېبو لەو موسافیرانەى کە بۆ کرپى چای وشک و ئەشیای تورکى و ئەو شتانهى کە بى گومرگ لەبازارى دوهى هوه هاتبووه مەریوان و قیمەتیان لەچاو شوینەکانى تری ئیران هەرزانتەر بوو....

لەسەر چوارپای ئەسلى شار جەمال و غەفور لە لای چەرخەکەى باوکيان دا وەستابوون باوک رووى کردە غەفور و وتى: رویشتى بۆ مالى کاک حسینى دراوسیمان

__ ئەرى باوکە... خۆزگە هەر ئەوکاتە پیتان ئەوتەم... بو پرسەکەى رەحمان ئەهاتمەوه....

پیشیانم وت کە پینج مانگ لیژە نەبووم و پاش دوومانگ زانیم، ئەویش منالەکانى وەستا حەمە تەلەفونيان بۆى کرد و پیتان وت... ئای رەحمان...

"... رەحمانى هاوړپىی کۆلبەرى غەفور سى مانگىک لەو پیتش بە قەرزو کۆلە ئەسپىکى کرپبوو، شەویکی نزیك سەرى سال کە بازارى مەشرووب گەرم بوو و مشتەرى زۆر... لەگەرانه وەدا کەوتبووه کەمىن و کۆزرا بوو... " غەفور وتى: مەرز وایه، یا ئەبى نەیکەیت یا ئەبى چاوهړپىی هەموو شتیک بیت... با بچینه سەر کارەکانى خۆمان... باوکە ئەمەرۆ شەممەیه... ئەو هەتا پینج شەممە، پینج رۆژمان بەدەستەوه ماوه... پینج شەممە زەماونەکەى جەماله... ئەم چەند رۆژە خۆم لەباتى جەمال ئەوهستم تا ئەو کارەکانى خۆى جیبه جى بکات.

ئێوارەى پینج شەممە بوو... زەماون تەواو بوو و قوولەى چۆپى کیشەکان لەناو کۆلاندا نەمابوو... غەفور لەسەر گوئسەبانى سەرچەوشە کەياندا وەستابوو... ئەسرين لەناو حەوشەدا هاتە پيشهوه و وتى کاکە... ئەوئەندە هەلپەرىم باى بالم بر... ئەمشەو چاک ئەخەوم و بەيانى لەگەل دايکم ماله کە خاوين ئەکەينهوه و شەممەيش ئەرۆمەو بۆ کلاسى دەرس خۆیندن... کاکە تۆيش ماندوویت... چى ئەکەى؟

غەفور بە زەردەخەنەى سەرلیوان کە دەپروانییه ئەسرينى خۆشکى، وتى:

__ پارەم پى نەماوه... ئەمشەو ئەرۆمەوه بۆ مەرز... بۆ کۆلبەریی.

زنگویز

٢٠١١/١١/٠٢

ره‌خنه و ليکوالينه‌وهى فيلمى "Anna Karenina" ئانا كارينينا

ره‌خنه‌گر: جيمز براردىنلى
له فارسىيه‌وه: كازيوه

ورونىسكى به شيوه‌يه كى وا دروست ده‌كا كه زور زور له خو شه‌ويستى يه كتردا تاوانه‌ته‌وه كه به شيوه‌يه كى گشتى لاي بينه‌ر خو شه‌ويست نين. له گه‌ل ته‌ودا كارنين كه به شيوه‌يه كى گشتى وه‌ك كه سيكى ترسنوك و كينه‌يى وينا كرابوو، ده‌كاته كه سيك كه ده‌توانى هاوده‌ردى له گه‌ل دا بكه‌ى. ته‌مه ريگايه كى جياوازه كه ره‌نگ و بونىكى تازه ده‌بخشيتته كه ره‌سته سه‌ره‌تايه كان، به لايه‌نى كه مه‌وه تا كوتاي فيلم كه ئانا داده‌رپمپته ناو خه‌موكى و گيروده بوون به ماددهى هوشبهر فيلمه كه له و رپتمه سه‌ره‌تايه‌ى ده‌خا.

به دريژاي سالانىكى زور، گه‌ليك ده‌ره‌ينه‌ر هه‌وليان داوه له و كارى كه له قسان ناكري وا ته خو لاسه كردنه‌وهى چيروكه ۲۰۰۰ لاپه‌ره‌يه كه‌ى تولىستوى، به فيلمىكى دوو ساعته بگه‌ن. يه كيك له زه‌ره‌ره كانى ته‌م كاره لابردينى پيوه‌ندى نيوان لوين "دامه‌ال گليسون" و كيتى "تاليشيا ويكينديز" ه كه له كتيببه كه‌دا له پله‌ى دووه‌مى گرنگى دان.

ئىستپارد و رايه تا ته و جىگايه‌ى كه توانيان هه‌وليان دا به شيوه‌يه كى زور كه‌م ناو رده‌نه‌وه سه‌ر ته‌م به شه لاوه كه‌يه له چيروكه كه. ته‌م چيروكه بو راگرتنى بالانسى گشتى روداوه كان له په‌ناى ته و تراژيديه خه‌مناكه‌ى كه له

هه‌روه‌كوو فرانكنشتاين و هاملت، "ئانا كارينينا" ش له و به‌ره‌مه ته‌ده‌يه به پيرانه‌يه كه به‌رده‌وام ده‌ره‌ينه‌ران خه‌رىكى ئيلهام ليوه‌ر گرتن بوون لى. يه كه‌مىن نوسخه‌ى سينه‌مايى ته و كتيببه فيلمىكى بيده‌نگى ئالمانى بوو كه له سالى ۱۹۱۰ دا دروست كراو و له و كاته‌وه ئاسه‌وارى ديار نه‌ماوه. ته‌م فيلمه كه‌ميك پيش مردنى تولىستوى هاتوته سه‌ر په‌رده و كه‌س نازانى كه خوى فيلمه كه‌ى بينيوه، وه ته‌گه‌ر بينيوه‌تى بوچوونى سه‌بارته به و فيلمه چوون بووه. دووه‌ميان، فيلمىكه به تىچوويه كى زورتره‌وه كه دروست كراوه. له سه‌ده‌ى دواى ته‌وه‌ى كه رومانى ئانا كارينينا بو يه كه‌مىن جار چووه سه‌ر په‌رده‌ى سينه‌ما، روى نه‌دا بوو كه ده‌وره‌يه كى ۱۳ ساله تينه‌په‌رى و نوسخه‌يه كى تازه له و رومانه بو سينه‌ما و ته‌له‌فيزيئون دروست نه‌كړى. ته‌م فيلمه‌ى ئىستا به ده‌ره‌ينه‌رى "جو رايه"، دواى زنجيره‌ى ته‌له‌فيزيوني كورتى ۲۰۰۰ دروستكراوى ولاتى برىتانىا، تازه‌ترين گيرانه‌وه‌يه له و رومانه. گيرانه‌وه‌ى پيشوو شانويه‌ك بوو به ده‌ره‌ينه‌رى "بيرنارد روز" كه له سالى ۱۹۹۷ هاته سه‌ر شان و كه سؤفى ماركو و شون بين تيايدا روليان گيراوه.

جو رايه كه فيلمه كه‌ى به پى سيناريوى شانوى نووسى به‌ناو بانگ "تام ستوپارد" دروست كردوه، هه‌ولى داوه كه هه‌ندى گورانكارى نا ناسايى له داستانه كه‌دا بكا. تراژيديه بنه‌رتيه كه وه‌ك خوى دمپيسته‌وه، مه‌به‌ست رووداوى پيوه‌نديه كانى نيوان ئانا "كيرا نايلى" هاوسه‌رى پياوئىكى به‌ريز به ناوى كارنين "جود لاوه" كه له گه‌ل ته‌فسه‌رىكى هيزى سوپاى روس به ناوى كينت ورونسكى "ئارون تايلىر جانسون" دا ده‌كه‌ويته پيوه‌ندى خو شه‌ويستيه كى نا ناسايى تاگرينه‌وه. به‌لام جو رايه شيوه‌يه كى جياواز بو گيرانه‌وه‌ى ته و پيوه‌نديه ناشقانه‌يه هه‌لده‌بژيى. ئانا و

گرنگیه کی زور به ورونسکی نادهین. کردنی کارنین به که سایه تیه کی هست هله خرنه خوی وه ک شمشیریکی دوو له به وایه. بو ئه وهی که نیمه ی بینر ههستیگمان بو ئه و هواسه ره بی غیره ته هه بی، فیلمه که ده بی به شیوهیه ک به ره و پیشه وه پروات که نیمه ههز نه کهین دوو عاشق (ثانا و ورونسکی) به خته وهر بن. هه بهم هوکاره، کارگهردانانی فیلمه که به بی ئه وهی دهست

له وه فاداری به رومانه که هه لېگرن، هست و تیگه یشتنی نیمه به نیسبهت ئه م که سایه تیه وه هه لده خرنن. کیرا نایتلی له سییه مین ئه زمونی کاری خوی له گه لده خرنه رری فیلم، ثانا ناپه سهن و ناشیرین وینا ده کا. ئه و مرؤفیککی تورپه و خوپه رسته که نه خوشیه کی رهوانی دیاری نه کراو نازاری دده و ئه م نه خوشیه به تهریک که وتنه وهی له کومه لگا به هوئی ئه و پیوه ندیه خوشه ویستییه کی ده بی، کاریتر ده بی. ئه گهر مه به سستی نایتلی ئه وه بو بی که بینر له خوی دوور بخته وه، ده بی بلیین که به شیوهیه کی زور باش توانیویه تی ئه و کاره به جی بیئی. من زور زور رقم له ثانا بووه، هه رچهنده که نه متوانی بهر به خوم بگرم و هه روا که فیلمه که به ره و لوتکه ی خوی دهرؤی، ههستیکی به زه بی له ناخم دا به رامبه ر به و په یدا نه ییت.

هه لېگرن دنی ئارون ته یلور جانسون بو رول بینینی ورونسکی له بنه رته وه هه له بوو. ئه و وینه یه کی یه ک ره هندی له م که سایه تیه ده خاته بهر چاو که ته نانه ت له هندی کات دا که ده بی رولی ئه کتییی هه بی و هه مو سه رنجه کان به ره و لای خوی رابکیشی، دیسان ناتوانی که له قه راغی چیرۆکی فیلمه که زیاتر بیته ناوه وه. تو زقالیک لیک چون و لیک نریکی له نیوان ته یلور جانسون و

سیگوشه ی عه شقی نیوان ثانا، ورونسکی و کارنین دا بوونی هه بوو، پیوست بوو. ماوه یه کی باش له فیلمه که بو لوین و کیتی ته رخان کرابوو بو ئه وهی وه ک شتیکی زیاده نه یه ته بهر چاو. له راستی دا، سه ره کیتترین به شی پیوه ندی نیوانیان که تیایدا به هاروهاجی و یاری کردن له گه ل یه ک به پیتی ئه لف و بی خه ریکی دروست کردنی پیوه ندین، به شیوهیه کی سه رنجراکیش وه فادار ماوه ته وه به رومانه که. له وانیه ئه م باسه بیته گورئی که به پیچه وانیه ئه و شته ی که باوه له سه ر ئه م دوو که سایه تیه وردبووایه ته وه ئه وایه بینرکی زورتری بولای خوی راده کیشا، به لام له وانیه ئه م باسه له بهر ئه وه بی که به شیوهیه کی له راده به دهر ئه سلی چیرۆکه که به لای هه موومانه وه ئاشنایه.

رایت و نیسپارد یاری له گه ل دیکوری فیلمه که ده که ن. ئه وان له جیاتی ئه وهی چیرۆکه که ی خویان بگیزنه وه، فیلمه که وه ک شانۆ ده خنه تابلویه که وه. دورینه که به شیوهیه کی گشتی به جوله له سه ره وه بو خواره وه به ره و دوا دهروات و هه ردولای دیمه نه که و کورسیه کانی سالونی نه مایش نیشان ددها. رووداوه کانی فیلم له پشتی سه حنه و له نیوان میله ی به رده کان دا روودا. هه ندیک دیمه نی فیلم به شیوهی دهستی ده گوردی. موسیقای فیلمه که جار و بار له لایهن ژهنیاره کانی سه ر شانۆ که وه لیده درین. رئالیسمی جادویی له هه موو به شه کانی فیلمه که دا خو دهنویتی و دیالوگه کان به رده وام له شیوهی شانویه وه بو سینه مای هاتوچو ده که ن. شیوهی به کار هینراو زور هاروهاجانه یه و جی سه رسوپرمانه وای لیته اتوه و زور بیئا گایانه بینر وه بیر فیلمی "مولین رۆژ" ده خاته وه (هه لبه ته به بی گورانی وتنه کان). ئه م شیوهی وه هیزکی له راده به دهر ددهاته چیرۆکی "ثانا کارنینا" به بی ئه وهی داسه پینراو بیته بهر چاو.

ئه و کاته ی که چیرۆکه که له رووی هه سته وه زیاتر سه رنج بو لای خوی راده کیشی، رایت رازاندنه وه و یاری کردن له گه ل شیوازی کار وه لاده نی. فیلمه که میلودیه کی سه یری هه یه، به دیمه نی ریش تاشینی ئه بلونسکی ده ست پیده کا که شیوازی زهنجیره ی مانتی پیتونی هه یه که هه سستی تازهی و ته نر په یدا ده کا. له گه ل ئه وه دا له کو تایی فیلمه که دا له حاله تیکی ناخوشداین که به شیوهیه کی گشتی زوربه ی به شه کانی رومانه روسیه که ی له خو گرتوه. سه یر کردنی ۲۰ خوله کی کو تایی "ثانا کارنینا" قورس و نازار دهر، وه به شیکی ئه و باه ته هو کاره که ی ئه وه یه که نیمه نیگه ران و گرنگی پیده ری ثانین و

نایتلی دا بوونی نیه. تهنانهت دیمه نی پیوه ندیه سینکسیه که یان خه و دینتته چاوی بینره وه. به لام له گه ل شه وهی شه وینه یه ی که جوود لاو له کارنبن دهیخاته بهر دیدی بینه ران زور هه ست پیکراوه. کارنبن که وه ک رولی لاوه کی چاوی لیده کری و نه وه ک دژه قاره مانیک، به لگو وه ک که سیکی زولم لیکراو دیتته پیش چاو که هه ول ددها کاری راست شه انجام بدات، له ناوهراستی شه خلاقیات و ههسته کانی "ثانا کارنبن" دا وه ستاوه.

شه و شه کته رانه ی که له روله لاوه کیه کاندرا رولیان بینیه، مکفایدن له رولی شه وبلونسکی دا، کلی مه کدونا لده رولی دالی دا، دامهال گلیسون له رولی لیون و ثالیشا ویکه ندیر له رولی کیتی دا زور باش هه لبریز دراون.

باشترین شت که ده تاندری وه ک پیا هه لدان بو رایت له دنیای تۆلستوی دا بوتری شه ویه که تاکامی کاره که ی زور سه رنجرکیش و به پیژ بووه. به شیوه یه کی گشتی زور به ی شه و لیوه رگیراوانه له رومانی "ثانا کارنبن" کراوه له م تاکامه بی بهری بوون. له گه ل شه ودها فیلمه که په له پروژه نابه ته پیش چاو و توانیوه ته ی زور به ی رووداوه لاوه کیه کانی رومانه که به چیرۆکه شه سلیه که وه گری بدا. له گه ل هه روه ها فیلمه که نیشانه ی شیوه یه ک له سه ریزوی و نه ترسیه تا دوباره کردنه وه ی بینینیکی شورشگیرانه و بو که سانیک که له بینینی ویزنه جیاوازه کانی به لام ویک چوه کانی رومانی "ثانا کارنبن" ماندوو بوون، بینینی شه م فیلمه هه ستیکی جیاوازیان بی دهبه خشی. بو شه وانه ی که رومانه که دناسن (یان به لایه نی که مه وه له گه ل چیرۆکه که دا ناشنان) شت گه لیک کی زور بو قسه له سه ر کردن و بیر لیکردنه وه ی بوونی هه یه. به لام بو که سانی تر شه و پرسیاره دیتته پیشه وه که ثایا شه م فیلمه "ثانا کارنبن" وه کو شه لقه یه ک له درامایه کی بنه مالیه ی وایه یان نا. فیلمه که بو من، وه ک که سیکی که سه رده میکی له به نگری توند و تولی شه دهبیاتی روس بووم، به راده ی پیوست سه رنجرکیش و هه ندیک جاریش کاریگر بوو. له وانه یه پیوه ره کانی ئیوه له گه ل مندا جیاوازی هه بی.

<http://www.naghdefarsi.com>

پښتانه به خون و ناواته کان داخراوه کورتهیهك سهارهت به فیلمیکی به لگه نامهیی نیما سهروستانی دهرهینهری ئیرانی دانیشتیوی سوئید

ئا: پهیمان

گولله". چوار کهسیان" به هوی کهوتن به سهر مهیدانی میندا، روخانی رنوی به فر به سهریاندا و سهرمابردویی گیانیان له دهستداوه". له نیوان نهو که سانه شدا که بریندار بوون" ۸ کهسیان به هوی ته قینه وهی مین و باقیه که شیان به گوللهی مهئورانی نه منیه تی و پاسه وانانی سنور بریندار کراون". که نه مه دهتوانی دهرخه ری نه و په ری درنده خوبی و نه بوونی هاوسهنگی له نیوان" تاوان" و " سزادا" بیت، سزایه کی که نارهوا به دژی هه ولیکی رهوا له پیناو

به دهسته پینانی بژیوی ژیانی رۆژانه و به گژدا چوونه وهی برسیه تی و مهر گدایه.

به لام نه م ناماره ته نیا نهو که سانه ده گریته وه که که مپهینی نیونه ته وهی مافه کانی مرۆف توانیوه تی له لایهن سهرچاوه ناوچه بیه کانه وه به دهستیان بینی. به م پینه ژماره ی نهو کۆل به رانه ی گیانیان به خت کردوه، لهو ماوه زهمه نیه دا، ده کری گه لیک زیاتر له مانه بو بیت.

به وتهی شاهیدانی نه م پرووداوانه، ژماره یه ک له پاسه وانانی سهر سنور، به بی ته قه ی هه وایی، که بو ناگدار کردنه وه و راگرتنی کۆل به ره کانه، راسته وخۆ به ره رووی نهوان و بان نه سپ و لاغه کانیان، که وه ک تاکه

نیما سهروستانی، په کیک لهو دهرهینه ره سینه مایانه یه که توانیوه تی فیلمه به لگه نامه یه کانی خوی له کاناله ته له ویزیو نیه نیونه ته وهیبه کاندایا و بکاته وه. نیما دهرهینه ری به دروست کردنی چهند فیلمیکی به لگه نامه یی سهارهت به هوی کاری هاتنه دهری په نابه رانی ئیرانی له ولاته که یان له ساله کانی کۆتایی دهیه ی ۸۰ و سهره تا کانی دهیه ی ۹۰ زاینیدا دهست پیکردوه. له نیوان فیلمه کانی نیما سهروستانی دا، فیلمی ۵۷ خوله کی "سنوری بی هیوایی"، له زومره ی یه که م کاردانه وه کان سهارهت به بارودوخی دژوار و ناله باری کۆل به ران به نه ژمار دیت.

کۆل به ران نهو کاسبکارانه ی که که لویه له کانیان به کۆل ده گوازه وه، زیاتر له ناوچه ی سنوری باکو ری رۆژتاوای نازه ربایجان، کوردستان و کرماشان له سنوری نیوان ئیران و عیراق دا کارده کهن. نهوان زیاتر توژیژیک له لاوان و تازه لاوانن که له بهر به ره مه مند نه بوون له پشتیوانی کۆمه لایه تی و ئیمکاناتی گونجاوی کاروپیشه، به ناچاری و بو دابینکردنی داهاتیکی مه مره ومه زی، هیندی ک کالای وه ک به نزی، سیگار، ته له ویزیون، نامیری کاره بایی، تایه ی ماشین و هه ره که لویه لیک تر که له بازاره کانی ئیران و عیراق دا وردبیته وه، به شیوه ی ناره سمی له سنوره هاوبه شه کانه وه، ناودیو ده کهن.

که سایه تیه کان گه لیک سروشتین و به واتیه ک کت و مت خویانن و حوزوری دوربین به سهر کاره که یانه وه قورسایی ناکات.

که مپهینی نیونه ته وهی مافه کانی مرۆف له ئیران له یه کیک له راپورته کانییدا سهارهت به بارودوخی دژوار و پرله کاره سات و چهرمه سهری ژیان و به ریچوون و نه منیه تی نه م ئینسانه زهمه تکیشه کۆل به رانه نووسیویه تی ته نیا له نیوان مانگه کانی ره شه مه ی سالی ۱۳۹۰ تا مانگی گولانی سالی ۱۳۹۱ هه تاوی، لهو ۷۴ که سه کۆل به ر و کاسبکاره ی که گیانی خویان له سنوری پاریزگا کانی نازه ربایجانی رۆژتاوا، کوردستان و کرماشاندا له دهستداوه، ۷۰ کهسیان له لایهن هیزه سنور پاریزه کانه وه دراونه ته بهر

سهرمايه و سهرچاوهی بژیویان به‌ئەژمار دیت، ته‌قه ده‌که‌ن. ژماره‌یه‌ک له که‌سوکاری قوربانیه‌کان ئاماژه به‌وه‌ده‌که‌ن که دواى ئه‌وه‌ی ئەم کاره‌ساتانه‌یان به‌سه‌ردا دیتن نه‌ که‌س خۆی به‌ به‌رپرسی مه‌رگی ئه‌و قوربانیانه‌ ده‌زانى و نه‌ ته‌نانه‌ت گرنگیه‌ کیش به‌ نا‌ره‌زایه‌تی و شکایه‌ته‌کانیان ده‌دری‌ت و نه‌ به‌دوادا چونیک له‌م باره‌یه‌وه ده‌کریت. رای گشتیش له‌به‌ر زۆری و که‌لکه‌ بوونی رووداوه‌ تاله‌کانی نیو کۆمه‌لگه‌ی ئی‌ران، تا ئیستا نه‌په‌رژاوه‌ کاردانه‌وه‌یه‌کی گه‌نجاو و به‌رده‌وام سه‌باره‌ت به‌ بارودوخی دژواری ژبانی ئه‌و ئینسانه‌ زۆرلیکراوانه‌ و په‌نج و نازاریکی له‌ گه‌لیدا ده‌سته‌ویه‌خه‌ن له‌ خۆی نیشان بدات.

هاتوچۆ کردنه به‌ سنوری مه‌ریواندا گه‌لێک باو بوو. له‌ سه‌ره‌تا‌دا پیمو‌ابوو په‌نگه‌ له‌ هه‌وه‌له‌وه‌ سه‌ربازیکی دلی به‌حالی کۆلبه‌ره‌کان بسوتی و به‌بجی وه‌رگرنتی ر‌شوه‌ ئیجازه‌ بدات به‌ به‌رده‌میدا تیبه‌رن، به‌لام که‌م که‌م وه‌رگرنتی ر‌شوه‌ په‌ره‌ ده‌ستی‌ئی و زۆربه‌ی مه‌ئمه‌ره‌کان فی‌رده‌بن تا به‌ شی‌ویه‌ک بکه‌ونه‌ سه‌وداو مامه‌له‌ و له‌م ر‌ینگایه‌وه‌ داها‌تییکی باش بو خۆیان ده‌سته‌به‌ر بکه‌ن.

له‌ فیلمی به‌لگه‌نامه‌یی سنوری بی هیوایی دا، هه‌ژاری، کاری په‌ش و تا‌قه‌ت پرۆکی‌نی چه‌ند که‌س له‌ کۆلبه‌رانی شاری سنوری مه‌ریوان و ده‌ست و په‌نجه‌ نه‌رم‌کردنیان له‌ گه‌ل نه‌بوونی ئه‌منیه‌تی گیانی له‌سه‌ر سنوره‌کان و تالانچییی و ر‌شوه‌خۆری مه‌ئمورانی سه‌رسنوره‌کان ده‌گێردی‌ته‌وه‌.

نیما سه‌روستانی، به‌دواى سوژه‌ گه‌لێکی گونجاو بو دروست کردنی فیلمی به‌لگه‌نامه‌یی له‌ رووداوه‌کانی روژانه‌دا و له‌ کاتی ژبانی پیشه‌یی خۆیدا ده‌گه‌ریت و ده‌دۆزی‌ته‌وه‌. هیندیکی جار خۆی باه‌ته‌کان ته‌دۆزی‌ته‌وه‌ و ده‌چیت به‌دواياندا، جاریواش هه‌یه‌ باه‌ته‌که‌ ئه‌و به‌دوی خۆیدا ده‌کیشی و ئاراسته‌ی هه‌لسوپانی ده‌گۆریت. ئه‌و ده‌لیت: "ده‌بی له‌ گه‌ل باه‌ته‌که‌دا بژیم تا بتوانم له‌ باره‌یه‌وه‌ فیلمیک دروست بکه‌م."

له‌م نیوانه‌دا شاره‌کانی شنۆ، مه‌ریوان، نه‌وسود، سه‌رده‌شت، پیرانشار و بانه، له‌ شاره‌ سنوریه‌کانی کردستانی ئی‌ران، که‌ زیاترین ئاماری کۆلبه‌رانی گیانه‌بخت کردویان له‌خۆ گرتوه‌. له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌و داستانه‌ی فیلمه‌که‌ ده‌گێردی‌ته‌وه‌، روژانه‌ کۆمه‌لێکی زۆر له‌ دانیش‌توانی شاری مه‌ریوان بو کرپینی به‌نزی‌ن ریز ده‌به‌ستن تا ئەم کالایه‌یان به‌ نرخیکی که‌متر ده‌ست بکه‌وی و له‌ودوی سنور بی‌فرۆش‌نه‌وه‌. له‌ به‌شیکی ئەم فیلم‌دا، ریزیک له‌ کۆلبه‌رانی پیاده‌ و به‌سواری ئه‌سپه‌وه‌، دوا‌به‌دوا‌ی یه‌ کتر به‌ باری به‌نزی‌نه‌وه‌ له‌ سنور ده‌په‌رنه‌وه‌؛ وه‌ک ئه‌وه‌ی که‌ بلی په‌رینه‌وه‌ له‌ سنور له‌وه‌ هاسانتر نایت و هه‌یج مه‌ئموریک‌ی سنورپارێزیش بوونی نییه‌.

ئەم ده‌ره‌ینه‌ره‌ سه‌ینه‌ماییه‌ له‌ گه‌ل ده‌ست پیکردنی شه‌ری نیوان عی‌راق و ئامریکا له‌ سال‌ی ۲۰۰۳ دا به‌ ئامانجی ئاماده‌ کردنی راپۆرت بو ته‌له‌ویزیونی سوئی‌د له‌ رینگای سنوره‌کانی کوردستانی ئی‌رانه‌وه‌ ده‌چیته‌ عی‌راق و له‌م سه‌فه‌رده‌دا بو یه‌ که‌مجار له‌ گه‌ل کیشه‌ و گرفت‌ی کۆلبه‌ره‌کاندا ئاشنا ده‌ییت: "له‌ سنوری نیوان ئی‌ران و عی‌راق که‌لاکی ئه‌و ئه‌سه‌پانه‌م بی‌نی کوژرا بوون. هۆکاره‌که‌یم پرس‌ی و زانی‌م که‌ هی ئه‌و کوردانه‌یه‌ وا هیندیکی کالا به‌ ئامانجی فرۆشتن ده‌به‌نه‌ ئه‌ویه‌ری سنور و هه‌ربه‌م هۆیه‌شه‌وه‌ پاسه‌وانه‌کانی سنور ته‌قه‌یان لی کردون. چه‌ند سالیک ئەم باب‌ه‌ت و وینانه‌ له‌ زه‌ینمدا مانه‌وه‌ تا له‌ سال‌ی ۲۰۰۶ دا ده‌ستم به‌ کار کرد له‌سه‌یان."

ده‌ره‌ینه‌ری فیلمه‌که‌ که‌ چه‌ند جاریک له‌ گه‌ل دوو که‌س له‌ کۆلبه‌ره‌کان سنوری به‌زانده‌وه‌، ده‌لیت: "ئه‌وه‌نده‌ به‌سه‌ که‌ بریک پاره‌ به‌ی به‌ پاسه‌وانی سنوره‌که‌ تا له‌ سنوره‌که‌ بپه‌ریته‌وه‌. روژیک بی‌نیم لاییک به‌ سه‌روسه‌کوتی خۆینا‌ویه‌وه‌ هات و وتی له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پارم نه‌داوه‌ به‌ پاسه‌وانه‌کانی سنوره‌که‌ به‌ قۆنداغی ته‌فنگ سه‌روگۆنلاکیان شکاندوم."

ئەو سه‌باره‌ت به‌ هه‌لبژاردنی ئەم باه‌ته‌ بو دروست کردنی فیلمیک‌ی به‌لگه‌نامه‌یی ده‌لیت: "دروست کردنی فیلمی به‌لگه‌نامه‌یی به‌لای منه‌وه‌ به‌ته‌نیا پیشه‌یه‌ک نییه‌. به‌لکو به‌ حه‌شنیک هه‌لسه‌، انکه‌ر که‌مه‌لاه‌ته‌ر و دا‌که‌ر"

به‌لام دانی پۆل و په‌رینه‌وه‌ له‌ سنور نیشانه‌ی بوونی ئه‌منیه‌ت نییه‌. په‌نگه‌ کۆلبه‌ره‌که‌، له‌ شوینیک‌ی دیکه‌، بکه‌وینته‌به‌ر تیرپه‌رسی مه‌ئموریک‌ی دیکه‌وه‌. نیما سه‌روستانی ده‌لیت: "بی‌جگه‌ له‌ هیندیکی حاله‌تی ده‌گه‌من، به‌داخه‌وه‌ ئەم

نیشانه و هیما راسته قینه کانی ژیان باشت د چنه سه ر جی خویان.

له فیلمی سنوری بی هیوایی دا شاهو و ریوار، هیندیک خون و خولیای ساکار، به لام دوره دهستیان هیه؛ تاره زویه کی وه ک کرپنی ته سپیک قیستی تا تیر ناچار نه بن هر کامه یان روظانه ۶۰ لیتر به زین تا توبه ری سنور به کول بگوازه وه.

جهختی تم فیلمه له سه ر ناوات و تاره زو، شهر و تیکه لچون و ترس و نیگه رانیه کانی روظانه ی ژیانی تم دوو لوه، به رده ننگ - بینر به ره شوپیه ک هاوکاری له گه ل فیلمه که دا ده کیشی تا به شیک له داستانه نه گیر دراوه که، له زیننی تودا تهاو بکریت. وه ک نمونه مه و دایه کی که له نیوان ژیانی شاهو و ریوار له گه ل شیوه ی ژیان، ناوات و ویست و داواکاریه کانی لاوانی شاریدا بوونی هیه، به شیک له داستانه که هیه که له میشک و زیننی به رده ننگا کامل دهیت.

تم فیلمه به نیشاندانی رنج و نازاری که سایه تیه کانی فیلمه که، باس له به سدان لاو ده کات که به هو ی هه ژاری بی نه و په روه زوو گه وره دهن، له قوناغی لاویدا خویندن به جیدیلن و بو یارمه تیدان به باری تابووری بنه مال، ریگای سنوره کان ده گرنه پیش. تهاوان هم مو روظیک خویان له تیرره سی پاسه وانانی سنور و له ناکامدا هاونشین و هاونه فه سی مه رگدا هست یده که ن و ژیانیان پر له ژانی جومگه، ترس و نیگه رانی و چه نه لیدان له گه ل کرپارانی به زیننی قاچاغ. شاهو له فیلمه که دا ده لیت: "نیشه که مان سه رتاپا ریسه که، ده روین، یان سه رده که وین یان نا. یان ده کوژرین یان لیمان دهن و جیگایه کمان ده شکیت."

فورمی فیلمه که شیوه باز نه ییه. زوم بکته سه ر ژیانی هر کام له کاراکتره کانی فیلمه که، ده بیننی ریگای دهر باز بوونیک نییه له کاری دژوار و پر له نه هامه تی کولبه ری: "شاهو دبه و ی هه هه زینه ی ژیانی خوی و بنه مال که ی دا بین بکات و هه هه زینه ی دهرمانی چاوی باوکی شادمانی هاوړی، به لام به هو ی گوازه نه وه ی زور و به رده و امی دبه و گالونی به زینه وه، پشت نیشه ی گرتوه. له به ر توه له گه ل ریوار ته سپیک به کری ده گه ری. تهو له هه مان حالدا ده شیوه ی بیجته داوای تهو کچه ی وا خوشی ده ویت.

ریگای گه یشتن به خون و ناواته کان داخواه. شاهو ده که ویت به ر گولله ی پاسه وانانی سه رسنور، لاقی ده شکیت و هه سپه که ی (واته هیمای خون و ناواته کانی) له ده ست

کردنیشه له ماف و به ر توه نه دیه کانی خه لکی هه ژار و زور لیکراو و بیبه ش. چه شنیکیسه له بزوتن له قولایی تهو روداوانه دا وا هه لیا نه د بژیرم تا به لکو بتوانم کاریگه ری کم له و راستایه دا هه ییت.

فیلمی سنوری بی هیوایی، ره وتی ژیانی چوار کولبه ری تیرانی ده گیر تته وه؛ سی پیاو و ژنیک. یه کیک له م چوار که سه، "شادمانه" له تمه منی ۱۳ سالیدا مردوه. "مه رگ" و "رنج و نازاره کانی"، له گه ل ژیانی باقی کولبه ره کانی تر دا پیوه ندیه کی ناوینه ناسای هیه. له ریگای گیرانه وه ی داستانی ژیانی سی کولبه ره که ی تروه "شاهو"، "ریوار" و "دایکیان" له گه ل دژواریه کانی ژیانی شادمان ناشنا ده بین و له ریگای مردنی ته ویشه وه، له گه ل هه رس هینانی ژیانی کولبه ره کان.

له دیمه نه کانی سه رته ی فیلمه که دا بومان دهر ده که ویت "شادمان" که تهنیا نان ناوهری بنه مال که ی بووه، له شه ویک ساردی جستندا، له نیوه ی ریدا، ناگریک ده کاتوه تا خوی بی گرم بکاتوه. بلنسه ی ناگره که ده گاته جله کانی که ناوخته ی پریشکه ی به زین بووه و هر تمه ش ده یته هو ی مردنی. که سایه تیه کی تری فیلمه که، "شاهو" که دیلو می هیه، نه ک هر باری قورسی تابووری بنه مال ی خویانی له ته ستودایه، به لکو یارمه تی دایک و باوکی هاوړی له ده ست چوه که شی ته دات.

"ریوار"، دوست و هاوړی شاهو، ش له تمه منی ۱۳ سالیه وه دهرس و قوتباخانه ی به جیبه شتوه و نیستا چوار ساله که یارمه تی بنه مال که ی ته دات. دوو که سایه تیه که ی دیکه ی فیلمه که، دایک و باوکه نه خوشه که ی "شادمان" ن. باوکه له نانسواتی له ده ستدانی سو مای چاوه کانیدایه و تم نا بیناییه ش له مه تنی فیلمه که دا" کار کردی کی هیمای" وه ک "چاره نو سیکی چاره لنه گر" ده نویت.

به وته ی دهره ینه ر تمه ره گزه هیمایانه له راستیه کانی ژیانی که سایه تیه کانه وه سه رچاوه یان گرتوه. له راستیدا تهو داستانه ی که فیلمی سنوری بی هیوایی ده یگیر تته وه، داستانیکی له پیشدا دا ریژراو نییه، به لکو به ره می گه ران و پشکنینی دهره ینه ره له تیم و بابه تی سه ره کی کاردا. تهو ده ل: "تیمه ده چینه ناخی ژیانی که سانی که وه و ده یان کاتزمیر فیلمیان لی هه لده گرین. هه رچه ند له کوتاییدا تهنیا کاتزمیریک له م فیلمانه به کار دیت، به لام به م کاره، ناشنایی گوروپه کامان سه باره ت به بابه ته که زیاتر ده ییت و فیلمه که قولاییه کی گونجاوتری بابه ته که ده سمیت و

بيټ، ټمه پراستيه كى تالّه و نابې پشټى تيبكهين".
 سهروستانى ويستويه تى بتوانى به دور له دروشمى
 سياسى و يان دهرپرېنيكى قورسى هونهرى دهنگى رهنج
 و نازارى ټم خه لگه زهمه تكيش و زورليكراوه بگه يه نيته
 گوڼى مخاته بيڼى و له شوينيكدا ده لى: "ټيمه هموو
 ههولمان ټهويه تا به رڅوون به ناخى ژيانى ټم كه سانه دا،
 كاريگه ريه كى زياتر له سهر بينهرى فيلمه كه دابنيڼ و
 دهنگى رهنج و نازار و خهون و ناواته كانيان بگه يه نيته
 كوومه لگه كه مان."
 سهراوه: ټينترنيت

ټهدات. ټهو كه ټيتر توانايى كارى كوڼبهري نه ماوه، له
 پيناو دابين كرنى بڅيوى خوى و بنه ماله كهيدا بوكار
 رووى كردوټه كوره خانهى خشت برى. دهچټه داواى
 ټهوكچهى خوښيدهويت و باوكى كچه كه رازينايت.
 داىكى شادمان به ناچارى و به غودهيه ك له گه رودا
 دهچټه ريزى كوڼبهره كانهوه. باوكى شادمان كاتيك
 ههزينهى دهرمانى نه خوښيه كهى دهست ده كهويت كه بوى
 دهرده كهوى نه خوښيه كهى ته شه نهى سه ندوه و ټيتر كات
 بو چاره سهر به سه رچووه.

وتارى مه تنه كه، وتوويز و رووداوه كاني ژيانى ههركام
 له كاراكتره كان و هيما و ټنه ييه كاني نيو فيلمه كه
 به باشى و هاوته ريب و هاوئا ههنگ وهك تانووى تهون
 ټيكچندراون. كه ميبنايى چاوى باوك، له هاوئا ههنگى
 تهواودايه له گه ل رويشتنى به پاريز و شهوانهى شاهو و
 ريبوار به سهر كوڼره رپى سنوردا. ټه لى چاره نووسى ټم
 دوو لاهيه و بيچكه له رويشتن به تاريكى دا چاره يه كى
 تريان نييه! شاهو به دهرهينهر و دروستكه رى فلمه كه ش،
 كه له گه لپاندا به سهر سنوردا رپده كهن، ده لى: "چراكه ت
 بكوژينه وه." هيوايه كمان به رووناكى نييه!!

ټم فيلمه به پيچه وانهى هه مو ټه و فيلمه ناسايبانهى
 بهرهمدين، به زه ماوه ند، شايى، گورانى و نيشانه كاني
 ره زامه ندى كه سايه تيه كان به و چاره نووس و ژيانهى هه يانه
 كوټايى نايه ت. دهرهينهره كهى ده لى: "دهمه وټ واقع بين
 بم. ټيمكاني نييه ټم فيلمه بتوانيت به خوښى كوټايى

وتووېژى سايتى والا پريس له گډل سعيده ئه مانى

ئاماده كردنى: تهرزه توفيق

زۆرن ئەوانەى پېنوسە كانيان دادەچۆرېنن تاوھەكو ديدو تېروانينە كانيان بە شيوه پەك لە شيوەكان بگەيەنن ئىدى ئەو داچۆرېنە بە نوسىنى بابەت بېت يان چيرۆك يا شيعر يان ھەر بوارىكى ديكە. سەعيد ئەمانى يەكك لەو پېنوسە بە برشتانەيە كە شيعر لای بۆتە خولياو ويستەكانى خۆى تيدا پەرش دەكاتەو. بەمەبەستى زياتر ئاشنا بوون بە ئەمانى سايتى والا پريس ديدارىكى لە گەل ئەنجامدا كە ئەمە دەقە كەيتى:

والا پريس: كەى بوو ھەنگاوت نا بەرەو دونياى شيعر نووسين؟

سەعيد ئەمانى: ماوەى ۱۵ سالىك ئەبى خولياى شيعر نووسين ھەستى گەمارۆداوم و لەسالە كانى ۷۶ و ۷۷ ھەتاوى بەرابەر بە سالە كانى ۹۷ و ۹۸ زاینى نووسىنى شيعرم دەست پىكردو و توانيومە بەرھەمە كانم بنيرم بۆ گوڤار و رۆژنامە كان.

والا پريس: بەكى دەلین شاعير؟

سەعيد ئەمانى: پېناسەى راستەقىنەى شاعير كارىكى دژوارە. بابەت پىك نىيە بتوانى لە چەند رستەيە كدا بىگونجىنى و دەربىرى. ئە گەر بمەوى خۆ لە ولامى پرسىيارە كەت نەدزمەو و بۆچوونى خۆم دەربىرىبى دەبى بلىم بەلای منەو شاعير كەسپكە كە خاوەنى دەرک و شعورنكە كەسانى ئاسايى لى بە ھەرمەند نين. ئەو روانىنى سەبارەت بە گشت ئەو شتانەى لە دەوروبەرى رۆدەدات لە گەل روانىنىكى ئاسايىدا جياوژە. شاعير بەچاوى دل لە ناخى شتە كان دەروانى و ئاكامىكيان لى ھەلدينجى و لە چوارچىوہى شيعردا دەرياندەبريت كە روانىنىكى ئاسايى ناتوانى ھەستيان پىبكات. بۆيە بەدرىژايى ميژوو شاعيرى راستەقىنە لە ئارمان شارە كاندا جيان نەبۆتەو و بە شيت، ياخى و سەرىپچىكار درواونەتە قەلەم.

والا پريس: شيعر لای توچ مانايەك دەگەيەنيت؟

سەعيد ئەمانى: بەلای منەو شيعر ئاكامى ھەست و نەست و ھەژان و ھەستەو ھەريە ناسكە كانى مروڤىكى ھەستيار، بىرمەند، نازاد و سەربەخۆ، راساو و راستگۆيە.

والا پريس: شيعرەكانت زياتر باسى چى دەكەن؟

سەعيد ئەمانى: وەك ھەموو كەسپكى ئاسايى شاعيريش خاوەنى كۆمەلپك بىرەو ھەرى و ھەستى خۆش و ناخۆشن. خاوەنى بىرەو چوون و ئاوات و ئامانجى تايبەت بە خۆيانن. منيش لەم قاعيدەيە جيا نيم. رەنگە جياوازی من لە گەل بەشپك لەو كەسانەى لە رىگاي شيعرەو ھەست و بۆچوونە كانيان بەيان دەكەن ئەو بېت كە شاعيرىكى پىشمەرگەم و ئەم تايبەتمەنديەش بوەتە ھۆى ئەو ھى كە بەشپكى زۆرى شيعرە كانم ناوەرۆكىكى سياسى نزيك لە رىيازىكى ھەلمبژاردو بەسەر شانپانەو قورسايى بكات.

والا پريس: كام لە شيعرەكانت لە ھەمويان خۆشتر دەويت؟

سەعيد ئەمانى: ناتوانم بلىم كاميانم لە ھەمويان خۆشتر دەويت. رەنگە شيعرپك ھەبېت توانيبېت ئەو ھى مەبەستم بوە بەباشى تيدا بگونجېم بەلام لە شيعرپكى تردا ئەو ھەندە دەسترويشتو نەبوويېم و رازى نە كردبېتم، ئەو جياوازیە كەيە، دەنا ھەمويانم وەك يەك خۆش دەويت.

والا پريس: تا ئىستا ھىچ بەرھەمىكت بەچاپ گەياندو؟
سەعيد ئەمانى: تائىستا تەنيا توانيومە بەرگىك لە شيعرە كانم بەناوى << باران و دلۆپە >> لەسەر ئەركى ئىنتىشاراتى ناوھەندى كۆمەلە بە چاپ بگەيەنم. بەھۆى ئەو ھى كە زياتر لە بەشى راگەياندندا سەرقالى ئىشى تەشكىلاتى بووم سەرجەم شيعر و نووسين و بابەتە وەرگىردو ھەمە كانم لە گوڤار و رۆژنامە و راديو و سايتە جوراوجۆرە كاندا بلاو كراونەتەو. بىچگە لە باقى شيعر و نووسينە كانى خۆم سى كتىب كە لە فارسىو ھەمە كردومن بە كوردى ئامادەى چاپن بەلام بارى ئابورى دەرفەتى چاپى نەداون.

والا پريس: مەرجه شاعير عاشق بېت؟

سەعيد ئەمانى: نالىم پيوستە عاشق بېت من دەلیم

**چاود پروانې
هه لفرين و
هاتنه ژوانت.**

**تا بروسكەي پهنجه كانمان
يهك بگه وئ و
هه وري تاوانيك دابكا
تا توماري خوشه وويستي
به ماج موركەين
سيداره يهك
هه لخواوه
كيهه سپياني ميژومان
قه تلگاي عشقي ناكامه و
جه ستهي هزاران سيامهندي
به سينه وه
هه لواسراوه!!**

**والا پرييس: سه عيد ئەمانى كيهه؟ ده كرى خوت
بناسيني؟**

سه عيد ئەمانى: من له سالى ۱۳۳۹ هه تاوى — ۱۹۶۰ زايىنى له ناوايى شيلاناوى سه ربه ناوچهى سه قز له داىك بووم. به شى زورى ته مه نم له شارى بوكان به سه ر بر دوه. له ساله كانى دواى شو رشى ۵۷ هه تاوى (واته ۷۹ زايىنى) خه لگى ئيران، تيكه ل به كاروبارى سياسى بووم. وهك بوچوونى سياسى ريبازى كومه لهم هه لپژارد و له سالى ۱۳۶۰ هه تاوى ره سمهن به ته شكيلاتى نه ينى كومه له وه په يوه ست بووم. له سى قوناغدا سه رجه م پينج سال له لا يه ن رژيمى كومارى ئيسلاميه وه خراومه ته زيندان. سالى ۱۳۸۱-۲۰۰۳ هاورى له گه ل بنه ماله كه م هاتومه ته هه ريمى كوردستان و له به شى ته شكيلاتى ناشكراى كومه له ريكخراوى كوردستانى حيزبى كومونىستى ئيراندا ده ستم به كارى سياسى ته شكيلاتى كردوه كه تايستاش دريژه ي هه يه.

له به شى ناشكراى ته شكيلاتى كومه له دا وپراى راپه راندى نهر كه ته شكيلاتيه كان سه رنووسه رى دهورى دووهه مى گوفارى پيشه نگ يشم وهه ستو گرتوه و تا ئيستاتاته له دهورى دووهه مى دا ۲۳ ژماره ي لى بلاو كراوته وه. هه ر به هوى نه و چالاكيانه شه وه بوومه ته نه ندامى كاراى سه نديكاي روظنامه نووسانى كوردستان.

كه سيك ده توانى شيعر بنووسيت كه خاوهنى هه ستىكى تاييه ت بيت و بابه تىكى گزنگ له ژيانيدا، جا نه وينداری بيت يان شتىكى تر، به قولى له ناخه وه هه ژاندييتى. **والا پرييس: كارى گه رى كام شاعيرت به سه ره وه يه؟**

سه عيد ئەمانى: ناتوانم به ورونى ئاماژه به هيج يهك له و شاعيرانه بگه م كه به ره مه كانيانم خویندۆته وه و كاريان تيكردووم. من له سه ره تا وه قانع و هيمن و گورانم زور ده خویندوه وه و دواتر له گه ل به ره مه كانى شيركوو بيكس و عه بدولا په شيو و شاملو و كه سانى تر ناشنا بووم و چيزيان پيه خشم و كاريان تيكردم.

والا پرييس: چه نده له كاره كانى خوت رازيت؟ سه عيد ئەمانى: راستگو يانه ده ليم تايستايست پيموايه هه ر له سه ره تادام و هيجم نه كردوه و به وه هويه ي پيموانيه توانيستم دهنگ و رپچكه ي تاييه ت به خوم دوزيبسته وه له خوم رازى نيم و كاره كانم ناته واون.

**والا پرييس: چ شتىك ئەبسته هوكار بو له داىك
بوونى شيعر؟**

سه عيد ئەمانى: له داىك بوونى شيعر هه ژاندىكى دهورونى تاييه تى ده ویت. جا ئەم هه ژانه دهورونيه ده كرى به هوى به سه ره هاتيك، رووداوىكى دلته زين، بينينى ناعه داله تى، بيه ره ريه كى تال يان شيرين، ديمه نيكى سه رنج راکيش، كارتيكردنىكى نه ويندارانه و يان گه ليك شتى تره وه بيت. **والا پرييس: دوا وته ت بو سايتى والا پرييس چيه؟** سه عيد ئەمانى: وپراى رپزو سياسى بى پايانم بو به رپوه به رانى سايتى والا پرييس و خوینه رانى به ريزى ئەم سايته هيوادارم له كاره كاتاندان سه ركه وتوو سه رفه راز بن. خو شحالم به به سه ر كردنه وه تان و سازدانى ئەم وتوويزه. نمونه يه ك له شيعه كانى:

"ژوان"

**تا ناسمانى
نه فغانستانى بيرى تو
به وردە داوى بوچوونى
بروايه كى كون ته نرابا
تا كابولى خوشه وويستيت
تاليبانى
ترسيكى توخ**

ده وري دابا

نه فسانيه

سینه‌ماو روژنامه‌وانى ...

ن: سه‌لاچ مه‌زن

سینه‌ما، وهك هونهرىكى كاريگه‌رو سه‌ردهم، تهنه هونهره‌كانى ديكه له‌خو ناگرى، به‌لكو په‌يوهندي هممه‌لايه‌نه‌ى به سه‌رجه‌م كلتورى گشتى و نه‌ده‌بياتى كلاسيك و سه‌ردهم هه‌يه، به تايبه‌تيش له‌گه‌ل رو‌مان، كه ويراى خه‌سله‌ت و تايبه‌تمه‌ندى جياوازى هه‌ر يه‌كه‌يان، هه‌روا چه‌ندان خالى هاوبه‌ش پي‌كه‌وه‌يان كو ده‌كاته‌وه.

ئه‌وه‌ى من ليره‌دا، ده‌مه‌وه‌ت قسه‌ى له‌سه‌ر به‌كه‌م په‌يوهندي سینه‌ماى سياسى و شو‌رشگيريه به روژنامه‌و سياسى له‌كو‌تايى شه‌ست و چه‌فتاكانى سه‌ده‌ى رابردودا، كه زياتر خو‌ى له فيلمه‌كانى شه‌پولى نو‌پى فه‌ره‌نسى و نيورپاليزمى ئيتالى وسينه‌ماى روسى و نه‌مه‌ريكاي لاتين ده‌بييتته‌وه، دياره فيلمه‌كانى نه‌و سه‌ردهمه جى په‌نجه‌يان له‌سه‌ر نه‌وه‌كانى نه‌و سه‌ردهمه جيه‌پشتوه، چونكه سینه‌ما به باش يان خه‌راپ كارى خو‌ى ده‌كات، ئيمه مانان چون له ريگاي خو‌يندنه‌وه و كارى سياسيدا، رو‌شنبيرى و هو‌شيارى خو‌مانمان به‌ره‌و پيشه‌وه ده‌برد، هه‌روا له ريگاي سینه‌ما نه‌ك تهنه‌كولتورى سياسى و سارستانى، به‌لكو شاره‌زايى خو‌يشمان په‌ره‌پنده‌دا.

با بيينه‌وه سه‌ر نه‌سلى مه‌به‌ست، من له ريگاي فيلمه سياسى و شو‌رشگيريه‌كانى نه‌و سه‌رده‌مانه‌وه، رول و بايه‌خى كارى روژنامه‌وانى لام به‌رچاو رونتر ده‌ركه‌وت، چونكه له فيلمه سياسيه‌كانى نه‌و سه‌رده‌مدا، كه زوربه‌يان باسيان له ململانج هيزه‌ چه‌پ وليبراله‌كانى نه‌وروپاو خه‌باتى گه‌لانى نه‌مه‌ريكاي لاتين، ئاسياو نه‌فه‌ريقيا ده‌كرد، دژ به سيس‌ته‌مى ديكتاتورى و سه‌ربازيه‌ كوديتاچيه‌كانى نه‌و سه‌رده‌مه‌دا.

نا له و نيوانه‌دا رولى بو‌يرانه‌و چاو نه‌ترسانه‌ى روژنامه‌وان و روژنامه‌ى سه‌ربه‌خو‌و وابه‌سته به خه‌لك، له به‌رانبه‌ر چوكدانه‌دان له‌ناست گه‌مه‌كانى ده‌ولت و گوتنى راستيه‌كاندا، نه‌گه‌ر باجه‌كەشى قورس بيت، له‌و فيلمانه به روونى ده‌رده‌كه‌وت، چون

روژنامه‌وانى وينه‌گر خو‌ى و كامپراكه‌ى له نيوگه‌رمه‌ى خو‌پيشاندا و روداوه‌كاندا، روبه‌روى داپلوسيني سه‌كوتكه‌رانه‌ى پوليس و سه‌ربازه‌كان ده‌بو‌وه‌وه، يان روژنامه‌وانى رپورتەر بو‌ گه‌يشتن به راستيه‌كان و ناشكراكردنى چو‌نيه‌تى تيوه‌گلانى ده‌زگاكاني حيزى ده‌سه‌لات، دادگا و پوليس له سيناريوى تاوانى تيرورى سياسى، گه‌نده‌لى، دزىنى سامانى گه‌لان و.. تاد.. چون له گشت ده‌رگاكان ده‌داتو بيسله‌مينه‌وه به دوايگه‌بشتن به زانبارى و هه‌والى نو‌پى‌دا، دو‌كيمينتو دوسيه‌كان ده‌پشكنى و تاخاوتن له‌و كه‌سانه و ده‌ده‌گرى كه په‌يوهنديان به دوسيه‌ى تاوانه‌كان هه‌يه، به تايبه‌تيش گه‌وره به‌رپرسانى ده‌سه‌لا، دادگا و پوليس .. تاد.. نه‌وه‌ش به‌روونى له به‌ره‌مه‌كانى چه‌ندان ده‌رهينەر به‌ديده‌كرين، نه‌باداش له فيلمه‌كانى ده‌رهينەر كو‌ستا گافراس)ى به ره‌گه‌ز يو‌نانى و دانيشتوى فه‌ره‌نسا، ديارترين فيلمى ده‌رهينەر له‌و بو‌اره‌دا، فيلمى (زنده‌ه كه سالى ۱۹۶۹ به‌ره‌مه‌پنرايه،

نه‌و فيلمه له مي‌ژوى سینه‌مادا، به ده‌سپىكى فيلمى سياسى دادنه‌ريت، له سالى ۱۹۶۹ خه‌لاتى ئوسكارى باشترين فيلمى بيانى پيدرايه، هه‌روا (جاك بيران) خه‌لاتى باشترين نه‌كتەر له رولى روژنامه‌وان له فيستيفالى كانى سالى ۱۹۶۹ به‌ده‌ستدپينى، نه‌و فيلمه كه باس له هه‌ماهه‌نگى پوليس، دادگا و ده‌سه‌لات ده‌كات، له چو‌نيه‌تى نه‌نجامدانى تيروركردنى سه‌ركرده‌يه‌كى چه‌پى يوانان.

سازدهدن.

۲- رابردوى سازشكارى رۇژنامه نوسه كه له رابردودا، كه زانيارى دهربارهى شۇرشى جەزايەر بهو ئەفسەرە داو، كه دۇسيەى تاوانكارىه كه بهرئودهبات.

ئەگەرچى، دواتر رۇژنامه نوسه كه رىڭگاي راست هەلده بۇيرى، هەلدهسى به تۆماركردنى تەواوى روداو كه به دەنگى خۇى راستى روداو كه رۆلى پۇليس و كەنالە تەلە فزيونه كه لهو پيلانه ئاشكرا دەكات.

دياره له ئەرشيلى كۆن و نوپى سینه مادا، فيلمى لهو شيوه ستايله، به شىوازی جياجياو چاره سەركردنو مەبهستى جياواز به دیده كرت.

ئەم بابەتە له سايتى دەنگە كان وەرگيراو

لیرەدا رۆلى راسته قینهى رۇژنامه وان له گەياندى روداوە كان وەك خۇى وگەيشتن به راستيه كان، هەروا ئەجامدانى كارو پيشهى رۇژنامه وانى به ئەمانەت و راستگويى له كەسايەتى (جاك بيران)ى رۇژنامه وان بهرجهسته دەبى، چونكه ئەو كاتيك له نيو روداوە كان هەوالىك يان وئەيهەكى دەستدەكەوت، وئراى بايه خە سياسىي دەسكەوتەكە، ئەو زياتر وەك سەركەوتنى رۇژنامه وانى مامەلهى له گەل دەكات.

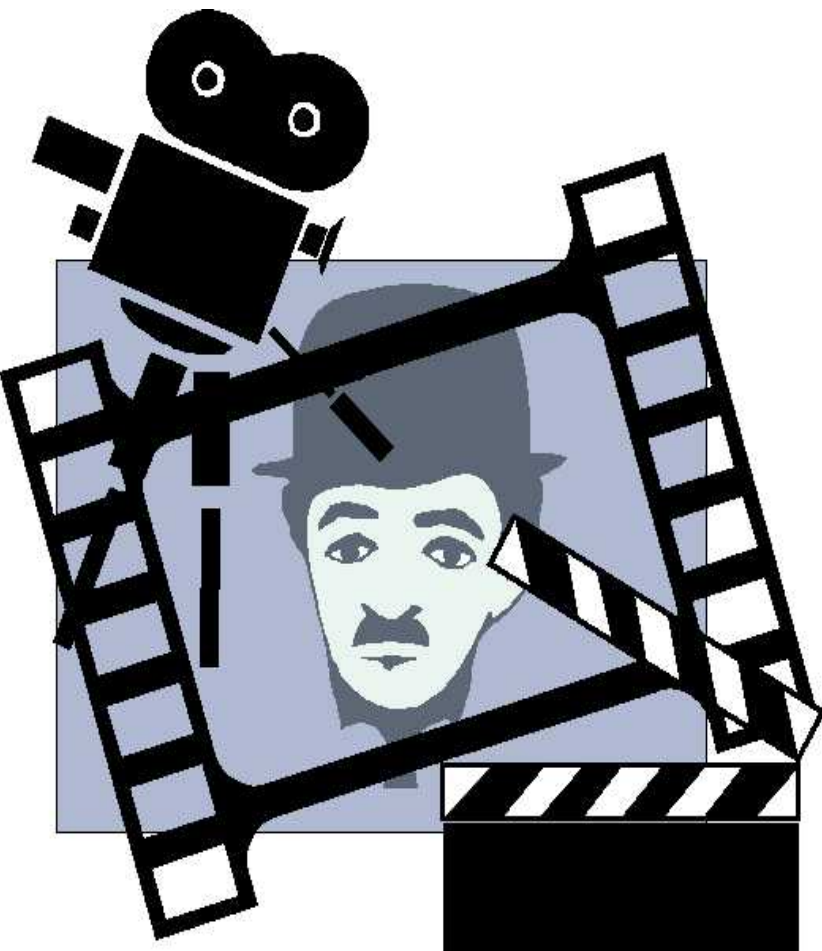
ئەوهيان رويىك له رووه جوانه كانى رۇژنامه وانى راستگۆ و وابەستە به پيشه و ئەركى ئەخلاقى كارى رۇژنامه وانى پيشاندهدات.

له بهرانبەر ئەوشدا، رۇژنامه وانى نزم و دور له ئەخلاقه تى كارى رۇژنامه وانى له فيلمى (تيرۆركردن) ۱۹۶۹ى دەرهيەنەر (ئيف بواسيه)ى فەرەنسى چاولدەكەين، ئەو فيلمه سەرگوزشتهى له بهينبردنى تىكۆشەرى ناسراوى مەغريبى (مەهدى بن بەرەكە) به پلانتيكى پيشوخت دارپۇراو و هەماهەنگى كەنالتيكى تەلە فزيون و پۇليسى فەرەنسى جيبه جیده كرى، بهر له وهى (ساديل) كه نازناوى (بن بەرەكە) يه بگاتە جىڭگاي تۆماركردنى بهرنامه يه كى تەلە فزيونى دهربارهى كيشه كانى جيهانى سيهەم، له لايەن پۇليس دەر فينریت، پاشان له ناوى دەبەن.

جىڭگاي ئاوردانە وهيه، كه ئەو روداو، تا ئەمپۆش كيشه يه كى ديارى سەر گۆرەپانى سياسى مەغريبه، وەك قەيرانتيكى هەلوا سراوى نيوان مەغريب و فەرەنسا ماو تەوهو له لايەن دەزگا سياسى و مروييه كان دەور و ژينریت و به دوا داچونى لیدە كرت.

ئەوهى لیرە مەبهست يیت، رۆلى سازشكارى و لاوازی (فرانسوا داريان)ى رۇژنامه نوسه، كه (جان لوى ترنتيان) رۆلى ئەو رۇژنامه نوسهى بينيوه، چونكه ئەو له دۇستايەتى له گەل بن بەرەكە كەلكى وەرگرتوه، بۆ ئەوهى هەماهەنگى له پيلانتيكدا بكات، كه جەنەرالىكى پۇليس و كەنالتيكى تەلە فزيونى بۆ له بهينبردنى تىكۆشەرىكى مەغريبى نەخشەيان دەبیت، تەنها له بهر ئەوهى ئەو تىكۆشەره نايه ویت به پيى نەخشەو ويستی هيژه دەرەكيبه كان بچوليتتەوهو نايه ویت له ناوهوى ولات نەخشەى ئەوان جيبه جيبكات، ئەو ديهه ویت خزمەتى خەلكى ولاتى خۇى بكات، بۆيه ديهانەوى له ناوى بهن!! دەرهيەنەر ئيف بواسيه له م فيلمه يدا، دوو شت ئاشكرا دەكات

۱- رۆلى پۇليسى فەرەنسى له روداوە كەدا، كه به هەماهەنگى له گەل كەنالتيكى ميديا نەخشەى پيلانەكه

لهم ژماره یسه دا فایلیکی تاییهت به
نده بیاتی مندان ده خوینده و

"ئەدەبیاتی مندان"

©: سەمەد پەھرەنگی

و: ھێمن ئەمانی

ئیتەر کاتی ئەو بەسەر چوووە کە ئەدەبیاتی مندان سنوردار بکەینەو بە برهوپیدان و گونجاندنی نامۆزگاریه ووشکە بێ ئەملاو ئەولاکان، پاک و خاوینی دەست و پێ و جەستە، گوپرایەلی دایک و باوک، گوپرایەلی کردن لە گەورەکان، دەنگەدەنگ نەکردن لەلای میوان، بەیانیان زوو هەستە تا تەندروست بیت، پێبکەنە تا دنیا بەرۆتا پێبکەنیت، یارمەتیدانی هەژار و بێ دەسەلاتەکان بە شییۆهیه کی خێرخوازانە و بابەتگەلیکی لەم چەشەنە کە ئەنجام و بەرھەمی گشتی و کۆتایی ھەموو ئەوانە بێ ھەوڵ مانەوہ و تینەگەیشتنی مندانە لە بابەتی گەورە و تایبەت و گرینگی شوینی ژیانان. بۆچی لە کاتی کدا برا گەورە دلی بۆ ھەناسەھیه کی نازادانە و ھەوایە کی پاک و خاوین تەنگ بوو، مندان لە قۆزاخەھ ک لە "بەختەوہری و شادی و ھیوادا" بخنکینین؟

دەبێ مندان لە ھۆکارە ھیوابەخشە پوچ و بێ بنەماکان بێ ئومید بکەین و دواتر ئاواتیکی جیاواز لەسەر بنەمای ناسین و راستیەکانی کۆمەلگا و شیوازی بەرەبەرەکانی لە گەلیاندا لەجیاتی ئەو ھیوابەیی پێشووتر دابننن. نایا مندان جگە لە فیروونی پاک و خاوینی و گوپرایەلی گەورەکان و گوپگرتن لە مامۆستا (کام مامۆستا؟) و ئەدەب (کام ئەدەب؟ ئەدەبیک کە دەسەلاتداران و چینی زال و خۆشگوزەران برهوپیدەر و ناسینەری؟) ھیچی تری پێویست نییە؟ نایا ناییت بە مندانە کانمان بلیین، لە ولاتی تۆدا مندانلانیک ھەن کە پەنگی گوشت و تەنەت پەنیریش مانگ بە مانگ و سال بە سال نایین؟ چونکە کۆمەلانیک خەلک ھەز دەکەن کە ھەمیشە (قازی سورکراوہ لە شەرەادا) لە خوانیاندا بیت.

نایا ناییت بە مندان بلیین، کە زۆرتر لە نیوہی خەلکی جیھان برسین، وە بۆچی برسی بوون و پێگای لەناو بردنی برسیتی چییە؟ نایا ناییت تیگەیشتنیکی راست و دروست لە میژوو و گۆران و گەشە و پێگەیشتنی کۆمەلگای مرقایەتی بە مندان بدەین؟ بۆچی دەبێ مندانلانیکی شوواو و پاک و خاوین و بێ خەش و خەول و بێ دەنگ و گوپرایەل پەرورەدە بکەین؟ مەگەر دەمانەویست منانە کانمان

رهنګاله یسی بی ناگایی و خه یال و ناواته شیرینه کانی مندالی و دونیای تاریکی زانین و تیگه یشتن، نقوم بوو له راستیه تال و به ئازاره کان و قورس و گرانی ژبانی کومه لایه تی گه وره تره کان. منال دهییت به سره ئه و پرده دا زور به تیگه یشتیوی و پر و پروناکی به دهست تیپه ر بییت و بیته ناو دونیای گه وره تره کانه وه. بهم شیویه یه منال دهتوانییت یارمه تیدر و هاوهلی راسته قینه ی باوکی بییت له ژباندا و هو کاریکی بگوری پوزه تیفی ئه کومه لگا وهستاو و هردهم به ناخی نابهرابریدا رچووه بییت. منال دهییت بزانییت، که باوکی چ ریگایه ک به کار دهییت بییت بوو بهردهوامی ئه م رورگار تاریکه و ئه م زستانه دهستکرده ی مروفت .

منال دهییت له هو کاره (هیوا به خسه بی بنه ماکان) بیی ئومید بکه یین. منال ده کان ده بی بزانی. که باوکه کانیشیان له و زله کاوه ی کومه لگا تی کوه توه تهنیا په له قازهبان پیده کرییت و هیچیتر، هر وه ها هم موو منال ده کان به هه له تیده گهن، باوکیان له راستیدا هم موو کاره کانی بیی ناکرییت و له کوتاییدا داخی خو یان به ژنه کانیان ده ریژن. به گشتی و خالی دووه م: دهییت دویا بینیه کی ورد بدریت به منالان، رادیه کی پیبری که بتوانییت بابه ته جیوازه ئه خلاقی و کومه لایه تیبه کانی له هه لومهرج و کاته هه لگه راوه همیشه یی و جوراوجوره کومه لایه تیبه کانی بیی هه لیسه نگیینی. ئیمه ده زانین که بابه ته ئه خلاقیه کان له و بابه تانه نین، که نه گور و هه همیشه بیی بن.

بخه یینه پشته شوشه ی دوکانی بوکه له فروشیه کانی مالله دهوله مهنده کان و بوکه له ی جوانیان لی دروست بکه یین؟ بوچی دهلیین درو خراپه؟ بوچی دهلیین دزی خراپه؟ بوچی دهلیین گوپرایه لی دایک و باوک کاریکی باشه؟ بوچی نایه یین ره گ و ریشه کانی سره هلدان و گه شه کردنی درو و دزی بو منالان روون بکه یینه وه؟

منال ده کانمان فی ده که یین که راستگو بن، له کاتییدا، دور و سردهم سرده میکه که چاوی چه پ درو له گه ل چاوی راستدا ده کات و برا له برا به گومانه، وه ئه گه ر راستیی ئه وه ی له دلیداییت بیه یینته سر زمان، هینده کیشه و گرفت دینه ری که ناتوانییت رزگاری بییت لییان. ئایا گوپگرتن له ماموستایه ک و دایک و باوکیکی ناتهندروست و هه ناسه په رسته که ئامانجیان تهنیا ئاسوده ژبان و هه رچی زورتر بیی کیشه و گرفت ژین به ریی کردنه و زورتر پاره پیدا کردنه کاریکی په سه ندراره؟

بوچی یارمه تی دان به هه ژار و بیده سه لاته کان بره و پییده یین و هیچکات نالیین ئه مه چون "هه ژار" بووه وه ئه مه یان "سه روه تمه ند" که سینگ بداته پیشی و به شیکی بهرچاوه نه هاتوو له سامانی خو ی بداته ئه وه هه ژاره و منه تی به سه ردا بکات، به لی من مروقیکی خیرخو ازم و هه همیشه دهستی مروقیکه لیکی وه کوو تو ده گرم؛ هه لبه ته ئه مه ش بو ره زامه ند کردنی خوایه، ئه گه ر نا تو که بوخوت هیچ ته نانه ت مروقیش نیی.

ئیسستا کاتی ئه وه یه، که له ئه ده بیاتی منالاندا سه رنج بدینه دوو خال و هه همیشه ئه م دوانه بکه یینه بناخه ی کار: خالی یه که م: منالان دهییت پردیک بن له نیوان دونیای

رۆلى خيال و فلسفه له ئهدهبياتي مندالان دا

هۆمايون فلاح

و: ناسر حهقيه روست

ئهم باسه له سيميناريك دا به ناوى "ئهدهبياتي مندال" پيشكەش كراوه

باسه كهى من له خيالهوه دهست پيدهكات. خيال، وشهيه كه كه ئيمه گه ليك جارن له ئاخوتنى رۆژانه مان دا كه لكى لى وهرده گرین: به لام كاتيك گهره كمانه خودى وشه كه پيناسه بكهين، روه روى دژواريه كه تايهت دهينه وه. خيال چيه؟ داستا يوسكى، له كوتاييه كاني ژيانى دا له وه لام به دايك و باوكيك كه له بابتهت چۆنيه تى هاندانى منداله كه يان بۆ خویندنه وهى كتيب پرسياريان لى كردبوو، نوسيبوى كه خيال و بيركردنه وهى تايهت مه ندييه كهى خورسكى مرويهيه. تايهت مه ندييه كهى خورسك كه له مندالاندا خاوهن هيزيكى زوره و له راستيدا، به لاي مندالانوه تايهت مه ندييه كهى گه شه سه ندوه. خيال له ئهدهبيات دا له ناوه روكى عهينى وشه كان به دهره. گه ليك له و بروا به دان كه له ئهدهبيات دا خيال و واقع ليك جيان. به لام به باوه رى من حه قيهت ئه وهيه كه گه ليك له چيروكه خياليه كان، له رهه ندگه ليكى جوړاو جوړه وه، رهنگدانه وهى واقعيه ته كاني سه رده مى خويانن. كه واته خيال حه تمه ن به واتاي هه لاتن له واقع يا به رهنگار بوونه وهى نييه.

خيال زوريه كات ئامرازيكه كه نووسه ر به يارمه تى ئه، له واقع نزيك دهيتته وه نهك ئه وهى خوى لى دهباز بكات. بهم پيناسه يه وه، خيال دهيتته ئامرازيك كه به يارمه تى ئه و باشتر و روتتر له واقع تيبگهين. كاتيك كه ده ليين مندالان خاوهن خياليكى تايهت، مه بهست له وهيه كه ئه وان به سانايى توانايى وينا كردن و خولقاندنه وهى واقعيه كانيان ههيه. به لام دهى سه رنج به وهش بدهين كه خيال، توخميكى ته نها تايهت به مندالان نييه. له مرقه گه وه ره كانيشدا توخمى خيال بوونى ههيه. فرؤيد له بابتهت دا به ناوى "خودى شاعير" ده نووسيت: ده كرى بيژين كه مروفيكى به خته وهر هيج كات خيال هه لينا گرئت. خيال تايهت به مروفيكه كه به خته وهر نييه. ئاواته وه دينه هاتوه كان، بزوينه رى خيالاتى مرويين و هه ر خياليكيش، مه ليكه به ره وه ديها تنى ئاره زويه كى درك پيكر او. فرؤيد ليده دا پيوه ندييه كى ورد له هوكار و به ركارى خيال و واقع، به ده سه تته وه ده دات. به پي تيو رى فرؤيد، خيال به ره مه مى به ناچارى و چاره هه لنه گرئى ئاوات و ئاره زوه وه دينه هاتوه كاني ئيمه ن. له راستيدا به شيكه له سيسته ميكى به رگريكارانه كه ئيمه له به رامبه ر قه بو لكردنى به ناچارى واقعيه ئازاروى و نه خوازراوه كاني ژينگه ي دهور به رمان، له خوماندا چي ده كه بين. تيو رى فرؤيد له بابتهت خيال به وه كوتايى ديته كه خيال له سى ره هه ندى زه مانى

خه يال، خواست و پرديکه له مابه ينى به خته وهرى، نه وى که هه يه و نه و هس که پيوسته بيته دى.

بيرتولت بريشت له "نه نديشه کاني مه تي" دا نمونه يه کي جوان ديتته وه له بابت مابه ينى نه وى که هه يه و نه و هس که ده يت. روژيک تو م ديتته لاي مه تي و ده لیت: فيري شهري چينايه تيم بکه. گه رکه له و شه ردا به شداري بکه م. مه تي پي ده لیت: دانيشه، دانيشه... جوان دانيشتوي. تو م ده لیت: به لي، به لام من نه هاتووم لي ره دانيشم، هاتووم فيري شهري چينايه تي بم. ده مه ویت له شهري چينايه تيدا به شداري بکه م.

مه تي: به لام سه رتا ده بي فيري دروست دانيشتن بيت.

تو م: دروست دانيشتن چونه؟

مه تي: پيوسته به مجوره دانيشت... دواتر راهي ناني بي ده کات. تو م ماندو ده يت و ده لیت: برا من هاتووم فيري شهري چينايه تي بم، نه ک دروست دانيشتن.

مه تي: ئيمه هاتوون له دورى يه ک کو بوينه ته وه تا شتيک فير بين. پيوسته سه رتا فيري نه وه بين به دروسترين شيوه دانيشين و دواتر زياترين چيژ له و دانيشتنه مان و هر گرین.

تو م: من نه هاتووم بو چيژ و هر گرتن، هاتووم شهري چينايه تي فير بم.

مه تي: نه گه ده ته وى شهري چينايه تي فير بيت، پيوسته فيري دروست چيژ و هر گرتن بيت...

نه و واتايه ي بريشت گه رکه يه به ده سته وه ي بادت، له راستيدا بريته له وه ي که خه يال پيوسته رنوین بيت بو گه يشتن به نامانج. بو مروف خه يال و تيفکرين وينه ي مه کينه يه که که وه ديپنه ري بزوتنه. خه يال رسکينه ري نالوگوريکه که

جياواز دا (رابردو، ئيستا و داهاتو) ببينين. فرؤيد خوي نمونه يه کي گه ليک جوانى له و بابه ته وه هي ناو ته وه که زور روونه. فرؤيد ده لیت: ئيوه که سيک دناسن که گه نجی کي بيکار و هه ژار و موحتاجه. گه رکه تانه يارمه تي بکه، ناو نيشاني کارخانه يه کي پنده دن تا سه رداني بکات. لاتان وايه که خاوه ن کارخانه کا کارنيکي پييدات. نه و گه نجه هه ژار و بيکاره به ره و کارخانه ده که ويته ري و له ريگادا له به رخويه وه خه يال هه ليده گري که له وي و هها باش کار ده کات که سه رهنجي خاوه ن کارخانه به ره و لاي خوي راده کيشيت. خاوه ن کارخانه خو شى ده وي و ده يبا ته ماله وه، کچيکي جواني هه يه که عاشقي يه کتر ده بن و دواتر يش بيکه وه زواج ده کن و به مجوره ده بيته خاوه ني نيوه ي کارخانه که، له پاش ماويه کي تر يش خاوه ن کارخانه ده مریت و ده بيته خاوه ني گشت کارخانه که. نه و خه يال پلاوانه له راستيدا سازدانه وي تاوات و ثاره زووه کاني سه رده مي مندالي نه و گه نجه و بارود خي نه مرو که يه تي. نه گه ر گه رکه کمان بيت له روانگه ي فرؤيده وه له و بابه ته بروانين، ماليکي نه من و نارام، دا يک و باو کيکي به سو ز و سه رکه وتوو، له کو تاشدا خو شه ويستي، هي زي بزوينه ري ره وتاره کاني ئيمه يه. له روانگه ي فرؤيده وه نه و نمونه يه به سانايي ده ريده خات که چلون ثاره زووه کان ده توانن يارمه تي له ئيمکاناتي ژياني راسته قينه و هر گرتن و له سه ر بنه ماي وينا و ثاره زووه کاني رابردو، وينه يه کي جيدي بو داهاتوو چي بکه ن.

له روانگه ي ماترياليسم وه ده کري به سي شيواز له بو چونه که ي فرؤيد بروانين. يه که م: فرؤيد ناماژه به وه ده کات هي زي بزوينه ري جيهان و نامه نتيقي بووني خه يالاتي مرو يي له سه ر بنه ماي بابه تگه ليکي وه ک جنسيه ت و که سايه تي و بارود خي بزوي مرو فقه، به لام له راستيدا هه سته جنسيه سه رکو تکراره کان ناتوانن. هو کارنيک بن بو ده بريني گوشاري کو مه لايه تي.

دوهه م: فرؤيد هه ولي داوه به ليکدانه وه ي نه وه که بو چي مرو فقه کان خه يال هه ليان ده گريت، وه لام ميک به چونه تي خه يالاتي مرو يي بداته وه.

سيهه م: فرؤيد به گيره ي پيوست به هاي به لايه نه جو راو جو ره کاني کار ليها توي کو مه لايه تي خه يال نه داوه. خه يال ته نها به ره ميک نييه له هه لومه رجي نايه کساني کو مه لايه تي، به لکو و هاوکاتيش شيوازيکي ناره زاييه به و هه لومه رجه نايه کسانه. خه يال لايه نکه لي جو راو جو ره له خوي ده گريت. خه يال، ده برينيکه له گيرانه وه ي پيوهندي نيوان هه لومه رجي تابووري و هه لومه رجي کو مه لايه تي.

بابه تيکدا پيکهوه په کدهنگن که بریتیه له وهی له ئەدهبیاتی مندال دا خهیاڵ خاوهن پيکهیه کی تایبه ته. ریشهی خهیاڵ له ئەدهبیاتی مندال دا مهیلی بهرهو په کسانى کۆمه لایه تی ههیه. به لām په کسانى کۆمه لایه تی، بۆ چینه پۆشته کانی ناو کۆمه لگا مه ترسیه کی گه ورهیه.

هه ر بهم هۆیه له پروپاگه نده کانی سه دهی ۱۸ دا ئاماژه بهو مه سه له یه ده کرا. له ئالمایا و به تایبهت له فه رانسا، خهیاڵ وهک له ناو بهری شعور و ئەخلاقیات و ئیلاهیات چاوی لیده کرا. هه ر له م روویه شه وه له سه دهی ۱۸ دا ئەو چیرۆکانی بۆ مندالانی چینی کرێکار بلاو ده کرانه وه، له روانگه یه کی تایبه ته وه داده ریژران.

به شیک له و پیره وه یه کی له خانه ی ئاگاداریی کردن له مندالانی ژنانی له سه ر کاری بنه ماله هه ژاره کاندایا بلاو کرابوه وه به م جوړه بوو: "ده بیی ده رگای دونیای چیرۆک به سه ر مندالی بنه ماله هه ژاره کاندایا داخریت. نا بی ئەوان ئاره زوومه ندى فریشته ی میهره بان و دارى سیحراوی جادو گه ره کان و مالی زیړ و زیو بکریڼ. ده بی به گویره ی ئیمکاناتی کۆمه لایه تی و مادى خویان په روه رده بکریڼ. پیویسته به خته وه رى ئەوان به شیوه ی سروشتی و له چوارچیه ی ئیمکاناتی عه یینی و به کړده وه ی ژینگه ی خویاندا بیته و له و سنووره تیڼه په ریته. ده بی له جیاتى وتنى تایبهت و به له زهت بگوتری ژمه خوراکیکی گوشت و له جیاتى جلویه رگی جوان و به گزاده کان، هه ر ئەوه نده به سه که بگوتری جلویه رگی گه رم. ده بی وریا بن له بییر و خهیاالی مندالاندا چه خماخه ی ئاره زوویه کی لی نه درى که ده سه ته به ر کردنى بۆیان مومکین نه بیته. چاندنى ودها توویک له زهینی مندالاندا، شتیکی بیجگه له هاندان بۆ چوونه ناو شه رى دژ به هه لومه رجى کۆمه لایه تی لی ناکه ویته وه.

ته نانهت دارپژهرانى پروگرامى سیسته می سه رمایه داریش په یان به و پیوه ندییه عه یینییه هه لومه رجى دژوارى کۆمه لایه تی و خهیاال بر دووه. ئەوان له وه تیگه ی شتوون که چاندنى ئاره زوو له زهینی مندالاندا ناره زایه تی دژ به هه لومه رجى کۆمه لایه تی لیده که ویته وه. به هه ر حال ئەوه پیناسه یه که، وه له راستیدا پیناسه یه کی کلاسیکه له ئەدهبیاتی مندالان. به لām پیناسه یه کی تریشمان بۆ ئەدهبیاتی مندالان دیتووه که له ئەدهبیاتی مۆدیرنى مندال دا بهرچاومان ده که ویت. خاله دیاریکه ره کانی ئەو ئەدهبیاته کامانه ن؟ کتیبه مۆدیرنه کان کامانه ن و هۆکاره دیاریکه ره کان چینی؟ خالی سه ره کی بۆ دیاری کردنى ئەدهبیاتی مندال،

ئیمه بتوانین به پیی ئەوان ئاره زوو کانه مان وینا بکه یین. له سه رده مه لیک جیاکان دا، وه لāmگه لیکى جیاواز به و پرسیا ره (ئەدهبیاتی مندالان چیه؟) دراوه ته وه. به بروای من عه لی ئەشه رفی ده رویشیان په کیک له جوانترین وینا کردنه کانی له بابته ئەدهبیاتی مندالان دا به ده سه ته وه داوه. به راستی ئەدهبیاتی مندال چیه؟ پیویسته له و بابته وه پیناسه یه کمان هه بیته. پیناسه یه کی زانستی له کتیبی مندالان بوونی هه یه که ده لیت: هه ر نووسراوه یه که که بۆ مندال ئاماده کراوه و کتیبی وانیه یی نیه و مه به ستی په روه رده یی نییه، ئەدهبیاتی منداله. ئەمه پیناسه یه کی گشتیه. کۆمه لگه جیاوازه کان و مروقه جیاوازه کان، پیناسه گه لیکى جوړاوجوړ له دیارده جوړاوجوړه کان به ده سه ته وه ده دن. له وانیه پیناسه ی من و ئەوه ی دی بۆ ئەم بابته لیک جیا بیته. ئەو ئامانجانیه کی شه وینیان ده گرم و ئەو ئاره زوانه ی که هه مه، بۆ من ده بیته دیاریکه رى پیناسه ی ئەدهبیاتی مندال.

ئه گه ر میژووی له و بابته بروانین، ئەو کتیبانه ی بۆ مندالان نووسران، له بنه رته دا روویان له مندالان نییه و بۆ ئەوان نه نووسراون. په که مین کتیبگه لی که زۆترین خوینده ره کانیان مندالان بوون (وهک "رابنسۆن کروزو"، "تالیس له سه رزه وی سه یروسه مه ره کان" و "گالیویژ" و...) له راستیدا بۆ مندالان نه نووسراون. ئەو هیله سه ره کییه کی که ئەدهبیاتی مندالان له سه ره تادا بوویه تی، ئامانجى په ره وه رده یی. ئاینیه بووه. ئەدهبیاتی مندال له سه ره تادا پشتی به لایه نه ئاینیه کان ده به ست. ئەو کتیبانه ی که له ئەوروپا و له پیوه نده به ئەدهبیاتی مندال له و سه رده مه دا گه لاله ده کران، له سه ر ئەو هیله بوون. ئەوه ش له گه ل ئەو پیناسه یه دا که ئەمروکه بۆ ئەدهبیاتی مندالان به شه وینیه وه یین (وهک ده بی هه لخرینه ر بیته، سه رنجراکیش و دلنشین بیته و ئاویتته به خهیاال و ... بیته) گه لیک لیک دوورن.

له راستیدا ئەدهبیاتی مندال له سه ده ی ۱۶ دایه که توشى ئالوگوریکى بنه رته ی ده بیته، ئەوه یش ئەو کاته ی که لا فۆنتین هه ول ده دات چیرۆکه کانی زاپۆ له نوئ دارپژیته وه. دارشته وه ی ئەو چیرۆکانه به و هۆیه وه یه که که سایه تیبه کی مروی به ئازه له کان بدات: شیرى دلیر، مام ریوی ته له که باز ... ئەفسانه کانی ئیزۆ به گشتی هه لگری په یامیکى ئەخلاقى بوون و ته نیا ئامانجى په ره وه رده ییان هه بوو. به لām به دارشته وه یان له لایه ن لا فۆنتین، سه ره ده میکی نوئ له ئەدهبیاتی مندال دا سه ره یه لدا.

پیم وایه گشت ئەو که سانه ی که ئەمروکه بۆ مندالان ده نووسن و له گه ل مندالان دا کار ده کهن، لانیکه م له

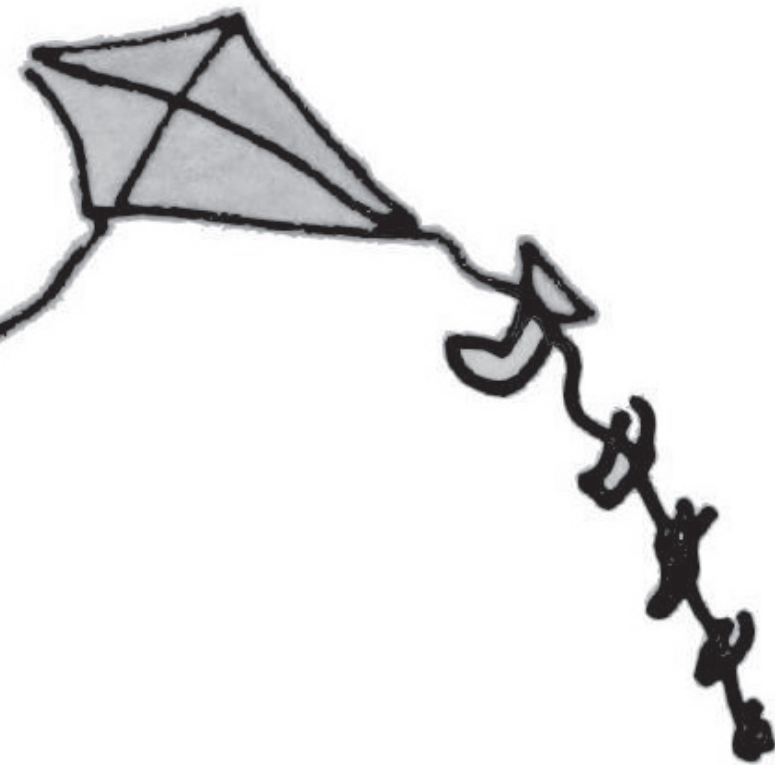
پېودانگه ليكى نويى ته خلاقي پيگه ي كومه لايه تيبى دهسته بهر دهكات. بو وينه له زوريك له و كتيبانه دا كه له نه وروپا له نيوان لاوان و گه نجانوه پيشوازي ليده كريت، وا نيشان ده دريت كه بهر پرسیاريتي به شيك يا گشت رهفتار يكي نه گونجاوي مندالان له تهستوي گه ورساله كانه.

ته دهبياتي نويى لاوان و گه نجان پشت به ره گه زيش ده به ستيت و مروقه كان به پيى ته و هيكه ژن يا پياون، پيتاسه و وينا دهكات كه ته وه له ته دهبياتي فارسيدا جيى خاليه. له ته دهبياتي فارسى زمان دا جيگاي خالي ژنانى قارمان به دى ده كريت. * * *

ته دهبياتي نويى مندالان و لاوان له نه وروپا هه ولى داوه پشت به چيروكه خيالپه كان به ستيت. هه ر بويه ده گه ريينه وه سه ر هارى پوتير. هارى پوتير، وه ك سيمبولى كومه لى سه رمايه دارى و ته دهبياتي خيالى، نوانده وى ته دهبياتي كريكاريه. قارمانه كانى ته دهبياتي مؤديرنى سه رمايه دارى

مندال ته و ه ريبى ته وه. ته و نووسه رانه ي كه وه ك نووسه رانه ي مؤديرنى ته دهبياتي مندالان ناويان ده بريست، بريتين له وانه ي كه راشكاوانه لايه نگرى له مندالان ده كهن و ته گه ر پيوستى كرد ته وا له گه ل مندالاندا به رانه به به گه ورساله لان ده چنه به ريه كى هاويه شه وه. ته وانه له گوشه نيگاي مندالان وه ده روانه جيهان و شروفه و شى ده كه نه وه. ريز گرتن له مندال يه كيكى تر له خاله كانى ته دهبياتي مؤديرنى منداله. هه لبه ت واتاي ته و ريز گرتنه ته نيا به ماناي درك كردنى مندال وه ك تاكيكى سه ربه خو نيبه، به لكو قه بول كردن و تيگه يشتن له جيهانى تيروانىنى منداليش له خو ده گريت. نووسه رانه ي ته دهبياتي مؤديرنى مندال ده چنه سو راخى پرسيار گه ليك كه بو زوريك له ييمه گه ورساله كان وه ك تابو وايه. مروف بوچى له دايك ده بيت؟ تايا خودا بوونى هه يه؟ مه رگ چيه؟ كاتيك مروفيك ته مریت چون ده چيته ناسمان؟ نووسه رانه ي ته دهبياتي مؤديرن خويان به خيال پرچه ك كردوه، به لام هاوكاتيش له گيرانه وه ي چيروكه راسته قينه كان، هه ر به و جو روى كه هه يه راستيه كان وينا ده كهن. نووسه رانه ي ته دهبياتي مؤديرن بهر گريكارى پېودانگه ليكى وه ك يه كسانى و عه داله تى كومه لايه تين و باكيشيان له وه نيه كه بوچوونه كانيان به لاي ده سه لاته وه په سه ند نه بيت.

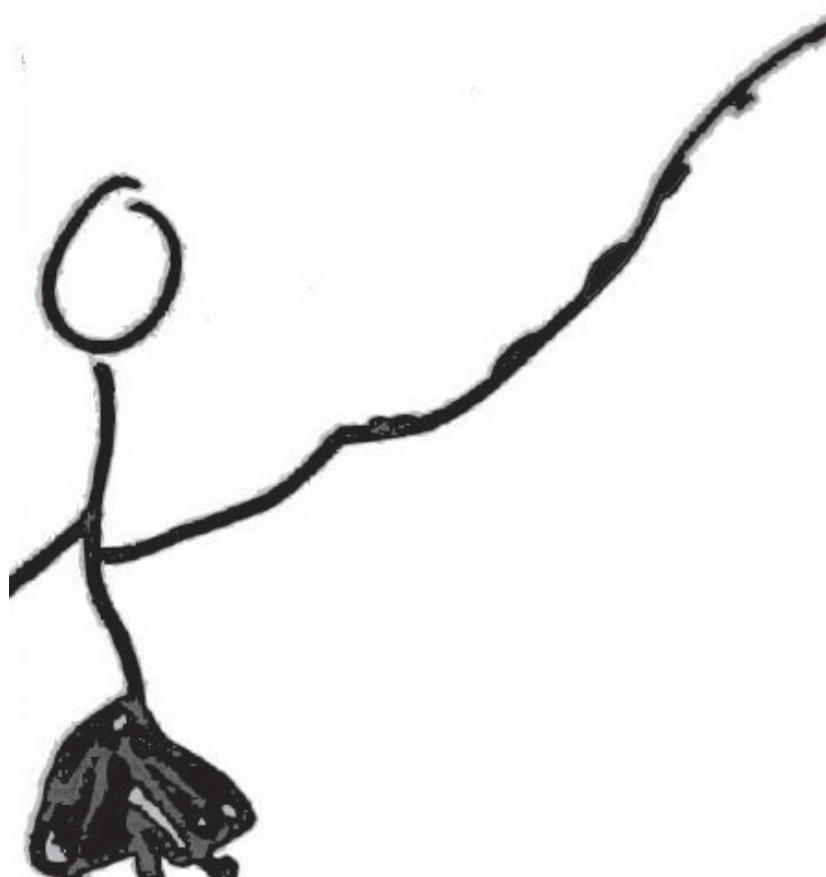
به لام كتيبانه كانى لاوان و گه نجان، ته و كتيبانه كه بو ته و ته مه نانه ده نووسرين و تايبه تمه ندى بهرچاوى ته وانيش، هه بوونى چنه لاو گه نج وه ك كاره كته رى سه ركه ي ناو باس و به سه رها ته كانه. ريشه ي كتيبانه هاوچه رخنه كانى لاوان و گه نجان له ته دهبياتي په نديزي رابردوو، رومانى بنه ماله يى سه ده ي ۱۸ و چيروكه حيماسيه كانى پيشوو دايه. له پاش شه رى دووه مى جيهانى، ته دهبياتي لاوان و گه نجان له نه وروپا فورميكى نويى به خو وه گرت و به ها گه ليكى نوى، سه ره راي ته وانه ي پيشوو باو بوون، هاتنه كايه وه. نووسه رانه ته و كتيبانه، به شوين خوينه رانينكى نارازيه وهن. ته و نووسه رانه هوشيارى ته و اويان له بابه ت كيشه كومه لايه تيبه كان، به هاكانى سيسته مى سه رمايه دارى و ته خلاقياتى چينايه تى هه يه. بردنه ژير پرسيارى به ها قه بوولكراو و پيروزه كانى جيهانى سه رمايه دارى، خو ي له هه ولدان بو شوناسيكى نويدا ده رده خات. هه ول بو دوزينه وه ي شوناسى نويى ته دهبياتي لاوان و گه نجان، ته وان به ره و پيداچوونه وه و وينا كرده وه ي رووداوه كانى روژانه له ژيانى راسته قينه دا په لكيش دهكات. وه ها هه ولگه ليك له به رامبه ر به هاكانى گه ورساله لان دا بواريكى نويى ده گريته بهر. له ئاكاميشدا

خه ريكى ئاو خوار دنه وه بوون له كاتيكدا زور به يان هه روا ده خولانه وه يا ليره و له وى دانيش تېبون. به لام له پردا ليزا شتيكى سه يري بو دركه وت. ئه وان خاوه ن قاچ و قوليكى له چه شنى پشيله بوون. زه رافه كان، كلكيكى دريژ و سه ير و كولكاويان هه بوو. شامپانزه كانيش گوويه كانيان سى گو شه بوو. ورجيك له سوچى پالى لى داوه ته وه و ده سته كانى ده ليسي ته وه و هه ولده دات به ده سته كانى خوى پاكژ كاته وه. ليزا له دللى خويدا وتى نا ئه وه ناكري راست بى ته نيا خه ونيكه و به س. له ناكاودا هاته وه يادى كه ئه مرؤكه له گه ل هاريدا باسيكيان بووه سه باره ت به گه نج بوونى گشت پشيله كان. به لام ئه وه ش به جيى خوى به لام خو ناكري ت گشت شته كان هه لگيري ته وه و بو وينه بللى گشت ئاژده له كان پشيله ن. شتى وا ده كرى؟ ليزا له بهر خوي وه وتى باشه ئه وه له جيھانى راسته قينه دايه كه ناكري گشت ئاژده له كان پشيله بن، به لام له جيھانى خه يالاتى مندا ئه وه خو مم كه بريار ده دم چى راستييه و بوونى هه يه. خه يالاتى من پيوهندي به هه ريه وه نيه. به و به لگه هينا وه يه، هه ستيكى خو شى وه رگرت و به بزهيه كه وه خزايه وه ناو جيھانى خه و و گه رايه وه بو ريره وه كان و ئاو خو ريه كه كانى قوتابخانه. ئه و شوينه ي كه گشت ئاژده له كان پشيله بوون. دواتر سه رى مه زرايه كه هات كه گشت ته له كان، سه وزه و ته نانه ت ته ماته و خباره كانيشى پياز بوون. دواتر يش رووى كرده جيھانى كه گشت دانيش توه كه ي مندا له كان، گه و ره سالان و ته نانه ت دايه گه و ره و باوه گه و ره كانيش، مندا لانيكى ده ساله بوون. ئه گه رچى هه مووكات و له گشت خه ون و خه ياله شيرينه كانى خو شيدا ده يزاني كاتى چاو ده كاته وه، ديته ناو جيھانى كه كه گشت پشيله كانى ئاژده لن نه كه ئه وه ي گشت ئاژده له كانى پشيله بن... لام وايه ئه و ده قه بو زور كه س نانا شنايه، به لام ئه و ده قه كارى تويزه ريكي ئه مريكايى به ناوى ليمپه ن ه كه له ده يه ۷۰ ده ستي كرد به ليكؤ لينه وه له بابته فله سه فه ي مندا ل و هه ولى دا له دريژى ئه و شته ي كه چه شنيكى ميژويى وه كه كاره فله سه فيه كان بو مندا لا هه بووه، شويازيكى نوى له كتبه فله سه فيه كانى مندا لان جى بخت.

ئايا ده توانين له شتيك دلنيا بينه وه؟ حه قيقه ت چييه؟ چ شتيك دروست و چ شتى هه له به؟ واتاي هه بوون (هستي) چييه؟ ئه و كه سانه ي كه سه رو كاريان له گه ل مندا لاندايه ده زانن كه ئه مانه له ريزى ئه و پرسيارانه ن كه بو مندا لاني ۵ تا ۱۲ سالان ديته به ره وه. مندا ل وردكؤ ل و به پرسياره. به رده وام له هه ولى كامل كردنى ئه و وينه يه دان كه له

ئه و كه سانه ن كه بو گورانكارى له هه لومه رچى ژينگه ي خوياندا هه ول ده دن، به لام قاره مانه خه يالگه راكاني ئه ده يياتى كريكاريى، بو شيواندى سيسته مى له سه ركار له جيھاندا هه ول ده دن. جياوازي له و داخوازيانه دايه كه ئه وان هه يانه. هارى پوتير ده و روبه رى خوى ده شيوينيت، به لام له چيروكه كانى ئاستريد ليندگيرن (برا يانى به جه رگ) دا سيسته مى له سه ر كار ده شيويندرى تا سيسته ميكي نوى بيته گورى و مرؤفه كان بتوانن ژيانىكى باشتريان هه ييت. ليزه دا ئامازه به كورته چيروكيك ده كه م كه قاره مانه كانى چه ند مندا لى قوتابخانه ن: ليزا به دريژايى روژ وينه يه كي له ئاناي له زه يندا بوو كه به شانازيه وه له و ميژ بو ئه و ميژ بازبازى ده كرد. به لام ئه م وينه يه له دواى خه و جيگاي خوى به وينه يه كي تر دا. وينه يه كه له ريروى قوتابخانه و ئه و ئاژده ل زورانه ي كه به ده و رى ئاو خو ريه كه كاندا كو بيوونه وه. ئه وان كاريكى وا تايه تيان نه ده كرد. هينديكيان

ته گهر فەلسە فە له ژيانى مندا لان دا بوونى ههيه، بۆچى تىگهيشتينيكى فەلسە فيان بۆ تهو كتيبانە نيه؟ ئايا به نيسبەت تهو مهسه لانهوه خاوهن دركى فەلسە فى نين؟ ئايا تهو كتيبانە فەلسە فى نين؟ يا تهوهيكه تهمه فەلسە فى مندا لان نيه. لپيمەن تهو پرسيارانه له خوى دهكات و به شوين وهلامه كانياندا دهچيت. دهست به نووسيني كتيب دهكات. زياترينى تهو رهخانهى كه له نووسراوه كاني لپيمەن گيراون بریتين له وهى كه كتيبه كاني تهو له سههر بنه ماى تيوريگه ليكى پهروره ديبى دارپژراون و كهواته به پيى پيناسه يه كه بۆ ته دهبياتي مندا ل دهكریت ناچنه خانەى ته دهبياتي مندا لانهوه. رهخهه سهره كى له لپيمەن تهوهيه كه ئامانجى كتيبه كاني پهروره وه بارهينانه.

وتهى فەلسە فى لپيمەن بریتيه له وهى كه هيج شتيك خه يالاوتر له خودى واقع نيه. به كيك له چيرو كه كاني لپيمەن كه لام وايه به نيسبەت چيرو كه كاني ترى كه متر لايه نى پهروره ديبى به خوزه گرتوه ههر بويه به لامه وه خوشتره، تهوهيه كه كچوله يه كه به ياني له خه وه له دهستيت و بير له وه دهكات وه كه: دهبي گوره يه كانم بكه مه پيم و بروم. گوره يه ره شه كاني. ئايا تا ئيستا بيرتان له وه كر دووه ته وه كه له پيكر دى گوره يه ره شه چهنده دژواره؟ به لام تهو مندا له چۆن دهيزانى تهو گوره يه له پيى دهكات ره شه؟ ژوروه كه تاريكه، به بي رووناكى، گشت شوينى ره شه دنوييت. كچوله كه دوو جوت كه وشى ههيه به كيان كه رۇژانه پيوه ديت و دهچى و ته وهى تريشان جوتتيكى تازهيه كه هه ميشه له ژير ته ختى خه وتنه كه يه تى. به په له گوره يه لاي راستى له پي دهكات و لاقى چه پي دهخاته كه وشه كه وه. به لام بۆ لاقى ناييت. ههول ده داته وه، ديسان وه شه ناكريت. سهرى سوور ده مينيت. واي لاقى چه پي بۆ ته لاقى لاي راست. ئيستا چ بكه م؟ دهچى دا يكي له خه وه له دهستينى. دا يكه ههسته. لاقى چه پيم بووه ته راست. ههرچى ده يكا دا يكي خه بهرى نايته وه. دهچيته وه ناو جى خه وه كه ي و بير له وه دهكات وه كه ته مرو دهبي بچيته باخچه ي ئاژه لان. به لام خو به كه وشي كه وه ناكري بچيته باخچه ي ئاژه لان. بير له وه دهكات وه ته مرو نه چيته قوتابخانه. له سههر جيكار راده كشى. بريار ده دات له لاقى چه په وه دهست پي بكات. لاقى چه پي به ئاسانى دهچيته كه وشه كه وه. زور سهيره، لاقى چه پي بووه ته لاقى چه په ي. ئيستا ده بهه وي لاقى راستى بخاته كه وشه كه ي، ناكريت. لاقى راستى بووه ته چه په. دواتر بير له وه دهكات وه سوارى پاس ده ييت و دهچيته قوتابخانه. ماموستا به مندا له كان ده لى: ئيستا بير له وه بكه نه وه كه سيك

دهورويه رى خويان به دى ده كه ن. بۆ گروپيكي تايبهت له مندا لان، تهو جوړه تيروانينه فەلسە فيه به شيكه له گه شه ي دونه ي مندا لان فيان. ليكولينه وه كاني لپيمەن دهريده خات تهو گه وه سه سالانه له وه لامدانه وهى تهو پرسيارانه خو ده بوين، جوړى خه يالى مندا لان ده كوژن. مه به ست له گه لاله كرنى ته م چه شه پرسياره فەلسە فيانه ي مندا لان لي ره دا، گه يشتنه به كو به ندييه كه له كارى لپيمەن. له سويد كتيبيك به ناوى "وتوويزى محاكمه كان" ههيه كه خوئندكارانى دهرووناسى كه لكى لى وه ره گرن. تهو كتيبه باس له وه دهكات كه چۆن ده توانين له گه ل مندا لاندا قسه بكه ين و چۆن بهو جوړه ي كه خويان لايان وايه ده بي له قسه كاني مندا لان تيبگه ين. متيوى ئامريكايى كتيبيكى فەلسە فى بۆ مندا لان ههيه كه به شيكى به مجوره يه: تيمى شه ش سالان له كاتيكا كه خهريكه مه ساسه كه ي (اب نبات) ده ليسيته وه، له باوكى ده پرسى: باوكه چۆن ده توانين دلنيا بينه وه له وهى گشت شتى حه قيقه تى ههيه و خه ون نيه. باوكى ده لى: نازانم. دواتر ده پرسى لات وايه چۆن؟ تيم ده لى: نازانم. مه ساسه كه ي ده ليسيته وه و ده لى: لام وايه خه ون ييت، چونكه له خه ونه كاندا كه سه كاني پرسيارى ته وه ناكه نه وهى ده بينين خه ونه يا راستى؟ ته زموون و تيبگه يشتنى لپيمەن و ميتو بریتيه له وهى مندا لان خاوهن تيروانيني كولى فەلسە فين. مندا لان به شيويه كى گه ليك فەلسە فى له مه سه له كان ده روان. به لام تهو ته يمە ين كه ههول ده دين ته وان له حاله ته فەلسە فيه كه ده ركيشين. فەلسە فه له راستيدا له سههر به ستينى خه يال شكل ده گريت. كاتيكا ته وان له ليك جيا ده كرته وه و سنوريان له نيوان داده ندرى ته وا ئيتر شتيك بۆ فەلسە فى ته وان ناميئته وه. ته وه كوژى ده رنجامه كاني لپيمەنه.

له سالى 1970 كاتيكا لپيمەنى خه ريكى نووسينى كتيبي فەلسە فى بۆ مندا لان ده ييت، وهك سه ره تايه ك بۆ ليكولينه وه كاني خوى بريار ده دات له كتيبه گه لى كه لك وه رگريت كه پي كه اته به كى فەلسە فيان ههيه. كتيبه گه ليكى له چه شنى "تاليس له سه ره زه وينى سه ير و سه مه ره كان" و "نالەى پوو... به لام خيرا بهو ئاكامه ده گات تهو كتيبانە هه لسه نگاندى فەلسە فه ئاساى يمە گه وه ره كانه بۆ ته ده بياتي مندا لان. چونكه تهو كاته ي ته م كتيبانە له سههر مندا لان تا قى دهكات وه بوى ده ره كه ويث كه مندا له كان خاوهنى هه مان تهو روانگه فەلسە فيانه له بابەت تهو كتيبانە وه نين و ته وه ته نيا يمە گه وه ره كانين كه وه ها هه لسه نگاندىكى فەلسە فيمان له وه كتيبانە ههيه. لي ره دا چه ند پرسيارى بنه مايى دينه به ره وه.

بابهت ټو مه سه له گرنگانه له ټه ده بيات و ژيانى مندا لاند
پيکوه ديالو گمان ه بيات و به ټاکامپک بگهين. به پي
پيناسه لپمهن، پيوندپيه کي گه ليک قول له نيوان خيال
و فلهسه فهدا بووني ههيه. به پي ليکولپينه وه کاني ټو و
که ساني تريس مندا لان خاوهن هيزيکي فلهسه في بهرچاون.
ټو پيناسه و ټه زمونانه دهريان خستوه که مندا لان له گه
گه يشتن به ژيانى گوره سالي، هيزي فلهسه في و خيالي
خويان له دهست ده دن.

بهريژ ماني له م سيميناره دا ټامار هيان به خاليکي جوان کرد.
وتى که هه موو که س ټاوات ده خوازي روژيک مندا ل بياتوه
و ژيانى مندا لي ټه زمون بکاته وه. له هه ناوي هه کام له
ټيمه دا فلهسه سويکي چکوله بووني ههيه، فلهسه سويک که
گه ره کيه جيهان بگوريت. ټه گه ر بيات و ټيمه وه که سانک
که له گه ل مندا لان کار ده کين و بو ټه وان دنوسين،
ټه رکه که ي خومان به جي بينين که برتپيه له داني
زانباري به مندا لان و هاندانپان بو گوريني جيهانک که
له ودا ده زين، ټه و ټه ده بياتي مندا ل شکلکي تر به خويوه
ده گريت. ټه وه خاليک بوو که ده مويست له م باسه دا پي
بگه م.

* هومايون فلاح، ده رچوي بواري سينه ماپه له نيران.
له سويد ده وروناسي خويندوه و له ټه نداماني ټه نجومه ني
نوسه راني سويده و له بواري راهيناني چيروک نووسي دا
وانه ده ليته وه. چه ندين وه رگيران و چيروکي لي به چاپ
گه يشتوه.

* له ټه ده بياتي کورديش دا وه ها بو شايپه که بهرچاوه (و)

له ته نيشت منه وه دانپشتوه (کورسي لاي ماموستا، پشت
شو فيره که چوله)، که سيک لاي من دانپشتوه که هه ر ټيستا
هاتوته دونيا. هه ر ټيستا له دايک بووه و ناويشي مرؤفه. ټه و
مرؤفه له ماناي گشت وشه کان تپده گات به لام به نيسبت
وشه کانه وه يادگه ي نيه. مرؤفيکي وردکوليشه، پرسپارم
لي ده کات که ټه و مندا لانه کين؟ له کويوه هاتون؟ به لام
من ده مه وه ي به شپوه يه کي باوه ر پينه کراو وه لام ي ده مه وه.
به وه هويه که يادگه ي نيه، وه لامه کم قه بول ده کات. ټيستا
ده بي چ وه لام يکي بده مه وه؟ له ناو پاسه که دا باس دپته
گور ي... يه کيک له مندا له کان ده لي، پيشنيارنکم هه يه،
پي بل ي: ټيمه به قه د کويک گه و ره بوين. هه ر روژيک
که تپه ري چکوله و چکوله تر بوينه وه، تا به و جوړه ي
ټيستا مان لي هات. ټه وانه ي تر ده لين شتيکي باشر بل ي. بو
وينه هه ر ټه و کچه ي که له و کاته دا ده يويست که وشه کاني
له پي بکات لاقه کاني ببونه دو و دانه ي راست و دو واني
چه پ. ټه وه گه ليک جوانه، چونکه لاي ته خته که ي دو و
جووت که وشي جياوازي لي بووه. ټه وه ي تريان ده لي
پيشنياري من ټه وه يه پي بل ي ټيمه گه ليک گچکه بوين
وه که خاليک (.)، هه ر به و چه شنه، به ره به ره گه و ره بوين و
ټا و امان لي هات... به لام بريار و ابوو شتيکي دو و ره له راستي
بو بگيرينه وه. يه کي تر ټه لي: ټه وه بو ټيمه راستپيه کي
باوه ر پيکراوه، به لام بو ټه و که سه ي له وي دانپشتوه، دو و ره
له واقع ي. دو و تر ماموستا له و مرؤفه ي که بووني نپيه
ده پرسيت، پيتوايه کام له وانه نا واقع يتره؟ ټه و يش ده لي، هه ر
يه کن.

ټه و به ره مانه ي که لپمهن له پاش خوي به جي هپشتن، له
راستپدا سه لمپنه ري ټه و راستپيه که مندا لان هو گري
فلهسه فه ن و فلهسه فه بويان گرنکه، به لام ټه و تيگه يشتنه ي
که ټيمه له ټه ده بياتي مندا ل و فلهسه فه بو مندا لان هه مانه،
تيگه يشتني مرؤفي گه ورديه و ټه و هه ش بو مندا ل هه له يه...
ټه وه ي که من هه ولده دم له م باسه دا گه لاله ي بکه م، برتپيه
له وه ي که مندا لان له فلهسه فه تپده گن و له خويندنه وه ي
کتپيه فلهسه فيه کان چيژ و ره ده گرن. ټه گه ر سه رنج بده ينه
"چيروکي سو فيا" که هه ر ټيستا له ټاستي جيهاندا کتپيکي
ناسراوه و پيشوازي زوري ليکراوه، بو مان ده رده که وي ت که له
راستپدا کتپيکي فلهسه فيه. ټه گه ر ټه و به لگه هينانه وه يه
دروست بيات، گرتيک بو نوسه راني ټه ده بياتي مندا ل دپته
به ره وه، پيگه ي فلهسه فه له ټه ده بياتي مندا ل دا چپيه؟

من بويه لي ره دا سه ري باسم له بابته خيال و فلهسه فه
له ټه ده بياتي مندا لان دا کرده وه تا له گه ل هاورپيان دا له

" یاری "

ن: نوشین حافیزی

و: پهروین عهلی مورادی

" یاری دهرمانی " چیه؟

" یاری دهرمانی " یارمته تی به مندالان ددهات تا ههست و ئیحساساتی سلبی (مهنفی) رووداو گه لیک که نارهحته تی کردون و نهیتوانیسوه له گه لیان خوئی ری کبخت، درک پیبکات. له جیاتی که لک وهرگرتن له شیوازی دهرمانی بهربلاوی گه وره سالان وه کو گفتگو و شیکردنه وهی نه و مهسه لهی که نارهحته تی کردوه، له " یاری " وهک پیوهندی بهرقرار کردن به شیوازی خوئیان بههره و که لک وهرده گرن، به بی نهویه که ههست بکن بازجویی و لیپیچینه وه یان هه ره شیان لیده کریت.

چ کاتیک له یاری دهرمانی که لک وهرده گیردیت؟

دایک و باوک و په ره ستاری منالان کاتیک که منال له گه ل مهسه له یه کدا به ره ورپوو دهیته وه و دهیته هوئی خه مگین بوون، بی قهراری، سه رکیشی مناله که و نه توانیت کاره کانی خوئی نه نجام بدات نیگه ران دهن. له وانیه نه وان نیگه رانی، روشد و گه شهی مندال، دروست بوونی شیوازی

له پرۆسه ی روشد و گه شه کردنا، مندالان گه لیک پیداویستی و کیشه و گرفتیان هه یه که زوره بیان له لایه ن دایک و باوک وه وهک پیویست درکی پیناکریت و ولام نادرته وه. که وایه دهی به دوا ی ریگایه کی پیوهندی گرتنی سازگاردا بین که بتوانین له گه ل منداله که کوک بین. ریگایه که کهه سی گه وره سال بو دهرپرینی نیاز و پیداویستی به کانی به کاری دینیت، قسه کردن له سه رکیشه و گرفته کانی به تی. بهم پییه، دهی شیوازی که بگیردیت بهر که به راده ی قسه کردن، یارمته تی مندالان بدات.

" یاری " یه کیک له و ریگایانه یه که یارمته تی مندال ددهات هه ره وه کهه سانی گه وره سال قسه بکات. " یاری " ریگایه که که تییدا مندال ههست و ئیحساساتی خوئی دهرده برپیت، ره وابت و پیوهندی به کانی خوئی په ره پیده دات، به نه زمون دهییت، خوژگه و ئاواته کانی دهرده برپیت و ده شوکوفیت وه و گه شه ده کات.

ددرمانى (دروناسى) و موشاوره و راويز بۇ كسانى گوره ساله. تهجروبه و تهزمونى ههيهجانى و ههست بزوين له ياريدا دهتوانيت له نهجمادا تهمنيست و نارامش له ريگاي خياللات و كههستهى "يارى" يهكان دهربرديت. بهكارهينانى كههستهى يارى، مندالان له دلءراوكى، ترس، خهيال و ههست به گونا و تاوان، بهتوانا دهكات.

له يارى دهرمانيدا، مندال به شيويهكى نازادانه ههست و ئيحصاسهكانى خوئى دهردهبريت، چونكه ئهم شيوازه، مندالان له خوئان، تهزمون و پيشهاتهكانى روژانهيان جيا دهكاتوه. مندالان خوئان له ياريدا دهردهخن و فيردين كه به چ شيويهك بهرهوړووى بارودوخى جوړاوچور ببنهوه.

پروسهى يارى دهرمانى

ههروا كه باس كرا، لهم پروسهيهدا مندال ههستگه ليكي جوړاوچور وهكو ترس، رهزايهت، توورهبى، شادوماني، شكست، ناكامى و ... وهكو كسانى گوره ساله دهردهبريت. مندالان كه توانايى دهربرينى قسه كردنيان به شيويه شه فاهى بيت، ئهم ههستانه نيشان ددهن، بهلام نهو مندالان كه ناتوانن به شيويه گوفتارى و قسه كردن ههسته كانيان دهربرين، به خو سهرقال كردن به كههستهى يارى كردن (تهسباب بازى) ئهم ههستانه دهردهبرين. ئهم پروسهيه، پيوهندي نيوان مندال و دهرمانگه ره كه ئيزن به مندال دهكات له هه لومهرجى ههنوكه يى دا بريت و له پروسهى يارى كردندا به تهزمون بيت. "يارى دهرمانى" ههروهها يارمهت به دهرمانگه ته دات درك به جيهانى منداله كه بكات. ئهم پيوهنديى دهرمانيه دهيتته هوئى روئد و گه شهى دروستى مندال و پاراستنى سهلامهتتى دهرمنى ئهوه. دهرمانگه دهتوانيت زور به ئاسانى بهرهو جيهانى منداله كه ههنگاو ههلبگريت. چونكه جيهانى مندال، جيهانى يارى و چالاكيه. ته گهر مندال، شهپانى و تووره بيت، تووره بوونى خوئى له ريگاي هيرش كردنه سهر دهرمانگه يان تهقه به چهكى ياربه كهى و ههنديك جار ههلسوكهوت و رهفتارگه ليكي لهم چهشنه له خوئى نيشان دهكات. لهم پروسهيهدا، دهبي فيرى منداله بكرت كه چلون بهسهر تووره بوونى خوئيدا زال بيت. به بي كهلك وهرگرتن له كههستهى يارى، دهرمانگه دهتوانيت له گهل منداله كه تنهنا سهبارهت به تووره بوونى ئهوه كه له ماوهى روژ يان ههفتهدا تهجمامى داوه، قسه بكات. پيوسته بوتريت كه تنهنا نابج بۇ كهلك وهرگرتن له شيويهى "يارى دهرمانى" ژووريك پر له كههستهى "يارى" ته هيت، بهلكو دهبي كههستهى ياربهكان به سهرنجدان به جوئى كيشه

خوردن و خوئراكي منداله كه، ئيستراحت و پشودانى يان چوئيهتتى بهرخورد و ههلسوكهوتى منداله كه له گهل بنهماله و دوستان يان كيشه و گرفتهكانى له قوتابخانه بن. ههر منداليك كه سايهتبهكى جياوازي ههيه و شيويه رهفتار و ههلسوكهوتى له گهل مندالانى تردا جياوازه. بهلام ههنديك جار له بوارى ئيحصاسات و رهفتارى خوئيدا بهرهوړووى گه ليك كيشه و گرفت دهيتتهوه كه ژيانى خوئى و دهرهوبهريهكانى تووشى ئالوئى دهكات. ههنديك له دايك و باوكهكان و پههستاران، زور دهرنگ داواى يارمهتتى و ريوتيتتى له كسانى تر دهكن، چونكه تهوان نيگه رانى تهوهن كه به بوئنهى رهفتار و ههلسوكهوتى خراپى منداله كه سهركونه و لومه بكرين. ههست به بهرپرسيهتتى سهبارهت به كيشه و گرفت و پهريشان حالى مندال، به شيكى سروشتى ئاگادارى له منداله كهيه.

يارى دهرمانى چوئ دهتوانيت يارمهتتى مندال بدات؟

"يارى" بۇ روئد و گه شهى كومه لايهتتى، ئيحصاسى، ناسين، فيزيكى، زمانى و پهروهش و راهينانى خه لاقيهت و داهينانى هه موو مندالان، پيوست و هياتيه. "يارى" دهيتته هوئى پتهوتر بوونى ناموزش و راهينانى مندالان و تازه لاوان، تهنانهت بۇ تهو كهسانهش كه ناتوانن گرفته كانيان به قسه كردن دهربرين، زور پيوست و زهرويه. يارى دهرمانى به شيوازي جياجيا يارمهتتى مندالان دهكات. مندالان له ريگاي "يارى" هه پشتيوانى عاتيفى وهرده گرن و زور شت سهبارهت به ئيحصاسات و تهنديشه و بيروباوهريان فيردين. ههنديك جار گه ليك تهزمونى سهخت و دژوار كه له رابردودا زهرهري پيگه ياندوون، له كاتى يارى كردن دا دووپاتى دهكه نهوه، تا به دروستى دركى پييكه و ليى تييكه و بتوانن له داهاتودا به سهريدا زال بن. ههروهها فيردين كه چلون پيوهندي و كيشه كيشه كانيان به شيوازيكى باشر موديريهت و بهريويه بهرن. بازى دهرمانى دهتوانيت تهجمامى گشتى وهكو كهم بوونه وهى دلءراوكى و زياد بوونى رادهى متمانه به خوئى و شتى لهم چهشنه، ههر وهك گوئرانى رهفتار و ههلسوكهوت و باشر بوونى پيوهندي له گهل تهندامانى خيزانه كهى و دوستان ههيت.

له راستيدا به هوئى تهويهكه روئد و گه شهى زمانى مندالان دهرنگتر له گه شهى شناختى و ناسينى تهوان پيشه رفته دهكات، ريگاي ئيرتبات و پيوهندي گرتنى تهوان له گهل كسانى تردا، تنهنا يارى كردنه. له "يارى دهرمانى" دا، كههستهى يارى مندالان بۇ تهوان وهكو بهكار بردنى وشهيهك وايه. يارى دهرمانى وهكو رهوان

له دهرپرېنى ههست و ئىحساساتى "خرابى" خویدا، به بى سانسور و نازاد بىت.

- له سهر ئهوه پيداگرى نه كهن كه منداډ مهسه له يه كى تاييهت باس بكات. كاتى يارى دهرمانى، كاتى ويژه و تاييهت منداډ و كارناسى يارى دهرمانيه و نهوان دهې له دهرپرېنى ههسته كانياندا نازاد بن. دلخواكى و گرفت و نيگه رانييه كانيان له جهله سهى جودا گانه بو كارناسى يارى دهرمانى باس بكن.

- يارى له وانه يه جل و بهرگى منداډ كه پيس بكات. باشر وايه له كاتى ياريدا جل و بهرگى كوڼى له بهر بكن تا دلخواكى و ترس له پيس كردنى جله كانى كه م بيته وه.

- له ههر جهله سهيه كى دهرماندا له وانه يه رهفتار گه لىك رووبدات كه دؤخه كه خراپتر بكات. نه گهر دايك و باوك له سهر حاله تىكى تاييهت نيگه رانيان ههيه، باشر وايه له گهډ كارناسى يارى دهرمانى باسى ليوه بكن.

لىكولينه وه و نهجمه كان

- يارى دهرمانى كاركرديك به پى حدس و گومان، ههول و ههله نيه. گه لىك لىكولينه وه له پيوهند له گهډ هم شيوه دهرمانيه نهجم دراون و نهويان خستوته روو كه هم شيوه، يارمهت منداډ تادات تا بتوانيت به سهر كيشه و گرفته كانياندا زال بىت. يارى دهرمانى كاركرديكى دهرمانيه كه بو ژماره يه كى بهرين له منداډان بههرى ليوه دره كريت. له وانه: منداډىك كه هيچ جوړه سه رنجيكي پى نادرىت و نهو منداډى كه نهزيهت و نازار دهرىت، منداډانى تووره و شه رانى، منداډانى ئوتيستيك، نهو منداډانى كه وابهسته گيان ههيه، نهو منداډانى كه نه خوڅشى دريژخايه نيان ههيه، نهو منداډانى كه دهنه قوربانى ناگره وتنه وه و تووشى سووتاوى دهن، نهو منداډانى كه گرفتى جهسته يى و بيستيان ههيه، منداډانى سكيژوفرنىك، نهو منداډانى كه په شيو و په ريشان حالن، نهو منداډانى كه گرفتى خوارديان ههيه، نهو منداډانى كه ترس و دلخواكيان ههيه، منداډانى مات و خه مگين، نهو منداډانى كه له نه خوڅخانه بهستهرى و خه ويندراون، نهو منداډانى كه توانايى فير بوونيان نيه، نهو منداډانى كه ميشكيان ته واو نيه، نهو منداډانى كه كيشه ي خوينديان ههيه، نهو منداډانى كه تواناي هه لبراردنى هيچ شتيكيان نيه، نهو منداډانى كه متمانه به خوڅييه كى زور كز و لاوازيان ههيه، نهو منداډانى كه گرفتى كؤمه لايه تيان ههيه و له گهډ دهوره ريبه كانيان ناسازگارن، نهو منداډانى كه باش ناتوانن قسه بكن، نهو منداډانى خه موك و گوښه گير و منداډانى ناسيب ديتو.

* "كارناسى دروناسى بالىنى" و "كارناسى فير كردن و باره تان"

منداډه كه له ژوره كهى دابرييت و دواتر دهره تى نه وه ي پيدريت كه خوڅى هه ليان بژريت.

"يارى دهرمانى" تنها كه لك وهرگرتنى منداډ له كه رهسته ي ياربه كان ناگرته وه، بهلكو دهې ورده ورده به وتويژ و گفتگو كردن، نزيك منداډه كه بيته وه. دهرمانگره دهې له هه لبراردنى كه رهسته ي ياربه كاندا كاتىكى زورى هه يى. كه رهسته ي ياربه كانيش دهې تاييهتمه ندى جوړاوجورى وه كو حاله ته كانى خواره وه هه يى:

- كه رهسته ي ياربه كان دهې بتوانن: نه زمونى واقيعى ژيانى منداډه كه ي پى نشان بدات.

- ههست و ئىحساساتى واقيعى منداډ نشان بدات. - كه مبوده كان و تنه گ و چهله مه كانى ژيانى واقيعى منداډ له خو بگريت .

- وه به بى و تويژ، مه سايلى دهرونى منداډ له قاو بدات، كه رهسته ي يارى پيچيده و ئىلكترونيكي بو هم نامانجه گونجاو نين و دهې ليان به دور بىت. زوريك له منداډان "خوډيندارى" لاوازيان ههيه، كه وايه نابى له وه كه رهسته ياربه يه كه هم كيشه يان ههيه، كه لك وهر بگيردريت.

يارى دهرمانى تا چ ماوه يه ك ده خايه نييت؟

دهره ي دهرمانى هه نديك له منداډان كورته (بو نمونه 12 جهله سه). به لام نه گهر كيشه ي منداډه كه پيچيده و دژوار بىت، يان ماويه كى دريژ تووشى په شيوه ي و په ريشان حالى بووييت، پيوستى به جهله سه ي دهرمانى زورتر ههيه. له وهها بارودوخيكدا هه نديك له كارناسان بو ماوه ي دوو سال يان زورتر، له سهر دهرمان و عيلاجى منداډه كه بهر دهوام دهين. زوريه ي جهله سه كان هه فته ي جار يك به ريوه ده چېت و به ريوه چوونى رىك و پيكي جهله سه كان له رويكى تاييهت و سهعات و شوينى ديارى كراودا، له رايكشانى متمانه و ئيغتمادى منداډا زور گرینگه. جهله ساتى بهرنامه ريوى نه كراو و نارىك و پيك ده توانيت بهر روپيش چوونى دهرمان و عيلاجى منداډه كه په كىخات.

دايك و باوك چوډ ده توانن له م پرؤسه يه دا ياربه تيدهر بن؟ رولى دايك و باوك بو پشتيوانى له منداډ له پرؤسه ي" يارى دهرمانى" دا زور گرینگه. پييان دهوتريت كه، له ماوه ي يارى دهرمانى منداډا:

- پرسيار له منداډ نه كهن كه جهله سه كان چوډ به ريوه ده چېن. چونكه بهم كاره منداډه كه ده خه نه زير گوشاره وه، تا مه سايلىك ته وزيح بدات كه خوڅى له فام و تيگه يشتيندا كيشه ي ههيه.

- نابى داوا له منداډ بكرىت به نه ده ب و عاقل بىت و رهفتار و هه لسوكه وته كانيان به ورد بينه وه كو ترو ل بكرىت.

- دهرمان بو" باش بوون" يان" خراب بوون" نيه. منداډ دهې

به سهرهاتی کلوه به فریگی

نوسینی سه مههه بیهرهنگی
و: سه رگول بیتوشی

روژئیکیان له پشت په نجرهوه راهه ستابووم سهیری دهرهوه نه کرد. خه ریک بوو به فر دهباری. کلوه به فره کان یهک به یهک به دم سه ماکردنه وه له سه ر هه موو شتیئک دهنیشتنه وه؛ له سه ر تنه نافی جله کان، له سه ر دار و دیواره کان و له سه ر لیواری مه سینیهی شکاو، له سه ر هه موو شوئیئیک. دیتم کلوه به فریگی گه وره به رهو په نجره کهی من دیت. دهستم له دهریجه کهوه برده دهرهوه و کلوه به فره که به نارامیی کهوته سه ر له پی دهستم. چهنده سپی و خاوین بوو! چهنده شیویه کی جوان و سه رنجراکیشی هه بوو. له ژیر لیوه کانمه وه به خۆم وت: خۆزگه نهو کلوه به فره زمانی ناخواتنی هه بویه و به سهرهاتی خۆی بو باس بکردبامایه!

هه ر هیئندم زانی کلوه به فره که وه دهنگ هات و وتی: نه گه ر دهتههوی به سه رههاتی من بزانی، گویم بو رادیره با بو ت باس بکه م: چه ند مانگیئک له مه وپیش من ته نیا یهک دلۆپ ئاو بووم له نیو دهریای خه زه ردا. له گه ل به میلیارد دلۆپه ئاوی دیکه، دههاتم و ده چووم و روژه کانم تیئده په پراند. له روژئیکی هاویندا له سه ر دهریا ده سوورامه وه. خۆره تاویکی گه رم بوو. گه رم داهاتم و بوومه هه لم. هه زاران هه زار دلۆپه ئاوی دیکه ش هه ر له گه ل من بوونه هه لم. ئیمه نه وهنده سوک بووین هه ر ده تگوت بالمان له رووه و به رز ده بوینه وه. "باش وه دوامان که وتبوو و به ئاره زووی خۆی نه ملاولای پیئده کردین. نه ونده به رز بوینه وه که ئیتیر مرؤقه کانمان نه ده بیئیی. له هه موو لایه که وه شه پۆلی هه لمان پیوه دهنیشت. جاری واش بوو ئیمه به شه پۆله گه وره کانی تره وه دهنووساین و ئاویتهی یه کتر ده بووین و تیئک ده ترینجاین و پیئکه وه وه ری ده که وتینسه وه و به رزتر و دوورتر ده بووینه وه و زورتر و زورتر ده بووین و زیاتر تیئک ده په ستیوراین. جاری وا بوو پیئشمان به خۆر ده گرت و جاری واش بوو پیئشمان به مانگ و نه ستییره کان ده گرت و شه وه کان تاریکتر خویان ده واندا.

هه روه ک هه ندیک له گه ردیله هه لمه کان ده یانگوت، ئیمه

ببوینه هه ور. با خۆی تیئکه ل ده کردین و شیوهی سهیر و سه مه ره ی له دروست ده کردین. نهو کات که خۆم له دهریادا بووم، هه ندیک جار هه وره کانم له شیوهی وشتر و مرؤف و کهر و هتد دههاته بهرچاو.

نازانم چه ند مانگ له ئاسماندا هه لوه دا بووین. ئیمه زور به رز ببوینه وه. هه وا سارد بوو. نه وهنده ئاویتهی یه کتر ببوین که نه مانده توانی ده ست و پیئمان رابکیشین. به کۆمه ل ده خولاینه وه. من نه مه زانی به رهو کوی ده چین. ده وره به ری خۆشم نه ده بیئیی. خۆره تاویش هه ر که دیار نه بوو. گوایه ئیمه خۆمان بهرمان به خۆر گرتبوو. ئیمه زور پان و بهرین بووین. چه ند سه د کیلومیتر ده بووین. ده مانهه ویست ببینه باران و بگه ریئینه وه بو سه ر زهوی.

له خۆشیی گه رانه وم بو سه ر زهوی شاگه شکه بووم. ماوه یه که تیئهری. نیوه مان ئاو بووین و نیوه شمان هیشتا هه لم بووین. خه ریک بوو ده بوینه باران. له ناکاو هه وا نه وهنده سارد بوو که هه موومان هه لده له رزین. چاویکم به ده وره پشتهی خۆمدا گیئرا. له یه کینکم پرسی: چی بووه؟ وه لامی دامه وه: ئیستا له سه ر زهوی ژیر پیئ ئیمه وه رزی زستانه. له وانیه له شوینه کانی تر ئیستا هه وا گه رم بیئ. وتی: نه م سه رما کتوپره ئیتیر ناهیلئ ئیمه ببینه باران. سهیر که! من خه ریکه ده بمه به فر، تو خۆشت هه روا...

هاورپیکم نه یئوانی قسه کانی ته واو بکات. بووه به فر و به ره ورپی زهوی وه ری کهوت. به شوین نه ودا، من و هه زاران هه زار گه ردیلهی تر یه که له دوا ی یه ک بوینه به فر و به سه ر زه ویدا بارین.

كاتيڭ كه له دهريا دا بووم، قورس بووم. به لام ئيستا سووك
بووم. ههروهكو دهنگه پوشيڭ به دم باوه دهرويشتم. له
"سهرما"ش تينه ده گهيشتم. سهرما ببوه به شيڭ له جهستهى
من. به دم سه ما كرده وه به رهو خواره وه دههاتين.

كاتيڭ له زهوى نزيك بوومه وه، بينيم خهريكه ده كه ومه سه
شارى ته ورئيز. چه نده له دهرياي خه زه ر دوور كه وتبوومه وه!
له سهرى سه ره وه را چاوم لى بوو كه منداليڭ سه گيكي
داوه ته بهر كوته ك و سه گه كه ش هه ر قروسكه قروسكى بوو.
ديتم ته گه ر هه ر به هه مان رپه ودا برؤم به كسه ره ده كه ومه
سه ر سه رى وه ها منداليڭ. بويه داوام له با كرد كه نه جاتم
بدات و به رهو شوينيكي ترم ببات. "با"ش داوا كه مى قه بول
كرد. منى هه لگرت و بو ئيره ي هينام. كاتيڭ بينيم تو
دهستت بو من گرتوته وه، زؤرم خو ش ويستى و ...

هه ر ليره دا بوو كه كلوه به فره كه دهنگى لى برا. كه چاوم
لي كرد ديتم تهاوته وه.

پیتەر

ئیریش کستنیئر

تەرزه عهباسی ئەم چیرۆکانەیی له فارسیهوه وەرگێزراوه ته سههر زمانی کوردی

هێلکیه کان هه موو شوینیکیان پر کردبوو. ئیستا و لهم کاته دا، پیتەر ئەسلەن هەزی لێنه بوو که کیک بخوات. جاریکی تر به فیکه فیک خۆی سههرگهرم کردوه، به لام له سههر خۆ و به هیواشی، دیاربوو نهیدهویست کهس بیزار بکات. ئیتەر کهم کهم ههستی به ماندوو بوون کرد و له سههر پلیکانه کان دانیشت.

ههناسهیه کی قولی هه لکیشا و دهسته کانی له ژیر چه ناگهیدا لولدا و سهیری جی کلیلی ده رگا کهی ده کرد. دواتر پۆلیسیک گهیشت، لامه زهه به، سمیله کانی خه ریک بوون ده بریقانه وه. ده فته ریکی بچوو کی له نیوان دوگمه ی جله ئونیفورمه کهیه وه ده رهینا و پرسى: ژماره ی ئەم ماله چه نده؟

پیتەریش وه لامی دایه وه وتی: ٤٨ پۆلیسه که نوکی قه له مه کهی خسته ده می و له بهر خۆیه وه وتی: ئاوا ئم، باش، باش، شهش که رهت هه شت، ئەبیتته چل و هه شت. دواتر دهستی کرد به هه لدا نه وه ی په ره کانی ده فته ره که ی. دوا ی ئەوه وتی: راپۆرتیکمان له م باره یه وه به ده ست نه گه یشتوو. فرمیسیک له چاوه کانی پیتهردا کۆبوونه وه. پۆلیسه که به پیته ری وت: مه گری. دواتر دهستی خسته گیرفانیه وه و ماشینیکی چکۆله ی ده رهینا و خسته بهر ده می و دهستی کرد به فوو تیکردن. شیوه ی له که سیک ده چوو که شه یبوور لیده دات به گوپه باتیکراوه کانیه وه. ئەو ماشینه چکۆله یه، هه ر گه وره و گه وره تر ده بوو، تا ئیتەر له سههر پلیکانه کان جیگه ی نه ده بو یه وه. دواتر که ماشینه که هینده گه وره بوو، پۆلیسه که ده رگای ماشینه که ی کردوه و چوو نه ناوی و دانیشت و به پیته ری وت: باشه، ئیستا وه ره ئەچین دایکت ده دۆزینه وه. پیته ریش رایکرده ناو ماشینه که و ماتۆری ئوتومبیله که هه لبوو وه ئەوان پلیکانه کانیان بری. گالته نا که م. سه ری کۆلانه کانیشیان تپه ر کرد، تۆزی خوارتر خانمی فینگ ورتمان بینی، که خه ریک بوو له ژیر زه مینی ماله که یانه وه ده هاته ده ری، سه تلینیکی پر له بهردی خه لوزی پیبوو، ئەو هینده ترسا که سه تله خه لوزه که ی له ده ست که و ته خواره وه. له سه ره سورماندا

کاتیکی که "ئارنو" مالئاوایی کرد، پیتەر وتی: زۆر تامه زرۆم بزانه م که ئە مرۆ بو نانی نیوه رۆ چیمان هه یه؟ ئارنو گو یچکه کانی و هه رسوراند، وه کو هه میشه، هه ستیکی بیتامی بوو. دواتر وتی: نمره ی (٤) ی من له وانه ی ئیملا دا خراب تیری کردووم و هه یچ ئیشتی هه یه کم نه یه، گه ر باو کم بزانه ی زۆر خراب تیم ده سه رو ی و لیم ده دات. پیته ر به ده ستیک کیشای به جانتا که ی ئارنو ردا و بزیه کی هاته سه ره لیو. ئارنو ر به توو ره یه وه سه یری پیته ری کرد و شکلیکی ناشرینی له ده موچاوی ده رهینا بو پیته ر و رۆی.

پیته ر به دم فیکه لیدانه وه به سههر پلیکانه کاند سه ره که وت. سی جار به زهنگی ده رگای ماله که یان له ده رگای دا و له بهر خۆیه وه ده یگوت: نه نه گیان، تو بیری لیبکه ره وه، من له وانه ی ئیملا نمره ی ١١ هینا وه. دواتر بو ئەوه ی دلنیا بی دوو جاری تر به زهنگه که له ده رگای مه له وه یانی دا و ئیته ر بریاری دا که به کهس نه لیت که ئارنو ر له وانه ی ئیملا دا ی هینا وه. له گه ل ئەوه ی ده ی توانی له بهر ژه وه ندی خۆیدا به کاری بی نی.

پیته ر شهش جار له سههر یه ک و زوو زوو له ده رگای ده دا، هه ره وها به فیکه دهنگی ماله که یانی لیده دا. به تووندی گو یچکه ی نا به ده رگا که وه. سه یری به کیکی له په نه ره ی ماله که یانی کرد که تا کیکی کرابو وه. سه بر و ته حه مولی ته واو بوو ده موچاوی خسته به رده م کونی جی کلیلی ده رگا که و بانگی ده کرد:

دایه! دایه! دایه!

به لام دایکی هه یچ هه والیکی نه بوو، به دهسته کانی دهیدا به سدوقی پۆستی ماله که یاندا و فیکه ی لیده دا. دواتر بیقه رار بوو و ئارامی لپهرا. ترسا، به چه که م کانی شه فیکی دا به ده رگا گه وره که ی ماله وه یاندا. هه یچ دهنگیک نه بوو.

ئه مانه له کۆین؟ له وانه یه له کاتی پاک کردنه وه ی په نه ره که... ، به لام خه لکانیک و رپیوارانیک که لپه وه گوزه ریان کردی ده یانزانی، به لام بۆنی خۆشی کیکیه شیوه

ماشینه که تان پاک نه کردۆته وه؟ چ ئیشیکتان هیه لیره؟ کاتیک که پۆلیسه که و پیتەر تییان گه یاند که چ ئیشیکیان هیه له وئى ئەو له جینگه که ی ههستا و، به دهسته کلبله که یه وه به رهو لای چهند دانه که نتۆرى گه وره رۆشت و دەرگا که یانی کرده وه. ئەم که نتۆرانه زۆر سه یرو سه مه ره بوون ئەم که نتۆرانه، چه کمه جه گه لیکى گه وره ی هه بوو، که له ناویاندا پیاوان و ژنان و مندالان چاوه رۆ بوون، تا ئەندامانى بنه ماله کانیا ن بین و ئەوان بگه ریننه وه ماله وه. کوریکى بچوک که زیاتر له هه فته یه ک له وئى مابۆ وه چاوه رۆ دایک و باوکى ده کرد بین به شوینیدا چاوه کانی پر بوون له فرمیسک. ئەو ته نانه ت ناوی خو شى له بیر چۆته وه. هیچ فایده یه کى نیه، ئینسان ده بی ت ناوی خو ی فی ریت.

پیتەر له بهرده م که نتۆره کاندای دههات و ده چوو به وای دایکیدای ده گه را. پیتەر له یه کیک له چه کمه جه کاندای مندالیکى بچوکى بینى که له سه ر کورسییه کى بچوک دانیش توه و خامه ی ده خوارد. ئەو پرۆ فیسۆرکى بینى که وایده زانى ئەو چه تره. پیاویکى تری لیبوو، که ریشى تاشیبوو، کاتیک رۆشت بۆوه بۆ ماله وه، ژنه که ی ئەو ی نه ناسیبوو، له ماله وه ده ری کرد بوو وتبوی: (ئهمه هاوسه ری من نیه) وه ئیستا لیره چاوه رۆیه تا دوباره ریشى بیته وه و بتوانیت بگه ریته وه بۆ ماله وه.

کۆمه لیک مندالی لیبوو که پارهیان وون کرد بوو له ترسانا نه یانده وئیرا بچهنه وه ماله وه. به لām به گشتى ئەم که نتۆرانه زۆر عه جیب و غه ریب بوون و دایکى پیته ریش له وئى نه بوو.

پۆلیسه که ش به پیته ری وت که ئیتر هیچ کاریکى له وه زیاتر له ده ست نایه ت و ده بیست پیته ر بباته وه بۆ ماله وه. له رینگادا به بهرده م بینایه کى گه وره دای تیه رین که سه قف و په نه ره ی پۆه نه بوو. پیته ریش له پۆلیسه که ی پرسی که ئەو بینا گه وره یه چیه؟ پۆلیسه که نه سه ییری ماله گه وره به رزه که ی کرد و نه وه لامى پیته ریشى دایه وه، ته نیا ده ورکى دایه وه و گه راپه وه له ده رگای چونه ژو ره وه ی ئەم بینایه دای چونه هه وشه یه کى گه وره وه. که دابه زین له ماشینه که پیته ر تابلۆیه کى بینى که له سه ری نوسرابوو (پادگانى تابه ت به دایک و باوکه خراپه کان). پیته ر به په له وىستى بگه ریته وه، به لām پۆلیسه که وتی: (هه ندیکجار ئەوه روودهات، که به هه له دایک و باوکى باش ده یین بۆ ئیره ئیمه ده توانین به زووی لیره برۆین). سه ره تا به رپۆه ره ی بینا که پیته ر و پۆلیسه که ی برد بۆ به شى (

چاوه کانی زه ق ببوون. پیته ر مه جبوور بوو خو ی بشاریته وه. ئەوان به ماشینه که وه به چهند شه قامیکدا تیه پرین و پیته ر زۆر به دقه ته وه سه یرى خه لکى ده کرد. هه ندیکجار بیری ده کرده وه که به راستى دایکى بینیه. به لām ئەو ژنه دایکى پیته ر نه بوو. هه رکه پۆلیسه که هۆرنى لیده دا به ماشینه که هامو ژنه کان کلاوه کانیا ن له سه ر سه ریا ن لا ده برد، تا پیته ر باشت ر بتوانیت له نیویاندا دایکى بدۆزیته وه. پۆلیسه که ش جار جار لیبیده پرسى: هیشتا دایک ت په یدا نه کردوه؟

پیته ریش له وه لامدا ده یگوت: نا، هیشتا نا.

دواتر پوره هاو بۆل دیا ن دیت، به لām ئەویش هیچ هه والیکى له دایکى پیته ر نه ده زانى داوای لیبوردنى کرد له به ر ئەوه ی په له ی بوو بحیت بۆ عیاده ی فی رته رنه ری (دانپزیشک) تا میخچه کانی ده ره یینی. چونکه ئەو میخچه گانه هینده ئازاریان هیه که ئینسان ته حه مولی ئازاره که ی ناکات. چهند جاریش به ئۆتۆمیله که راسته وخۆ چونه نیو ئەو دوکانه وه که دایکى پیته ر هه میشه له وشوینانه شت ده کړی به لām دایکى پیته ر نه له شیرکه تى ته عاونى و مه سه رف بوو، نه له دوو کانی قه سابیه کانی ئەو گىستین بوو وه نه له نانه وه خانه که ی "زیشه".

پۆلیسه که هه ر کاتیک ده بیست سلاو له که سیک بکات، ده ستى راستى به رز ده کرده وه به رهو لای لیواری کلاوه که ی سه ری، پیته ریش له وه وه فی ر بیوو، هه روا سلای ده کرد. فرۆشبارانى ژن له شیرکه تى ته عاونى و مه سه رف ده یانویست که له گه لماندا بین، به لām به رپۆه ره ی مه خزنه که وتی: ئەگه ر ئەوان برۆن ئەم ده ست ده کات به گریان. بۆیه ژنه کان له وئى مانه وه.

کاتیک که گه رانه وه سه ر شه قامه که، پۆلیسه که ده سه ته سه ره که ی دا به پیته ر، به سمیله کانیه وه و به روخسارکى غه مگین وتی: ئیمه ئیستا ئەچین بۆ بنکه ی پۆلیس، له وانیه دایکتیا ن ته حویلی ئەوئى دایت.

دهنده ی ماشینه که ی گۆرپى و خستیه سه ر دهنده ی ۳، دواتر به خیرایى، وه کو ناو فیلمه کان به رهو بنکه ی پۆلیس به رۆ که وتن. ده رکه وان به دهنگى به رز وتی: (هورا) و ئەوانیش به خیرای ده رکه وانیا ن جیه شت و له پلیکانه کان چونه سه ره وه. چهند راره ویکیا ن تیه ر کردوو و چونه ژوریکه وه که له سه ری نوسرابوو (فه رمانگه ی که لوپه لى ونبوو). له ناو ئەم ژو ره دای پۆلیسیک دانیش تبوو، که کۆلیک کللی به ده سه ته وه بوو به ئیمه ی وت: (بۆچی له بهرده م ژوره که دا، له سه ر پیلایو پاکه ره وه که دا تابه ی

وه كو شيت له بينا بهرزه كه رايكرده دهره وه گه شتته جاده سهره كييه كه.

پوليسه كوش به پيتره ووت: ټو ټيتر نازايت چي بكات تا داكي پيتر بدوزنه وه، پيتره گه رانده وه سهر پليكانه كانى بهر دم ماله ويان. هه واي ټو ټو مييله كه ي خالي و به تال كرده وه، كاتي ك كه ټو ټو مييله كه بچكولا بويه وه، خستيه ناو گيرفاني و مالتاوايي له پيتره كرد و رويشت. پيتره بچكوله دوباره له سهر پليكانه كانى ماله وه دانيشتبوو، خو شحال ديارنه بوو.

بوني خو شي كي كه هيلكه ييه كان له كوني كليلى سهر دهرگا كه سكي پيتره وه كو سه گيكي برسي هينا بووه قوره قور. پيتره زياتر و زياتر بيتاقت ده بوو. ناخر له هيچ شويي كدا داكي نه دوزيبووه. داكي پيتره له كوي بوو؟

وا ديار بوو كه به چندين كاترمير چاوه ربي داكي

كردوه. دواتر دهنگي ك له مالي خويانه وه له قاتي سهره وه بو بهر دهرگا گه شتته گويچكه ي پيتر، واي زاني كه داكي له وييه. دهنگي ههنگاو گه ليكي دژوار ده گه شتته گويي، وه ك ټو وه ي كه سيك پيانو كه ي خستوتته سهر شاني و په له يه تي. دواتر سه رو گويلاكي پوسته چيه كه دهر كه وت. پوسته چيه كه كه پاكه تيكي گهره ي پيوو لاي دهرگا كه داينا و وتي: دايك له ماله؟ پيتره وتي:

نا له مال نيه ټمه چيه هينا و ته بومان؟

پوسته چي نه يده زاني كه چي له ناو پاكه ته گهره كه دايه. له گه ټو وه ي زوري هه ز ده كرد كه بزاني چي تي دايه.

بابه ته ساده كان). له م به شه دا ژنان و پياوان به جلويه رگي مندالانه و رهنگاو رهنگه وه دانيشتبوون، ټوان خهريك بوون له كاغه زي روظنامه كان به له م و كلاويان دروست ده كرد. ټوانيتريش بو خويان خهريك بوون ده خولانه وه. ټه گه كه سيك به باشي كاره كانى ټه نجام نه دايا، ټه وه كه سه يان له سهر كورسيه كا داده نيشاند و ده يان به سته وه و كاره بايان ليده دا، تا بليت ټاخ". هه نديكي تريشيان ده بويه به بهر ده وامى هه لسانايه و دووباره دانيشتايه نه وه. ټه وانيتريش شيعريكي "شيلر" به ناوي "سرودي ناقوس" ټه ونده دووباره بكه نه وه، بي ټه وه هه له بكه ن و به ي و هستان خهريك ټه م هونراويه ي (شيلر) ته مرين ده كهن. هه نديكي تريان خهريك بوون خستته ي ليكدانيان له يه كه وه تا كو تايي و ههروه ها به پيچه وانوه له كو تاييه وه بو يه ك ته مرين ده كرد. يان ټه وه ي كه ده بويه كه نزيكه ي ٣٠ بودينگيان بخوارد بايه.

به رپوه بهري بينا بهرزه كه ده يگوت: ټيمه لي ره به و جوره له گه ټ دايك و باوكه كان هه لسوكه وت ده كه ين كه ټوان له ماله وه به و جوره هه لسوكه وت و ره فتاريان له گه ټ منداله كانيان كردوه، ههروه ها ناهي لين برؤنه وه بو ماله وه، تا ټه و كاته ي كه به لين ده دن كه ټيتر له مه و لا دايكو باوكيكي باش بن و نازاري منداله كانيان نه دن.

پيتره له به شي (بابه ته دژواره كاندا) هاورى كو نه كه ي واته ټارنو رى بيني. وه ك بلي ليديان ي خوارد بوو وه په نجه ي ده ستي به ره و لاي باوكي راكي شيا. باوكي ټارنو ر به شو رتيكه وه، له بهر دم كوريه كي موگناتيسيدا راوه ستابوو، خهريك بوو سه يري ده كرد كه چو ن ده ستي له گه ټ ټاردي تاييه تي دا تيكه ټ بو بوو ده يان خسته ناو كوره كه وه و وه ك كه بابي ليها تبوو. ټه م پياوه تر سنا كه توريه، به رهنگيكي سپي هه لگه راوه وه له وي و ه ستابوو سه يري ده ستي خو ي ده كرد كه شي وه ي وه ك كه بابي ليها تبوو. پيتره به بينيني ټه م مه نزه يه دلخوش نه بوو. به لام به رپوه بهري بينا كه وتي: كه هه ټمه، حقه ي باوكي ټارنو ره. وتيشي كه ټيمه ريگاي زورمان له گه ټ خه لك تاقي كردو ته وه، به لام كردني ده ست به كه باب، له هه موويان زياتر سوودي هه بووه و ده يگوت: كه ټه م ريگه يه، به تاييه ت ټه و دايك و باوكانه ي كه زور خراب و به دره فتارن له گه ټ منداله كنياندا و وا بير ده كه نه وه كه ده ي نازاري منداله كانيان ده ن.

به لام وا باشتره هه رچي زووتر ټيوه لي ره برؤن به قوربان. چونكه ټيستا هوار و ناله ي ټه و پياوه بهر ز ده يته وه. پيتره

چيرۆكه كانى دايره

پياو و پاسكيلى ئهستېره پياو

له ناو جادهيه كى خؤلاوييدا بؤخؤم پياسهم ده كرد، به تاق و تهنيا ههروهها بيرم له وهش دهر كدهوه كه ئهم جادهيه له دهرياو دهستى پيكر دوهووه يان كؤتاييه كهى ده گات به دهريا؟ نه بلئى لهم نزيكانه دهرياي ليبيت؟ له وانويه له پشت ئه و ته پؤلكه بچوكه وه بيټ؟ چونكه شهويش بوو، نه ده توانرا به ئاسانى هه موو شوئيټيټ بيبيرى. سه يريټكى ئاسمانم كرد، نوقمى ئهستېره كان ببوو. دهتگوت كه سيك دهسته دهسته ئهستېره زيويينه كانى به سه ر داويټنى شه به ق رهنگى ئاسماندا پرژاندوه. ئهستېره گه و ره و رووناكه كان، ئهستېره ئه لماسه شيرينه كان. هه روا سه يري ئاسمانم ده كرد. له ناكاو له سه رسوور ماندا چاوم له سه ر ئاسمان هه لئه گرت و هه په سام.

ريټك له ناوه راستى ئاسمان پاسكيليك له و مؤدئله كؤنانه، له گه ل ئاسنه كهى شوينى دانىشتنى دواوهى و سه نده ليه گه و ره كهى كه و ته بهر چاوم. كه پياويټك به كلويټكى شاپوه وه به پشتيټكى تۆزىك چه ماوه وه خهريك بوو پاسكيله كهى ليده خورى. ئه وهش بلئم كه بؤشايى نيوان ئهستېره كان له يه كتر كه شيكى كراوه بوو. پياوه كه و پاسكيله كه به يه كه وه له دووره وه شيوه ئهستېره يان ده دا، به للام زيندوو و له كاتى جولاندا.

دهستم كرد به وهى چاوه كانم دابخه م و بيكه مه وه، تا بزنام ئه وهى كه ده بيبينم بهر په ستى وايه يان خه وه؟ نا، نه خه و ته بووم ههروهها خه ياليش نه بوو. ئيستا پياو و پاسكيله ئهستېره ييه كه گه يشتوونه ته ناوه راستى ئاسمان. هه ر چه ن پياو و پاسكيله ئهستېره ييه كه زؤر له من دوور بوون به باشى نه مده توانى بيبينم به للام زه رده خه نه كه بيم ده بيبينى پيم پيده كهنى كه باوه ر م پي نه كرد بوو.

له و كاتهى به سه ر مندا تيټه پرى دهستى خسته ناو گيرفانه پر باره كهى و شتيكى بؤم هه لدايه خواره وه. وامزاني ئهستېره ييه. له خؤشحاليدا خهريك بو بال بگرم. به للام هه ركه نزيك ده بووه له كلوه به فر ده چوو. دهستم گرته وه وتم له و ئاسمانه پر ئهستېره ييه خؤ به فر نيه. ريټك له شيوه ي به فر بوو. به للام كه گه يشته ناو دهسته بچكؤلانه كه م، مروار ييه كى گه و ره بوو. خولا يه وه و خولا يه وه بوو به بهر خؤ له يه كى زؤر جوان و چكؤله و خوين شيرين،

به للام به خه تيټكى گه و ره له سه ر پا كه ته كا نوسرابوو، ئا گادار به! شتيكى زيندوو....

پيتهر چه قؤ كهى دهره ينا له گيرفانيدا و ئه و په تهى پا كه ته كهى برى كه پا كه ته كهى پيوه پيچرابووه. پؤسته چيه كه زؤر هه زى ده كرد كه بمينيټه وه و بزاني چى تيډايه، به للام ريڭگايه كى دريټى له پيس بوو ده بوايه پرؤيشتايه.

پيتهر پا كه ته كهى كرده وه هيجى نه بيبينى جگه له په شمي شووشه به هه ر دوو دهستى هيرشى برده ناو پا كه ته كه كاغهزه زياده كانى فرى دايه سه ر پليكانه كان و كاتيټك بؤ جارى دوو دهستى برد بؤ ناو پا كه ته كه، لوتى كه سيټكى بهر دهست كهوت، زؤر يش ترسا، دواتر په شمه شووشه كه دهستى به جولان كرد. شتيك له ناو پا كه ته كه خؤى گرمؤله كرد بوو، هه ناسه ي ده دا. دواتر له ناو پا كه ته كه هاته دهره وه، ئه مه دا يكي پيتهر بوو!

پيتهر زؤر سه رى سوور ما بوو، هه په سابوو، به للام دا يكي پيتهر له خؤشحاليدا پيده كهنى. له بهر ئه وهى كه تواني بووى پيتهرى كورى موفاجه ئه بكات. به هيمنى و له سه ر خؤ له پا كه ته كه هاته دهره وه و له بهر دم پيتهر دا راوه ستا، دا يكي پيتهر په نجهى نا به لوتى پيتهر دا و وتى: وا بزنام ده ته وي هه ر ليټه له سه ر پليكانه كان بخه وي! پيتهر به سه رسوور مانه وه وتى: چ چيرؤ كيټكى سه يره! ئاخيره كهى هاتيه وه! من له هه موو شوئيټيټك گه رام به شوئيټندا دايه، له شير كه تى ته عاون و مه سه رف، له دوكانه كهى ئه گو ستين، له دوكانى نانه واييه كه، ته نانه ت له فه ر مانگه ي كه لوپولى ونبوو. دواتر سه ره نجهى دا كه پا كه ته كه و په شمه شووشه كه ديار نه ماون و له سه ر پليكانه كان رؤيشتوون. سه ريټكى له قاند و وتى: دايه گيان! تا ئيستا تو له كوي بووى؟

- من لاي رؤسيل خانم بووم، ئه و دهيه ويټ تۆزىك دهستكارى جله شينه كانم بكات، به راست كورم نه مپروؤ كيټك بؤ دروست كردوى.

پيتهر به شانازييه كه وه له وه لامي دا يكي دا وتى: به لئى! به لئى! بؤنه كهى له هه موو شوئيټيټك بلاو بؤته وه، راستى له گه ل قه يسى دروستت كردوه دايه گيان؟

دا يكي پيتهر وتى: نا كورم به مه رباي به هى دروستم كردوه.

_ تا زؤر باشه، چى بوو ويستم پيټ بلئم؟ ئه ها دا يكه گيان من له وانهى ئيملادا نمره ي ام هيئا

_ تو زيره كى كورم ئافه رين، ئه ي ئارنو چه ندى هيئا؟

_ خؤت ئارنو ده ناسى، ئه و چوارى هيئا دا يكي پيتهر وتى: ئارنو رى بيچاره.... دهر گاهه ي كرده وه....

که له تېپولکه که تېپېر بووین، دهریا شه پؤل له دواى شه پؤل بې ئوقره و ئاوى جوان رېک وهک فیروزیه کی گوره له ملی سپی که نار دهریادا ئه درهوشایه وه.

تسهواوى ئه و پړژه به دواى کانیادا گه پرام، له تاو ماندوویه تسی قاچه کانم به تسهواوى نه مده توانی پییه کانم له سهر زهوی دابنیم.

وتم: ئه بې بگه رپننه وه بو مال ه وه، بهیانی دووباره دپین وده گه ریپن

که دهرگا که م کرده وه، کورپکی جوان و ژیکه له هاواری کرد: داپیره گوره تو له کوپي؟

به رخوله له باوه شمدرا پای کرد. کوره که دهستی هیئا به سهری به رخوله که دا و که میک ئالفی تازه هیئا خستی به درده می به رخوله که، به رخه سپیه که ش به باعه باعه وه دهستی کرد به خواردنې ئالفه که و زوریشی برسی بوو. بوو به شهو، سهیریکى ئاسمانم کرد، پیاهه ئه ستیره پییه که

دهستیکی بهرز کرده بوم وهک بلې: بای بای چ ئه ستیره گه لیکی گه ورهن.

که سهری له له شی گه وره تر بوو. ویستم ماچی بکه م، له پر له دهستم رای کردو و بوو به مرؤفیک له سهر ماتورپیک و به ری کهوت، خهریک بوو دل م بوى ته نگ دهبوو که دیسان بویه وه به به رخوله و وتی: من ئالفم دهویت. منیش وتم: وایزنام خهریکین له دهریا نریک ده بینه وه، ئه گهر لیتره ئالفمان دهست نه کهوت، دهییت پرؤم له بازار سه وزه ی تازت بو بکر م به رخوله گیان. سه ره جوان و سپیه که ی وه کو نیشانه ی (نا) له قاند و وتی: من ته نیا ئالفیکم دهویت که ته نیا له سه رچاوه ی روناکی و ئاو دروست بویت و شه ونمی خو شه ویستی له سهر بیٹ.

ئه ی هاوار من ئیستا ئالف له کوئی بینم؟ به رخوله چکوله که به چاوه جوانه بې گونا هه کانی ته ماشای کردم وتی: ئه گهر تو بته ویست، په پیدای ده که ی. کردم باوه شم و له گه ل به رخوله دا به یه که وه که وتنیه ری. هه وا خهریک بوو رؤشن دهبوو و ئه ستیره کان خو یان دشارده وه. ویستم هه ستم به رخوله ی خوین شیرین دهسته کانمی برده ناو سه رو قزه نه رمو توو کنه که ی و به زمانه بچو که که ی دهستمی ده لیسایه وه وتی: تو به خه به ری و منیش به تسهواوى راستی راستیم و خه یال نیم! نیگه ران بووم له وه ی که نه کا له گه ل هه له اتنی خو ره تاودا به رخوله که م که به دلنیا یه وه له ره گه زی ئه ستیره کانه، دیارنه مینیت؟

به رخوله ی جوانکیله دهستی کرد به باعه باع و وتی: نا نا، تو ئالفه که ت له بیر نه چیت له جیاتی ئه وه ی بیر له م شتانه بکه یته وه، ئالفم بو په پیدای بکه خهریکم دهمرم له برسا. منیش سهیریکى ده وره به ری خو م کرد که سی لیته بوو که بتوانی لی پیرسی سه رچاوه ی روناکی له کوپیه؟

به تسهواوى رؤژ بو یوه! خو ره تاو زور به گه رمو گوپری ئه درهوشایه وه. بو ساتیک له خو م پیرسی ئایا سه رچاوه ی روناکی هه ر ئه م خو ره گه رمه نیه؟ به لام خو ئاودیری ئالف ناکات، ئه و ته نها گه رمی ده کاته وه و یارمه تی گه شه کردنی ده دات. به رخوله به جوانی سهیری ناو چاوه کانمی ده کرد و دهیگوت: تیشکی هه تاو هؤکاری روناکیه، سه رچاوه ی هه موو روناکیه ک له وه وه هیتر وه رده گری، به لام سه رچاوه ی روناکی من له گه ل خو ره تاو جیاوازه.

خهریک بووم له دهستی بیزار و ماندوو دهبووم، نه ته نیا بیرو که کانمی ده خوینده وه، قسه شی زور ده کرد. به رخوله یه ک که له ره گه زی ئه ستیره کان بیٹ و بتوانیت بیته مرؤف و مرواری....

سهیریکى ئاسمانم کرد روناکی دهیدایه ناو چاوه کانم رینگه چاره یه ک نه بوو، دهبویه به دواى کانیادا بگه پرامایه،

خه والو!

له ناو شاره بيا بانييه وشكه كه ماندا، ده توانى له ناو پر استى مانگى رېبه ندان بونى به هار بكهى. له توانه وهى شكوفه په مهييه كاني بادهم كه هه نديك جار ته واو دنكه گه وره و ناو هكييه كاني دوايين به فره كاني زستان، يان نه و ته رزانهى كه به قسهى دايكم؛ دنكه كاني ملوانكهى (نه نه سه رما) كه له تاو غه مى بينينى (مامه نه ورؤز) له پشت په نجه رهى لانه كه يه وه، پچراندوتى، خويان دهرده خه ن و جويان نمايش ده كهن. ثم رؤزانه باسى منال بونى گورگه كانيش ده كهن. خو رتاوى به هاريى گهرم و پرشنگدار له دواى هه وايه كى ساردى بيزار كه وره، گهرمايه كى خو شى هه يه. بونى نانى تازه كه له نانه واخانه كهى سهر كو لانه وه بلاو بو ته وه ته واوى كو لانه كهى پر كر دبوو. خو م كرد به ژوروا و سلاوم كرد. مال پر بوو له بونى يه كه مين شيرينى دروستكراوى دايكم بو جه ژن. بونى داره كاني سو مپا كه و بونى چيشته به تامه كاني دايكم.

دايكم به روويه كى خو شه وه سلاوى ليكردم و وتى: راکه، دايه گيان راکه بچوره ژوروه كهى خو ت، پرؤ دهى بونى هيل و گولاوى ثم شيرينيه بو تو باش نيه. هه ركاتى چيشته كه تاماده بوو بانگت ده كه م. منيش چومه ژوروه كهى خو مه وه و كتىبى وينهى گيانله به رانم دهره يناو دهستم كرد به هه لدانه وه لاپه ره كاني.

كه گه بيشتمه سهر وينهى گورگه كان، بيرم كه وته وه ثم رؤزانه ريك له ناو پر استى ثم هه وايه دا كه به فرو باران و ته رزه و خو ره تاو به يه كه وهن، منداله كانيان له دايك ده بن.

گورگه خان منداله ساواكهى نيشان دام و وتى: تازه له دايكبووه، سه رمايه تى، تو نه توانى تو زيك گهرمى كه يته وه و بيكه يته باوه شت ناقل گيان؟ يان بييه يته ژر ليقه كه ت؟ منيش خه ريک بووم بيرم ده كرده وه ثم گورگه ده مخوا خه ريکه هه لمده خه له تينى بو شه وه را نه كه م له ده سى .

بوو كه شو شه په روكه شم وتى: كهى گورگ له ناو

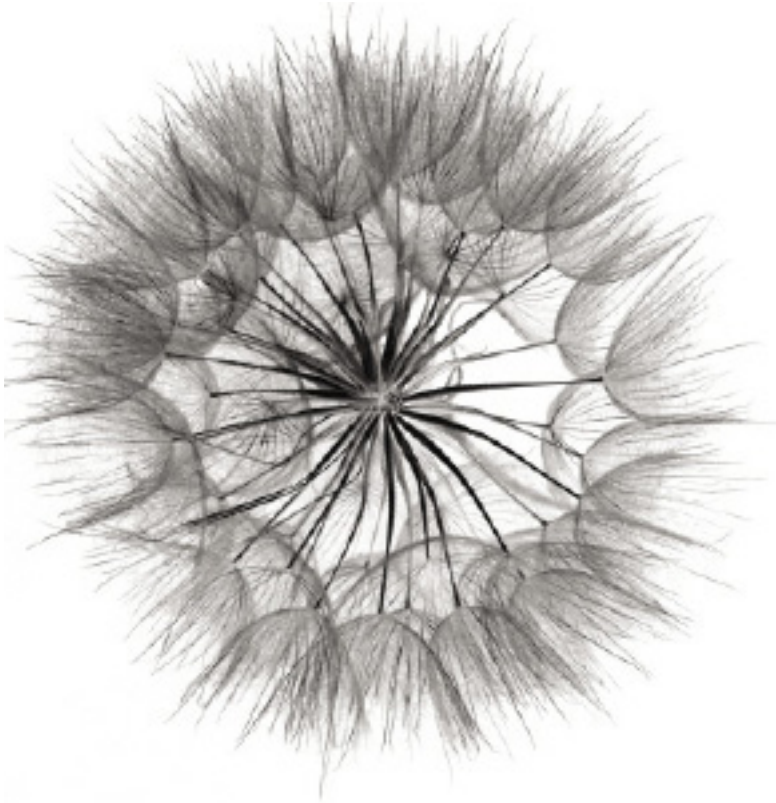
كتيبه كاني چيرؤكدا مرؤف ده خوات؟ مرؤف ناخوات نه و. باوه رپم نه كرد. گورگ هه ميشه و هه مو كاتيك يا خه ريكي بزن خواردنن يان كه رويشك ده خو ن. منيش به ترسيكه وه به گورگه خانم وت: ليقه كهى من بچكوله يه و جيگه نايته وه دوو كه س له ژريدا. هه ستم به سه رما كرد. وامزاني گورگه خان ليقه كه مى له گه ل خو يدا بر دووه.

گويم له دنهنگى دايكم بوو، كه ده يگوت نازارى مه دن هه واى به هاره، منداله كه م له مه درسه هاتو ته وه و ماندووو بووه و خه و بر دوويه ته وه.

برا كه م ده يگوت: لاي خه والو گيان چوار وه رزه كهى سال وه رزى خه وه، زستان عه ينه ن ورچ، خه وى به هاريش خه ويكه هؤگرى ده بيت و عاده تى پيده كهى هاوين له بهر گهرماى زور خو ي ته خزي نيته فينكى هه وره بان و هه واى شيدار و فينكى موبه ريده. پاي زيش كه له گه ل دلگيريه كهى و خو ره لاتن و خو رئاوا بوندا خه و ده يباته وه، به راستى سه يره.....

باویلکه

م. ژیار ئەم شیعراڤه‌ی له فارسیه‌وه وەرگیراوه‌ته سەر زمانی کوردی

ن: محمود کیانوش

له کوپۆه هاتی باویلکه
راستمان پئی بیژه
به چ هه‌والیکی خۆشه‌وه
رووت کردۆته ئییه

به نه‌رمی سواری
ئه‌سپی شنه‌با ده‌بی
به‌شادمانیه‌وه
دی‌ی و ده‌چی

له‌حه‌وشی خۆمانا
باوه‌شت بۆ ده‌که‌ینه‌وه
به‌شوینتا راده‌که‌ین
تا بتگرینه‌وه

به‌لام هینده سوکه‌له‌ی
به هه‌ناسه‌یه‌ک ده‌رپه‌وی
حه‌زناکه‌ی ده‌ستی
که‌ست به‌رکه‌وی

تا ئه‌سپی شنه‌ بی
شه‌ورۆژ له سه‌فه‌ری
کۆلان به کۆلان ده‌که‌رپیی
باویلکه‌ی خۆشه‌به‌ری.

خه يالى په مه يي

ن: روودابه هه مزه يي

جليكى په يمه ييم

چنى له خه يالما

ويڼه ي هه تاويكيشم

كيشا به سه ريا

له ولاوه كوټريكي

په روبال سپي

هيلا نه ي كردبوو

له سه ر داري بي

له پال داره كه

به رد و كاني و چيمه ن

خه يالى په مه يي

بوو به جوانترين ديمه ن.

خالى خه م

ن: نه سلان قز لئو

دوئ شه و كه زريان

باخچه كه ي رني

لقيكى شكانده وه

خونچه په كي چنى

تا به ربه يان

مه لان له رزين

نه جولآ له ترسا

په پوله ي بال نه خشين

كاتي هه تاوي گه ش

له ناسو ده ركه وت

ويڼه ي چرايه ك

به ناسمانا سه ركه وت

له گش شوين ده ركه وتن

گولي نال و وال

شادمانى هاته وه

بونو باخچه و مال

له كوټايي هيلا

خه م بوو به خاليك

رووخساري گه شايه وه

سرووشت به جاريك.

ههنگ

ن: سهفورا نهییری

کاتی بهیانی
ههنگه جوانه که
له خویشیانا
گول له باوهش ده کا

بۆچی منت دابری
له ژیان و مالم
بمبهروهه پیدهشت
ناخۆشه حالم

مه گهر نازانی
په پپوله له ویوه
ئیستا به بی من
چهنده په شیوه!

ههوالی ئهوم
برۆ بۆم بیته
بمگیره وه بۆ ئه
دهشته بزویته.

وهنهوشه و پهروانه

ن: ئهحمهد میرزاده

له ناو دهشتا
وهنهوشه یه کم دی
که لیک جوان
به پرووما پیکنه
به رهو لای چووم
وهنهوشه م چنی
نهمزانی بۆچی
خه م دایگرت پیته کهنی

وتم ئه ی وهنهوشه!
گوله جوانه که ی دونیا
پیپکه نه به پرووما
ئیتیر نیت به ته نیا

ئاوری دایه وه
وهنهوشه ی میپه ره بان
خه می دلای خوی
بۆ ئه من درکان:

ویته ی ئاونگ و شهونم
نهرم و نیانه
هه لده ستینی له خه و
گولانی خنجیلانه

له پیاله ی گولپه را
هه لاله ی گولان
خوراکی به یانیه تی
ههنگی نه غمه خوان

دیت و ده چی
به بالی زیرین
هه لده چنی له سه ر یه ک
شانه ی پر ههنگوین

گشت به ره به یانیک
له وه رزی به هارا
ده بینی به گهرمی
خه ریکی کاره

سلاو ده کات:
وز وز وز
به یانیت باش
ههنگی نازیز.

وتووېژ له گهډ زارا پهره ستار

ئا: رېبوار شريفى

پروفايل: زارا پهره ستارم، ليسانسى بوارى پهره ردهى منالان و تازه لاوانم له ولاتى سونيد وهرگر توه و ماوهى ۱۷ ساله له ناوهنده كانى پهره ردهى منالان له ولاتى سونيد خهريكى چالاكيم.

دهوروشتيان، پيوهنديى به كهرسه كانى بارهينانيشه وه ههيه. نامرازه كانى بارهينان دهبيى به شيوهيك بن كه منال هوكريان بيت و رهوتى فيربوونيش به شادى و شوروشه و قهوه بپاته پيش.

ته وهرىكى تر كه له وباروه ده مههوى نامازى پي بكه، ته شويق واته هاندان و ته ميكردى ئوسوليه كه هه دووكيان بوه گه شهى منال و رهوتى فيربوون و پيوهنديى له گهډ دهوروشتي زهرووريبه.

ئهم دوو كاره گرینگه ئهبيى به شيوهيكى دروست بهرپوه بچن، ئه گينا له تمه له دهروون و ههستى منال ددات.

زانستى هاندان و كاريگه ريه كهى سه رسوور هينره، چونكه ئيمه به ته شويق و هاندان شه وه به منال ئه ليين كه ئه مكاره تم په سهند كرد و دووپاتى بكه رهوه، ياخود به ته ميكردى وشيارى ده كه ينه وه كه ئه مكاره تم قبول و لا په سندن نييه.

پرسبار: هه تا ئه وجيگايهى بزائم، ئيسنا ئيوه له باخچهى ساوايانى "شادى" دا چالاكيتان ههيه، تكايه ئه گهرك بركى سه بارهت به دامه زراندىن و كاره كانى ئهم ناوهنده روونكر دنه وه هيك بدن... وه لام: دامه زراندى باخچهى ساوايان و بنكهى پشوى تازادى (شادى) له مقهرى ناوهندى كومه له، به پي پيوستى مقهره كان و هه لبهت به پي په سندرانى له كونگره (۱۵) كومه له بوو.

منالان له مقهره كانى كومه له شوينيكيان بو له دهورى

پرسبار: پهره ردهى منالان له چ ته مهنيكه وه دهست پيده كات و چ هوكارگه ليك كاريگه ريبان له سه رى ههيه؟

وه لام: هه ر له گهډ له دايكبوونى كورپه، فيربوون و ههول بو ناسينى شوينى دهوروشتيشى دهست پيده كات. چه ند هه فته دواى له دايكبوون بو وينه ده توانى رهنكى رهش و سپى ليك جيباكتا وه و يان له به رامبه ر تيشكى زور ياخود دهنگه كاندا كاردانه وهى ههبيى.

جار له گهډ جار رپزه و ناوه روكى فيربوونى منال گه شه ده كات و زورتر و زياتر دهبيى. بو وينه هه رله مانگه كانى سه ره تا وه، دهنگ و رووخسارى دايكى خوى ده ناسيته وه و ههست به گورانكارى له دهوروشتي ده كات. فيركردنى مناليش هه ر له و مانگانه ي سه ره تا وه دهست پيده كات. بو وينه ئه گه ر دايك يان كه سانى دهوروشتي به رده و ام قسه يان يارى له گهډ بكه ن، منال زور خيراتر له گهډ دهوروشتي تاشنا دهبيت، ياخود فيرى ناوى شته كان دهبيت و ده كه وپته قسه.

پرسبار: ئه و خالانهى كه دهبيى له بارهينان و بارهاتنى منالان له بهرچاومان بيى، كامانه ن؟

وه لام: دياره منال له سه ره تا وه زياتر پيوستى به تاگاليبوون ههيه هه تا فيركردن و هاوكات له گهډ گه و ره تر بوونى، پيوستى بارهينان و بارهاتنيشى به پي گه شه و كاملبوونى ميشكى، زور و زورتر دهبيى.

فيركردنى منال پيوسته هه ميشه له گهډ توانايى ميشكى دا گونجاو بيى، بو شه ويكه هه زى فيربوونى له دهست نه دات و هه لبهت دهبيى به شيوهيكى سه ره نجر اكي شيش بهرپوه بچيت.

منال به گشتى زورتر له منالانى دهوروشتيه وه فير دهبيت و راهينه ر ده توانى هيل و ناراسته بدات به كايه ي منالان و خو يشى نموونه هيكى باش بيت بو مناله كه.

بارهينانى منالان، جگه له ناستى گه شه و شوينى

یه کتر کۆبوونهوه و بارهاتن نهبوو، کاته کانیان زۆرتر له مالهوه له لای بنه ماله کانیان به سهه دهبرد. بگره زۆریه دایکه کان له دواى منالپوون، پیاوان وابوو که ئیتر ناتوانن بگره پینهوه سهه کاری ئۆرگانیاان و له پینهوه له گهه بارهینانی مناله کانیشیان، نهیانه توانی له سهه چاوهیه کی باوهر پیکراو یارمهتیی وهر بگرن.

کرانه وهی باخچهی ساواایان و بنکهی پشوی نازاد له مقهه ره کان بووه هۆی نه وهی منالان بتوانن له شوینیکی پهروه دهیی ته ندر ووست کۆبینهوه و دایکان و باوکان به خه یالیکی ناسوودهوه بگره پینهوه سهه کاره کانیان.

باخچهی ساواایانی "شادی" که له سهه بنه مای دیموکراسی و دیاوگ دامه زرا، ئیستا دواى سالیك، توانی ناکامی چالاکیه کانی خۆی تارا دیه ک بیینیت. بۆ نمونه گه رانه وهی دایکان و باوکان بۆ سهه کاره ته شکیلاتییه کانیان. فیژکردنی زمانی کوردیی، فارسیی و ئینگلیسیی، وینه کیشان و موزیک. هه بوونی چالاکیی به کۆمهه، بۆ وینه رویشتن بۆ مه له وانگه، پارکه جۆراوجۆره کان، به شداریی له فیستیقایلی منالان و... نهوانه به شیکه له وکارانهی که به رینه چوون و وابریاره به ردهوام په ره شیان پی بدریت.

بارهینانی هاوپیانی پیشمه رگه، به تایبته نهو هاوپیانهی که خوازیاری کار له گهه منالان وه رههینه ری منال و ناردنیاان بۆ باخچهی ساواایان... نه مه خۆی له خۆیدا بۆ ته هۆی نه وهی ژومارهیه کی زۆرتر له هاوپیان بتوانن به تینگه یشتینیکی بنه مایی و دروست له وبارهیه وه، یارمه تیده رمان بن.

له بیرم مه کهن!

ئهم بابته دهقى وتارى "سوسه ن به هار" هه لسوراوى بهرگرى له مافى مندالانه له كوئفرانسى (ئهنجومه نى بهرگرى له مافه كانى كريكاران له ئهمريكا) له ريكهوتى 28 تا 31 ژولای 2012.

ئهو لهو بابته دا لایه نه جوراوجوره كانى ژيانى مندالان له ئیرانى داوته بهر باس و ليكۆلینه وه.

و: دایكى هانا

ئهو له حالیکدايه كه ئیران ولاتیکى دهوله مهنده. له نیو دهريای نهوت و گاز، كانه كانى فليز و سه رچاوه كانى سروشیتیدا هه لکه وتوو. کيشه ی سه ره كى مندالان له ئیران هه ژارى كۆمه لگا نییه، به لكوو قازانچ په ره ستى و چاوچنۆكى سه رمایه داران بۆ كه له كه كردنى سه رمایه له رینگه كيشانى شیره ی گیانى زۆربه ی هه ره زۆرى كۆمه لگاويه.

به چاوگيرائينكى كورت به سه ر بارودوخی مندالان له ئیران، قوولایی بچ مافى بچ سنوورى مندالان له ئیرانمان بۆ روون ده بیته وه. به راستى مندالان له ئیران له بىر كراوترين مندالانى جیهانن. من پازده سال له وه پيش له حالیکدا ئهو قسه مه كرد كه به ده سه ته یانى هه والينكى كورت سه به رت به ديارده ی مندالانى كار و مافى مندالان له ئیران به دژوارى هه لکه ندى زهوى و گه يشتن به مه وادى مه عدنه ی بوو. به لام ئه مپۆكه يه كه م، به رینایى ديارده ی كارى مندالان له ئیران به پيچه وانه ی زۆربه ی ولاتانى جیهان كه كارى مندالان تيباندا به شيوه ی به ربلاو بووه و تا راده يه كه كه م بۆته وه، ره وتينكى روو له بهرز بوونه وه ی به خۆيه وه گرتوو؛

سوسه ن به هار: له م قسه وه باسه دا ده مه وه ی له گه ل خو م بتانبه م بۆ سه فه ر، سه فه ريك بۆ ئیران. ده ميك سال له وه پيش له دۆستیکى سوئیدیم بیست كه گولى لاله يه كه مين جار له ئیرانه وه بۆ شوئنه كانى ديكه ی دنيا هه ناره ده كرا؛ ئیرانیک كه گولى لاله ی چلچراى يه كينك له كه م وینه ترين گوله جوانه كانى جیهانه و بیره مه ندانى بووتانیک هه ول بۆ پاراستنى ده دن!

زۆرىك له گوله كانى كۆمه لگای ئینسانى له ئیران، نه پشكوئوو هه لده وهرن؛ ده كه ونه داوى ئيعتيا د به ماده سپر كه ره كان، له شفرۆشى ده كه ن، ده بن به كارتۆن خه و له سه يداره ده درين، ئافتاوه ده كه نه ملیان و له كوچه و كۆلانى شاردا نومايشیان ده دن، ته نانه ت ژماره يه كيان بهر له وه ی بگه نه ته مه نى هه ژده سال چاوهرپى په تى سيداره ده كه ن، ژماره يه كى ديكه ی مندالانى ژیر هه ژده سالیس له ژیر گوشارى ياسای دژى مندالی كۆمارى ئيسلامیدا مه جالیان بۆ هه لمژينى هه وایه كى نازاد و پاك و بچ گه رد نه ماوته وه و ده رگای هه لمژينى هه وایه كى نازادیان به سه ردا داخراوه و له بارودوخیكى گه لیک دژوار و پر مه ينه تدا بۆ "هه لمژينى" مندالی، شیره ی گیانى بچووك و نازداریان ده دن.

"سوسەن بەھار"

بەريۆەبەرى مالىپەرى (داروہگ)

<http://www.darvag.com>

كە لە بواری ئەدەبىياتى منداڵان و

تازەلاوان دا كار دەكات

زۆرىك لە بابەتەكانى ئەم فايە لە

مالپەرى «داروہگ» وەرگىراوہ

بەھەشت و كليل لە مل بوون بە گۆشتى بەردەم تۆپى ئەو شەرە كۆنەپەرەستانەيە و خولقاندنى تراژىدياى "حسەينى فەھمىدەكان" كە لە نەزائيدا بوون بە ئەندامى بەسەيج، يەكەمىن سىياسەتەكانى رژىمى ئىسلامى لە دژى منداڵان رىكخرا. بۆ ئەم مەبەستەش لە مەدرەسەكاندا تەبليغاتى ئايىنى بە وەعدەى بەھەشت بۆ شۆردنەوہى بىر و مېشىكى منداڵان بەسەر ئەواندا رووخا. ئەو تەبليغات و رىكخستنانە تا ئىستاش درىژەى ھەيە، بە شىوہيەك كە دەخەلمىندىت ئىستاكە لە ئىراندا لانىكەم چوار مىليۆن منداڵ ئەندامى بەسەيج بن.

بەلگەكان نىشانى دەدەن كە لە ماوہى ۸ سالى شەرى ئىران و عىراقدا، زياتر لە ۵۵۰ ھەزار منداڵى ژىر ھەژدە سال بۆ بەرەكانى شەرى نىرداون، كە سى و شەش ھەزار كەسيان كوژراون و سى ھەزار و سەد و سى و پىنج كەسەش برىندار بوون.

دوھەم، لە ژىر كارىگەرى مەيل و سەرنجى ژمارەيەكى زۆرتەر لە تىكۆشەرانى بزوتنەوہ كۆمەلەيەتيەكان بەرو مافى منداڵ و بزوتنەوہى ھەلۆشاندنەوہى كارى منداڵان؛ ھەلومەرجىكى وەھا رەخساوہ كە ئىمە لە گەل كەمبوني زانبارى و ھەوال لەو بواردە بەرەورۆو نىن. بە پىچەوانەوہ، زۆربونى ئەو ھەوالانەيە كە دلەكان، نىگەران و فرمىسك دەخاتە نىو چاوان و ئەندىشە و ھزر پەرىشان دەكات و پىويستى بەيەكەوہ گرىدانى گىر و تىنى پىرژ و بلاو بۆ پىكھانى ئالوگۆر لە بارودۆخى منداڵان زياتر لە ھەر كاتىكى دىكە ئاشكرا دەكات.

منداڵان لە ئىران لە زەلكاوى بى مافىدا بەلەقاژەيانە و لە گەنكاوى ھەژارى و ئىعتىباد و لەشفرۆشى و كارى ئىجبارى، بى سەوادى و دەستھەلگرتن لە خوينددا لە لايەن كۆمەلگاي گەورەسالار و منداڵ ئازارەوہ لە دەورانىكى بى كۆتايىدا بەرەو ئەوپەرى تارىكى پال پىوہنراون. لە زەمەنىكدا كە پىشكەوتنى كۆمەلگاي مرۆفايەتى لە ھەموو بواردەكانى تىكنۆلۆژى، پزىشكى و فەرھەنگى و گەشەى مافى منداڵ و ھەلۆشاندنەوہى كارى منداڵ و پەسەند كرنى ياساكان و پەيماننامەكان بە قازانجى منداڵان ھەنگاوى گەورەى ھەلگرتوہ، بارودۆخى منداڵان لە ئىران لە ھەموو بواردەكانى كۆمەلەيەتيەدا تا ئەو جىگايەى كە بە ياسا، داب و نەرىت و بايەخەكانى كۆمەلگا و بە تايەتى دەسەلاتى سىاسى دەگەرىتەوہ، سەمبولى جىنايەت لە دژى مرۆفايەتى بچووكە.

ئەوہ راستە كە دياردەى منداڵى پىويستى بە تىروانىنى وردى زياتر ھەيە، بەلام منداڵان دياردە نىن؛ مرۆفكەليكى زىندوون و پىويستىيان بە زۆرتىن ھەست و چاوەروانى ھەيە. دىناى منداڵان لە ئىران گەليك لىل و تارىكە و من دەمەوى لەم مەجالە كورتەدا بتانەم بۆ سەفەر. با بۆ روون كردنەوہى تارىكى و بى پەنايى منداڵانمان چرايەك ھەلبەكەين. ئىزن بەدەن كە سەفەرەكەم لە سى سال لەوہ پىشەوہ دەستپىكەم، ئەو كاتەى كە كۆمارى ئىسلامى ھاتە سەر كار و سەرەتايى ترين مافى منداڵان، واتە مافى ژيان و تىپەر كردنى منداڵى لى زەوت كردن.

كوشتارى بەكۆمەلى ئاوايىەكانى قارىج و قەلاتان و وینە دلەھژىنەكانى منداڵانى قۇنداقى لەو دەورەيە يەكەمىن پىشیل كارىەكان لە دژى منداڵ و زەوت كردنى مافى ژيان لەوان لە لايەن كۆمارى ئىسلامى بوو.

بە دەستپىكردنى شەرى ئىران و عىراق و سەربازگرتنى ئىجبارى ئایدەئۆلۆژىكى لە منداڵان كە بە بەلنى

شازده مليون كەس) زياتر له پينچ لهسه ديان لانيكه م جارنك هاوسه رگيريان كرووه. له ورووه دهبع دانى پيدابننن كه له سالى 1375د، نزيكه نوسده و سى ههزار منداڤ خوازو يان نه خوازو بهرپر ساريه تى پيكه پنانى بنه ماله يان وههستو گرتوه.

كۆمارى ئىسلامى و دياردهى منداڤن

به پيى كۆنوانسيونى مافى منداڤن، په سه ندى كراوى بيس ته مى نوقامبرى 1989، هه موو كه سانى ژيژ هه ژده سال منداڤن به ئە ژمار ديڤن. كۆمارى ئىسلامى له سالى 1995د ئەو كۆنوانسيونى ئيمزا كرووه. به و واتايه كە ئەو په يمانامه نيونه ته وه بيه ده كاته بناغه ياساى كار و بارى پيوه ندىدار به منداڤن؛ به لام به پشت به ستن به ئيختيار له يه كخستنى ئەو كۆنوانسيونى له گه له به ناو "داب و نه ريت" ه كانى كۆمه لگا، كه هه ر له يه كه مين خاله كانى ئەو كۆنوانسيونى نه دا ئەرز تا ئاسمان و له سه ده كانى ناوه راس ته وه تا به ئەمرو جياوازي هه يه، پيشيلى كرووه. بۆ روون كرده وى ئەو راستيه ئاماره بهو خالانه ي خواره و پيوسته.

پيدوفيليزمى ره سمى

ته بسه رى يه كى ماده ي ده ي ياساى مه ده نى، په سه ندى كراوى 1360ى مه جليسى شوراي ئىسلامى، ته مه نى بلوغى بۆ منداڤنى كچ، نۆ سال و بۆ منداڤنى كور، پازده سالى ديارى كرووه. ئەو بارودوخه به واتاي ئيزن پيدان به هاوسه رگيرى منداڤنى كچ و كوره. به لام له ماناي شه رعي دا، بلوغ به واتاي گه شه كردنى به ته واوى نييه. به پيى ياساى ئىسلامى منداڤنى كچى 9 ساله ده كه ويته بهر ده سترى ژى ره سمى، به لام مافى ئەوه ي نييه كه خاوه نى ملك و مال وه يان به ره مه مه كان و ده ستره نجى خوى بيت، چونكوو بالغ بوون به واتاي ره شيد بوون نييه. له و باره يه وه شه ريعه تى ئىسلام ده ليت :

"بلوغ كاتيكه كه هيزى جه سته بى منداڤن گه شه ده كات، ئاماده ي پيوه ندى سينكىسى و منداڤن ده بيت و به سى تاييه ته مه ندى خواره وه دناسرته وه :

— چرپور بوونى مو به بهرى مروف؛

— هاتنه دهره وه ي مه نى؛

— ته مه نى بلوغ له منداڤنى كچدا 9 ساله و له منداڤنى كوردا 10 ساله.

به پيى ياساكانى كۆمارى ئىسلامى منداڤن نه وه

سالى 60 سالىكى نوى له كوشتارى ئايده ئولوزيكي كۆمارى ئىسلامى بوو. سالى زيندانى كردن، ئەشكه نجه و ئيعدامى هه زاران منداڤنى ژيژ هه ژده سالى لايه نگرى ريخراوه سياسيه چه په كان و ريخراوى موجه يدن منداڤننك كه به تاوانى بيروبا و پرى جياواز، بلاو كرده وه و فروشتنى گوڤار، نووسينى دروشم به سه ر ديواره كان، له خوييشان دانه كاندا گيران و به وى خوراگرى و نه كرده وه ليوى رازداريان له ته مه نى سيژده، چوارده، پازده، شازده و ته نانه ت دوازه سالىدا ئيعدام كران. سالى شه ست هه روه ها سالى زيندانى بوونى منداڤنى كه م ته مه نه، سالى له دايك بوونى ژماره يه كى زور منداڤن له زيندانه كاندا و سالى مردنى منداڤن له سكى دايك يان به وى ئەشكه نجه و عه فونه تى دايكه كان يان له زيندانه. به لى، كۆمارى ئىسلامى هه ر له سه ره تاوه شمشيرى دوو سه رى خوى له رووه وه بۆ منداڤن كيشابوو.

به لام، ئەم كرده وانه هيش تاش ته عبير و ته فسيرى شه فاهى له ياساى شه رعى و مه ده نى و كونوانسيونى كانى پيوه ندىدار به مافه كانى منداڤن بوو، كه له ساله كانى پاش په سه ندى كردنى و به شيوه ي ياسايى به كرده وه ده رها ت. له حالى حازدا، ئيران ته نيا ولا تيكه كه له مه يدانى جورا و جورى كۆمه لايه تيدا به شيوه ي راسته وخو له دژى منداڤن ياساى هه يه. به هاتنه سه ركار و دريژى ده سه لاتى كۆمارى ئىسلامى، ئەو ياسايانه ي كه پيشتر له منبه رى مزگه وته كان به شيوه ي ئايده ئولوزيكي ته بليغ ده كرا، بوارى ياسايى گرت به خوييه وه.

پيگهاته ي ته منى منداڤن

ئامارى سه ر ژميرى سالى 1375 نيشانى ده دات كه بيس ت و هه وت له سه ده دانيش توانى ئيران به گشتى) له و كاتدا ئاپوره ي كۆمه لگاي ئيران شه ست مليون كه س بووه، له نيوان ده تا نۆزده سالى دان. پازده له سه ديان له نيوان ده تا چوارده سال و دوازه له سه ديشيان له نيوان پازده تا نۆزده سالىدان. به واتايه كى ديكه، له نيو گشت جه معيه تى ئيران له سه ره وه ي ته مه نى ده ساله و به رزتردا، (واته چل و پينجه م مليون كه س) سى و پينچ له سه ديان له نيوان ته مه نى ده تا نۆزده سالىدان. ئەوه نيشانه ي لاو بوون و به واتايه كى وردتر منداڤن بوونى دانيش توانى ئيرانى ئەمرويه.

له جوگرافياى منداڤنانه ي كۆمه لگاي ئيرانيشدا، له نيو گشت دانيش توانى له نيوان ده تا نۆزده سالدا، (واته

شەش لەسەدی مندالانی لە ئاواپیەکان زەوجیان کردووە. شەست و دوو ھەزار کەسیشیان لە ژێر تەمەنی ۱۴ سالیاندا فەرشییدی یەزدانی جەخت دەکاتەوێکە پازدە ھەزار مندالی ژێر ھەژدە ساڵ تەلەقیان سەندووە و ئەو ژمارەییە لە شارەکاندا دەگاتە دە ھەزار کەس. ناوبراو ئاماژە بە بابەتیکی دلتەزین دەکات، ئەویش چوار دە ھەزار و سیسەد مندالی دانیشتووی دێھاتەکان کە تەلەقیان سەندووە. لە کۆی شەست و دوو ھەزار مندالی دە تا چوار دە ساڵ کە زەوجیان کردووە، چل و سێ ھەزار کەسیان مندالی کچن و ئەوانی دیکە کورن. فەرشییدی یەزدانی وێرانی ئاماژە بە یازدە ھەزار و پانسەد مندالی کورپی جیابوووەی دانیشتووی دێھاتەکان، لە بییری ناباتەوێکە کە سێ ھەزار و پانسەد کەسیش کچ بوون. ئەوێکە لە حالیکەدایە کە لە کۆی دە ھەزار مندالی تەلەق سەندووی دانیشتووی شارەکان، شەش ھەزار مندالیان کچن و چوار ھەزار کەسیان کورن. فەرشییدی یەزدانی دەلیت: "چوار ھەزار مندالی لە دێھاتەکاندا ھاوسەرەکانی خۆیان دەستداوە، کە دوو ھەزار و سیسەد کەسیان کچن و ھەزار و سەد کەسیان مندالی کورن."

دیاردە "بچ ھاوسەری" یان نەیسەتی رەگەزی بچ ھاوسەری نیشانی دەدات کە زیاتر لە شەست لەسەدی بچ ھاوسەری لە نیو مندالانی ژندا باوە. بە واتایەکی دیکە، پەنج و چوار لەسەدی بچ ھاوسەری لە تەمەنی دە تا چوار دە ساڵی و شەست و شەش لەسەدی بچ ھاوسەری لە تەمەنی ۱۵ بۆ نۆزدە ساڵی لە نیو ژناندا باوە. ھەرودھا "بچ ھاوسەری" زۆربەیی ژنانی تەمەنی پازدە بۆ نۆزدە ساڵی باوە. ھەرودھا کورت ماوە بوونی دەورانی بچ ھاوسەری "پیاوی مندالی" و ماننەوی خوازاو یان نەخوازاوی "ژنی مندالی" لە دەورەیی بچ ھاوسەری لە لایە کەو و ھاوسەرگیری سەر لەنوێی پیاوی مندالی یان پیاوانی سەرەوی تەمەنی تا نۆزدە ساڵ لە گەل ئەو ژنانەیی کە ھەرگیز زەوجیان نەکردووە یان دووشیزەکان و نەرەخسانی ئەو دەرەفەتە بۆ "مندالانی تەلەقراوی (ژن _ مندالی بچ ھاوسەر)، کە زۆربەیان بەھۆی نەبوونی بەردەیی بەکارەت و گرینگیدان بە کولتورە کۆنەپەرەستانەییە لە لایەکی دیکەو، بووتە ھۆی چوونەسەرەوی رێژەیی ژنی مندالی بچ ھاوسەر لە چاوی پیاوی مندالی بچ ھاوسەر. بەم شیوایی لێرەشدا دەبینین کە چلۆن مندالی کچ لە ژێر ستەمی رەگەزیدا رەنج دەبات.

کۆماری نیسانی و کاری مندالی

بە پێی ئاماری رەسمی، نزیکەیی سێ و نیو ملیۆن مندالی

ئینسانێکی سەرەخۆ، بەلکوو وەک بەرھەمی مامەلە و ھاوسەرگیری چاوی لێدەکرێ و لە چوارچۆی نیسانی مافی بۆ دیاری دەکرێت. یاساکانی نیسانی بە رەسمی بۆ ئەو مندالانی کە لە دەروەیی چوارچۆی زەواجدا لە دایک دەبن ھیچ مافی ناسیت.

عولەمای نیسانی ھۆکاری سەرنج پێنەدان بە مندالی لە دایک بوو لە دەروەیی ئیزدواج دیننەوێ بۆ تەمەنی کردنی دایک و باوک و ترساندنی کۆمەگا لە پێوەندی نامەشروع.

ھاوسەرگیری مندالی لە ئێران

فەرشییدی یەزدانی لیکۆلەر و ھەلسووڕاوی دیفاع لە مافی مندالی بە پشتبەستن بە سالنامەیی ناوەندی ئاماری ئێران لە ساڵی ۱۳۸۵ دەلیت:

"ھەشەد و چل و ھەشت ھەزار مندالی ئێرانی زەواجیان کردووە. ئەوێکە لە حالیکەدایە کە ئامارە رەسمیەکان لە ساڵی رابردوودا ئەم رێژەیی سێ ھەزار بابەتی ھاوسەرگیری رادەگەییەن، کە بەرەوام لە لایەن کاربەدەستانی خۆی رژیمنەو بەدروێ دەخریتەو. بەلام ئەم لیکۆلەرە رایگەیاندووە کە نزیکەیی ھەوت لەسەیی مندالیان لە تەمەنی ھەژدە ساڵیدا ھاوسەرگیریان کردووە. ئەوێکە بە واتای ھاوسەرگیری ھەشەد و چل و ھەشت ھەزار مندالی. ھوسەد و پەنج ھەزار کەسیان کچ و ئەوانی دیکە کورن."

دەیی سەبارەت بە ئێران لە ئامارەکان ورد بێنەو. واتەیی ئەو ئامارە بە زمانیکی ساکار ئەوێکە کە یان ئەو نەو و ھەشت ھەزار کورپی کە لە تەمەنی مندالی ھاوسەرگیریان کردووە، چەند ھاوسەری بچوک و رەنجوریان ھەییە یان مندالیان کچ لە لایەن پیاوانی گەورە ساڵەو مەرە کران، کە ئەم دووھەمەیان زیاتر.

بە پێی ئەو راپۆرتە، لەم ژمارەیی بیست و پینج ھەزار کەسیان تەلەقیان سەندووە، کە پازدە ھەزار و شەسەد کەسیان کورن و ئەوانی دیکە کچن. یازدە ھەزار و ھەشەد کەسیش ھاوسەرەکی مردووە. راپۆرتەکان پینکھاتەیی رەگەزی ئەو کەسانەیی کە مردوون نیشان نادەن، بەلام بە دلنیاپیەو "ھاوسەرەکان" و "دایکانی بچوک" زۆرتەیی ئەو کەسانە کە بەھۆی دەستدریژی بە جەستەیان گیانیان لەدەستداوە. بە پێی ئەو راپۆرتە، چوارسەد و نەو دە ھەزار کەس لە کۆی مندالی شاری ھاوسەریان ھەییە و لە دێھاتەکاندا زیاتر لە پانسەد و سێ و پینج ھەزار مندالی ھاوسەریان ھەییە. لەو ژمارەیی، سیسەد و دوازدە ھەزار مندالی کچن و ئەوانی دیکە کورن. بەم پێی ھەشت لەسەدی مندالیان لە شار و

کار" واته پشتیوانی رسمی ناهنده کانی دهولته تی له کاری مندالان؛ واته شهرعیهت دان به کویله تی ئەوان؛ دست هه لگرتن له خویندنی ئەوان، واته دیفاع له سهرمایه داران که له بابته کاری ئەو مندالانە قازانج دهکهن. ئەو راستیه کاری مندالان له ژیر دهسهلاتی کۆماری ئیسلامی نیشان دهدهات.

به کار گرتنی مندالان، بهردی بناغهی بی مافی بی سنووری ئەوان له بواره کانی دیکه ی ژیا نی کۆمه لایه تی دایه. مندالانیک که ده بی له ئەمنیهت و ریفاه و شایبی و خویندن به هره مهنه بن، له سهرتاسه ری جیهانی سهرمایه داریدا وه ک کویله ی هه رزان و سه ربازانی بچووک و ناسیب په زیری ته رته شی زه خیره ی کار له گه ل بی کار کردنی به ربلاوی کریکاراندا، به درنانه ترین شیوه و له دژوارترین بارودوخدا ده چه وسینه وه و کاریان لی ده کیشنه وه. نیزامی سهرمایه داری سه رچاوه ی کاری منداله و دیارده ی جیهانی بوونی سهرمایه په ره ی بی داوه. داسه پاندنی هه ژاری و چاره ره شی زیاتر به سه رچینی کریکار و چه وسانه وه و به کارگرتنی له شی ناسکی مندالان بو کار، ئەوه یه مژده ی جیهانی مۆدیپرنی سهرمایه داری بو زۆربه ی هه ره زۆری هاوالاتیانی.

له خویندن بیبه ش کراون! بیگومان یه که مین پرسسیاریک که ده گاته میشک، ئەوه یه که ئەم ژماره یه له مندالان له کو ی ده ژین؟ و چی ده کهن؟ به پی ئاماری سه رژمی ری کۆماری ئیسلامی له کو ی کهسانی ده تا نۆزده سال، نزیکه ی دوازه له سه دیان له بواری ئابووریدا به چالاک ناوبراون، که چه فتاوینج له سه دیان کار ده کهن و بیست و پینج له سه دیشیان بیکارن. له و سه رژمی ریه دا، نزیکه ی سیسه د و چه فتا هه زار مندالی ژیر یازده سال له ولاتدا تو مار کراون. له م نیوانه دا، بیست هه زار مندالی کار له تاراندا تو مار کراوه. ئەو ریژه یه له گه ل ئاماره کانی دیکه نایه ته وه. زۆریک له ئاماره کان باس له چه وسه د هه زار مندالی کار ده کهن. "ئه نجومه نی پشتیوانی له مافی مندالان" ئامازه به نزیک به یه ک ملیون و هه شتسه د هه زار که س ده کات.

"یونیسف" مانگی خاکه لیوه ی سالی رابردو ژماره ی منالانی کاری سه ر شه قامی له ئیران له نیوان چوارسه د هه زار تا یه ک ملیون که س خه ملاندووه؛ ئەوه له حالیکه دایه که به پی ئاماری رسمی کۆماری ئیسلامی، ئەو ریژه ی له سه رتاسه ری ولاتدا له دو سه د هه زار که س زیاتر نییه. جگه له مه یلی کاربه ده ستانی دهولته تی سه باره ت به که م نیشان دانی ئاستی کار مندال، یه کیک له گرینگترین کیشه وگرفته کان له و بواره دا، نادیاربوونی ته عریفی مندال و کاری منداله. به وته ی سکرتری گشتی "ئه نجومه نی پشتیوانی له مافی مندال"، له ئیراندا زیاتر له نۆسه د هه زار کچ کاری ناوما ل ده کهن، که به پی ته عریفی "یونیسف"، مندال، به لام له زوومه ی ئاماری مندالانی کار به ئەژمار نایه ن. فه رشیدی یه زدانی ده لیت: "به زیاد کردنی ئەم ژماره یه به مندالانی کار، ژماره ی ئەوان دوو و نیو ملیون که سیش ده به زینیت."

هه والنییری حکومه تی "ئیلنا" له ریکه وتی بیست و دووه می گولانی ۱۳۸۹د رایگه یاند، که:

"ریکخراوی دابین کردنی کۆمه لایه تی به ده رکردنی ویژه نامه یه ک به بۆنه ی هه فته ی کاریگه ر، هه موو ئەو یاسا و کۆنوانسیۆنانه ی که ئیران سه باره ت به پشتیوانی له مافی مندالان به رسمی ناسیویه، پیشیلی کردووه. له و گۆقاره دا وینه ی دوو مندالی کریکاری کوره خانه له ئاستیکی گه ورده دا و به م ته وزیحه (ئای مناله کان، باش زانیتان که سه رمایه ی هه تاهه تاییه کار) بلاو کراوه ته وه، که به سادهی چه ند رسته، هه موو یاسا و ریساکانی نیونه ته وه یی دیفاع له مافی مندالانی پیشیل کردووه."

"ئای مناله کان، باش زانیتان که سه رمایه ی هه تاهه تاییه

دوولته تانیکي وکوکو ئیرانه، که گوايه به مه به سستی هاندانی دوولته تان کان بو قه بوول کردنی تهو په ایمانمانه ده گریته. له راستیدا شتیک نییه بیجگه له ناووله کردنی دهستی تهو دوولته تانه له چهوسانندهی مندالان و پیشیل کردنی به ناشکرای مافی تهوان. به پیی مادهی هه شتا و چواری یاسای کاری کوماری ئیسلامی و به پیی په ایمانمانه سده و هه شتا و دوو، کاری مه ترسیدار بو مندالانی ژیر پازده سال قه دهغه یه. به لام به ته به سهری سده و هفتا و نوری هه ر تهو یاسایه، هه موو تهوانه ده چیتته ژیر پرسیار. تهو ته به سهریه ده لیت که کارگاکانی بچوکی بنه مالیهی لهو یاسایه مه عافن، هه روها کاره کانی دوولته تی. لهو رووه که له یاسای شه رعی ئیسلامیدا، کارکردن" باب الاجاره" یه، دایک و باوک وهلی مندال و خاوهن ئیختیاری تهون، ته گهر به ره زامه ندی باوک تهو کاره بکات، یاسا مافی دهستیوهردانی نییه.

جوړه کانی کاری مندالانی کار!

"سهید محمدهدی جههرومی"، وهزیری کاروباری کومه لایه تی رژیم له دووسده و نهووه و پینجه مین کوپوهی سالانهی" ریکخراوی جیهانی کار" رایگه یاند: مندالانی کار له ئیران بیست و شهش جوړ کار ده کهن. ناویراو پشتیوانی جیدی کوماری ئیسلامی له بهرنامه کانی ده بیرخانهی" ریکخراوی جیهانی کار" له پیوه ند له گه ل قه دهغه کردنی کاری مندالان و هاوکاری له گه ل" نای پی ئی سی" راگه یاند. به لام قسه یه که جه نابی وهزیر له بییری چوه ته وه تهو یه که کوماری ئیسلامی و جه نابی و هک وهزیری کاری تهو رژیم، هوکاری سهره کی بارودخوی تراژیکي کاری مندالان له ئیران. شایه تیش به شیوهی باوی پاریزه رانی سه رمایه داری تاوانی کاری مندالان بخته ته ستوی کولتور و داب و نه ریتی بنه مالیه کان! به لام جه نابی وهزیر! له بییری چوه ته وه که تهو وه فهره ننگ و داب و نه ریتی خواره وهی کومه لگا نییه که له ئیراندا مندالان به کار ده هیئن، به لکوو به هوکاری ئابووری سه رچاوه گرتوو له بیی کیفایه تی دوولته تی سه رمایه داری و داسه پاندنی دواکه وتوانه ترین یاسای سده کانی ناوه راس ت با پالپشتی شه ریه تی ئیسلامی به زه بری سه رکوت، ته شکه نجه و هه ره شه و ئیعدام به سه ر کومه لگایه که مندالانی ئیرانی کردوو به کوپله ی کریگرته و بیی ماف ترین و له بییرکراوه ترین مندالانی جیهان.

ئاستی کاری مندال زور به ربلاو و بارودوخی کار و

کاری مندالان له ئیرانیش هه ر له نیزامی سه رمایه داری و چاوچنؤکی سه رمایه دارانه وه سه رچاوه ده گریته. به لام تاییه تمه ندی کاری مندالان له ئیرانی ژیر ده سه لاتی کوماری ئیسلامی له داب و نه ریت و یاسا و ریسای حکومه تیش سه رچاوه ده گریته. مادهی سی و هه وتی کونوانسیونین مافی مندال و په ایمانمانه ی سده و هه شتا و دووی ریکخراوی جیهانی کار، هه ر دووکیان له سه ر قه دهغه کردنی کاری مندال پیداگری ده کهن و کوماری ئیسلامیش تهو په ایمانمانه ی له ساله کانی ۱۹۹۵ و ۱۹۹۹ دا ئیمزای کردوو. ئیمزا کردنی تهو په ایمانمانه به واتای ده خالته دانی له مه وادی یاسایی و به کرده وه ده ره ئینانیه تی. قسه له سه ر چاوه روانی له دوولته تی کوماری ئیسلامی سه باره ت به پیبه ند بوون به به لیتیه کانی نییه، به لکوو په رده هه لمالین له سه ر فریوکاری و فیل و ته له که کانی دوولته تی ئیرانه له بهرچاوی بیرو رای گشتی و سوئیستفاده له ئیمکاناتی که له لایه ن ناوه نده کانی وهک" ریکخراوی جیهانی کار" و "یونیسف" خراوه ته ئیختیاری. هه روها له قاو دانی ناته بایی و ناکوکی ته عریفه کان و لیکدانه وه کانی تهو ناوه نده سه باره ت به نیسیه تی فهره نگی و حقی یه کخستنی تهو کونوانسیونانه له گه ل یاسا و ریساکانی

هزار تمه له بهرانبهر هر بیست کیلو زیلدايه. ثاماری راسته قینهی مندالانی کار له ئیران به له بهرچاو گرتنی مندالانی کچ که کاری ناو مال دهکن و کریکارانی بچوک له بهشی کشت و کال و به کارهینانی مندالان له بازرگانی سیسکس و مادهی سرکه، سنووری ۴ ملیون که سیش دهبه زینیت.

کاری سهر شه قام

کاری سهر شه قام یه کیک له مهترسیدارترین کارهکانی مندالانه. له ورووه که لایه نهکانی ناشکرای کاری "سهر شه قام" زوره، زیاتر له سهری قسه دهکری. ههروهها به هوئی ناشکرا لایه نهکانی زیاتر له کارهکانی دیکه، ئیمکانی لیکولینهوه له سهر بواره جوړاوجورهکانی ژیانی مندالانی کریکار له و مهیدانه دهات به دهستهوه. کاری سهر شه قام له هه مان حالدا دلته زین ترین شکلی جزوری مرؤقی بچوک له مهیدانی کاردایه؛ زستان له پال کیوسکهکانی ته له فوندا له سهرما رفق هه لده گهرین و دهمرن و هاوینیش له نیو زیل و دووکهل و ئالودهگی ههوا توشی نه خوشینی جوړاوجور دهبن. به هوئی شهویه که کاری سهر شه قامی مندالان، سومبولی به کار گرتنی مندالان له ولاتانیکی وهک ئیران و برزیله، به شیویهکی وردتر دیاردهی کاری سهر شه قام لیکده دینهوه. به هوئی شهویه برزیل و ئیران وهک نمونه دینمهوه که برزیل یه که مین ولاتی جیهانه که زورترین ژماره مندالانی سهر شه قامی ههیه و ماجه رای دلته زینی راو کردنی مندالان وهک گایهلی سهگی وهحشی له لایه ن پؤلیس له ریودؤژانیرو بیرورای گشتی جیهانی هه ژاند؛ ئیرانیش سهره رای تازه بوونی دیاردهی مندالانی کاری سهر شه قام شه و دیاردهیه له سالی ۱۹۹۶هه تا ئیستا به خیرایی له برزیل نزیک بوتهوه.

که لاله ی کو کردنهوهی مندالانی کاری سهر شه قام له ناستی شار و دایه کردنی "خانهی سهبز" و توندوتیژی نواندنی مهئورانی شه منیهتی کواماری ئیسلامی له هه لسه ووه که له گه مندالانی سهر شه قام، شایهتی شه راستیهن.

لیکولینهوهکان نیشانی دهه ن که شه زیهت و نازار له نیو مندالانی کار و سهر شه قام له چاو مندال نازاری له نیو منالانی دیکه گه لیک زیاتره. ثاماری بهردهوام روو له چوونه سهرهوهی مندالانی کار و سهر شه قام له ئیران دهتوانیت ته ئیدیک بیت له سهر پهره سهدنی مندال نازاری. سکرتری گشتی "شه نجومه نی پشتیوانی له مندالان"

ژیانی شهوان گه لیک مهترسیداره. سهدان هزار مندال له ئیراندا کاری کریگرته دهکن. مندالان له ئیران له بیست و شش بابتهی کاری مهترسیداردا، ته نانهت له ته منه نی ۵ سالی شدا کار دهکن. کار له کارگاگان و کارخانهکانی بهرهمهینهری بچوک، کار له ناو مال وهک رستن و چینی حهسیر و قالی بهشیک له و کاره پر مهترسیهه. به پیی ثاماره رهسمیهکان، ته نیا له ئوستانی فارسدا چل و پینج هزار داری قالی هه لواسراوه. له شاری خوی، بیست و یهک هزار کهس له پای داری قالی دا کار دهکن. له ناوچهی شه فشاری کوردستانیش، زیاتر له سی و پینج هزار ژن و مندال له پشتی دارهکانی قالیدا ئیش دهکن. شه گهر سهرنج بهدین بهوهی که سی و پینج له سهدی قالی جیهان له ئیراندا بهرهمهینهریته، دهبین که ته نیا له و مهیدانه دا چ خلیکی زور له مندالان خهریکی کارن و به دانیشتنی دریرماوه له پال داری قالیهکان و کاری دژوار و تاقهت پروکیئن، چ خهسارهتیکی له جویران نه هاتوو ده گه یه ننه جهسته و له شی نازداریان. ههروهها مندالان له ئیران له کارگاکانی بهرهمهینهری ده رگا و په نجه ره، بازارای ته ره باری گهوهری تاران، گواستنهوهی بار، کار به کاره بای فشار قهوی، جاده سازی، رووه پاک کردن، دهباغی، کوره خانه، خهیا تی، مؤنثازی که لوپهلی ئیلیکترؤنیکی، میکانیکی، سه میاشی، شووشه سازی، بهرهمهینانی حاجه تی بلوری، کاری ناو مال که کارهکانی وهک بهرهمهینانی پیچ و مؤره، مؤنثازی که لوپهلی یه دهکی و پاک کردنی سه ووزی و هتد بوؤ ریستورانه کانه، رستن و چینی، شوؤردنی په شم و دهیان کاری سهخت و زیانباری دیکه دا له سهر شه قام کار دهکن. له سالی ۲۰۰۰ زیابینیدا، هه والی وهک ئیجارهدانی مندالانیش له ئیراندا بلا وکراوتهوه. شه و دیاردهیه پیشت ته نیا تایبهت به مندالانی کریکار له نیو کارگاکانی بچوک و رستن و چینی قالی بوو، به لام شه مرؤکه به کری دانی مندالانی سهر شه قامیش ده گریتهوه. به پیی راپورتهکان، روژانه زیاتر له پینج ملیون و سیسه د تون زیل له جیهاندا بهرهمهینهریته، که بهشی ئیران له و ریژهیه نزیکهی چل هزار تونه. بهشی سهر له نوی بهرهمهینانهوهی زیل به کهل و په ل له ئیران هه شت له سهده. شه وه له حالیکدایه که شه ریژهیه له ئالمان و ولاتانی پیشه سازیدا هه شت له سهد له نهوه هزار تون زیل ده گریتهوه. له ئیراندا مندالانی هه شت ساله و ته نانهت ژیر هه شت سالی کوچه باری شه فغانستانیش زیل کو ده که نهوه. داهاتی مامناوهندی شه مندالانه دواي روژانه هه شت سهعات گه ران به نیو زیلدا، ته نیا هه شت

بلاوکردو ته وه که پیکه وه چاوکیان پیدا ده خشینین. به لام نین بدن که پیش له هر شتیك چاوگیرانیکمان بیت به سر ته عریف و هلسووکو ته کان له گهل دیاردهی مندالانی کار و سر شه قام. ده مه ویت له به رانبر نهو که سانهی که دیاردهی مندالانی کار و سر شه قام به مه سه له یه کی فهره نگی ناو لیده بهن، یان تایبته به مندالانی کوچه بر یان بی سهره رسته ده زانن، بلیم که سهره نه نجام "یونیسیف" رایگه یاند :

- مندالانی په رسه مندالانی کارن؛

- زیاتر له هه شتا و پینج له سه دی مندالانی کاری سر شه قام له گهل بنه مالله کانیاں ده ژین و به هوئی هه ژاری و نه بوونی و بیکاری باوک و دایکیان رویمان کردو ته کاری خیابانی. ثم مه سه له یه ته عریفی بی سهره رسته بوونی مندالانی په رسه بی ئیعتبار ده کات.

- به راگه یاندنی نهو هیکه ته نیا دوازه له سه دی نهو مندالانه کوچه برن یان له شاره بچو که کانه وه روو ده که نه شاره گوره کان، ته عریفی نادرست و به هله ی گه رایشی سهره وه زیاتر جارن بی ئیعتبار ده بیت.

ثم ته عریفانه گرینگن، چونکوو سیاست و ریگا و رهوشتی به خوردی جیاواز به دیاردهی کاری مندالانی سر شه قامیان له خودا گرد و کو کردو ته وه. له بیرمان نه چیتته وه کاتیک که ماو یه که له وه پیش قسم له سر دیاردهی منالان و مندالانی کار و سر شه قام و مندالانی کوپله به گشتی له ئیران ده کرد، دؤستانی هره به پریم له ئیران وه بیران ده ینامه وه که ئیران، هیند و پاکستان نییه. له م قسانه مه کهن! هر نهو کات له روژنامه ی "سویح" له ناوریلی ۲۰۰۰ روژنامه نووسیک به ناوی "زؤهره خو ش نمک" له مباره یه وه نووسیوی :

"له قومدا خه به ریک له سللا و ته ندرستی نییه. لیرده مندالانی شهش بو شازده سال له به رانبر بری پارویه کی که می بیست و پینج تا سه د و په نجا هه زار تمه ن له سالدا به کری ددرین."

روژنامه ی "همشه هری" یش له سالی ۱۳۸۱ دا نویسی : "سیزده له سه دی مندالان بو به ده سته ینانی روژانه هه زار و سیسه د تمه ن بوون به مندالی سر شه قام."

به پی دوایین زانیاریه کان، هه شتا له سه دی مندالانی سر شه قام، مندالانی کارن که به هوئی هه ژاری و نه بوونی بنه مالله کانیاں ناچارن له سر شه قامه کاند کار بکن و زؤربه یان له ئؤستانه کانی خوراسان، تاران، لورستان و کوردستاندان. نه وه د له سه دی نهو مندالانه دایک و باوکیان

له ریکه وتی سی و یه که می مانگی پوشپه ری سالی رابردو دا رایگه یاند: "له سالی ۱۳۷۵ دا، ده له سه ر سه دی مندالانی له نیوان ده تا هه ژده سال کاریان ده کرد، به لام به پی ثاماری سالی ۱۳۸۵، نهو ریژه یه گه یشته وه ته دوازه و هوت ده هو می له سه د، که یه که ملیون و شه سه د هه زار مندال ده گریته وه. فهرشیدی یه زدان لهو باره یه وه به هه والئیری حکومتی "نیسان" ووت

"به سه رنجدان به ثاماری دانیشتوانی ئیران و ژماره ی خویندکاران، ئیستا که زیاتر له سی ملیون و شه سه د هه زار مندال ده ستیان له خویندن هه لگرتوه. ژماره ی مندالانی کار و سر شه قام به وردی روون نییه و ناوه نده کانی به پریرس نه ته نیا ثاماره کانی ریخراوه نا حوکمیه کان قه بوول ناکه ن، به لکوو سه بارت به ثاماره کانی یه کتریش گومانیاں هه یه." ریخراوی بیه زیستیش رایگه یاند که له مسالدا ژماره ی مندالانی شناسایی کراوی سر شه قام له تاران له چاو سالی رابردو دوو قات به رز بوته وه. نهو له حالیکدایه که سه نه ی میعمار، جیگری ئیداره ی گشتی خه ساره کو مه لایه تیه کانی شاره داری تاران و پرای ثماژه به ویه که تا ئیستا نریکه ی هوت هه زار مندالی خیابانی شناسایی کراون، له ریکه وتی بیست و هوتی مانگی خه رمانانی سالی ۱۳۷۸ دا به "بؤرنا نیوز" راگه یاند :

"ثاماریک که ریخراوی بیه زیستی بلاوی کردو ته وه، هه زار مندالی سر شه قام له تارانه، ئیمه نازانین نهو ریخراویه نهو ثاماره ی له کوئی کو کردو ته وه و پشتی به چی به ستوه."

میژوی سهره لدانی نامه باره کی نان دهره اوردن له کولان و شه قامه کانی ئیران بو گشت بنه مالله کان له لایه ن مندالانه وه تا نهو جیگایه ی که به مه تره ح بوونی نهو دیارده یه له چاپه مه نیه کان ده گه ریته وه، له سالی ۱۹۹۶ دا و نه ویش له ناستیکی به رته سکدا بوو. به پی نه ماره کانی نهو سالانه، ژماره ی مندالانی سر شه قام بیست هه زار کهس راگه یه ندرابوو. به لام ته نیا چوار سال دواتر، واته له سالی ۲۰۰۰ دا، یه که ملیون کهس راگه یه ندره. سه یر نهو یه که نه مرؤ ثاماری ده ولته تی له ده ور به ری هه نهو بیست هه زار کهسه یان لانیژوری دو سه د هه زار که سدا ده گه ری. نهو له حالیکدایه که تیکو شه ران و توویژهرانی بواری دیفاع له مافی مندالان و بزوتنه وه ی هه لوه شانده وه ی کاری مندالان راده ی راسته قینه ی نهو ریژه یه یه که ملیون و دو سه د هه زار کهس ده خه لمینن و سه بارت به بواره کانی جوړاو جوړی ژیان و کاری مندالانی سر شه قام گه لیک راپورت و هه ولیان

فاتمه قاسم زاده جهختی کردوټه وه :

" تا کاتیک که یارمه تیه کی دارایی به بنه مالیه تم مندالانه په رداخت نه کریت یان یه کیک له دایک و باوکیان کاریکی گونجاو نه دوزنه وه، هه روا بنه مالیه کانیاں پیوستیان به کاری تم مندالانه هیه و تم نانخوره بچوکانه وه نان ناوهری سهره کی بنه مالیه دهچه وسینه وه."

تووندوتیژی له دزی مندالانی کاری سهر شهقام

مندالانی کاری سهر شهقام ناسیب په زیرترین به شی مندالانی کارن. ههر چهند که تووندوتیژی له دزی مندالانی کریکار له هم مو مهیدانه کانی کاردا شتیکی باوه و یه کیک له هوکاره کانی وهر گرتنی مندالان له لایه ن خاوه نکاره کانه وه ههر تم مندالی و قابلی کونترول بونیانه له ریگهی ترساندن و توقاندنوه؛ و نه گهر چی رووداوی شوینی کاریش بو هم مو مندالانی کار شتیکی باوه، به لام مندالانی کاری سهر شهقام به هوای بارودوخی مه ترسیداری شوینی کاره کیان دهکونه بهر جوړه ها تووندوتیژی جهسته یی و دهرونی؛ له توندوتیژی به قسه و جینو و سوو کایه تی به که سایه تی شریفی مندالوه بگره تا لیدان و نازار و نه زیه ت و تووندوتیژی جهسته یی. لیکولینه وه کانی فاتمه قاسم زاده نیشانی ددهات که په نجا له سهدی تم مندالانه دهکونه بهر سوئیستفاده ی جینسی. تم لیکولینه وه یه نیشانی ددهات که :

" ناستی داهاتی مانگانهی یازده له سهدی تم مندالانه په نجا هزار تمه نه؛ بیست و سی له سهدیان هشتا هزار تمه ن و که متر، بیست و هشت له سهدیان له نیوان سی تا په نجا هزار تمه ن و بیست و سی له سهدیشیان له سه روی سهد هزار تمه نه وه حقه دستیان پیچ ددریت. بیست و شش له سهدی مندالانی کار له نیوان چوار تا شش ساعات کار دهکن، سی و پینج له سهدیان شش تا هشت ساعات و بیست و چوار له سهدیان له سه روی ده ساعات دهکن. هه شتا و سی له سهدیان له گهل بنه مالیه کانیاںدا دهرین و په نجا و چوار له سهدی تم مندالانه داهاتی خوی سهر فی بنه مالیه کی دهکات. شهست و پینج له سه یان دایک و باوکیان هیه و ئەندامانی بنه مالیه کانیاں له نیوان پینج تا ۸ کهس راگه یه ندراوه."

زانکووی تارانیش له لیکولینه وه یه کدا رایگه یاند که نه وه و دوو له سهدی مندالانی کاری سهر شهقام له نیوان چوارده بو هه ژده سالدان و دوو هه زار مندالی کار له

هیه، هه شتا له سهدیان کوچه برن، که چل و دوو له سهدیان له دیهاته کان و شاره کانی دیکه ی ئیرانه وه بو ټو شویتانه چوون و هه شت له سهدیان له ولاتانی دیکه وه هاتوون. له بواری ره گه زیشه وه حه فتا و هه شت له سهدی تم مندالانه کوړن و له تمه نی پینج تا هه ژده سالی دان.

نیجاره دانی مندالانی کاری سهر شهقام

لیکولینه وه کان له ئیران نیشانی ددهن که ژماره یه کی بهرچاو له مندالانی کاری سهر شهقام به هوای نه بوونی بنه مالیه کانیاں به بره پارویه کی زور که می سهد هزار تمه نی له سالدا دهرین به باندنه کانی مافیایی نیجاره دانی مندالان. دوکتور "فاتمه قاسم زاده"، ئەندامی لیژنه ی زانستی زانکووی تاران و ئەندامی "نه نجومه نی پشتیوانی له مندالان" له وتوویژ له گهل هه والنیزی حکومتی "میهر" وپرای راگه یاندنی تم هه وال، وتی :

" نه گهرچی زوریه ی تم مندالانه له لایه ن بنه مالیه کانیاں وه نه جیر کراون، به لام هیندیکیشیان له لایه ن باندنه کانی قاچاخ له بنه مالیه کان به نرخی سالانه سهد هزار تمه ن نیجاره کراون و له لایه ن کهسانی قازانج په ره سته وه دهچه وسینه وه. نه وه له حالیکدایه که تم باندانه له ریگه یه وه قازانجکی زور و زه به ند دهخنه گیرفانی خو یان."

ټو جهختی کرده وه که ټو لیکولینه وه یه له سه ر پینسه د و هه شتا و پینج مندالی کار و سهر شهقام له تمه نی نیوان شش تا هه ژده سال دهرخری بارودوخی خراپی جهسته یی و دهرونی تم مندالانه یه. ناوبراو له درپژدها وتی :

" هه شتا له سهدی تم مندالانه تووشی بالاکورتی، هه شتا و شش له سهدیان له گهل که مبوونی وه زن، حه فتا و حه وت له سهد نه خو شینی دهم و دیان، حه فتا و سی له سهدیان نه خو شینه کانی چاو، شهست و یه که له سهد نه خو شینی پیوه نیدار به هه ناسه، شهست و چوار له سهد نه خو شینی دل و دمار، شهست له سهدیان نه خو شینه کانی گوچکه و لوت، هه شتا و دوو له سهدیان نه خو شینی پیستی و شهست له سهدیان تووشی نه خو شینی گه وارشی بوون. په نجاوشه ش له سه ر سهدی تم مندالانه بی سوادن، سی و دوو له سهدیان تووشی کیشه ی حافزه ن، سی له سهدیان کیشه وگرتی فیرونیان هیه، شهست و یه که له سهدیان له گهل کورت زهینی، بیست و یه که له سهدیان که مبوونی کونجکاو، شهست و چوار له سهدیان که مبوونی ناسینی شوینی ژیان و کاریان و شهست و یه که له سهدیش له گهل کیشه وگرتی وتاری به ره وروون."

پشت و ئېسكى له شيان داناوه؛ روژنامهى "گوزارش" كه له ئيران بلاو دهپېتهوه، چهند سال له وپېش نووسيبوى:

"سهرهراى ئه وېكه به پيى ئه سلى سىى قانونى ئه ساسى،" دهولت موهزه فه تا كوټايى دهورانسى دواناوه ندى كهل و پهلى فيركردن و بارهينان بو هه موو ميلهت به خوږايى داين بكات و كهل و پهلى خوږىدننى بالاش تا ئاستى خوږه پړوږدنى ولات به خوږايى دابهش بكات، به لام به هووى خهرج كردنى زياتر له نيوى بوودجى ئاموزش و پهروهرش له مه دره سه كانى دهروهى ئيران به تايبه تى له ولاتانى وهك ئه ماراتى يه كگرتوى عه ره بى، مندالان ده بى شه هره يى قوروس بدن، ئه مش له تواناى ئه واندا نيبه و پيش به خوږىدننى ئه وان ده گريت.

له بارى دهسته لگرتن له خوږىدن، باروڅخى كچ له كورپ گه لىك خراپتره؛ چونكوو كورپه كان جگه له ئيجبار به كار كردن، بو خوږيان دهست له خوږىدن هه لده گرن، به لام كچه كان له بنه رتدا له لايه ن بنه ماله كانيانه وه بو ئه نجامدانى كارى ناوماى يان به شوودان، ناچار ده كرين تهركى ته حصيل بكن. ئاماره كانى دهولته تى باس له خوږىدننى زياتر له 90 له سه دى مندالان ده كهن.

به پيى ئه سلى پازده هه مى قانونى ئه ساسى كوومارى ئيسلامى، "كه لك وهرگرتن له زمانى محه لى و قومى له چاپه مه نى و راگه ياننده كان و وتنه وهى ده رسى ئه ده بياتى ئه و زمانانه له مه دره سه كان له پال زمانى فارسى نازاده." به لام، به كرده وه قه ده غه يه. وهزارتهى فيركردن و بارهينانى كوومارى ئيسلامى خواهنى تايبه تمه ندى خوږه تى كه به كورتى ئامازهبان پيى ده كه ين:

- هه لاواردنى ره گه زى و جيا كردنى مرؤقه كان له يه كترى، كورانه و كچه انه كردنى مه دره سه كان، دوو راگرتنى مندالان له يهك و ريكخستنى جه ژنى هه ژينه رى ته كليف و ...؛

- پيشيل كردنى مافى هه لېژاردنى نازادانهى جلويه رگ و داسه پاندى حيجابى ئيجبارى به سه ر مندالانى كچ، كه پيش به گه شهى نازادانهى ئه وان ده گريت و نه بوونى جموچول له نيوياندا كارى گه رى خراپى له سه ر برپه رى پشتى مندالانى كچ داناوه و به جه ستهى ناسكى مندالان ئاسيبى گه يانده وه؛

- بارهينانى ئايده ئولژيكي مندالان به مه به ستهى ئاماد كردن يان بو هيژه كانى وهك به سيج و سپا، كه ناوه روكى زوروك له زنجيره ته له ويزيونيه كان و به رنامه كانى راديو بى و ... له و ئاراسته دايه و له زوومرهى دياردهى به سه ربازگرتنى مندالان به ئه ژمار ديت؛

تارانيش به رده وام هه ر هه شهى توندوتيزى جينسيان له سه ره. موخته ميدي دهروناس و سه روكى ناوه ندى قوربانى تونودوتيزى ده لىت:

"ده له سه ر سه دى مندالانى كار به گشتى مندالانى كچن، كه له و ژماره يه دوو هه زار كه سيان له تاران دايه. به وتهى ئه و ژماره يه ك باند و گروپ هه يه كه به رفاندنى مندالان به تايبه تى مندالانى كچ ده سترى ده كه نه سه ريان."

به پيى ئه و ليكوليه وه يه له بوارى گه شه سه ندى كو مه لايه تيدا، هه شتا له سه دى ئه و مندالان به خيراى تووره ده بن و سى و حه وت له سه ديان گيرودهى ئيعتيدان. به نجا له سه ديان ده ستيان داوه ته دزى، چل و يهك له سه ديان كرپن و فروشتنى ماددهى سر كهر و هه شتا و پينج له سه ديشيان كهل و پهلى گشتيان تيكداوه. ئه وه له حال كدايه كه به نجا له سه ديان كه وتونه ته به ر سوئى سته دهى جينسى.

فيركردن و بارهينان و خوږىدننى مندالان

به پيى دوايين ئامارى سه ر ژميرى له سالى 1385، بيست و سى مليون، واته سى و دوو له سه دى دانىشتوانى هه فتا مليونى ئيران مندالانى ژير 18 سالن. به پيى ئامارى ره سمى، له م ريژه يه، سى و نيو مليون مندال له خوږىدن بى به شن، كه يهك مليون و حه وسه ده هه زار كه سيان مندالانى كارن. هه لبهت ئامارى راسته قينه زور زياتره له ئامارى ره سمى و دهولته تى.

جيا له كارى مندالان وهك پاشنه ئاشيلى بيبهش بوون له خوږىدن و سه رچاوهى هه موو نازاره كان و خه ساره كو مه لايه تيه كانى داوينگيرى جه ستهى نازدارى ئه وان، هو كار گه لىكى ديكه ش كه له بنه رتدا ديسانه وه ئابوورين، به ر به خوږىدننى مندالان ده گرن. ئه و هو كارانه برتتين له: خه رچى زورى كهل و پهل و لىباسى خوږىدن، شه هره يى قوروس، خه رچى زورى قه له م و كاغه ز و ده فته ر به تايبه تى بو بنه ماله كرئكاريه كان؛ و رپوره سمى جوړاوچورى " جه ژنى ته كليف" كه له راستيدا رپوره سمى قوربانى كردنى مندالانى كچ له ده رگاي خواوه ند و به واتاى بالغ بوونى ئه و مندالان له ته مه نى هه شت و نيو سالىدايه، ناوه روكى ئايينى و قوروسى ده سه كان و نه بوونى هو گرى له نيو مندالان بو خوږىدننى ئه و ده رسانه، ته مى كردنى مندالان له مه دره سه كان، نه بوونى نازادى و ئيمكانى كايه كردن، به رته سك كرده وهى شايبى و خو شى و كايه بو مندالان به تايبه تى مندالانى كچ به هوى پو شينى جلويه رگى ئيسلامى كه ته نانهت كارى گه رى خراپى له سه ر برپه رى

له سالى پېنجه م). ټو رهو ته ټاستى جيا كړنه وهى ره گه زى له نيزامى فيركردن و بارهينانى كومارى ئيسلاميمان بو درده خات. جگه له جياوازي چونايه تى له ژماره و وينا نه، شايه تى جياوازي له چونايه تى جزورى ژنان و مندالانى كچ له ده قى كتيبى كان داين. ههروه ها ټو ليكولپينه وهيه به هه لا وار دنى ټايينى و قومى له نيو كتيبى درسيه كانيش ټماژه ده كات.

ټوونديو تيزى له مه درسه كان

ليكولپينه وهيه كه له سالى ۱۳۸۰ له تاران ټه نجام دراوه، دريده خات كه سى و يه كه له سدى خويندكارانى قوناغى ناوه ندى به شيوه يه كه له شيوه كان نازارى جينسى دراون. ټويزينه وه كانى هاوشيوه له شاره كانى ديكه باسى له سهروه بوونى ټه نوعى نازار ده كه ن. سه ره راى ئيدعا كانى وه زار تى فيركردن و بارهينانى رژيم، كه را يگه يان دووه له مه درسه كانى ئيراندا مندالان ته مى ناكړين، ټيكوشه رانى ديفاع له مافى مندالان له راپورته كان و بابه ته كانى جياجيا له روژنامه كانى ئيران له وانه "ټيعتماد" باسيان له ته مپى جه سته يى له وانه ټاسن خسته نيو سونده بو ته مپى مندالان، ميداد خسته نيو ټه نگو سته كانى ده ست و گوشار دانى، زيله ليدان، كه شكخور كړدنيان كه هينديك جار ده بپته هوى شاندى سهر يان؛ و جوړه هاى ديكه ي ته مپى نامرؤفانه ي مندالان كړدوه. ساليك له وه پيش له هه واله كاندا هاتبو كه منداليك به هوى ته مى كران له مه درسه گيانى له ده ستداوه.

مه وادى فيقه ي ۶۲۲ و ۶۲۵ ياساى شه ريغه كه له

- ټايده ټولؤژييك بوونى ناوه رو كى كتيبى كانى درسى و شيوه ي درس وتن به پي مه فاهيمى ټايده ټولؤژييك و دواكه و ټووى ئيسلامى، ټوويش له نه وعى ده و له ټيه كه ي، نه كه ته جربه و ټه زمون و ټاقى كړدنه وه و دواكه وتن و بير كړدنه وهى جياواز كه زهينى مندال پيشكوييت.

- هه ره له م پيوهنده دا له سه داواى "خانه ي نازادى" له واشينگټون له سه ر كتيبى كانى درسى له ئيران ليكولپينه وهيه كه كراوه و له گه ل كتيبى درسيه كانى ټامريكا هه له سه ننگيندراوه. ټو ليكولپينه وهيه له سه ر نه ود و پينج كتيبى درسى له سالى خويندى ۱۳۸۵-۱۳۸۶ ټه نجام دراوه و ليكدانه وه له سه ر ناوه رو كى چوارسه د و دوازه درس و ليكولپينه وه له سه ر يازده هه زار لاپه ره و سچ هه زار و سه د و يازده وينه و شكله. به چاوخشانديك به سه ر ټو ټاماران له سه ر راده ي به شدارى ژنان و پياوان له وينه ي كتيبى كانى قوناغه كانى جوړاوجوړى خويندى ده ورانى ئيبتدايى، مقايسه ي ټو ټاماره له ساله كانى خويندى داوا يه كه و ههروه ها چونايه تى به شدارى ټه وان، بو مان درده كه ويټ كه جگه له جياوازيه كى به رچاو كه جزورى كچان له و وينا نه دا له چاو جزورى كوران هه يانه (واته هه شتا و دوو له سه د له به رانه بر شه ش له سه د له سالى پينجه م) و ههروه ها رهوتى روو له دابه زينى جزورى كچان (له ۱۹ له سه د له سالى يه كه مه وه بو شه ش له سه د له سالى پينجه م)، له به رانه ر رهوتى روو له به رزبونونه وهى به شدارى پياوان (له ۳۴.۵ له سه د له سالى يه كه مه وه بو هه شتا و دوو له سه د له سالى پينجه م)، شايه تى دابه زينى به رچاوى وينه ي كچان و كوران به يه كه وهين (له ۴۶.۶ له سه د له سالى يه كه م، بو ۹.۲ له سه د

ليستى بلاوكراوه كاني چاپه مهنى مندالان و تازه لاوان زياد بوون: سدا و سيما، حه وزه ي هونه رى ريڭخراوى ته بليغاتى ئيسلامى و حه وزه ي عيلميه ي قوم ئه و ناوه ندانه ن كه بو مندالان گوڤاريان بلاو كرده توه.

كانونى بارهينانى فيكرى مندالان و تازه لاوان كه سه رده مى رهونه قى خوى له دهيه ي رابردودا له ده ستدا و تووشى ليكترازان له بهرنامه دارپشتن و سياسه تدانان بو، ده ستى دايه پيداچونه وه به سه ر بهرنامه ي بلاوكراوه كاني چاپه مهنه كاني خويدا. ئه و ناوه نده له سالى ۱۳۶۷ و له كرده ويه كى هيستريك و به په له دا ده ستى دايه بلاو كرده وه ي ۷ گوڤارى مندالان و تازه لاوان. "ئايش"، "چيروك و تن"، "پويش" و "رويش" له زومره ي ئه و گوڤارانه بوون. گوايه پرسينىلى كانون ده يانويست كه ده ورانى ته لايى ئيعتبار و درهوشانه وه ي كانون له ريڭه ي زور كرده ي ژماره ي گوڤاره كان به ده ست بيئنه وه! سه ره راي هم مو ئه و كرده وانه و خه رج كرده ي هه زينه يه كى زور و زبه ند، كانون هه رگيز نه يتوانى ئيعتبار و نفوزى له ده ستچوى خوى به ده ست بيئنه وه. ريڭايه ك كه هيشتاش پاش تپه ر بوونى دوو دهيه نه يتوانيه بيئوى.

له نزيكه ي بيست گوڤارى مندالان و تازه لاوان، هيج كاميان هى كه سيكى دياريكراو نييه. واته هم مو چاپه مهنه كاني مندالان و تازه لاوان له ئيران سه ر به ده وه لتن. يه ك يان دوو گوڤار كه خاوه ن ئيمتيازه كه يان كه سيكى دياريكراوه، له ئيراندا بوونى هه يه، ئه ويش كاربه ده ستى ره سمى ناوه نده كاني ده سه لاتن. شه ش ناو له چاپه مهنه كاني مندالان و تازه لاوان به ريڭخراوه گه ليك كه هيج پيوهنديه كيان به چاپه مهنى نييه، ته عه لوقى هه يه. له وانه ده توانين يه كيتى ئه نجه مهنه كاني ئيسلامى خويندكاران، ده فته رى ته بليغاتى حه وزه ي عيلميه ي قوم، بونيد شه هيد و هيتر ناوبه رين. هه شت ناوى ئه و چاپه مهنه يانه به وه زاره تخانه كان و ناوه نده كاني ده وه لتى، دوو ناوى به ريڭخراوه كاني سه ربازى و دوو ناوه ندى ديكه ش سه ر به ريڭخراوه گه لى وه ك" كه يهان ن.

هه ر ئه مه به سه تا به روونى هه لسو كه وتى كوڤارى ئيسلامى له گه ل ئه ده بياتى مندال نيشان بدرت.

نازار دانى مندال

ماده ي سه د و حه فتا و نوى ياساى مه ده نى به دايك و باوك مافى ليډان و ته مى كرده ي مندال ده دات و مه وادى ياساى فيقه ي شه سه د و بيست و دوو تا شه سه د و بيست و پينج راده ي ئه و ته مى كرده ش دياريده كات. به پيى ئه و

ئيراندا پيروه ده كريت، راده ي ته مى كرده ي مندالانى تا ئاستى نه مردن دياريكردوه و ئه گه ر مندال به ده ستى باوك و دايكه وه گياني له ده ستدا، دانى ديه و لاني زور ده روژى زيندانيان بو دياريكراوه. به هوى ئه م ياسايانه له ده سه لاتي كوڤارى ئيسلامى، مندال نازارى له كوڤاره كاندا ريڭه ي پيئدراوه و له بواره جوړاو جوړه كاني كوڤاره لايه تيدا، له نيو مال، مه ده رسه و شوينى كار و له سه ر شه قام و كوڤاره كان بووه به شتيكى باو و به رده وام روو له زيادبوونه.

جگه له وه، به پيى راپورتى "وه فا ژاله" له سالى ۱۹۸۵، سيژه له سه دى خويندكاران، واته زياتر له دوو مليون كه س و ۱۵،۷ له سه دى خويندكارانى تاران له به رده م مه ترسى گيروده بوون به ماده سه ر كه ره كاندا بوون و ته مهنى راكيشان به ره و ماده ي سه ر كه ره له ئيراندا بو سيژه سال دابه زيوه! هه ره ها پو شينى جلو به رگى ئيجبارى له ژير ناوى حيجابى ئيسلامى بو كچان ته نانه ت كچانى ژير ته مهنى بلوغيش ئاسته نكى و نه هامه تيه كى ديكه يه كه له لايه ن گه ره سالانه وه به سه ر مندالاندا سه پاوه.

نه ده بياتى مندال و كوڤارى ئيسلامى

پيشگرتن له گه شه كرده ي ليها توويه كاني مندالان به به رته سك كرده وه و سانسور كرده ي كتبه كان و گوڤاره كاني فه رمى مندالان پله ي بچ سه وادى منداله كانمانى له ئيران له بوارى باسه واديدا برده وه پله ي نه وه د و نوه م له سه دا و له بوارى بچ سه واديش پله ي خواره وه ي نه وه د و نوى له جيهاندا هه يه.

محهمه د رها عاشورى تووژهر و كوڤاره لاس و سه رنو سه رى گوڤارى "ئه نديشه ي جاميعه" له به شيك له ليكولنه وه يه كدا كه له سمينارى دووه مى "ئه ده بياتى مندال، داروه گ" سه باره ت به گوڤاره كاني مندالان له ئيران له ژير ناوى "هه وراز و نشيوى گوڤاره كاني مندالان و تازه لاوان له سالى ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۲" پيشكه شى كرد، هه لسو كه وتيكي ميژويى و وردى له سه ر ئه ده بيات و گوڤاره كاني مندالان كرده وه. ليږدا به شيك له وه تووژينه وه يه دينين:

له سالى ۱۳۶۲دا هينديك له روژنامه كانيش چهنه د لاپه ريه كيان بو بابه ته كاني پيوهنديدار به مندالان ته رخا ن ده كرد. روژنامه كاني "كه يهان"، "ئيتلاعات" و "كوڤارى ئيسلامى" ئورگاني حيزى كوڤارى ئيسلامى پيشو؛ له زومره ي ئه و روژنامه نه بوون. ورده ورده و به تپه ر بوونى كات ناوه نده كان و ئورگانه كاني ديكه ي ده سه لاتيش به

ياسايه :

له نيو بنه مالّه كاندا بهرپوډه چن. بويه له سهر ټو مەسه له يه جهخت ده كړي ټه وه كه تونډوتيزي نواندن له مەدره سه كان و شويڼي كار و له ټاسټي كوډمه لگادا كه مړه ننگه. هر چه ند هر وهك پيشتر ټاماره مان پيدا، له بنه مالّه يه كدا كه بهم ټيمكاناته ټابوريه كه مه و له ژير ياساي ره سمى منډال ټازاري كوډماری ټيسلاميدا، تونډوتيزي له دژي منډالان زور ده پيت. سهير له وهدايه كه سكرتيزي گشتي كاروباري كوډمه لايه تي وهزاره تي ټيرشاد، واته وهزاره ټخانه ي سانسوري هر چه شنه بيروباوه ريكي ټازادي ټينساني راده گه يه نيټ كه منډال ټازاري گه يشتوه ته قوناغيكي مه ترسي دار. به پي ټاماره كان، ٤٨،٥ له سه د له تونډوتيزه كان له لايه ن باوكان و ٢٨،٣ له سه ديش له لايه ن دايكه كانه وه له دژي منډالان ټه نجام ده دريټ.

مافي شارومهندي و كونانسيونه كان

كوډماری ټيسلامی هه موو كوډنوانسيونه كانی پيوه نديدار به مافي منډالان، له وانه "كوډنوانسيوني مافه كانی سياسي شارومهندي منډالان" له سه ر قه ده غه كړدنې ټيعدامی منډالانې ژير هه ژده سال ټيمزا كړدوه. به لام به وته ي ريكرخاوي ليپوردنی نيونه ته وه يي، له نامه ي ټيعترازی رورژي ١٦ي ژانويه ي ٢٠٠٦ بو ده وله تي كوډماری ټيسلامی، له سالی ١٩٩٠ وه تا ټيسټا بيست و هه شت منډالې ژير هه ژده سال له ټيزانی ژير ده سه لاتي رژيمي ټيسلاميدا ټيعدام كراون.

خوكوژي

به لگه كان نيشانی ده دن كه له ماوه ي ساله كانی ١٣٧٦ تا ١٣٨٠دا، سه رجهم سيژده هه زار و نو سه د و حه فده بابه تي خوكوژي به ناوه نده كانی ټينترامی راگه يه ندراون. ١٠ له سه دي پياوان و ٩٣،١٣ له سه دي ژنان كه ده ستیان داوه ته كړدوه ي خوكوژي، كه متر له حه فده سال ته مه نيان بووه. مه سه له يه كي گرینگ له و ټاماره دا، هه زار و حه وسه د و سيژده منډال و تازه لوي كه متر له حه فده ساله، واته ٣١،١٢ له سه د له نيو ټو كه سانه يه كه ده ستیان داوه ته كړدوه خوكوژي. هو كاري ټه وه يكه له و سالانه دا ټو كه سانه ده ستیان داوه ته كړدوه ي خوكوژي به بي سه رنج دان به ره گه ز و ته مهن بريتيه له: ٥٤،٢٩ له سه د به هو ي كيشه ي بنه مالّه يي، ١٨،٧ له سه د به هو ي بي هيوايي و شكست له پي كه يټانی بنه مالّه، ٩٧،٤ له سه د به هو ي گرفتې ده رونی، چوار له سه د به هو ي هه ژاري و نه داری، ٤٩،١ به هو ي

كړدوه ي دايك و باوكي ياسايي و سه ريه رشتانی منډالان كه به مه به سټي ليډان و ته مې كړدنيان ټه نجام بدريټ، به مه رجيك كه كاره كه يان له ټاسټي مامناوه ندي ليډان و ته مې كړندا يټ، تاوان نييه. "ټه و راديه له ته مې كړدن شټيك نييه بيچكه له ليډانی منډال تا حه دي مردن، به لام نه شكاندنې به پي ماده ي فيقه ي شه سه د و بيست و سي ټه ندامانی له شي. موسه وي ټه رده پي لي يه كيك له ټاخونده كانی كوډماری ټيسلامی له سالی رابردوودا له به رانه ر پرسياي هه والټيزي حكومه تي "ټيسنا" دا له وباريه وه رووه له لوانه ووتی: "ليډانی جه سټه يي منډال له گه ل تاوانكاري له كه سايه تي ټه واندانا ته با نييه، به لكوو ده پيټه هو ي پي كه اتنی كه سايه تي منډال و هر بويه شه كه ده پيټ حاكمی شهرع له هه ركويډا پي باش بوو ريگه نه دات تونډره وي تيډا بكريټ." گوايه ټافتاوه كړنه ملي منډالان و لاوان و ټيعدامی ټه وان له بهرچاوي خه لك تونډره وي به ټه ژمار نايه ت.

به پي راپورتی "بزوتنه وه ي جيها ني كوټايي هيټانی به ته مې كړدنې جه سټه يي منډالان"، ته مې كړدنې جه سټه يي منډالان له مه دره سه كان له سه د و دوو ولاتي جيهاندا قه ده غه كراوه. بهم حاله شه وه، منډالان له مه دره سه كان به شيوه ي جوراوجور ته مې ده كرين و ته نيا چه ند بابه تيك له م منډال ټازاريه يه كه سه رنجي راگه ياننده كان بو لاي خوي راده كيشيټ.

به پي ټاماريك كه "ټه نجومه ني پشتيواني له مافي منډالان" له ټيران بلاوي كړدوټه وه، منډال ټازاري له سالی ١٣٨٦دا له چاو سالی پيشووتر به راده ي سي و نيو له سه د چونه سه ره وه ي به خو وه بينيوه. ناوه نده كانی ناوكمي پشتيواني له مافي منډالان پيان وايه له چه ند سالی رابردوودا، منډال ټازاري چونه سه ره وه يه كي بهرچاوي به خو يه وه بينيوه و جيگاي نيگه رانيه. كارناسان په ره سه ندي هه ژاري و قه يرانه كانی بنه مالّه يي به هو كاري سه ره كي چونه سه ره وه ي منډال ټازاري ده زانن.

به پي ټاماره كان، ته نيا له سالی ١٣٨٥دا، هه شتا هه زار بابه تي تونډوتيزي نواندي له نيو بنه مالّه دا ټومار كراوه، كه ده هه زار بابه تيان منډال ټازاري بووه. به سه رنجدان به وه يكه له ټيراندا ته مهنې بلوغ بو منډالې كچ نو سال و كور پازده سال دياري ده كريت، ټه و ټاماره گه ليك له وه زياتره. له ټيراندا منډال به كه سانی ژير ده سال ده ورتريټ. به پي ټاماره كانی ده وله ت، نه وه ده له سه دي منډال ټازاريه كان

بهنگلاديش قاچاخ دهکړين و له زوربه یی بابه ته کاند، نه و کچانه له بیست و چوار سعاتی یه که می و رودیان بو نه و ولاتانه ده که ونه بهر ده ستریزتی جینسی.

له تاراند ده که لمیتریت که نزیکه یی هشتا و چوار هزار ژن و کچ کریکاری جینسین و له شفرؤشی ده که ن. له و نیوانه دا چوارسه د و په نجا فاحشه خانه بوونی هیه. له هه مان کاتدا، زوریک له و کچانه بو ولاتانی وک ئالمان، فه رانس و بریتانیا قاچاخ ده کړین یان به هوی هه ژاری زور بو نه فغانستان و پاکستان هه لډین.

مندالانی کۆچه ری نه فغانی و چیرؤکی دلته ژینی سنوره کان

مندالانی نه فغانستانی نه تهنیا له بازنه یی نه هاهمه تیه کانی مندالانی ئیران وده درین، به لکوو زورترین بازاره کان له دژبان به ریو ده ده چیت. بیبهش کردنی هم مندالان له خویندن به پیی په سه ندرکراهی وده زارته فیترکردن و بارهینانی رژیمی کوماری ئیسلامی له دیسامبری سالی ۲۰۰۵، له پال ئاسته نگیه کانی پیشووتر له سه ریگای ژیانیان، له وانه گواستنه وهی شوینی ژیان و به هره مه ند نه بوون له بیمه یی کاری و ده رمانی بو گه وره سالان، که به ناچار مندالانی نه فغانستانی به ره و کار کردن پال پیوه ناوه، ته بلیغاتیکی راسیستی که هم خه لکه بیبهش و زحمه تکیش به هوی کاری یی کاری کریکارانی ئیران ده زانیت و جینو و سوو کایه تی به رده وام به که رامه تی ئینسانی نه وان؛ تهنیا چند بابه تیکن له بی عده اله تیه کی ئاشکرا که ده رحه ق به کریکارانی مندالی نه فغانستانی ده کړیت.

به پیی په یماننامه کانی پاراستنی مافی مندالان و په سه ندرکراهه کانی کونوانسیونی ژنیف سه باره ت به کاروباری په نابهریه تی، هم مو مندالان به بیج له بهرچاو گرتنی جینسیه ت، ره گز، ئایین و تابعیه ت ده بیج له مافی شارؤمه ندی و به تابعیه تی مافی خویندن به هره مه ند بن، به لام کوماری ئیسلامی له سالی ۲۰۰۵ ی زاینیدا به پشتبه ستن به کونوانسیونه کانی ته تیقی و پروبیانوی پوچی دیکه یی نه و پرنسیپانه یی ناو ته ژیر پی و مندالانی له هم مو بواره کانی کاری تاقت پروکیندا به کارهیناوه و نه وانی له سه ره تایی ترین پیوستیه کانی ژیان بیبهش کردوه.

مندالانی بنه مالله کانی کۆچه ری نه فغانستان له ئاستیکی به ریندا له بازاره کانی کاری ئیراندا کار ده که ن. کاری دژوار له گه ل دایک و باوکیان له کوره خانه کان، ناو نه ده کانی رستن

مه سالی ناموسی و ۳۷،۷۱ له سه د به هوی هاه سه رگیری ئیجباری. هه روه ها ۴۵،۵۱ له سه دی که سانیك که ده ستیان داو ته کرده یی خو کوزی، نه نگیزه یی دیکه شیان بووه که رانه گه یه ندراره.

مندالان و له شفرؤشی

به پیی راپورتی "یونیسف"، له نو سالی دوایدا ریژه یی له شفرؤشی له ئیران سنوری ۶۳۰ له سه دی به زانده وه. واته زیاتر له شهش به رابه ر بووه. جگه له بازار و ده ستریزتی ئاشکرای جینسی بو سه ر مندالانی کاری سه ر شه قام، هه راج کردنی مندالانی کچ له بازاره کانی نه مارات و کرین و فروشتنی کچانی ژیر هه ژده سال له لایه ن قاچاخچیانی مندال، یه که مین جار له لایه ن "موسسته فا بین یه حیا" خه له بانسی ئیرانی ته بار که دوکتورای تاوانناسیسی له گوئیسی ئیمارات و ده رگرتوه، له قاو درا. به و ته یی ناوبراو: "روژانه ۹ فروکه یی تایبه ت کچانی ئیران بو فروش ده بن بو نه مارات و فروکه یی کیش ته رمی سووتاو و که سانیك که به نه خو شینی ئیدز گیروده بوون، بو ئیران ده گه ری نه وه."

مه جلیسی شوپای ئیسلامی کوماری ئیسلامی له و کاته دا به هوی بلاو کردنه وهی هم هه واله و" هه لخراندنی هه سته نه ته وهی ره خنه یی له روژنامه یی "ئیران" و "ئیعماد" گرتبوو، به لام نه گه ر نه مروکه چاوئیک به سه ر سایه ته ئینتیزیتیه کاند بخشینین، چاومان به پروپاگهنده یی فروشتنی کچان ده که ویت. من له مدواییانه دا سایتیکم چاوپیکه وت که نو سیبووی:

"به ناوی خودا، بسمی ته عالا! بو له نیو نه چونی کچانی هه لاتوو له مال و له شفرؤشی نه کردنیان ئیمه به ئیوه یی ده فروشین، به مه ریجک که بیانپاریژن. نه گه ر نه خو شیش بن پاربه کی که متان لی و ده رده گرین." و وینه یی کچیک شازده ساله یی به ناوی مریم بلاو کردبووه وه. فروشتنی کچانی که م ته مهنی ئیرانی دانیشتوی ناوچه هه ژار نشینه کان به پیوانی پاکستانی یان نه فغانستانیش دیاره یه کی باوه و بو هه مووان ئاشکرایه. رووداوه کانی دوا ی هه لئزاردنی سه رؤک کوماری له جو زه ردانی سالی ۱۳۸۸ زوریک له دیارده کانی دیکه یی خسته په راو پروه. یه کیک له و دیارده قاچاخ کچان بو سوئیستفادی جینسیه. به پیی راپورته ره سمیه کان، له چند سالی رابردودا، له ئیرانی ژیر ده سه لاتی کوماری ئیسلامی مندالانی کویله یی جینسی ۶۳۵ له سه د چوه ته سه ری و ده یان کچیش بو ولاتانی عه ره ب، پاکستان و

مه وادى موخه دیر موعتادن. مندالانى سهر شه قام له بوارى تابوورى و کولتورى له ژير هينلى هه ژاريدان و نزيکه ي چل له سه دى نه و مندالانه له نيو بنه ماله يه کدا ده ژين که لانيکه م يه کيک له نه دمانى ماده سرپرکه ره کان به کار دینيت. " سرويسى خه ساره کومه لايه تيه کاني "تيسنا"، هه والنيړى خویندکارانى ئيران له تاران رايگه ياند: " جيگري تووژينه وهى ناهندى ليکولينه وه کاني زانستى ره فتارى و وابه سته گي به مادى سرپرکه له سهر بنه مای تووژينه وهى که نه جامدراو له نيو حه فتا و پينج خویندکاردا، به ناماژه به وه يکه ئيران له بوارى تولگوى به کارهينانى نه لکول مه ترسيدارترين ولاتى جيهانه، رايگه ياندوه که بلاوونه وهى ماده سرپرکه ره کان له نيو لاوانى ژير پازده و پازده بو ۱۹ سال به ته رتيب چوار و بيست و چوار له سه ده و نه و ناسته له نيو سهرجه م لاوانى ژير بيست و چوار سالدا گه يشتوه ته ۵۶,۳ دهومى له سه د. به پي راپورتى هه والنيړى حومه تى "تيسنا"، دوکتور "حه ميدى نه لاوه ردی پور" له کوبونه وهى هاوبيرى ستادى به ناو خه بات له گه ل ماده سرپرکه ره کان که به مه و زوعيه تى هه لسه نگاندى هوکاري خو کونترول کردن بو پيشگرتن له به کارهينانى ماده سرپرکه ره کان له نيو خویندکارانى کورى سالى دووه مى دواناوه ندی روثاواى شارى تاران به رپوه چوو، به ناماژه به وه يکه نه و ليکولينه وه نيوه ته جروبيه، له نيو کومه لای نمونه يى حه فتا و پينج که سى له سالى ۸۳ نه نجام دراوه، وتوويه تى: " له حالى حازردا، په ره سندنى به کارهينانى ماده سرپرکه ره کان له نيو خویندکاران له هينديک له ليکولينه وه کاند بيست و سى له سه د و له هينديکى دیکه دا پينج له سه د راگه يه ندراوه."

هه روه ها نه دمانى ليژنه ي زانستى زانکوى علوم پزيشكى هه مه دان ناماژه ي به نه نجامدانى ليکولينه وه يه که له سه ر چوارسه د که س به مه به ستى تووژنه وه سه باره ت به راده ي له مه ترسيدابوونى خویندکارانى هه مه دانى له بوارى به کارهينانى ماده ي سرپرکه ر و مه شروباتى نه لکولى دا. ناويراو له دريژدها جه ختى کرده وه: "به پي تاکامى نه و ليکولينه وه يه، ريژه ي نه و که سانه ي که له به رده م مه ترسى به کارهينانى مه شروباتى نه لکولى، تريك و ماريجوانادا بوون، به ته رتيب نه وه د و هه شت و شه ست و حه وت و چل و سى له سه د بووه.... تولگوى به کارهينانى نه لکول له ئيران مه ترسيدارترين تولگوى جيهانه. بناغه ي ده ستپيکردن به خوارده وهى نه لکول (خه ست بوونى نه لکولى به کارهاتوو) له نيو لاوانى ئيراندا زور له سه ره وه يه، به شيويه که که نه و راده يه له خه ستى نه لکولى به کارهاتوو له ئوروپا سى

و چينى قالى و هه روه ها کار له نيو کارگاکانى بچووک و ده ستفروشى و به دواى زبلدا گه ران و ... له زوومره ي نه و کارانه ن.

ته نيا له ئوستانى مه رکه زى خوراساندا، په نجا و پينج هه زار مندالى نه فغانستانى بى پيناس هه يه، نه وه مندالانىک که دايک يان باوکيان ئيرانيه يان نه فغانستانيه، ده گريته وه. له ولا م به پرسىارى، واته هيج کام له و مندالانه پيناسيان نييه؟ ناهيدى نه شرفى سه وکى نه نجومه نى پشتيوانى نه نجومه نى تايبه تى پيراگه يشتن به کاروبارى کوچبه ران له ته له فونیکدا سه باره ت به مندالانى بى شناسنامه وتى: " هيج که س نامارىکى وردى نييه. نه ئيمه و نه سه رچاوه ده وله تيه کان. به لام به پي نامارى نيسى نا حوکمى، زياتر له ۱۰۰ هه زار مندال له ئيراندا له وه ها بارو دوخیکدا ده ژين."

نيعتياد له نيو مندالان و تازه لاوان

ده وله تى کومارى ئيسلامى ديارده ي ئيعتياد به ماده سرپرکه ره کان له ئيران ده گه رپينيته وه بو هاوسنور بوون له گه ل نه فغانستان. "ته حمه دى نژاد" سه روک کومارى رژيم "يش به پيچه وانى هه موو تووژينه وه و ليکولينه وه کاني تا به ئيستا ژماره ي قه تعى موعتاده کان له ئيرانى ته نيا شه سه د هه زار که س راگه ياندوه و بو چه واشه کردنى ژماره ي گه ليک له وه زياترى موعتاده کان له ئيران وتوويه تى که "هينديک که س پيداگرى له سه ر خراپ نيشان دانى وه زعه که ده که ن."

به لام هه وال و گوزارشه کان سه باره ت به ئيعتياد و چونيه تى بلاوونه وهى ماده ي سرپرکه ر له ئيران به باشى ده رخرى وه زعه که يه:

به پي راپورتى "که نالى هه والگرى بورنا"، موه ته که ي مه وادى موخه دیر له بوسه ي مندالان دايه. موسته فا ناقاجانى ئوستادى مه ده دکارى زانکوى نازادى ئيسلامى له وتوويژ له گه ل هه والنيړى کومه لايه تى "بورنا" دا له مباره يه وه وتوويه تى:

" زوربه ي مندالانى سهر شه قام له ته مه نى پازده بو حه فده ساليان و به سه رنجدان به بارو دوخى کار و ژيانى نه وان، له به رده م نه نوعى خه سارى کومه لايه تى دان."

ناقاجانى ئيعتياد به سه ره کيترين نازارى کومه لايه تى له ئيران ده زانیت و ده ليت:

" نزيکه ي بيست له سه دى مندالانى سهر شه قام به ماده سرپرکه ره کان موعتادن، که له م نيوانه دا نزيکه ي پازده له سه دبان جگه ره ده کيشن و پينج له سه دى دیکه يان به

له سه دهه، به لآم له ئيران ٤٠ له سه دهه.

ههروهها دوكتور ته لاوردى پور سه بارهت به فروشتنى ته لكولئ سه نعمتى به لاوان و تازه لاوان له هينديك له داروخانه كانى ئيران هوښدارى دا و جهختى كردهوه :

" تاكه كان له ته مهنى بلوغ و تازه لاويدا زورتر له نهوانى ديكه له بهردهم مهترسى به كارهيئانسى جگه ره، مادهى سر كهر و مهشروباى ته لكولئ دان."

روژنامهى " ئيران" له ١١ مانگى خاكه ليوهى سالى ١٣٨٣ دا تهو وتهيهى قايم مه قامى ريڅخراوى بيژيستى ئيرانى تاوتوئ كړدبوو، كه: زياتر له دوو مليون موعتاد له ئيراندا ههيه و گرته بهرى ريوشوين بو پيشگرتن له بهر سه نندن و بهر بهر كانى له گه لئ پيوسته. به وتهى تهو كار به دهستهى رژيم :

" روژانه چوار تون مه وادى موخه دير له ئيراندا به كار دههينريئ و يه كه سيش ده توانيئ ده كه سى ديكه موعتاد بكات... ناكامه كهى دوو مليون موعتادى رسمى و ته فهنونى، سيسه ده هزار موعتادى ته زريقى، پيوهندي راسته وخوئ شهست له سه دى ليكتر ازانى شيرازى ژيانى بنه ماله كان له ئيران له گه لئ ئيعتياد، گه ياندنى چوار تا پينج ههزار مليار تمه ن خه ساره تى دارايى لهو ريگه يه وه به ولائ و مردنى روژانه ده تا دوازه موعتاد و سه دان كيشه وگرتى ديكه يه."

يه كيك له بهر پرسانى بهر بهر كانى له گه لئ ماده سر كهره كان له مباره يه وه ووتى :

" له ئيراندا له هه ده قيقه يه كدا يه كه س به هوئ ئيعتياد ده مريئ و له ماوهى چهند سالى رابردووشدا نزيكهى ٢ مليون و ٧٠٠ ههزار موعتاد ده سته سهر كراون، كه ته مهنان له نيوان ١٠ تا سه د سالى بووه."

له حالئكدا كه هم بهر پر سه باس له به كارهيئاننى روژانه دو تون مادهى سر كهر به بايه خى چل و پينج ههزار مليار ريال له ئيران دهكات كه هينديك له كارناسان و دهزگاگان پيئان وايه روژانه له نيوان دوو تا شهش تون مه وادى موخه دير له لايه ن موعتاده كانه وه به كار دههينريئ و ١٢ مليون كه سيش به شيويه كه له شيوه كان له گه لئ تهو به لا مالوئرانكهره درگيرن. به شيوى مامناوهند هه موعتاديك له ماوهى ژياندا ١٠ كه سى ديكه ده كيشيئه كامى ئيعتياد، كه به سه رنجدان به دريژهى رهوتى روو له چوونه سه ره وهى نر خى ٢٣ له سه دى بيكارى له سالددا بو مان در ده كه وئت كه زوره يى ته وانه لاوانى بيكار يان بي به شه له هه ره چه شنه شاره زايه كى كو مه لايه تين.

له م نيوانه دا سه ردارى سپا، " ميهدى ته بوويش" به گو شه يه كه له ناسه واره كانى بلا و بوونه وهى ماده سر كهره كان له ئيران ناماژهى كړدووه و ده لئيت :

" به پيئ نامارى رسمى پزيشكى قانونى له سالى ١٣٨١ دا، سئ ههزار و پينسه د كه س و له سالى رابردوودا چوار ههزار و پينسه د موعتاد گيانيان له ده سته داوه، كه زوره بيان له تاراندان مردوون."

سه ردار ته بوويى به ناماژه ته ويكه له هه شت مانگى يه كه مى ته مسالدا له چاو هه شت مانگى سالى رابردوو دوزراوه كانى ئيدارى بهر بهر كانى له گه لئ مه وادى موخه ديرى " ناجا" په نجا و شهش له سه د چوونه سه ره وهى به خو يه وه بينيوه، رايگه ياندووه : " تهو له حالئكدا يه كه به پيئ به راورده كان، هه ره له م ماوه يه دا هاتنى ماده سر كهره كان بو ئيران ته نيا بيست تا سى له سه د چوته سه رى."

سه ردار ته بوويى ناماژهى به وه داوه كه ته مهنى چل و ههوت له سه دى موعتاده كانى ئيران له نيوان بيست و پينج تا چل سالدان. ناوبراو له دريژه دا و توويه تى: " له ولائى ئيمه دا ته نيا سى له سه د له موعتاده كانى رسمى ئيران، واته يه كه مليون و دو سه د هه زاريان لاوانى ژير بيست سالن."

نامارى ته مسال نيشانى ده دات كه دوو مليون و نيوى مندالئ خوئندكار يان تووش بوون به ماده سر كهره كان هه ره شه يان له دهكات، يان گيروده ي بوون.

ريځخراوه كانى منډالان

له ئيرانيش هر وځ گلوباليزاسيون و تنورى سهرمايهى كومه لايه تى له چهند ديهى رابردودا "ئين جى ئو" گه ليكى زور پيځهاتوون. جياوازي "ئين جى ئو" كانى ئيران له گه ل شوينه كانى ديكهى جيهان، له وه دايه :

۱- ئه و ژماره يه كه مافى تو مار كردن و ئيمكاناتى پشتيوانى ناوهنده كانى پيوهنديداريان به ده سته يناوه، له راستيدا زور به يان "ئين جى ئو" نين، به لكوو نوسخه ي كوپيكر اوى ده ولتئى ناوهنده كانى خوړسك و جه ماوه رين و به مبه ستهى كو نترول كردن و به لاريدا بردنى هه لسوورپانى كومه لايه تى و فهره ننگى له خواره وه و له ناخى دلئى جه ماوه روه پيځهاتوون. پير هوى ناو خو و حوكمه كانيان نه ك خو كرد به پي پيوستيه كانى هه لسوورپانى كومه لايه تى و فهره ننگى، به لكوو نوسخه ي ره شنوسى وه زاره تخانه كانى ده ولتئ.

۲- "ئين جى ئو" كانى خه لك له كه مترين پشتيوانيه ك به هره مه نند نين، ته نانه ت مافى تو مار كردنيشيان پي نادريت.

۳- به پيچه وانه ي ته بسره ي يه كى په يماننامه ي سه د و هه شتا و دوو، هه لسوورپانى "ئه و ئين جى ئو" كان نه ته نيا پاريزراوى ياسايى نايانگريته وه، به لكوو بو نه وه ي واز له چالاكيه كانيان بيئن، به رده وام له ژير نازار و به دوا داچوون و گرتن و زيندانى كراندان. له چهند سالى رابردودا، ده ولت به رده وام ده ستهى داوه ته گرتن و زيندانى كردنى هه لسوورپانى ئه و ريځخراوه و ته مته تى نار هوا و ناراست ده خه نه پال هم نازيزانه كه به كه مترين ئيمكانات له خزمه ت به منډالاندا گه ليك كارى به نرخ و گرينگيان كردوه، بو نه وه ي له م ريگه يه وه مه شروعيه ت بدات به نازار و ته زيه ت و زيندانى كردنى ته وان.

هر ئيستا شيوا نه زه رئاها رى هه لسوورپاوى ناسراوى ديفاع له مافى منډالان، له زيندانه كانى كو مارى ئيسلامى له بارودو خيكي مه ترسي داردا به سه ر ده بات. ئه و پاش ده سته سه رى ماوه يه كى زورى له ژوره تاكه كه سيه كاندا برده سه ر و ته نانه ت پاش دوو مانگ ئيزنى چاوپيځه وتن له گه ل دا يكي پيدرا. دادسه راي زيندانى ئيوين پاش " پيشكه ش كردنى دوايين ديفاعياتى شيوا نه زه رئاها رى، تو مه ته كانى "ته بليغ له دژى نيزام" و " كرده وه له دژى ته منيه تى نه ته وه يي له ريگه ي به شدارى له كو بوونه وه ي سيژده ي تابان و شازده ي نازده رى خسته وه پالى. ئه و چه شنه تو مه تانه له ئيرانى ژير ده سه لاتى كو مارى ئيسلامى ده توانيت زيندانى دريژ ماوه و ته نانه ت ئيعدامى زيندانيه كه ي ليكه ويته وه. ئيعدامى فه رزادى كه مانگه ر،

ماموستاى منډالان له شارى كاميارانى كوردستان هاوړى له گه ل عه لى حه يدريان، فه رهادى وه كيلى، شيرينى عه له م هولى و ميهدى ئيسلاميان له روژى يه كشه مه ۱۹ مانگى گولانى ۱۳۸۹ ته نيا نمونه يه كى دلته زين له و بارودوخيه كه كو مارى ئيسلامى به سه ر هه لسوورپاوانى كومه لايه تيدا سه پاندوه.

پيشيل كردنى مافى ريځخراوه كانى پاريزگارى له مافى منډال و نازاردانى هه لسوورپاوانى ئه و بواره بيچگه له ده سترديژى بو سه ر مافى منډالان، هيچى تر نيه. جيگاي خو يه تى كه به م راستيه ش ناماز ه بكه ين كه له و بارودوخه دژواره دا منډالانى ئيران و ريځخراوه كانيان ته نانه ت نه يانتوانيوه نوينه ريځيش بو كو نگره كانى منډالانى كار بنين.

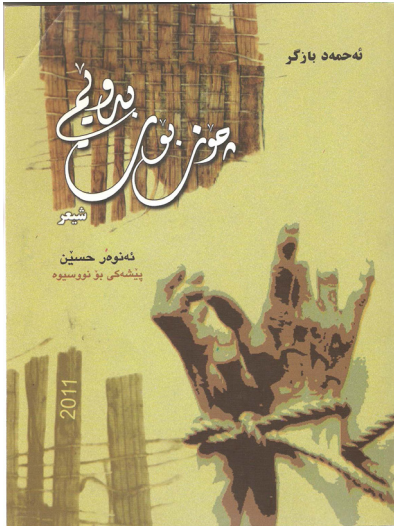
سه فه ره كه مان ليردا كو تايى پي دئين، به بي نه ويكه توانييتمان له نيو گشت كه لين و قوورثنه كانى دنياى جه ور و سته مى منډالان له ئيراندا بگه رين. لانيكه م له م باره يه وه، رسته ي مست نمونه ي خه رواه! بوى باش نيه. نه ويكه له دنياى واقيعدا و له ئاستى ده روناسى و كومه لئاسيدا له سه ر منډالان له ئيران ره وايه، نه هيچ قه له ميك ده توانيت له سه ر كاغه ز دا ييرديژيت و نه هيچ زمانيك بيگريته وه.

" منډالى" يان له ئيران كو شته وه. منډالانى ئيران ته گه ر شاديش بوون، ته گه ر زيندوون، ته گه ر توانييتيان سه ره راي شيزوفرينياى داسه پاو، كه سايه تيه كى ئينسانيان په يدا بكن، يان بن به خو يندكار و تيځوشه ر و له بزوتنه وه ي كريكاران و ژناندا رول بگيرن و...؛ ته نيا ده رته نجامى سروشتى ئينسانى ته وانه. منډالانى ئيران، ته نانه ت منډالانى بنه ماله ده ولت مه نده كان، گه نمگه ليكى ده يمين كه به هو ي باران و به وزه بوونى خو يان بالا ده كهن، نه وه ك چاوه ديژى كومه لايه تى. گوله سورگه لى روواوى ناو ساراتن، كه وزه گه شه كردنيان له هه ناوى خو ياندا هه يه.

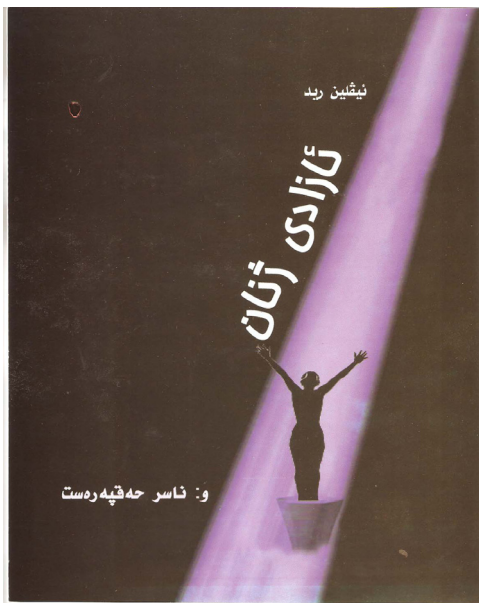
به م حاله شه وه ناييت و ناكريت منډالان له ئيران بي پشت و په نا به يلىنه وه. پيوستى هه وليكى گشتگيرى نيونه ته وه يي دژ به بي مافى ره اى ته وان هه ر روژه زياتر و زياتر هه ست پي ده كرى.

گوله كانى "له بيركراوى" ئيران فام كه ين. هاو پشتى نيونه ته وه يي له م پيوهنديه دا ته ركى به په له و سه ره كيه. منډالان ته مړو و ده نكي داها توشن! ئيمه گه وره كانى كومه لگا، به رپرسى بارودوخى منډالانه كانماني و ته ركى خو مانه تا ته و كاته ي منډالان، منډالى و شايى و ناسايش و ريژ بگه رئينه وه بو يان. سه ي روژ ئير دره نكه!

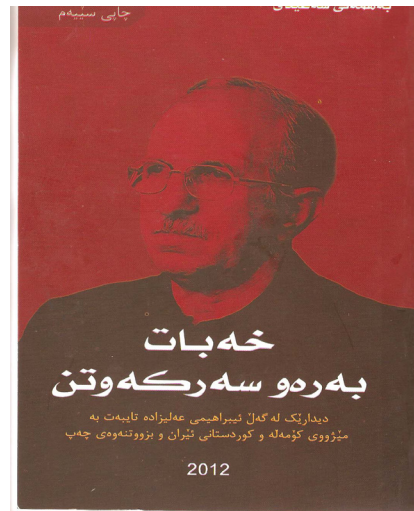
بلاوگراوهی نوێ

بەشیکی زۆر لە شیعەرەکانی "ئەحمەد بازگر"ی شاعر لە دووتوی دیوانە شیعریک دا بە ناوێشانی "چۆن بۆت بدویم" بە هەولێ "ئەنوەر حسین" بە دیزاین و چاپیکێ گەلیک جوانەو بە چاپ گەیشتن. ئەم دیوانە چەندین شیعری ناسراوی شاعیر لەوانە: گۆمە شین، زولفا، مەیلی بیستان، ئیوارەپەک لە میژووم، چۆن بۆت بدویم... لە خۆگرتوو.

کتێب ئازادی ژنان لە چاپ درا ئەم کتێبە لە نووسینی ژنە خەباتکاری ئەمریکایی ئیقلاین رید و لە لایەن ناسر حەقپەرەست وەرگیردراوەتە سەر زمانی کوردی یەکتیتی ژنانی کوردستان لە چاپی داوێ سەردییری باسەکانی بریتین لە: ژنان و بنەمالە: روانینیکی میژوویی ئەفسانەیی ژێردەستەیی ژنان ژنان چۆن کۆنترۆلی چارەنووسی خۆیان لەدست دا و چلۆن دەتوانن بەدەستی بینن ژنان: سیستەمی کاستی، چینایەتی یا رەگەزی زۆرلیکراو؟ جوانکاری، مۆد و چەوساندنەوێ ژنان رازورەمزی ژنانە

دیداریک لە گەڵ ئیبراھیمی عەلیزادە دەبیر ئەوێ کۆمەڵە چایی سێهەمی بە ناوێشانی خەبات بەرەو سەرکەوتن بلاو کرایەوێ ئەم کتێبە گفتوگۆیەکە سەبارەت بە میژووی کۆمەڵە و گۆرانکاریەکانی کوردستانی ئێران لە ماوێ زیاتر لە چوار دەیهی رابردوو دا لە سازدانی بەھمەن سەعیدی. چایی سێهەمی وێرای باسیکی نوێ لەسەر شەری نیوان حیزبی دیموکرات و کۆمەڵە لە دوو بەرگ دا بە چاپ گەیشتوو.

کۆنسیرتێکی ناتەواو ناوی کۆمەڵە شیعریکە کە لە دووتویی کتێبیکێ دا بە شیوێ pdf بلاو بووئەوێ و "سەعید ئەمانی" ئەم شیعەرانی لە زمانی فارسیەوێ کردووێ بە کوردی و بەرھەمی کۆمەڵیک لە شاعیرانی پێشرووی جیھانیە و چەندین دەقی جوان و پێشکەوتنخوازانەیی لەخۆ گرتوو.

كارىك له شۆرش ئاھى بە يادى قوربانىانى شىناوئى

PESTANG24